ROSA LUXEMBURG

TÜRKİYE ÜZERİNE YAZILAR

belge yayınları

ROSA LUXEMBURG

TÜRKİYE ÜZERİNE YAZILAR

Rosa Luxemburg

Amacımız; revizyonizme ve her türlü sınıf uzlaşmacılığına, emperyalizme ve emperyalist savaşlara karşı, kitlelerin gücüne inanarak ölene dek mücadele veren ve Marksizm'in en büyük düşünürlerinden biri olan Rosa Luxemburg'u tanıtmak.

Rosa Luxemburg 1871'de Rus Polonyasında, Zamosc ilinde doğdu. Polonya, Alman ve Rus Sosyal Demokrat partileri içinde çalıştı. II. Enternasyonal'de sol kanadın sözcülüğünü yaptı. Almanlar'ın Parti Okulunda dersler verdi. I. Dünya Savaşı'nda kendi ülkesinin toprakları üzerinde emperyalist savaşa karşı mücadele etti. AKP'ne dönüşen ***Spartaküs Birliği***'nin önderleri arasında yer aldı. 15 Ocak 1919'da, 49 yaşında öldürüldü.

Belge Yayınları'ndan yayımlanan kitapları:

Spartakistler Ne İstiyor / Siyasi Yazılar (1979),
Sermaye Birikimi (1986),
İktisat Nedir? (1992),
Sosyal Reform ya da Devrim (1993),
Ulusal Ekonomiye Giriş (1995),
Sosyal Demokrasinin Bunalımı (1998),
Ulusal Sorun (2010),

Bir Yaşam: Rosa Luxemburg, (Elzbieta Ettinger, Türkçesi Ali Çakıroğlu, 2008.)
Kadın Önderleşmesinde Rosa Luxemburg, (Füsun Erdoğan, 2013.)

BELGE YAYINLARI: 737
Rosa Luxemburg Kitaplığı: 8

TÜRKİYE ÜZERİNE YAZILAR

© Rosa Luxemburg

Sayfa Düzeni I Aristan

Kapak Tasarım I Emel Akgül

Düzelti I Ahmet Batmaz

Birinci Baskı I Temmuz 2013

İç/Kapak Baskı-Cilt I Berdan Matbaacılık
Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi C Blok
No: 239 Topkapı / İstanbul 0 (212) 613 12 11
Sertifika No: 12491

BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK
Cemal Nadir Sokak, Büyük Milas Han, No:26-28
D: 121-130, 34112 Cağaloğlu - Fatih / İstanbul
Tel: 0 (212) 517 44 53 - 638 34 58
E-mail: belgeyayinlari@gmail.com
www.belgeyayinlari.com.tr
Sertifika No: 11206

ROSA LUXEMBURG

TÜRKİYE ÜZERİNE YAZILAR

Türkçesi:
Ali Çakıroğlu

İnsan yayınları

İ Ç İ N D E K İ L E R

Önsöz: İkonlaştırılamayan Devrimci:
Rosa Luxemburg- (*Murat Çakır*) 7
Türkiye Üzerine Yazılar'a Giriş- (*Ali Çakıroğlu*) 17
Sosyal Demokrasi ve Türkiye'de Ulusal Savaşımlar 33
Ermenistan Üzerine Açıklama- *W. Liebknecht* 51
Girit ve Sosyal Demokrasi- *W. Liebknecht* 55
Polonya'nın Endüstriyel Gelişmesi 65
Sosyalizm ve Kiliseler 79
Ulusal Sorun 115
Barış Ütopyaları 149
Enternasyonal'in Yeniden İnşası 161
Gelecek Halka Aittir- *Karl Liebknecht* 179

EK

Alman Emperyalizminin Harekât Alanı: Türkiye 191
Emperyalizmin Mısır ve Osmanlı İmp. Girişi 233
Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulusal Mücadeleler 257
Vorwaerts'in Doğu Politikası Üzerine 275

ÖNSÖZ

İKONLAŞTIRILAMAYAN DEVRİMCİ: ROSA LUXEMBURG

Ya da; *Rosa Luxemburg'un yok edilemeyen ve yok edilmeye direnen mirası*

«Lasalle'in dediği gibi,
yüksek sesle 'neyin ne olduğunu' söylemek, en devrimci
eylemdir ve en devrimci eylem kalacaktır.»
Rosa Luxemburg

Dünya çapında direnen bütün emekçi ve ezilenler hareketlerinin ellerinden resmini düşürmedikleri bir devrimci varsa, o şüphesiz Rosa Luxemburg'dur. Çağdaşları tarafından anlaşılamayan, daha doğrusu anlaşılmak istenmeyen bu, boyca küçük ama hitabetiyle devleşen mücadeleci kadın her zaman rahatsız edici olmuştur. Sosyal Demokratlar, sosyalistler ve komünistler Rosa Luxemburg'un vahşi doğa gibi dizginsiz mirasıyla başa çıkmayı, eserlerinden –kimilerini on yıllarca yayımlamamakta ısrar ederek– faydalanmayı ve görüşleri ile öngörülerinin bugün dahi güncelliğini yitirmediğini kabul etmeyi başaramamışlardır.

1919 yılının o soğuk 15 Ocak gecesi cehennemine

dönüşen Eden Oteli'nde[1] Sosyal Demokrat Savunma Bakanı Gustav Noske'nin onayı ve Yüzbaşı Waldemar Pabst'ın emriyle katledilişine kadar devrim için mücadele eden **Rozalia Luxemburg,** kâh ikonlaştırılarak, kâh da susuş kumkumasıyla unutturulmaya çalışıldı; sadece sınıf düşmanları tarafından değil, yoldaşlarınca da...

Reel sosyalizm nitelemesiyle literatüre geçen devlet sosyalizminin bürokratik aparatı yıkıldıktan sonra birçok eseri günyüzüne çıktı. Almanya'da Rosa'nm eserlerinin yeniden okunmasında en çok payı olan ve şahsen müteşekkir kaldığım insanlar, Rosa'nm ölümünden sonra tüm baskılara direnerek 1922'de Rosa'nm «Rus Devrimi Üzerine» adlı makalesi başta olmak üzere bazı eserlerini yayımlayan Paul Levi (1883-1930), dönemin Sosyalist Birlik Partisi (SED) yönetiminin kısıtlamalarına rağmen Rosa'nın eserlerini derleyen Annelies Laschitza, Rosa'nm bütün eserlerini yayımlayan Karl Dietz Verlag Berlin yayınevi yöneticisi Jörn Schütrumpf ve 2012'de Rosa'nm Lehçe yazılmış ve şimdiye kadar Almanca yayınlanmamış makalelerini derleyip, Almanca'ya kazandıran Holger Politt'tir.

Aynı teşekkürü kuşkusuz Ragıp Zarakolu ve Belge Yayınları hak etmektedirler. Belge Yayınları bu kitap ile Türkiye'deki emek ve ezilenler hareketlerine son derece önemli bir katkıda bulunmaktadır.

* * *

1 «Eden» Almanca «Cennet Bahçesi» demektir.

Değerli dostum Ragıp Zarakolu bana Rosa'nın bu kitapta yer alan yazılarıyla bağlantılı olarak bir önsöz yazma onurunu verdiğinde, işe nasıl başlasam diye düşünmüş, tek tek kitapta yer alan yazılara değinen bir önsözü kaleme almak doğru olur demiştim kendi kendime. Ancak daha sonra, bir önsöz yerine Rosa'nm bütün eserlerine temel olan anlayışının altını çizmenin, bilinmeyen bazı yaklaşımlarını öne çıkartmanın daha doğru olacağı kanaatine vardım. O nedenle okuduğunuz bu satırlar, alışılagelmiş bir önsözün kapsamını aşmak durumundaydı.

Önce Rosa'nın eserlerine ilgi duyanlara bir müjde vererek başlayalım: Çalışanı olduğum Rosa Luxemburg Vakfı 2012 Ekim'inde Rosa'nm Lehçe kaleme aldığı «*Ulusların kendi kaderini tayin hakkı*», «*Ulus devlet ve proletarya*», «*Federasyon, Merkecilik ve Bölgecilik*» (bu kitapta «*Federasyon, Merkezileşme ve Cemaatçilik*» olarak çevrilmiş), «*Merkezcilik ve Özyönetim*», «Milliyet ve Özerklik», «*Polonya Krallığı'nm Özerkliği*» başlıklı makaleleri ile Lenin'in «*Cracow Ufku*» polemiği ve bazı verilerin yer aldığı «*Ulusal Sorun ve Özerklik*» başlıklı bir kitap yayınladı.(2) Bu çalışmayı Türkçe'ye kazandırmak için çeviriye başladım bile. 2013'de Türkçe'si hazır olacak ve Belge Yayınları'ndan temin edilebilecek.

Rosa'nın Polonya Krallığı ve Litvanya Sosyal Demokrat Partisi SDKPiL'nin yayın organı olan «*Prezegląd*

2 Bkz. Holger Politt: **Rosa Luxemburg – Nationalitätenfrage und Autonomie**, ISBN 978-3-320-02274-7, Karl Dietz Verlag Berlin 2012.

Socjaldemokratyczny» (**Sosyaldemokrat Bakış**) adlı teori dergisinin 6/7/8/9/10 (1908) ve 12/13/14 (1909) numaralı nüshalarında yayımlanan bu makaleleri, Rosa'nın sosyalizm, parti ve ulusal sorun konusundaki anlayışının temelini ve ünlü «Rus Devrimi Üzerine»[3] başlıklı makalesinde Lenin ve Troçki ile girdiği polemiğin özünü oluşturmaktadır. Özellikle Kürt Sorunu bağlamında «Demokratik Konfederalizm» ve «Demokratik Özerklik» konseptlerinin tartışıldığı (aslında gerçek anlamda tartışılmasını umduğum) Türkiye'de Rosa'nın bu çalışmalarının ufuk açıcı olacağına inanıyorum.

Rosa'nın 1908 ve 1909'da kaleme aldığı bu makaleler ne yazık ki bugüne kadar Rosa Luxemburg araştırmalarında pek dikkate alınmadı. Elbette makalelerin Lehçe kaleme alınmış olmaları ve sadece birkaçının İngilizce'ye çevrilmekle kalması bunun bir nedeni olabilir. Ancak makaleleri Almanca'ya çeviren Holger Politt bunun iki temel nedeni olduğunu vurguluyor: «*Birincisi, yazar [R.L.] milliyet sorunu üzerine yaptığı analizinde, kendisinin 1908/09'da kesinlikle öngöremeyeceği bir biçimde Birinci Dünya Savaşı sonrasında tamamiyle altüst olan bir Avrupa durumunu resmetmekteydi. [R.L.] Batı Avrupa ülkelerinin yanısıra bilhassa üç büyük devletin, Almanya'nın, Avusturya-Macaristan'm ve Rusya'nın belirleyici aktörleri oldukları ve kalacakları bir Avrupa'dan hareket ediyordu. Böylelikle onun için –kısacası– bu büyük*

3 Bkz. Jörn Schütrumpf (Derleyen), Murat Çakır (Çeviri): **Rosa Luxemburg – Ya da: Özgürlüğün Bedeli**, ISBN 978-3-320-02143-6, Karl Dietz Verlag Berlin 2012, s. 56-84.

imparatorluklarca parçalanmış ve bu durumu değiştirme denemelerinin hepsinin fiyaskoyla sonuçlanmış olması nedeniyle Polonya Sorunu hemen hemen çözülmüştü. Ancak, ikincisi, Lenin'in [Rosa'nm] bu çalışmalarının bir marksist açısından değersiz ve temelsiz çalışma olduğunu vurgulayan 1913/14'deki yazıları mevcuttu.»

Bu iki nedenden dolayı Rosa'mn bir hayli tartışmalı olan diğer eserleri 20. Yüzyıl'ın ikinci yarısında da ilgi çekmiş olmasına rağmen, ulusal sorun ve özerklikle ilgili çalışmaları pek dikkate alınmadı.

Ancak, Almanca'ya çevrildikten sonra okuduğum bu makaleler, Holger Politt'in vurguladığı gibi, Rosa Luxemburg ve Lenin arasındaki tartışmaların en derin ve en açıklayıcı kısmını içermekte: Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı.

Lenin «Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını» kabullenmiş ve 1903'de kaleme alınan Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi SDAPR Program Taslağı'nda kalmasını (ki SDAPR bu hakkı kabul eden tek Sosyal Demokrat partiydi) onaylamıştı. Rosa ise bunu reddediyordu. Gerçi bu tartışmanın detaylarını adı geçen eser Türkçe yayımlandığında okuyabileceksinizdir, ama burada tartışmanın, yani Lenin ve Luxemburg tarafından farklı yanıtlanan temel soruya değinmekte yarar var: Rosa, Rusya'daki (ve özellikle Polonya Krallığı'ndaki) 1905-1907 devriminin deneyimlerinden hareketle, ki bu deneyimler sonucunda proleter-sosyalist devrimin önünün açıldığına inanıyordu, «Dünya Devrimi İlkesini», en azından bazı önemli ve gelişmiş ülkelerde devrimin

gerçekleştirilmesini savunuyordu. Lenin ise, Batı demokrasilerine karşı geliştirdiği reddedici ilişkiyle giderek sistemin önce «zincirin en zayıf halkasından» yıkılması teorisine yaklaşıyordu.

Rosa bu makalelerinde ilk kez Rusya işçi hareketinin (ki Rosa SDAPR'nin «Rus» değil «Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi» adını taşımasını baştan beri savuna gelmiştir) Çarlık sistemini tek başına yıkamayacağı, aksine Batı'daki diğer devrimci süreçlerle, ama ilk etapta Çarlık Rusya'sı topraklarında yaşayan diğer uluslardan proletaryaların mücadeleleriyle köprü kurarak kalıcı bir şekilde devrimi başarıya ulaştırabileceğine dair düşüncesini formüle etmişti. Bu düşüncesi Rosa'nm daha sonraları kaleme aldığı «Rus Devrimi Üzerine» adlı makalesinin ve devrimin özneleri, burjuva demokrasisi, sosyalizm ve parti anlayışı gibi diğer yaklaşımlarının temelini oluşturmaktadır.

***

Partiyi sadece bir araç, bilinçli işçi sınıfının kendiliğindenciliğini (*spontanesini*) ve kitlesel siyasi grevleri devrimin itici faktörleri olarak gören Rosa, önceki makalelerinde oluşturduğu temel yaklaşımlarının üzerine «*Rus Devrimi Üzerine*» adlı makalesini kurarak, günümüzde bizlere zengin bir öğreti bırakacak şekilde Lenin ve Troçki ile derin bir devrimci tartışmaya (aslında edebi olarak ustaca kullandığı bir polemiğe) girdi. İşte Rosa'nm yazılarının yer aldığı bir kitabın önsözünde bu

makaleyi anımsamak gerekiyor. Ama burada bu makaleyi derinlemesine ele almayı değil, çokca insanı –bugün bile– provoke eden temel düşüncesine değinmek istiyorum.

Bunun için kısaca 1918 yazına dönmek gerekiyor. Rosa 1918'i Breslau'daki hapishanenin hücresinde geçirmiştir. O içerideyken, dünyada devrimci süreçler hızla devam ediyor ve direniş yükseliyordu. Ama nedense tüm bu hareketlilik Rosa'mn beklediği gibi işçi şuralarına, devrime dönüşmüyordu. Diğer yandan siyasi müttefikleri olan Bolşevikler Rusya'da iktidarı ele geçirmiş durumdaydılar. İşte Rosa'nın o günlerde yazdıklarını okuduğumuzda, arzusuyla yanıp tutuştuğu sosyalizm ideasının yerini derin bir hayal kırıklığının aldığını görebiliriz.

Hücrede olmasına rağmen o dönemin devrimcilerinin yaptıklarının tam tersini, aslında beklenmedik bir şey yapar Rosa: Bolşeviklere hem *sahip*, hem de *karşı* çıkar. Rosa, Bolşeviklerin kapitalizmin, halklar arası düşmanlığın ve savaşların nedenlerine karşı yeterince kararlı bir mücadele vermediklerine inanmaktadır. Rosa'ya göre Bolşevikler köylüye toprak, ezilen halklara ulusal bağımsızlık vererek ve Brest-Litowsk Barışı ile Almanya'ya karşı savaşmaktan vazgeçerek, doğrudan sosyalizme giden yoldan uzaklaşmışlardı. Büyük bir hiddetle Bolşeviklerin diktatorya ilan etmelerini eleştirir. Makalesini yazdığı kâğıdın kenarına şu sözleri not eder: «Sadece hükümetin taraftarları, sadece –sayıları ne kadar çok olursa olsun– bir partinin üyeleri için tanınan özgürlük, özgürlük değildir. Özgürlük her zaman farklı

düşünenin özgürlüğüdür. ‹Adalet› fanatizmi için değil, politik özgürlüğün tüm canlandırıcılığı, iyileştiriciliği ve temizleyiciliği bu esasa bağlı olduğu ve ‹özgürlük› imtiyaz haline geldiğinde, etkisini yitirdiği için.»[4]

Rosa hiç kuşku duyulmayacak bir sosyalizm aşkı ile Bolşevikleri yerden yere vurmakta, ama bir o kadar güçlü olarak da Rus Devrimine sahip çıkmaktadır. Zaten makalesinin ilk cümlesi gümbür gümbür bunu ilan eder: «*Rus Devrimi, Dünya Savaşı'nın en muazzam olgusudur.*»[5] Ve gene son cümlesinde bunun altını çizer: «*Ve bu anlamda gelecek her yerde Bolşevizmindir.*»[6]

Ancak Rosa Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmelerini ve sosyalist bir hükümet kurmalarını değil, Bolşeviklerin işçi sınıfının ve kitlelerin devrimci eylem yetisini geliştirmiş olmalarını önemsemekte ve makalesinin asıl hedef kitlesi olan «*üşengeç*» Almanya işçi sınıfına seslenmektedir.

Rosa'nm Rus Devrimine sahip çıkmasıyla, toprak reformu, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı ve demokrasinin «*boğulması*» eleştirisi bir bütünsellik teşkil etmektedir. Tam da bu noktada Rosa'nm burjuva demokrasilerinde işçi sınıfının mücadelelerle elde ettiği kazanımların, devrim sonrasında da korunması gerektiği görüşü belirginleşmekte. Demokrasiyi ne denli şiddetle

---

4 Bkz. Jörn Schütrumpf (Derleyen), Murat Çakır (Çeviri): **Rosa Luxemburg – Ya da: Özgürlüğün Bedeli**, ISBN 978-3-320-02143-6, Karl Dietz Verlag Berlin 2012, s. 78.

5 **A.g.e.**, s. 56.

6 **A.g.e.**, s. 84.

savunduğu şu satırlarda kendisini gösterir: «*Proletaryanın tarihsel görevi, bir kez iktidara geldiğinde, burjuva demokrasisinin yerine sosyalist demokrasiyi yaratmaktır, her türlü demokrasiyi yok etmek değil. Ancak sosyalist demokrasi mukaddes topraklarda, sosyalist iktidarın altyapısı yaratıldıktan sonra, bir avuç sosyalist diktatörü sadık bir biçimde destekleyen uslu halka verilecek hazır bir noel hediyesi olarak başlamaz. Sosyalist demokrasi, sınıf egemenliğinin tasfiyesi ve sosyalizmin inşası ile başlar. [Sosyalist demokrasi], sosyalist partinin iktidarı ele geçirdiği andan itibaren başlar. O, proletaryanın diktatörlüğünden başka bir şey değildir.*

Elbette: Diktatorya! Ancak bu diktatörlük demokrasinin ***kullanımından*** *ibarettir, [demokrasinin] yok edilmesinden değil; burjuva toplumunun kazanılmış haklarına ve iktisadi ilişkilerine yönelik, olmadıkları takdirde sosyalist dönüşümün gerçekleşmeyeceği, enerjik, kararlı müdahalelerden [ibarettir]. Ancak bu diktatörlük* ***sınıfın*** *eseri olmalıdır; sınıf adına hareket eden küçük, yönetici bir azınlığın değil. Yani, [bu diktatörlük] her an ve her adımda kitlelerin katılımının içinden çıkmalı, [kitlelerin] doğrudan tesiri altında olmalı, bütün kamu-oyunun kontrolüne tabi olmalı, halk kitlelerinin artan politik eğitiminin içinden çıkmalıdır.*»[7]

Yaşamı boyunca radikal bir sosyalizm savunucusu olan Rosa, genel seçimlerin, engelsiz basın ve toplantı özgürlüğünün, kısacası en geniş engelsiz demokrasi olmadan sosyalizmin olamayacağı düşüncesini bu şekilde

7 **A.g.e.**, s. 82.

formüle etmekte, demokrasiyle «*aynı parçası olduğu organik doğa gibi*» gerçek toplumsal gereksinimlerin tatmin edilmesini sağlayan araçları yaratacak olan sosyalizmin kurulabileceğini vurgulamaktadır. Rosa'nm bu düşüncelerinden demokrasiyi olgunlaşması bitmiş, değişmez bir olgu olarak görmediğini, aksine sürekli kendini yenileyen, denemelerle zenginleşen ve kitlelerin, yaşamın merkezinde her gün kendisini yeniden kuran bir demokratikleşme süreci olarak algıladığını anlayabiliyoruz.

Rosa'nın bizlere miras bıraktığı eserlerini bu temel görüşleri ışığında ele aldığımızda, gözümüzün önündeki perdenin kalkacağı ve bugüne kadar Rosa Luxemburg hakkında ileri sürülen iddiaların geçersiz olduğunu görebileceğimiz kanısındayım. Her ne kadar bu kitapta yer alan yazıları farklı noktalara değiniyor olsalar da, satırların arasında temel yaklaşımının ölümsüz bir ruh misali dolaştığını görebilir, kavrayabiliriz inancındayım.

Kapitalizmin hiçbir zaman tarihin sonu olamayacağına inanan, kapitalist toplumu aşmak, sosyalizmi kurmak için yaşamı pahasına mücadele eden Rosa Luxemburg'un eserlerinin temel öğretisi benim için çok açık ve net: Demokrasi olmadan sosyalizm, sosyalizm olmadan demokrasi asla mümkün değildir!

Murat Çakır
Kassel (Almanya) Aralık 2012

TÜRKİYE ÜZERİNE YAZILAR'A GİRİŞ

Ocak 1976'da birinci baskısı (Gözlem Yayınları) yapılan Prof. Dr. Rathmann'ın **BERLİN-BAĞDAT Alman Emperyalizmi'nin Türkiye'ye Girişi** adlı kitabının 2. baskısı, Mayıs 1982'de 12 Eylül'ün karanlık günlerinde Belge Yayınları tarafından yapılmıştı. Mete Tunçay'ın kısa bir tanıtım yazısı ve kitabı yayına hazırlayan Ragıp Zarakolu'nun Önsözü'yle yayınlanan kitabın sonuna "Rosa Luxemburg TÜRKİYE ÜZERİNE YAZILAR" adlı bir bölüm eklenmişti. Önce Rosa Luxemburg'un Junius takma adıyla yayınladığı **Sosyal Demokrasi'nin Bunalımı**'ndan bir bölüm, **Sermaye Birikimi**'nden "Emperyalizmin Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu'na Girişi"yle ilgili parça, 8-9-10 Ekim 1896 tarihli "Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulusal Mücadeleler ve Sosyal Demokrasi" adlı üç bölümde yayınlanan makale ve son olarak "'*Vorwaerts'in Doğu Politikası Üzerine*" adlı 25 Kasım tarihli makaleden oluşuyordu bu bölüm. Bu baskıda, **Türkiye Üzerine Yazılar** Rosa'mn konuyla ilgili daha başka yazılarına ilaveten Engels, William Liebknecht ve Karl Liebknecht'in yazılarıyla daha da zenginleşmiş, eski çeviriler de gözden geçirilmiştir.

Dostum Ragıp Zarakolu, kitabı yayma hazırlar ve Önsöz'ü yazarken, 1982 yılma dönmek gerekti. Alman emperyalizminin bu ülkeye girişiyle ilgili tanıtım yazısı ve Önsöz'de "geleneksel dostumuz Almanya" sloganının arkasında yatan tarih ortaya seriliyordu. Ragıp Zarakolu kitabı yayına hazırlarken, ilginç tesadüfe bakın ki Cunta lideri Orgeneral Kenan Evren de Türkiye'ye akın akın gelen Batı Avrupalı ve Amerikalı devlet adamlarıyla yaptığı görüşmeleri günü gününe not ediyor ve "Şark Meselesi" üzerinde inciler döktürüyordu: "Konuşmamız bitip [Avrupa Konseyi Danışma Meclisi] heyetini uğurladıktan sonra, bir rahatlama hissettim. Bugüne kadar Avrupalı dostlarımızın takındıkları tavırdan çok rahatsız oluyordum. *Kapitülasyon döneminden beri hasta adam kabul ettikleri Türkiye üzerinde ufak tefek Avrupa ülkeleri temsilcilerinin ikide birde Türkiye ve Türkler aleyhine konuşmaları, üzerimizde baskı icra etmeleri çok ağırıma gidiyordu. Üç kıtaya hükmetmiş ve gittiği her yere adalet ve insanlık örneği götürmüş koca Türk milleti bu duruma mı düşmeliydi?"* (**Kenan Evren'in Anıları,** 3. Cilt, Milliyet Yayınları, s.24) Ciltlerin devamında, Milli Güvenlik Konseyi'nin kendisini feshetmesi sırasında, hiç de öyle basitçe geçiştirilemeyecek bir cümleyi de araya katmıştı cunta lideri: "*İktidar şimdiye kadar bendeydi*" diyerek, Fransız Devrimi'nden önce IV. Louis'nin o meşhur "*E'tat moi*" (Devlet benim) sözlerini 1983'te tekrarlıyordu. İşte elimizdeki kitap, 19. yüzyılda "hasta adam" denilen ve çöküşün eşiğinde debelenen Osmanlı İmparatorluğu'nun iç ve dış çelişkileriyle, burjuva

devrimine doğru yola alışını, o günkü popüler sorunlar ışığında ele alıyor. 19. yüzyıl sonunda, **Berlin-Bağdat Demiryolu ve Alman emperyalizminin Türkiye'ye Girişi**'yle ilgili olarak Ragıp Zarakolu'nun "Önsözü"ndekileri tekrarlamamak için, konuyu doğrudan kitabımıza getirelim.

8 Kasım 2008'de televizyonlarda Kutsal Kent Kudüs'te birbirlerine giren Rum ve Ermeni Ortodoks Kiliseleri'nde din adamlarının tekme tokatlı, yumruklu kavgasını izledik. Ertesi gün basında da bu kavga yer alırken, hiçbir yerde yaklaşık 150 yıl önce bu kavganın 19. yüzyılın ortasında Şark Meselesi'ni alevlendiren ve Osmanlı İmparatorluğu'nun da katıldığı bir Avrupa Savaşı olan Kırım Savaşı'na dair en küçük bir imada bile bulunulmadı. Marx'ın sözlerinden biri daha doğrulanmıştı işte: Tarihte aynı olay önce trajedi olarak yer almış, 150 yıl sonra "Kutsal Mekânlar" üzerine savaş, İsrail askerlerinin şaşkın bakışları altında yumruklu sopalı bir "Şark Meselesi" karikatürüne dönüşmüştü. Elbette, Kudüs'ün hemen yakınında işgal, kuşatma ve ambargo altındaki Filistin topraklarında yaşanan Şark Meselesi'nin 20. ve 21. yüzyılda dünyayı sarsan yeni görüntüsü, papazların yumruklaşmasını karikatürleşen en büyük olaydı. Sonra 2009'ın ilk ayında "Gazze Savaşı" sorunun özünde yatan gerçek nedenini bir kez daha ortaya koydu.

Her ne kadar, Kırım Savaşı'yla alevlenmişse de, "Şark Meselesi"nin tarihi geçmişi daha eskilere dayanıyor. Ancak, elbette Marx ve Engels yazılarını yazmaya

başladığı ilk yıllardan beri, Şark Meselesi'ni devrim perspektifi içine oturtmaya çalışmışlardı. 20 Ocak 1848'de Engels "*1847 Hareketleri*" adlı makalesinde geleceğin burjuvazisinin hazırlandığı doğu ülkeleri arasına Türkiye, Mısır, Tunus ve İran'ı da katarken, 29 Mart 1849'daki "Savaş Harekâtı" adlı yazısında, Türkiye'nin Avrupa'nın en hassas noktası olduğunu ve Türkiye'deki hareketlerin İngiltere ve Fransa'yı derhal Rusya ile çatışma içine sokacağını yazmıştı. Gerçekten de gelecek üç-dört yıl içinde bu olay gerçekleşti. Kırım Savaşı'nın uzun yıllar sonra, 1890'da yapılan tahlilini kitabın ilk makalesinde Engels'in kaleminden okuruz.

Engels'in *Çarlık Rusya'sının Dış Politikası* adlı makalesi, 1890'da Avrupa'nın yavaş yavaş yoğun bir silahlanmaya girdiği, iki kampa bölünmesinin başladığı bir dönemde gelecekte tüm Avrupa'yı sarabilecek genel bir savaşa dair çok önemli kehanetlerde bulunmuştu. Ayrıca, bu savaşı bir Rus devriminin engelleyebileceğini de söylemişti. Yazının varsayımları arasında, Almanya'da Sosyal Demokratların iktidara yürüyüşü de bulunuyordu. Yorumları okura bırakmadan önce, kitaptaki tartışmaların ana çizgisinde etkili olan iki noktayı aydınlığa kavuşturmamız gerekiyor. Engels bu yazıdan yaklaşık bir yıl sonra, 19 Eylül 1891'de Berlin'deki August Bebel'e yazdığı mektupta, bu yazıda net olarak görmediğimiz bir konuya değinmişti. Yazıda savaş durumunda Sosyal Demokratların açıkça Rusya'ya karşı silahlanmaya katılmasını savunurken, şöyle söyleniyordu: "Eğer biz muzaffer olursak, Partimiz iktidara gelecektir. Almanya'nın zaferi, bu nedenle devrimin zaferidir

ve savaşın çıkması halinde, sadece zaferi arzulamakla kalmayıp, her araçla onu kolaylaştırmalıyız...."

Kitapta, Rosa Luxemburg ve William Liebknecht'in 1896 tarihli iki tartışma yazısında, arka planda W. Liebknecht'in R. Luxemburg'un Abdülhamit dönemi Ermeni katliamlarıyla ilgili bir yazısını parti basınında sansürlediğini görüyoruz. Tartışma ünlü Şark Meselesi ve Osmanlı topraklarında ulusal sorunda sosyal demokrasinin rolü üzerinde odaklanmıştı. Burada gerçekten de sonradan II. Enternasyonal'in çöküşüne kadar giden I. Dünya Savaşı'nda savaşa ve emperyalizme karşı tavırla ilgili tartışmaları da ana hatlarıyla izleyebiliyoruz. Alman Sosyal Demokrat basınında yazılarının eksik yayınlandığından ya da sansürlendiğinden yakınan ilk teorisyen, kuşkusuz Rosa Luxemburg değildi. Engels de bundan yakınmıştı. I. Dünya Savaşı'nın 20. yıldönümü münasebetiyle Sovyetler Birliği'nde yayınlanan *Bolşevik* parti organında Engels'in "Çarlık Rusya'sının Dış Politikası" başlıklı makalenin yayınlanması önerisine Stalin, SBKP Politbürosu'na 19 Temmuz 1934 tarihli bir mektupla karşılık verir. Mektupta, makalenin Engels'in Toplu ya da Seçme Yapıtları ya da tarih dergilerinde yayınlanmasına karşı çıkılamayacağı halde, emperyalist dünya savaşının yirminci yıldönümüne adanan Bolşevikler'in savaş organında yayınlanmasına karşı çıkılmıştı. Makalenin bazı meziyetleri olmasına karşın, ciddi kusurlarıydı gerekçe. Hatta Alman Sosyal Demokratların 4 Ağustos 1914 tarihli savaş yanlısı felaket kararlarında Engels'in bu yazısıyla birlikte Bebel'e mektubundaki tezlerin de etkisi olduğu yazılmıştır. Dolayısıyla,

kitapta yer verdiğimiz Engels'in makalesinin ölümünden sonra da tartışma yarattığını belirtmeden geçemezdik.

Şimdi kitabın makale seçkisini ana hatlarıyla açımlayalım: Şark Meselesi de sömürgecilik ve emperyalizm tarihinin Afrika'dan Amerika ve Avrupa konusuna uzanan köle ticareti, İspanya ve Portekiz'in Amerika Kıtasını fethi ve Kolomb öncesi uygarlıkları tarihten silmesi, Avustralya ve Okyanusya'nın talan edilmesi gibi kilometre taşları içine oturtulmalıdır. Bu kitapta seçilmiş olan makaleler, özellikle Alman Sosyal Demokrasisinin II. Enternasyonal'in kitlesel ve öncü partisi olarak yükseldiği dönemden seçildiler. Bununla birlikte, kitaptaki makalelerin tahlil amaçlı okunuşundan birkaç ana başlık çıkarmak mümkün:

Alman Sosyal Demokratlarının önde gelen kadrolarının tartışmaları 19. yüzyıl sonunda geleceğin Sosyal Demokrat ve Spartakist bölünmesinin ipuçlarını veriyor. Önce Bernstain'la 'revizyonizm' polemiği gelmişti. Bunu 1894 Sason katliamı ile başlayan Abdülhamit devri Ermeni Katliamlarının alevlendirdiği Osmanlı İmparatorluğu'nun Hıristiyan halklar özelinde, imparatorlukta halkların özgürlük savaşımlarına takınılan tavırla ilgili önemli ilkesel tartışmalar izledi. Bu tartışmanın tarafları olarak Rosa Luxemburg ve William Liebknecht'i görüyoruz. Gene tarafların yazı ve çalışmalarına sinen 'emperyalizm' tartışması da şiddetlenerek devam ediyordu. O tartışmanın tarihi de bilindiği gibi bir tarafta Kautsky'nin, diğer tarafta Rosa Luxemburg

ve Spartakistlerin yazılarında izlenebilir. Tartışmanın doruk noktasında Rosa Luxemburg'un elimizdeki kitapta da bazı bölümleri kullanılan **Sermaye Birikimi** adı hacimli eseri bulunmaktadır.

Bu kadar büyük bir ideolojik çatlağın, Marx ve Engels'in yorum farkının çok ötesine geçen bir dünya görüşü ayrılığına yol açması kaçınılmazdı. Tarihin boşluk kaldırmadığı ilkesi burada bir kez daha geçerli olmuş, Alman Sosyal Demokrasisi'nden doğan boşluğu Rus Bolşevik hareketi doldurmaya başlamıştı.

Bu kısa girişten de anlaşılabileceği gibi, hiçbir tarihsel karar, herhangi bir sınıfsal politik tavır, arkasında bir geçmiş olmadan bir anda ortaya çıkmaz. Böylece şaşırtıcı gelen II. Enternasyonal'in I. Dünya Savaşı'ndaki çöküşü ve savaşın finansınanına destek sağlamasının da bütün nedenleri bu kitapta yer alan makalelerde gerek vurgulu gerekse de arka planda keşfedilebilir. Dolayısıyla, Marx'ın dünya devrimi perspektifi içinde Avrupa mutlakıyetçiliğinin kalesi Rusya'nın güçlenmesini engelleme ve Osmanlı İmparatorluğu'nun aslan payını kapmasına ilişkin görüşlerinden, I. Dünya Savaşı'nın başlangıcında Alman İmparatorluğu'nun Rusya'ya açtığı savaşın desteklenmesine kadar gidilir. Aynı şekilde, Rusya'nın Balkanlar'da ve Yunanistan'ın bağımsızlığında oynadığı rolden yola çıkılarak Abdülhamit dönemi Ermeni katliamlarına W. Liebknecht gibi yaklaşılabilir. Bu yüzden, Şark Meselesi'nin tarihiyle ilgili Marx ve Engels'in yazdıklarına dair kısa bir özet yerinde olur. Bundan sonraki altbölümde Marx ve

Engels'in tarihi materyalizmi Şark Meselesi'ne nasıl uyguladıklarını kısaca görelim:

Marx ve Engels'in "Şark Meselesi"

Tarih kitaplarında şu ünlü "Şark Meselesi"nin 21 Temmuz 1774'de Osmanlı ve Rus İmparatorlukları arasında imzalanan Küçük Kaynarca Anlaşmasıyla başladığı yazılır. Osmanlı İmparatorluğu yaklaşık bir asırdır Rusya karşısında yenilgiler alır ve diplomasi tahterevallisinde Rusya'nın yükselişi karşısında inişe geçerken, Batının o zamanki Büyük Güçleri de bu tahterevallinin kâh bir yanma kâh diğer yanma ağırlıklarını koyuyorlardı. İşte 18. yüzyılın son çeyreğinde "Hasta Adam" lakabı takılan Osmanlı İmparatorluğu topraklarının Çar'ın mı yoksa diğer Batılı Güçlerin mi eline geçeceği, paylaşmanın adilce mi yoksa 'kurtlar sofrası' tarzı mı olacağı 18. yüzyıl ve 19. yüzyıl boyunca Avrupa diplomasisinin önemli konularından biri haline geldi. Batı'nın sömürgeci ve emperyalist yayılması her zaman dinî, siyasi, insani, vb. gerekçelere sığınarak olmuştur. Köle ticareti için Afrika içlerinde ilerleyen Portekiz-İspanya-Hollanda-İngiltere güçleri Afrika kıtasına bu saldırılarında da uygarlık temsilcisi rolünü oynamışlardı. Her sömürgeci ülkenin Afrika kıtasında da işbirlikçi ve düşman kabileleri vardı. Bu köle ticaretinin kapitalizmin ilkel sermaye birikimi döneminde yarattığı ırkçılık Batı dünyasında hiç de küçümsenmeyecek bir ideoloji olarak varlığını hâlâ koruyor.

Hedef Amerika Kıtası'nın sömürgeleştirilmesi olduğunda bu kez 'Vahşiler Sorunu' ortaya çıkmıştı. Bu öykü de modern tarihin en büyük soykırımlar zinciriyle Güney ve Kuzey Amerika'nın yerli halklarının büyük ölçüde yok edilişinin öyküsünden başka bir şey değildi.

18. yüzyıl ortasında Hindistan, Çin, Ortadoğu ve giderek dünyanın her bölgesi paylaşıldı. Her paylaşım yeni bir 'sorun' doğurdu: Demek ki Şark Meselesi denilen sorun o büyük sömürgeci ve emperyalist paylaşım ve yeniden paylaşım savaşları yumağının oldukça uzun süren acılı, sancılı, katliamlar ve soykırımla örülmüş bir halkasından başka bir şey değildi.

Marx ve Engels'in konuya asıl ilgisi iki somut olayla başlamıştı: Kırım Savaşı ve Hindistan'ın İngiliz sömürgeci güçler tarafından işgal edilmesi. İngiltere 1850'li ve 1860'lı yıllarda Hindistan (bugünkü Pakistan ve Bangladeş toprakları dahil) ile Afganistan da savaşırken, ilginç bir benzerlik de Gürcü-Rus savaşının olduğu Kırım topraklarında Osmanlı-Fransız-İngiliz orduları Ruslar ile çarpışıyorlardı. Bu çarpışmanın bahanesi de Kudüs ve Kutsal Topraklardaki dinî haklardı.

Marx ve Engels'in tarihsel materyalist kuramı somut olaylara uygulamasının en iyi örneklerinden birini Şark Meselesi genelinde Kırım Savaşı analizlerinde görürüz. Bu analizlerin kısaca üzerinde durulması gerekir, çünkü bir kısmına bu kitapta tanık olacağımız tartışmalarda iki taraf da tezlerinin bu analizlerden kaynaklandığını öne sürüyordu. Rosa Luxemburg, Franz Mehring ve Karl Liebknecht bir yandan Alman emperyalizminin Doğu'ya

yayılışı ve Berlin Bağdat demiryoluyla Anadolu'nun Alman emperyalizminin sömürü sahası haline gelmesine karşı çıkarken, bir yandan Osmanlı İmparatorluğu'ndaki halkların özgürlük mücadelelerini destekliyordu.

Bir de statükoyu korumayı amaçlayan, Rus yayılmasına karşı Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü savunan ve bunu yaparken "uygar sömürgecilik" olabileceğini söyleyen Kautsky vb. gibi Alman Sosyal Demokrat liderler de vardı. Parti yönetimini ve basını ellerinde tutan bu liderlerin sansürü zaman zaman Rosa Luxemburg'u isyan ettirecek boyutlara ulaşmıştı. Kitapta okuyacağımız bir makalede bu ilginç tartışma da yer alıyor.

Biz gene 19. yüzyıl ortalarındaki asıl sorunumuza dönelim: Batı'da Osmanlı'nm Hasta Adam olarak tanındığı 18. yüzyılın son çeyreğinden başlayarak "Şark Meselesi" olarak anılan olay, tekdüze bir çizgide gelişmemişti. Şark Meselesi'nin en kızıştığı anlarda, Doğu'nun iki rakip imparatorluğunun geçici ittifakları da görüldü. 1832'de Osmanlı İmparatorluğu'na isyan eden Mısır kuvvetlerine karşı II. Mahmut ezeli düşmanı Rus Çarlığına başvurdu ve Rus gemileri ve askerleri İstanbul'u koruma altına aldı. Bu olayın arkasından 8 Temmuz 1833'te imzalanan Hünkâr İskelesi Anlaşması 8 yıl süreyle, birbirlerine dıştan gelecek her türlü saldırı karşısında yardım taahhüdü içeriyordu. Gizli maddesi ise, Rusya'nın dış güçlerin savaş açması halinde, Padişah'tan Çanakkale Boğazı'nı yabancı gemilere kapatmasını isteyeceği hükmünü getirmişti. İşte bu

geçici anlaşma bile, zamanın iki büyük dünya gücü olan İngiltere ve Fransa'yı rahatsız etti. Mısır'ın isyanı yayılırken, 1840 Haziranında İngiliz, Rus, Avusturya, Prusya ve Osmanlı diplomasisi Londra anlaşmasını imzaladılar. Daha sonra Mısır da garantörler arasına katıldı. Ve bu ülkeler Osmanlı İmparatorluğu'nu Mısır isyanından askerî müdahaleleri ile kurtardılar. İşte bu olay bile tek başına sorunun sadece Osmanlı İmparatorluğu topraklarının Rusya tarafından ele geçirilmesini önlemekle sınırlı olmadığını gösteriyordu.

1789 Büyük Fransız Devrimi'nden sonra denkleme Avrupa'da burjuva devriminin ilerleyişi, restorasyon ve Rus Mutlakıyetçiliğinin devrim karşıtı tutumunun iyice belirginleşmesi de dâhil olmuştu.

Freidrich Engels'in 22 Mart 1853 tarihli **New York Tribune**'de (Marx-Engels imzasıyla) yer alan yazısında Prens Mençikov'un İstanbul ziyaretinin yarattığı heyecan şöyle açıklanıyordu:

> "Devrimci kasırga bir an için yatışır yatışmaz ortaya çıkan sorun, kuşkusuz ezeli '*Doğu Sorunu*'dur. Nitekim ilk Fransız Devrimi fırtınası geçtikten ve Rus Çarı Aleksandr, Tilsit barışıyla, Kıta Avrupası'nın tümünü Napoléon ile aralarında bölüştükten sonra, o sıralarda sessizlikten yararlanarak, çürümekte olan imparatorluğu içerden parçalayan güçlere 'destek olmak' için orduyu Türkiye üzerine yollamıştır. Bunun gibi Batı Avrupa'daki devrimci hareketler Laibach ve Verona kongreleri tarafından bastırıldıktan sonra, Aleksandr'ın ardılı olan Nikola, Türkiye'ye

> yeni bir saldırıya daha girişmiştir. Birkaç yıl sonra, Polonya, İtalya ve Belçika'daki ayaklanmaların yansıra Temmuz Devrimi gelip çattığı ve Avrupa, 1831'de aldığı biçimiyle iç fırtınadan uzak göründüğü sıralarda, Doğu Sorunu, "büyük devletler'in arasını bozma ve genel bir savaşa yol açma noktasındadır. Ve şimdi yönetici cücelerin kısagörüşlülüğü, anarşi ve devrimin tehlikelerinden Avrupa'yı başarıyla kurtarmış olmakla böbürlenir, gururlanırken, ezeli konu, kendisini göstermekte hiçbir zaman gecikmemiş olan güçlük, bir kez daha ortaya çıkıyor: Türkiye'yi ne yapacağız?" (**Doğu Sorunu,** s. 16-17)

Aradan bir buçuk yüzyıl geçmesine rağmen, Avrupa'da hâlâ aynı sorunun sorulması basit bir tesadüfün ötesindedir. İşte bu "Türkiye'yi ne yapmalı?" sorusu her devrim dalgası yatıştığında çıkar çatışması başlarken tekrar tekrar sorulmuştu. Bu soru sorulurken, Osmanlı İmparatorluğu gibi Cumhuriyet Türkiyesi de yüzlerce yıllık diplomasi geleneğini kendine özgü militarizmle harmanlayarak, Avrupa ve Güçler Dengesi'ni iyi okumaya çalışmıştı. İngiltere dünya gücüyken İngiltere ile ittifak halinde Rusya'ya karşı savaşmış, Prusya militarizminin demir yumruğuyla birleşen Alman İmparatorluğu İngiltere'nin dünya hegemonyasını sarsmaya başlarken, bu kez Almanya'nın peşine takılmış, Almanya yenildiğinde, Kurtuluş Savaşı'nda Ekim Devrimi ile zorunlu bir ittifaka girmiş ve çeyrek yüzyıl sonra, geleneksel Şark Meselesi çizgisine dönüp SSCB'ye karşı NATO'ya girmiştir. Bu arada içinde bulunduğu blokla küçük sürtüşmeler yaşadığında, 1964'te Kıbrıs'ta ünlü

Johnson mektubuna gösterilen tepkideki gibi, Batı ittifakına 'gerekirse saf değiştirebilirim' mesajı vermeyi de ihmal etmemiştir. Cumhuriyet tarihi boyunca da her ciddi iç tartışmanın, egemen sınıf ve bürokrasi içi tasfiyelerin arkasında bu sorunun izdüşümü görülebilir: Kore'ye asker gönderirken, NATO'ya girerken, askerî darbeler sırasında iç tasfiyeler yapılırken, hatta Kıbrıs politikasında ("adanın Akdeniz Küba'sı olmasına izin vermeyeceğiz" söylemi) ve son olarak da "Ergenekon" tasfiyesindeki "Avrasyacılık" suçlamasında.

1848 Devrimleriyle sahneye proletaryanın çıkışıyla birlikte, Avrupa'nın politika döneminin önemli olaylarında emekçi hareketleri diplomasi oyunlarının maskesini düşürmeyi üstlendi. Ama Marx ve Engels ilk yazılarından başlayarak zaman zaman konuya eğilmekle yetinmedi. Kırım Savaşı sırasında Doğu Sorunu aniden dünya gündeminin baş sırasına oturuverdi. 19. yüzyılın "dünya savaşı" denilebilecek olan bu savaşla birlikte, büyük güçlerin –A.B.D. de konuya yeni müdahil oluyordu– yaklaşık 60 yıl sonra I. Dünya Savaşı'na kadar giderek kamplaşmasını kesin çizgilerle belirlemeye başladı. Şu farkla ki, Prusya henüz Alman birliğini sağlamamış, Avrupa kapitalist rekabetine tüm gücüyle katılmamıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nun da bir Avrupa ittifakının silahlı gücüne dâhil olarak, bugün "Uluslararası Topluluk" denilen oluşuma katılması da Kırım Savaşı'nın tarihimize döktüğü kilometre taşlarından biridir. Burada konuyu Osmanlı İmparatorluğu açısından ele aldık; yoksa Napoléon savaşlarında ve öncesinde ABD Bağımsızlık Savaşı'ndan beri Avrupa güçlerinin askerî

ittifakları söz konusu olmuştu. Kendi aralarında çatışan aynı "Uluslararası Topluluğun" Çin'deki Boxer isyanı sonrası cezalandırma seferi gibi ortak askerî harekâtları da 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başında sömürgeci yağma seferlerine örnektir.

Böylece, Kırım Savaşı'ndan beri Osmanlı İmparatorluğu'nun ve varisi Türkiye Cumhuriyeti'nin (SSCB ile bu ittifak dönemi dışında) her zaman Rusya karşıtı ittifakın başaktörleri arasında olduğunu görüyoruz.

İnönü:

"Boğazlar cihan politikasını 1800 yılından itibaren ilgilendirmeye başlamıştır. Karadeniz ve Akdeniz büyük devletleri, zamanındaki kuvvetlerine ve emellerine göre değişik görüşlere sahip oldular. Türkiye'nin rolü hiçbir zaman layıkile takdir edilmiyordu. İhtiyaç halinde Boğazlardan geçişi müdafaa edebileceğine inanılmıyordu. Türkiye'nin askerî sahadaki rolü I. Cihan Harbi esnasında birdenbire meydana çıktı. Bu andan itibaren Boğazlar meselesi yeni bir manada ehemmiyet kazanmıştır. I. Cihan harbinden sonra bir ara havacılığın, Boğazlardan geçişin ehemmiyetini azalttığı zannedildi. Bu fikir de kıymetini kaybetti. Coğrafyanın değişmez kanunu hükmünü teyid etmiştir."

1 Ekim 1953, Cenevre Radyosu
özel muhabirini 9 Eylül 1953.....
Fransızca cevapladı. Cenevre
Radyosu'ndan yayınlandı.
(Kaynak, **Muhalefette İsmet İnönü**)

Burada tek değişen politika Rusya'ya saldırı halindeki dünya gücü değiştikçe rotanın o yöne kırılmasıdır. Kırım Savaşı'nda İngiltere-Fransa ittifakı, 1870'den sonra Prusya militarizmi ile güçlenen Alman İmparatorluğu; II. Dünya Savaşı'ndan sonra da önce İngiltere-Fransa ekseni (Bağdat Paktı) ve bu eski sömürgeci güçlerin yerini süper güç olarak aldığında ise ABD. Ve her dönemin ekonomik, siyasi ve askerî ilişki biçimine özgü bir iç bastırma siyaseti egemendi. Osmanlı İmparatorluğu'nda orduda Fransız ordusu tarzındaki modernleşmeyle başlayıp Prusya tarzı militarizme geçişle birlikte yaşanan I. Dünya Savaşı felaketinde bu çizgi izlenir. 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 darbeleriyle tipik ABD tarzı militarizm egemen olmuştur.

Bütün bu "Şark Meselesi" aşamaları İç Anadolu, Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu politik coğrafyasını tamamen değiştirmiş, büyük sorunun içi açıldıkça yeni sorunlar ortaya dökülmüştür: Yunanistan Bağımsızlık Savaşı, Ermeni Sorunu, Balkan Savaşları, Araplar'ın bağımsızlığı, Hatay sorunu, Kıbrıs sorunu, Musul sorunu, Kürt sorunu, Süryani sorunu, Filistin sorunu, Keşmir sorunu, vb...

Alman Sosyal Demokrasisi'nin Şark Meselesi ile ilgili tartışmalarında yayınevimizin Rosa Luxemburg ağırlıklı seçkisi hiç de rastlantı değildir. Elbette Rosa Luxemburg ve Spartakistler'in Lenin ve Bolşeviklerle ulusal sorunla ilgili tartışmaları burada tamamen konu dışı. Ancak dikkatli her okur iki grubun da III. Enternasyonal'in kurucuları arasında olduğunu ve yeni

enternasyonal çizgisinde uzlaştığını satırlar arasında sezecektir.

Dikkatli okur gene de özellikle 1894 Abdülhamit dönemi Ermeni katliamlarıyla ilgili olarak Rosa Luxemburg'un ve daha sonra Alman Meclisi'nde o sıralarda Alman gazetelerinde sansürlenen Ermeni katliamları ve tehcir ile Lepsius raporu konusunda Karl Liebknecht'in yürekli seslerinin ardında yatan politik bakış açısını da kavrayacaktır. Tarihî belge yığınları arasında yol bulmaya çalışan yeni tarihçiler belki Osmanlı ekonomisi, devlet yapısı vb. üzerinde bu tartışmalarda yer alan bilgi ve yorumların yer yer aksadığını görebilir. Şimdiki zamanın avantajı, geçmişten zaman ve mekân olarak uzaklaşmasında yatıyor: Bilimsel nesnelliğin vazgeçilmez şartlarından biridir bu.

Rosa'nın diğer yazıları, "*Sosyalizm ve Kiliseler*," "*Ulusal Sorun*," "*Rusya'nın Doğu Politikası ve "Enternasyonal*" de sosyalizm tarihi ve güncel birçok tartışmaya ışık tutacak niteliktedir. Rosa ve Liebknecht'in katledilmelerinin 94. yıldönümü anısına, Belge Yayınları'nın bu seçkiyi yayma hazırlamakla ciddi bir boşluğu da doldurduğu inancındayız. Diğer yazılar arasında "Sosyalizm ve Kiliseler," bugün komünistlerin dine karşı tutumunun tartışılması açısından tarihî önem taşıyor. Rosa Luxemburg, konuyu tarihsel perspektifine oturturken, hiçbir çarpıtmaya yer vermeyecek şekilde Marksistlerin dine karşı tutumunu da açıklıyor.

Ali Çakıroğlu
Ocak 2013

SOSYAL DEMOKRASİ VE TÜRKİYE'DE ULUSAL SAVAŞIMLAR(1)

İlk yayın: 8, 9, 10 Ekim 1896, Dresden'de yayınlanan Alman Sosyal Demokrat gazetesi *Sächsische Arbeiter-Zeitung*.
Kaynak: Revolutionary History, "The Balkan Socialist Tradition", Cilt 8 no.3, 2003 içinde. Almanca'dan İngilizce'ye çeviri: Ian Birchall Transkripsiyon/Düzenleme: Edward Crawford/Brian Basgen Copyleft: Luxemburg Internet Archive (marxists.org) 2004. Bu belgenin kopyalanması ve/ya da dağıtılması GNU Free Documentation License şartlarına bağlıdır.

I. Türkiye'de Durum

Parti basınında, hepimiz Türkiye'deki olayları özellikle de Rus tarafının salt diplomasi entrikalarıyla örülmüş bir oyunun saf bir ürünü olarak sunma girişimlerine sık sık rastlarız.[A] Hatta zaman zaman basında Türkiye'deki

(1) Öte yandan, şu anda her şeyin sorumlusunun *Padişah* olduğu söyleniyor. Böylece *'kurban' günah keçisi* oluyor. Aşağıdaki argümanlarda, okurlar bunun *şahısla* hiçbir ilgisinin olmayıp *koşullarla* ilgili olduğunu göreceklerdir. [*Sächsische Arbeiter-Zeitung* editörünün notu.]

[A] 1890'larda, özellikle Ermenistan, Girit ve Makedonya'da Osmanlılar'm yabancı idaresine karşı sürekli patlayan isyanlar vahşi bir biçimde ezildi.

zulmün aslında yalan olduğunu, Başıbozukların dini bütün Hıristiyanlardan oluştuğunu ve Ermeni isyanlarının Rus rublesine satılmış ajanların işi olduğunu iddia eden sözler bile duyuyoruz.

En başta, bu durumla ilgili çarpıcı olan, yazılıp çizilenlerin burjuvazinin duruşundan temelde farklı olmamasıdır. Her iki örnekte de büyük toplumsal olayların çeşitli "ajanlar"a, yani diplomatik temsilciliklerin maksatlı eylemlerine indirgenmesiyle karşı karşıyayız. Burjuva siyasetçiler açısından, elbette bu görüşler hiç de şaşırtıcı değildir: Bu insanlar gerçekten de tarihi bu alanda *yaptıklarından,* örülen diplomatik entrika ağlarının en küçük ilmekleri bile kısa vadeli çıkarları peşinde aldıkları pozisyonlar için büyük pratik önem taşır. Ama içinde bulunduğumuz anda olayları sadece uluslararası alanda aydınlatarak, kamusal hayatın olaylarının izlerini derinlerde yatan maddi nedenlerde arayan Sosyal Demokrasi için, aynı politikanın tamamen boş olduğu görülür. Tersine, Sosyal Demokrasi hem iç politikada hem dış politikada, her iki alanda da aynı temellerin, yani söz konusu olayın iç toplumsal koşullarının ve bizim genel ilkelerimizin belirlediği kendi duruşunu benimseyebilir.

Öyleyse bizi burada ilgilendiren Türkiye'deki ulusal savaşımlarla ilgili olarak, bu koşulları nereye oturtacağız? Daha son zamanlara kadar, bir kısım basında Türkiye hâlâ "farklı milliyetlerin yüzyıllardır barış içinde yan yana yaşadıkları," "en geniş özerkliğe sahip oldukları" bir yeryüzü cenneti gibi gösteriliyordu. O basma

bakılırsa, sadece Avrupa diplomasisinin bir yandan Türkiye'nin mutlu halklarını ezildiklerine ikna ederken, diğer yandan kuzu gibi masum Padişah'ın "sürekli ferman buyurduğu ıslahatları" hayata geçirmesini engelleyen müdahalesi suni hoşnutsuzluklar yaratıyordu.

Bu savlar koşullarla ilgili kara bir cahillikten kaynaklanıyor.

İçinde bulunduğumuz yüzyılın başına kadar, Türkiye içinde her milliyet, her vilayet ve her cemaatin kendine özgü ayrı bir yaşam sürdüğü, alışık olduğu acılara sabırla katlandığı ve tam bir şark despotizmi temeli oluşturan takas ekonomisine sahip bir ülkeydi. Ne denli ezici olursa olsun, gene de büyük bir istikrarın ön plana çıkması nedeniyle, bu koşullar boyun eğdirilen halkları isyana kışkırtmadan uzun süre varlığını korumuştur. İçinde bulunduğumuz yüzyılın (19. yüzyıl) başlangıcından itibaren, bütün bunlar önemli değişiklikler göstermiştir. Güçlü, merkezî Avrupa devletleriyle giriştiği çatışmalarda sarsılan, özellikle de Rusya'nın tehdidi altındaki Türkiye, içte reformlar başlatmaya zorlandı ve bu zorunluluk ilk temsilcisini II. Mahmud'un [*Osmanlı Padişahı (1808-1839)*] şahsında buldu. Reformlar feodal yönetimi ortadan kaldırarak, yerine merkezî bürokrasi, muvazzaf ordu ve yeni maliye sistemini getirdi. Her zamanki gibi, muazzam bedel gerektiren ve nüfusun maddi çıkarlarında ifadesini bulan reformlar, kamusal vergide astronomik artışlar demekti. Her baş hayvandan, her saman çöpünden alman yüksek dolaylı vergiler, gümrük vergileri, damga harçları ve alkolü içkilerden

alınan vergiler, periyodik ek yükleriyle birlikte yönetimin topladığı öşür ve sonra şehirlerde yüzde 30, kırlarda yüzde 40'ı bulan doğrudan gelir vergisi ve Hıristiyanlar için askere gitmemek için verilen vergi ve nihayet hizmet zorunluluğu; işte devlette reform için halkın ödemek zorunda olduğu bedel bunlardı. Ama ortaya çıkan yüklerle ilgili gerçek bir fikir verense, sadece Türkiye'deki mevcut kendine özgü yönetim sistemidir. Modern ve ortaçağ ilkelerinin garip bir karışımıyla, aşırı merkezî bir davranış tarzıyla başkente bağlı bir idari otoriteler, mahkemeler ve topluluklar ordusuna sahipti bu ülke. Aynı zamanda, tüm kamusal makamlar fiilen yiyiciydi. Merkezî hükümetten maaş almıyor, bir çeşit bürokratik arpalık olarak, çoğunlukla yerel halktan gelen gelirle finanse ediliyorlardı. Dolayısıyla, paşa İstanbul'a büyük meblağlarda para gönderdiği sürece, vilayeti dilediği gibi soyup soğana çevirebilirdi. Bu yüzden, kadı kendisi İstanbul'a yıllık haraç ödemekle yükümlü olduğundan, görevi gereği zoralımlarla finanse edilirdi. Ne var ki, bu, Fransa'da *ancien régime*'le (eski rejim) karşılaştırıldığında vergi müfettişinin genel bir iyilik meleği gibi görüneceği *mültezim*e dayanan, sonuçta sistem ve kurallara tamamen boş veren, ama temelde sınırsız bir keyfiliğin hüküm sürdüğü bir vergi sistemiydi. Ve nihayet, kurtulması mümkün olmayan angaryalar, bürokrasinin elinde halka dayatılan dizginsiz bir zoralım ve sömürü aracına dönüştürülmüştü.

Açıkçası, bu temelde kurulan yönetim sistemi, Avrupa modelinden temelde farklıdır. Bizde merkezî hükümet halkı soyup soğana çevirmek suretiyle memur

sınıfını yaşatırken, orada bürokrasi halkı kendi hesabına soyup soğana çevirerek merkezî yönetimi bu yolla finanse eder. Sonuçta, Türkiye'de memur sınıfı, doğrudan doğruya bir ekonomik faktörü kendi şahsında temsil eden ve varlığını halkı soyma mesleğiyle finanse eden nüfusun özel, kalabalık bir sınıfıdır.

Aynı zamanda ve reformlara bağlı, Hıristiyan köylülerin toprak mülkiyeti koşullarında, Türk toprak sahibine kıyasla büyük ölçüde aleyhte bir değişiklik ortaya çıktı. Genelde eski feodal beyler olan Türk toprak sahipleri görevlerini tamamen Hıristiyan modeline göre babadan oğula devredebilecek duruma gelmişlerdi. Reformla *Sipahilik* (feodal imtiyaz) lağvedilip o zamana kadar Sipahilere ödenen öşür yön değiştirerek devlet hazinesine gitmeye başladığında, bu kişiler toprak sahibi vasfıyla kendilerini öne sürmeye çalıştılar. Sonuçta köylüler için öşür düşürüldükten sonra net hasılatın üçte birine genelde eşitlenen yeni bir vergi –toprak rantı– öşürün yanında ortaya çıktı. Hıristiyan köylü için, küçük bir toprak parçasını *per oblationem* (koşullu bir armağan) camilere bağışlamak, sonra da ranta tabii, ama en azından öşürden kurtulmuş kiralık emlak olarak geri almaktan başka kurtuluş yoktu. Dolayısıyla, 1870'lerin sonlarında tüzel kişilerin elindeki mülkiyet (mortmain) ekilebilir toprak mülkiyetinin yarısından fazlasına denk geliyordu.

Bu yüzden, reformlara halkın maddi koşullarında korkunç bir kötüleşme eşlik etti. Ama onlar için hayatı özellikle dayanılmaz hale getiren şey, durumun gerektirdiği oldukça modern bir özellik, yani güvensizlik;

düzensiz vergi sistemi, toprak mülkiyetindeki dalgalanan ilişkiler, ama en başta da ayni vergiden nakdi vergiye dönüşümün ve dış ticaretin gelişmesinin sonucu olan *para ekonomisi*ydi.

Eski koşullar kötüleşmiş ve bunların istikrarı bir daha geri gelmemek üzere yok olup gitmişti.

II. Dağılma

Türkiye tarihinin geçen makalemizde ele aldığımız ânı belli bir açıdan Rusya'dakini hatırlatır. Ama orada Kırım Savaşı[B] sonrası reformlar aynı zamanda kapitalizmin hızlı gelişmesini, idari ve mali yeniliklerin ve militarizmin daha da gelişmesinin maddi temelini yaratırken, Türkiye'de modern reformlara denk düşen ekonomik dönüşümden eser yoktu. Türkiye'de yerli bir sanayi yaratma girişimlerinin tümü suya düştü. Hükümetin kurduğu birkaç fabrika kalitesiz ve pahalı mallar üretiyordu. Burjuva düzeninin en temel önkoşullarından yoksunluk –kişi ve mal güvenliği, yasa önünde en azından biçimsel eşitlik, modern iletişim araçları, vb.–

[B] Rusya'nın Kırım Savaşı'ndaki (1853-56) yenilgisi, iç siyasi durumunu o kadar kötüleştirmişti ki egemen sınıf 1861-1870 arasında bir dizi reform başlatmak zorunda kaldı. Bunlar kesinlikle eksik ve feodal izler taşımalarına karşın, gene de Rusya'da kapitalist gelişmeyi teşvik etmişti. En önemli reformlar içinde serfliğin kaldırılması (1861), kırlarda ve kentlerde özyönetim organlarının oluşturulması (1864), halk eğitimi (1863), adalet (1864) ve sansür kurumundaki değişiklikler (1865) de vardı.

kapitalist üretim biçimlerinin ortaya çıkmasını mutlak olarak imkânsız hale getirdi. Avrupa devletlerinin Türkiye'ye yönelik ticaret politikası aynı yönde işlerken, bu ülkenin siyasal zayıflığını kendi sanayilerine korunmayan bir pazar sağlamak için kullanıyordu. Günümüze kadar, ticaretin yanında tefecilik yerli sermayenin tek görüntüsüydü. Bu nedenle, ekonomik yönden Türkiye mülkiyet ilişkilerinin birçok bakımdan yarı feodal niteliklerinden bile kurtulamadığı en ilkel köylü ekonomisi olarak kalmıştı.

Bu şekilde para ekonomisinin maddi temelinin, kendisine eşlik eden yönetim biçimleri ve mali vergilerle paralel gitmeyerek daraldığı ve gelişme göstermediği için de dağılma sürecine girdiği açık.

Türkiye'nin dağılması, aynı anda iki kutupta birden kendisini net olarak göstermiştir. Bir yandan, köylü ekonomisinde kalıcı bir açık ortaya çıkmıştır. Bu, köy cemaatinin organik üyesi haline gelmiş olan ve koşulların içte bir apse gibi biriktiğini gösteren *tefecinin* şahsında somut bir ifade kazanmıştı. Aylık yüzde üçlük faiz oranları Türk köyünde kalıcı bir görüngüydü ve köyde oynanan pantomimin her zamanki son perdesi köylünün proleterleşmesiyken, ülkenin mevcut üretim biçimleri modern işçi sınıfı saflarına katılmasına izin vermediğinden, o köylü genelde lümpen proletarya düzeyine iniyordu. Bu görüngüler ayrıca tarımın çöküşü, yıkıcı kıtlıklar ve şap hastalıklarıyla da ilgiliydi.

Öte yandan, devlet hazinesinde de açık vardı. 1854'den beri, Türkiye sonsuz yabancı krediler yoluna

girmişti. Ermeni ve Rum tefecilerin köyleri mesken tuttukları gibi, Londra ve Paris tefecileri de başkent [*İstanbul*'u] mesken tutmuşlardı. Yönetmek eskisinden de zor hale gelirken, yönetilenlerin memnuniyetsizliği de artmıştı. Başkentte iflas, köylerde iflas, İstanbul'da saray darbeleri ve vilayetlerde halk ayaklanmaları; içte bunlar içteki çöküşün vardığı sonuçlardı. Bu durumdan çıkış yolu bulmak imkânsızdı. Tek çare, kapitalist üretim biçimlerine geçilerek ekonomik ve sosyal yaşamın tam bir dönüşümünden geçiyordu. Ancak böyle bir dönüşümün temeli de bunun temsilcisi olarak öne çıkabilecek bir sosyal sınıf ortalıkta yoktu; hâlâ yok. Padişah'ın "sürekli ferman buyurduğu ıslahatlar" açıkça zorlukları azaltmıyordu; çünkü bunlar sadece zorunlu olarak sosyal ve ekonomik yaşama zerre kadar etkisi olmayan ve bürokrasinin hâkim çıkarlarına ters düştüklerinden, genelde salt kâğıt üzerinde kalan hukuk oyunlarından ibaretti.

Türkiye kendisini *bir bütün olarak* diriltebilecek durumda değildi. Başından beri, pek çok farklı ülkeden oluşuyordu. Yaşam tarzının istikrarı, vilayet ve milliyetlerin kendi kendilerine yetme gibi özellikleri ortadan kalkmıştı. Ama bunların iç birliğini sağlayabilecek hiçbir maddi çıkar, hiçbir ortak gelişme yaratılmış değildi. Tersine, hep birlikte Türk devletine bağlı olmanın getirdiği baskı ve sefalet iyice büyümüştü. Ve böylece farklı milliyetlerin bütünden ayrılma ve içgüdüsel olarak özerk bir varoluşla daha yüksek sosyal gelişme yolları arama gibi doğal bir eğilim ortaya çıkmıştı. Ve böylece tarihin Türkiye'ye verdiği hüküm, ülkenin yüzüne karşı

okunmuştu: Yıkım kapıya gelip dayanmıştı.

Osmanlı yönetimi altındaki tüm uyruklar çürüyen bir devlet organizmasının sefaletini deneyimlemeye, farklı Müslüman halklar –Dürziler, Filistinliler, Kürtler ve Araplar– Türk boyunduruğuna karşı isyan etmeye başlarken, ayrılıkçı eğilim tüm Hıristiyan topraklarına yayıldı. Hıristiyanlar haklarından yoksun bırakılıyor, Müslüman karşısında ettiği yeminin hiçbir değeri yok, silah taşıyamıyor ve kural olarak herhangi bir kamu görevi yapamıyor. Ama daha da önemlisi, köylü olarak çoğu kez bir Müslüman toprak sahibinin toprağında çalışması ve Müslüman memurlar tarafından soyulup soğana çevrilmesi. Bu nedenle, tabanda sık sık sınıf savaşımı yaşanır; örneğin, koşulların büyük ölçüde İrlanda'yı hatırlattığı Bosna ve Hersek'teki gibi, küçük köylü ve kiracıların toprak sahipleri sınıf ve memurlarla savaşımı. Dolayısıyla ekonomik ve hukuksal baskıların yarattığı muhalefet, burada ulusal ve dinî çatışmalarda hazır bir ideoloji bulmuştur. Dinî unsurlarla harmanlanmış olmaları, bunlara ister istemez özellikle kaba ve vahşi bir nitelik kazandırıyor. İşte bu yüzden, Hıristiyan ulusların, Yunanlar'm, Bosna-Hersekliler'in, Sırplar'ın ve Bulgarlar'ın savaşımını, Türkiye'yle giriştikleri ölüm kalım savaşımını yaratan tüm unsurlar mevcuttu. Ve şimdi de sıra Ermenilere gelmişti.

Burada kabataslak sunduğumuz sosyal koşullar karşısında, Türkiye'deki başkaldırılar ve ulusal savaşımların Rus hükümetinin ajanları tarafından suni olarak yaratıldığı iddiaları, burjuvazinin bütün modern işçi

hareketinin bir avuç Sosyal Demokrat ajitatörün ürünü olduğu türünden iddialarından daha ciddi görünmüyor. Muhakkak ki Türkiye'nin çözülmesi salt kendi ivmesiyle gelişmiyor. Muhakkak ki Rus Kazakların becerikli elleri Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan'ın doğumlarında ebe rolü oynadı ve Rus rublesi Karadeniz tarihi dramasında her zaman sahne yönetmenidir. Ama burada diplomasi yüzyıllar boyunca birikmiş olan adaletsizlik ve sömürünün devasa yangınına körükle gitmekten fazlasını yapmıyor.

Burada ele almak zorunda kaldığımız şey, bir doğa yasasının kaçınılmazlığı içinde gelişen bir tarihsel süreçtir. Türkiye'de bütçe sistemi ve para ekonomisi karşısında eski ekonomik biçimleri sürdürmenin imkânsızlığı ve para ekonomisinin kapitalizme doğru evrimleşmesinin imkânsızlığı, Balkan Yarımadası'ndaki olayların kavranmasında temeldir. Türk despotizminin varoluş temeli yıkılmakta, ama modern bir devlete doğru gelişimi de ortaya çıkmamaktadır. Dolayısıyla, onun bir yönetim biçimi olarak değil, ama bir devlet olarak, sınır savaşımı yoluyla değil, ama milliyetlerin savaşımı yoluyla yok olup gitmesi gerekir. Ve burada ortaya çıkan şey Türkiye'nin dirilişi değil, ama Türkiye'nin küllerinden doğmuş olan bir dizi yeni devlettir.

Durum budur. Şimdi de *Sosyal Demokrasi*'nin Türkiye'deki olaylarla ilgili nasıl tavır takınması gerektiğini tartışacağız.

III. Sosyal Demokrasi'nin Bakış Açısı

Öyleyse Sosyal Demokrasi'nin Türkiye'deki olaylar karşısında tutumu ne olabilir? İlke olarak, Sosyal Demokrasi her zaman özgürlük özlemlerinin yanında yer alır. Hıristiyan uluslar, bu örnekte Ermeniler kendilerini Türk yönetiminin boyunduruğundan kurtarmak istediklerinden, Sosyal Demokrasi onların davalarını desteklediğini içtenlikle ilan etmelidir.

Elbette, iç sorunlarda olduğu gibi, dış politikada da olayları aşırı şematik bir biçimde görmemeliyiz. Örneğin, her zaman özgürlük savaşımının uygun biçimi olmayan ulusal sorun, Polonya, Alsas-Loren ya da Bohemya'da farklı biçimlerde karşımıza çıkar. Ayrılıkçı girişimleri zayıflatan, ilhak edilen toprakların egemen uluslara kapitalist asimilasyonu gibi doğrudan ters bir süreçle karşılaştığımız bütün bu örneklerde güç birliğini savunmak, ulusal savaşımlarla parçalanmamak işçi sınıfı hareketinin çıkarınadır. Ama Türkiye'deki isyanlar sorununda durum farklıdır: Hıristiyan topraklar Türkiye'ye sadece zor yoluyla bağlı tutuluyor, buralarda işçi sınıfı hareketine rastlanmıyor, doğal toplumsal gelişme yüzünden geriliyor ya da daha doğrusu çöküşe sürükleniyorlar. Bu yüzden, özgürlük özlemleri kendisini oralarda ancak ulusal savaşım içinde hissettirebildiğinden, desteğimizi hiçbir şekilde esirgeyemeyiz ve esirgememeliyiz de. Ermeniler için pratik talepler ortaya atmak ya da burada istenen siyasal biçimi belirlemek bizim işimiz değildir; bu konuda Ermenistan'ın kendi özlemleriyle birlikte, iç koşulları ve uluslararası bağlam

da hesaba katılmalıdır. Bizim için, bu durumda sorun en başta genel tavırdır; bu da bizim isyancılara *destek* olmamızı gerektirir, *karşı* çıkmamızı değil.

Peki ya Sosyal Demokrasi'nin *pratik çıkarları* ne olacak? Yukarıdaki ilkeli duruşumuz bu çıkarlarla çelişmiyor mu? Bunun tam tersini üç noktada kanıtlayabiliriz diye düşünüyoruz.

Birincisi, Hıristiyan ülkelerin Türkiye'den kurtuluşu uluslararası siyasal hayatta ilerleme anlamına gelir. Kapitalist dünyanın pek çok çıkarının yoğunlaştığı günümüz Türkiye'si gibi suni bir oluşumun varlığı, genel siyasal gelişme üzerinde sınırlayıcı ve geriletici bir etkiye sahiptir. Alsas-Loren ve Şark Meseleleri birlikte, Avrupalı güçleri bir hile ve kandırma politikası izlemeye, aldatıcı adlar altında gerçek çıkarlarını gizleyerek dolambaçlı yollardan sağlamaya zorluyor. Hıristiyan ulusların Türkiye'den kurtuluşuyla birlikte, burjuva siyaseti üzerindeki son ideolojik paçavraları –"Hıristiyanların korunması"– da çıkararak, gerçek özüyle, çıplak yağmacı çıkarlarıyla kalakalacak. Burjuva partilerinin her çeşit "liberal" ve "aydın" programlarının sadece ve sadece parasal meselelere indirgenmesi gibi, bu da sadece bizim davamıza yarar sağlayacak.

İkincisi, önceki makalelerden Hıristiyan ülkelerin Türkiye'den ayrılmasının ilerici bir olay, bir toplumsal gelişme edimi olduğu, çünkü Türk topraklarının daha yüksek sosyal yaşama biçimlerine kavuşabilmesinin tek yolunun bu ayrılıktan geçtiği sonucu çıkıyor. Bir ülke Osmanlı boyunduruğu altında kaldıkça, modern

kapitalist gelişme söz konusu bile olamaz. Oysa, Türkiye'den ayrılması halinde, aynı ülke Avrupa tarzı devlet ve burjuva kurumlara kavuşacak ve adım adım kapitalist gelişimin genel yoluna çekilecektir. Bu yüzdendir ki Yunanistan ve Romanya, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrıldıktan sonra çarpıcı ilerlemeler kaydetmişlerdir. Yeni doğan devletlerin küçük devletler olduğu doğru, ama bunların kuruluşunu bir siyasal parçalanma süreci olarak algılamak gene de yanlış olur. Oysa Romanya'da ve bir ölçüde Bulgaristan'da şimdiden görüldüğü gibi, burjuvazinin gelişim yoluna giren ülkelerde modern işçi sınıfı hareketinin, Sosyal Demokrasi'nin temeli yavaş yavaş atılıyor.(2) Bu suretle, en yüksek enternasyonal çıkarımız korunmuş oluyor, yani sosyalist hareket tüm ülkelerde mümkün olduğunca bir yer ediniyor.

Son olarak, *üçüncüsü*, Türkiye'nin çözülme süreci Avrupa'daki Rus egemenliği sorununa bağlı olduğundan, konunun can alıcı noktası burasıdır. Bizim basınımız bile zaman zaman Türkiye tarafını tutarken, bu açıkça ne

(2) Bizce –*Die Neue Zeit*, Cilt 14, no 42'deki gibi– ayrılma isteklerini Ermenistan'daki görünüşteki kapitalist gelişmeyle haklı çıkarmaya çalıştıklarında, Ermeni sosyalistleri yanlış yoldaydılar. Tersine, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılma, burada kapitalizmin filizlenmesinin sadece *önkoşuludur*. Ve elbette kapitalizmin kendisi de sosyalist hareketin önkoşuludur. Bizce, bu nedenle, Ermeni yoldaşlar –Lasalle'e gönderme yapacak olursak– şu an için sosyalizmin önkoşulunun önkoşuluyla ilgilenmeliler; bir çeşit önkoşul karesi. [Luxemburg'un notu]

içlerindeki acımasızlıktan ne de çok karılılığı savunanlara besledikleri özel bir ilgiden kaynaklanmıyordu. Açıkçası, bu temel Türkiye'nin cesedini çiğneyerek dünya egemenliği peşinde koşarken, bu ülkedeki Hıristiyan milletleri kendi İstanbul ilerleyişinde araç olarak kullanmak isteyen Rus mutlakıyetçiliğinin heveslerine karşı başlıca muhalefetti. Ama bizce iyi niyet tamamen farklı yerlere kanalize edilmiş ve Rusya'ya karşı önlemler gerçekte olması gerekenin tam tersi yönlerde aranmıştı.

Önceki deneyimler, Balkan Yarımadası politikasında Rusya'nın genelde amaçladığının tam zıddı sonuçlara ulaştığını göstermiş bulunuyor. Türk boyunduruğundan kurtulan halklar, Rusya'nın iyiliklerine her zaman "tam bir nankörlükle" cevap vermiş, yani Türk boyunduruğunun yerine Rus boyunduruğu altına girmeyi açıkça reddetmişlerdi. Bu, Rus diplomatları için ne kadar beklenmedik bir gelişme olursa olsun, Balkan devletlerinin bu davranışı sürprizden çok uzaktı. Onlarla Rusya arasında kurtla kuzu, av ve avcı arasındaki çıkar çelişkisinin aynısı olan doğal çıkar çelişkisi vardı. Osmanlı İmparatorluğu'na bağımlılık bu çıkar çatışmasını perdeliyor, hatta yapay ve geçici bir çıkar birliği olarak ortaya görünmesine izin veriyordu. Kitleler karmaşık ve uzun vadeli düşüncelerle uğraşmazlar. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ulusal ayaklanmalar kesinlikle kitlesel hareketler olduklarından, kendi acil çıkarlarına hitap eden en iyi ilk yönteme sarılırlar; bu yöntem aşağılık Rus diplomasisi bile olsa ne yazar! Ama Hıristiyan ülkeler ve Türkiye arasındaki

zincirler kopar kopmaz, Rus diplomasisi tam anlamıyla aşağılık olan gerçek yüzünü gösterirken, kurtarılmış ülke içgüdüsel olarak derhal Rusya'ya sırtını döner. Eğer Osmanlıların boyunduruğu altındaki ülkeler Rusya'nın müttefikleriyse, bu boyunduruktan kurtarılan ülkeler Rusya'nın çok sayıdaki doğal düşmanları haline geliyorlar. Bulgaristan'ın bugünkü Rusya politikası, büyük ölçüde bu ülkenin yarıözgürlüğünün, sonucu, onu hâlâ Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı tutan zincirin sonucudur.

Ama bu sürecin doğurduğu bir diğer sonuç daha da önemlidir. Hıristiyan ülkelerin Osmanlı İmparatorluğu'ndan kurtuluşu, esasen aynı şekilde İmparatorluğun da Hıristiyan uyruklarından "kurtuluşu" anlamına gelir. Avrupa diplomasisinin Türkiye'de faaliyet göstermesine neden olan ve onu kayıtsız şartsız Rus tarafına teslim edenler, ayrıca savaş durumunda Türkiye'yi dirençsiz bırakanlar da yine onlardır.

Hıristiyanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nda askere alınmamalarına karşın, her zaman isyana hazırlar. Bu nedenle, Osmanlı İmparatorluğu için dışta giriştiği her savaş, her zaman ülke içinde ikinci bir savaş anlamı taşıdığından, silahlı kuvvetlerinin yayılması ve harekâtının felce uğraması söz konusudur. Hıristiyanların gazabından kurtulan bir Osmanlı İmparatorluğu, muhakkak ki uluslararası politikada daha özgür bir duruş benimseyecek, ülke toprakları savunma güçlerinin savunabileceği genişlikte olacak; ama en başta, her dış saldırganın doğal müttefiki olan iç düşmanından

kurtulacaktır. Özetle, Hıristiyanlar üzerindeki egemenliğinden vazgeçmesi, Osmanlı Yönetimi'ni en başta Rusya karşısında daha dirençli kılacaktır. Rusya'nın bugün neden Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünden yana olduğunu açıklayan da budur. Avrupa'nın hasta adamının ölümüne neden olacak mikropları –Hıristiyan uluslar– bünyesinde tutması ve bunların Rusya'nın İstanbul üzerindeki emellerini gerçekleştireceği uygun fırsatı yakalamasına kadar Osmanlı boyunduruğunda kalarak Rusya'ya bağımlı olmaları, çarlığın Türkiye üzerindeki çıkarlarına uygundur. Bu, bizim neden o ülkenin toprak bütünlüğünü değil de Hıristiyanların Osmanlı İmparatorluğu'ndan kurtuluşundan yana olmamız gerektiğini de açıklar.

"Salisbury'nin[C] bu işin adamı olup olmadığı" ya da Ruslara "Türkiye'de gününü" gösterecek adam olup olmadığı üzerine kafa yormak yerine, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecinin önceden sözünü ettiğimiz sonuçları karşısında Rus gericiliğinin ilerlemesine çare bulmamız gerektiğini düşünüyoruz. Sorunun bu yönünün önemini ne kadar vurgulasak az. Rus gericiliği bizim için o kadar tehlikeli ve öylesine ciddi bir düşmandır ki, onunla savaşabileceğimiz ciddi silahları göz ardı ederken, kâğıt oklarla onu geri püskürteceğimizi düşünme lüksüne kapılamayız. *Bugün Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü savunmak, aslında Rus*

[C] Robert Cecil, Üçüncü Salisbury Markizi (1830-1903), 1878 ve 1902 yılları arasında üç kez İngiltere Başbakanı ve dört kez Dışişleri Bakanı olmuştu.

diplomasisinin elini güçlendirmek anlamına gelir.

Uzak geleceğe dair ayrıntılı siyasal tahminler yapmak hayalciliktir. Ama kurtarılmış bir Türkiye ve kurtarılmış Balkan ülkelerinin direnişinin Ruslar'ın ilerleyişini boşa çıkarması hiç de imkânsız sayılmaz; çünkü böyle bir durumda İstanbul sorunun nihai çözümünü göremeyecek, tüm dünyanın ilgisini çeken bu sorunun çözümüne katılamayacak olan Rus mutlakıyetçiliği yok olup gidecektir.

Bu yüzden, bizim siyasal çıkarlarımız ilkeli tavrımızla tamamen örtüştüğünden, Sosyal Demokrasi'nin Şark Meselesi'nde mevcut tutumu için aşağıdaki önerilerimizin kabul edilmesini talep ediyoruz:

[*1*] Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecini kabul ederek bunun durdurulabileceği ya da durdurulması gerektiğini düşünmemeliyiz.

[*2*] Hıristiyan milletlerin özerklik eğilimlerine tam destek olmalıyız.

[*3*] Bu eğilimleri en başta Çarlık *Rusyası'na karşı* mücadele aracı memnuniyetle karşılarken, onların bağımsızlığını Osmanlılara karşı olduğu gibi, Rusya'ya karşı da ısrarla savunmalıyız.

Burada ele aldığımız sorunlarda, pratik kaygıların bizim genel ilkelerimizle aynı sonuçlara götürmüş olması hiç de rastlantı değil. Sosyal Demokrasi'nin ilkeleri ve hedefleri gerçek toplumsal gelişmeden türeyerek buna bağlı olduğundan, tarihsel süreçlerde olayların büyük ölçüde sosyal demokrasinin değirmenine su

taşıdığı ve ilkeli tavrımızı koruyarak acil çıkarlarımız da savunabileceğimiz er ya da geç görülecektir. Bu nedenle, olaylara daha derin bir bakış bizim bazı diplomatları büyük halk hareketlerinin nedeni sayarak, onlara karşı çareyi diğer diplomatlara sığınmakta bulmamızı, yani tam bir kahve politikası yapmamızı her zaman gereksiz kılar.

Rosa Luxemburg

W. Liebknecht

ERMENİSTAN ÜZERİNE AÇIKLAMA

Yazıldığı Tarih: 11 Kasım 1896.
Yayınlandığı Tarih: Vorwärts, 11 Kasım 1896.
Transkripsiyon: Ted Crawford.
Almanca'dan İngilizce'ye çeviren: Ian Birchall.
Düzenleme: Anthony Megremis.

Not: *Bernstein, Kautsky, Wilhelm Liebknecht ve Rosa Luxemburg'unkilerle birlikte, aşağıdaki makale de* ***Revolutionary History*** Yazı Kurulu'nun izniyle The Balkan Socialist Tradition, ***Revolutionary History*** *Cilt 8 no.3, 2003'ten alınmıştır. Kendi bağlamlarında bu makalelerle ilgili tam bir tartışma için,* ***Revolutionary History****'nin ilgili cildine bakınız.*

Açıklama

Son Parti toplantılarından birinde, burada yeri olmayan diğer eleştiriler arasında, Ermeni sorununda sosyalist görüşü temsil etmemekle ve bu görüşü savunan uzunca bir makalenin yayınlanmasını reddetmekle suçlandım. Sayın Rosa Luxemburg'un sunduğu bu tartışmalı makaleyi gerçekten de reddettim. Ancak bunun kesin nedeni yazar hanımın Ermenistan'la ilgili yargısını kendi gözlem ve bilgisine oturtmayıp, sadece Sur ve Gladstone'cu basının bildik tezlerini sosyalist bir kalıba dökmüş olmasıydı.

Burada Almanya'da bu tür kalıplarla uğraşmaktan hoşlanan her yoldaş bunu yapabilirdi. Ermeni isyanının ekonomik koşullarla ilgili olduğu, sosyalizmin anaokulunda giden öğrenciler için bile anlaşılabilir bir şeydir. Zaten en ilkel Afrikalı kabilelerin yağma savaşları bile ekonomik nedenlere indirgenebilir. Luxemburg Hanım yeni olgular öne sürüp gerçekten de Ermeni-Türk olaylarına ışık tutmuş olsaydı, o zaman sapma sayılsa bile, makaleyi seve seve yayınlardım. Ben hiçbir zaman kendi Şark Meselesi yorumumu tek doğru olarak ortaya koyma hayallerine kapılmadım. Ne var ki, Kırım Savaşı sırasında İngiltere'deyken, Şark Meselesi'yle yoğun bir biçimde ilgilendim. Karl Marx'la birlikte ve Türkiye'deki koşullar ve Rus diplomasisi konusunda en iyi uzman olan parlak David Urquhart okulunda, o zamandan beri ortaya koyduğum ve günbegün olayların gelişmesiyle doğrulanan Şark Meselesi yorumuma ulaştım.

Vorwärts'de ima etmiş olduğum gibi, Marx'ın 1850'lerde Lord Palmerston ve Şark Meselesi hakkında İngilizce yazdığı klasik makale ve broşürlerin derlenerek çevirilerinin Alman okurlara sunulması bekleniyor.(1)

---

(1) Lord Palmerston (1784-1865), güya Rusya yanlısı politikalar izlediği için, Marx'ın suçladığı İngiliz Başbakanıydı. 1897 yılında yayınlanan **The Eastern Question** (Türkçe'de "Doğu Sorunu" [Sol Yayınları] olarak yayınlandı) dışında, Eleanor Marx'ın Karl Marx'ın Rus sorunuyla ilgili diğer iki çalışınasını daha yayına hazırlaması belki de tesadüf değildi. Bunlar **The Story of the Life of Lord Palmerston** ve E. Marx'ın ölümünden sonra 1899'da yayınladığı **Secret Diplomatic History of the Eighteenth Century**'ydi.

Elbette tüm ezilen halklar, sınıflar ve uluslara sempati duyuyorum. Ama Rus tarafının sürdürdüğü bir imha savaşma hedef olan Türkler de Ermeniler ve diğer halklar gibi var olup yaşamak için aynı "insan hakları"na sahiptir. Ve siyaset yapmak için duyguları kadar aklına da başvurarak gerekli tüm faktörleri hesaba katan herkes için, mevcut durumda Türkiye'deki herhangi bir ayaklanmanın sadece Rus Çarlığı'nm fetih politikasına yarayabileceği aslında besbellidir – çünkü bugün Ermenistan'da bir sosyalist hareket kumdan şatolara benzer. Polonyalı bir hanım olan Rosa Luxemburg, eğer Ruslar'ın Polonya'da ve kendi ülkelerinde giriştikleri zulümle meşgul olsa, bu alanda belki de daha verimli bir alan bulur. O zaman "Avrupa mutlakıyetçiliğinin koruyucusu"na istemeden hizmet etme tehlikesinden de uzak dururdu.

'Revolutionary History' 8. Cilt, no. 3

The Balkan Socialist Tradition- Balkan Socialism and the Balkan Federation, 1871-1915 [Balkan Sosyalist Geleneği - Balkan Sosyalizmi ve Balkan Federasyonu, 1871-1915]

Makaleler

1. The Origins of the Balkan Socialist Tradition: Between Populism and Marxism [Balkan Sosyalist Geleneğinin Kökleri: Popülizm ve Marksizm Arasında]
2. Marxism and the Eastern Question: Challenging the Orthodoxy 1896-97

   [Marksizm ve Şark Meselesi: Ortodoksluğa Meydan Okuyuş 1896-97]

3. Bulgarian Socialism and the Macedonian National Liberation Movement, 1903-08
   [Bulgar Sosyalizmi ve Makedonya Ulusal Kurtuluş Hareketi, 1903-08]
4. The Revolution in Turkey and the Balkan Federation
   [Türkiye'de Devrim ve Balkan Federasyonu]
5. The Annexation of Bosnia by Austria-Hungary in 1908
   [Bosna'nın 1908'de Avusturya-Macaristan Tarafından İlhak Edilmesi]
6. The Balkan Federation and Balkan Social Democracy
   [Balkan Federasyonu ve Balkan Sosyal Demokrasisi]
7. The Balkan Wars of 1912-13 and the Balkan Federation
   [1912-1913 Balkan Savaşları ve Balkan Federasyonu]
8. The First World War and the Balkan Federation
   [Birinci Dünya Savaşı ve Balkan Federasyonu]

W. Liebknecht

W. Liebknecht

GİRİT ve SOSYAL DEMOKRASİ

Yazıldığı Tarih: 10 Mart 1897
Yayın Tarihi ve yeri: *Vorwärts* 10 Mart 1897
Transkripsiyon: Ted Crawford
Almanca'dan İngilizce'ye Çeviren: Mike Jones
Düzenleme: Anthony Megremis

Not: *Bernstein, Kautsky, Wilhelm Liebknecht ve Rosa Luxemburg'-unkilerle birlikte, aşağıdaki makale de* ***Revolutionary History*** Yazı Kurulu'nun izniyle The Balkan Socialist Tradition, ***Revolutionary History*** *Cilt 8 no.3, 2003'ten alınmıştır. Kendi bağlamlarında bu makalelerle ilgili tam bir tartışma için,* ***Revolutionary History****'nin ilgili cildine bakınız.*

Benim kanaatlerim ve Kautsky'ninkiler sadece bir noktada, yani Rusya'nın bugün Türkiye karşısındaki pozisyonu sorununun öncekinden temelden farklı olup olmadığı sorunu konusunda birbirinden ayrılıyor.

Kautsky bunu iddia ederken, ben reddediyorum. Ama Kautsky ile tartışmamdan önce, Basın'la ilgili bazı gözlemler ve diğer kimi yorumlar.

Nasıl Türk hükümetini savunmak için en küçük bir istek duymuyorsam –kendimi Marx'ın sözleriyle ifade edersem– Türklerle kavgaya tutuşan her koyun hırsızına

bir "ezilen milliyet" olarak yaklaşıp acıyan aptalca hassasiyete de katılmıyorum. İki yüzlü Gladstone'cu sözleri ciddiye alarak burjuva liberalizminin en sığ birikintilerinde bile Yunanistan bağımsızlığı taraftarlığının gürül gürül akan ırmaklarını gören **Brussels Réforme** adlı Belçika gazetesi, beni Padişah'm yandaşı olmakla suçlamıştı. Bizim gibilerini Avusturya İmparatoru'nun kiralık kalemlerinin yıllardır her gün Bismarck muhalifi olmakla suçladığı düşünülecek olursa, bu şimdi şaka gibi bir şey. Ayrıca, şimdi Çar'ın Türkiye'ye karşı bir savaşı ya da Türkiye'yi bölmeyi istemediği, çünkü Rusya'nın kapitalist gelişmesinin onu bir barış politikası izlemeye zorladığı tezini bir kenara atıyorum. Rusya'nınkinden çok daha gelişmiş olan Alman kapitalizminin nasıl Bismarck'm fetih politikasına çanak tutarak ona maddi araçlar akıttığını görmüş olan herkes bu gibi çocukluklara gülüp geçer.

Milliyetleri her türlü haklarından yoksun bırakmak istemem söz konusu bile değil. Kendi kaderlerini tayin etme hakkı gereği, bir milliyetin üyelerinin açıkça birleşme hakkı vardır. Ancak, milliyetler ya da uluslar nedir? Kültürlü halklar arasında artık ırksal bir topluluk anlamında hiçbir ulus ya da milliyet yoktur. İtalyanlar melez bir halktır: Romalılar, Yunanlar, Araplar, Keltler, Fenikeliler (Kartacalılar) ve Allah bilir başka kimler... Fransızlar da öyle: Keltler, Yunanlar, Romalılar, Almanlar. İngilizler de aynı: Keltler, Romalılar, Almanlar. Almanlarda da durum aynı: Keltler, Almanlar, Romalılar, Slavlar; Doğu Elbe'de bu Slavlar büyük ölçüde hâkim olduklarından, demek ki bugün Almanya'yı Doğu Elbe

yönetiyor. Nasıl bir zamanlar Yunanistan Makedonya tarafından yönetilmişse, Almanlar'ın Almanya'sı da 'ulusal' Almanya içinde Slavik Almanya tarafından yönetiliyor.

Gerçekten de –böylece olgular ve pratiğin dünyasına dönüyorum– gücümüz yettiğince haklarının ihlal edilmelerine karşı savaşan "uluslar"m davasını desteklemek ve daha da ileri taşımak bizim ödevimizdir.

Ve Marx'ın Karadağlı koyun hırsızları hakkında söylediği, Yunanlıkları kuşku götürürken, Türkler'in karşısında hırsızlık ve haydutlukları hiç kuşku götürmeyen ve ayrıca Türk egemenliğinde biz Almanları imrendirebilecek bir özgürlükten yararlanan Giritli "Rumlar"a en azından kısmen uygulanabilir. Gladastone'unkine benzeyen Türk düşmanlıklarını (Jetthen'in "her derde deva" yüzüğü gibi[1]) "materyalist tarih anlayışı" örtüsüyle gizleyen bazı kalıplaşmış düşünürler, Ermenilerin ve Yunanlar'm ekonomik gelişmeleri daha yüksek olduğu ve daha da gelişmeleri Türkler tarafından engellendiği için onlardan ayrılmak zorunda olduklarını keşfetmişlerdir. Giritlilere gelince, bu itiraz kesinlikle doğru olmadığından, ben de bu konuya derinlemesine dalmayacağım; çünkü onlar en ilkel kültürel düzeyde kaldıkları gibi, ekonomik olarak da adanın Müslümanlarından fersah fersah gerideler. Fransız hükümetinin elinden gelen her türlü çabayı göstermesine rağmen, bugün hâlâ soygun ve cinayeti –tıpkı kahraman Giritli ve

(1) Zamanın popüler bir romanından alınma bir karakter.

Karadağlılar gibi– vazgeçilmez insan hakları olarak gören Korsikalılarla benzer ekonomik ve coğrafi konuma sahip oldukları için, uygarlığa fazla eğilimleri olmadığını sergilemişlerdir. Ve genel basmakalıp laflarda Türklere söylendiği gibi, kimse Fransızlar'ın "ilerlemenin önünde engel" olduğunu söyleyemezdi.

Ancak bütün bunları bir yana bırakıp, özgürlük hakkı gibi haklarının ihlal edilmesi karşısında çok az ses çıkan bir milliyeti ele alalım: Polonyalıları kastediyorum.

Bugüne kadar hiçbir ulus Polonyalılar kadar zalimce ezilmemiştir. Polonya'nın bölünmeleri utanç verici suçlardı ve *raison d'état* safsatasıyla mazur gösterilemez: Bir devlet olarak Polonya'nın imhası tarihin bilinen en karanlık soykırımıdır. Polonyalılar'ın nüfusu Ermeniler'inkinden beş kat, Giritliler'inkinden yüzlerce kat büyüktür. Polonyalılar her zaman kültürün öncüleri olmuşlardı ve bugün de kültürün savunma seddi olabilirlerdi; özgürlükleri Polonya'yı devletler ailesinden çıkaran caniler dışında hiç kimseye zarar vermez, çıkarları insanın ilerlemesi ve özgürlüğünün evrensel düşmanının dışında kimseyi incitmezdi.

Çok güzel, peki hep birlikte Polonya'nın özgürlüğü için ayağa kalkalım o zaman! Ne? Ermenilerin ve Giritliler'in gürültücü savunucularından çıt çıkmıyor; heyecanları bir anda sönüverdi! Lütfen bana açıklama yapın Kont Oerindur!

Polonya kelimesi bile Rus politikasının bütün düzenbazlığını göstermeye yetiyor. Ve bu sorunda İngilizlerin politikası şu an için rüzgâra göre yön değiştirirken,

Fransızlar'ınki sadece Rus politikasının kuyruğuna takılmaktan ibaret. Kendi ülkesinde binlerce kat daha ağır adaletsizlik yapan, Türklerden binlerce misli daha zalim bir biçimde milliyetlerin haklarını ayakları altında çiğneyen bir devlet, gerçekte güya Türk boyunduruğundan kurtarmak istediklerine gerçek yüzünü gösterecek değil. Kişi yardımseverliği yuvasında öğrenir; Hıristiyan'ca sevgi ve özgürlüğü yuvasında edinir. Rusya'da Türkiye'de olduğundan binlerce kat daha büyük bir baskı, daha büyük bir talan vardır. Eğer Rus hükümeti kendi insanlığı ve kurtarıcılığında ciddiyse, o zaman bu soylu içgüdüsünü kendi ülkesinde uygulayarak işe başlamalıydı. Ve kendisi çok iyi niyetli olmasına rağmen, dalkavuk Rus-İngiliz papazları ve filistenleri tarafından evinin çevresindeki yanlışları görmezlikten gelip çok uzaklarda Türkler'in zorbalıkları üzerinde kafa yormaya kışkırtıldıysa, ezilen uluslara duyarlılık ve sempatiyle yaklaşma isteğinde ciddiyse, o zaman bu ciddiyetini sergileyeceği fırsatın âlâsı karşısına çıkmıştır. İşte Polonya! Halep oradaysa arşın burada.(2) İşte orada Polonya'da milliyet fanatizminin kriteri duruyor. Ermeniler ve Giritliler için telaşla ayağa fırlayan, ama Polonya'ya hiçbir sempati beslemeyen biri ya kafasız bir dost ya zavallı bir komedyen ve ikiyüzlüdür. Yahut cebine Rus rublesi girmektedir.

(2) Metinde 'Hic Rhodus, hic salta! 'Rodos burada, haydi atla da görelim" derken, **Liebknecht** Rusya'nın özgürlüğe ne kadar bağlı olduğunu göstermek için Türkiye'ye (Rodos) kadar gitmesinin gerekli olmadığını söylüyor. Burada, Polonya'da da gösterebilirdi bu sevdasını.

Rusya ve Türkiye ittifakı yeni bir şey değil. 65 yıl önce de oldukça benzer koşullarda her şey aynen böyleydi. Polonya'yı bölen güçler, öncesinde sık sık Polonya ile ittifak kurmamışlar mıydı? Bir düşmanla ittifak onu yok etmenin en iyi aracı değil mi? Mevcut durumu yeni bir şey olarak görmediğimizden, şimdiki Rus-Türk ittifakı olgusundan politika değişikliği çıkarımı yapamayız.

Rusya için, Türkiye'yle ittifak –Hänsel ve Gretel'deki cadı gibi– kurbanın kesilmesini uygun bir âna bırakırken, bu arada kurbanı semirtmek gibi ikili bir avantajı vardır; yani böylece ilhak süreci *con amore* (güle oynaya) hazırlanır.(3) Huzursuz Ermenilerin şu an için Türk uyrukları olması Rusya'nın işine daha çok geliyor. Rusya'yı zayıflatmak yerine, Türkiye'nin dağılmasına yardım ediyorlar.

Türkiye'yle ittifakına dayanarak, Rusya sadece Avrupa için daha da tehlikeli hale gelirken, Türkiye'nin egemenliğindeki bir anlamda kültürsüz halkları etkileme gücü daha da büyür. Rusya'nın Hıristiyan Balkan halklarından oluşan bir setle karşılaştığı doğru değildir. Bu, Kırım Savaşı'ndan sonra, Napolyoncu yarıdemokrasinin kuruntusuydu. Bu devletlerden kendisini Rus etkisinden tamamen kurtaran ülke sadece çeşitli avantajlı koşulların bu sonuçta bir rol oynadığı Romanya'dır. Kendisini kurtarmaya çalışan ve bunu defalarca başarma noktasına geldiği görülen Bulgaristan, bir kez daha

(3) Güle oynaya, aşkla..

bütünüyle Rusya'ya bağımlıdır. Battenberg[4] üzerindeki soygunla, çeşitli isyan ve suikast girişimleri ve nihayet Stambolov'un[5] barbarca katledilmesiyle, [*Rusya*] uygarlaştırma misyonunun ne olduğunu ve eski fetih politikasını sürdürdüğünü geride hiçbir kuşku bırakmayacak şekilde sergilemiştir. Hıristiyan Balkan ülkelerinden üçüncüsü olan Sırbistan bir kolunu Rusya'ya diğerini Avusturya'ya kaptırmışken, dördüncüsü Karadağ haydut devleti sadece Türkler'in etkisi altında kalmayıp resmî Rus maaş bordrosunda da kayıtlıdır.

Viyana'da Sırplar'ın Bulgarlar'la birlikte Türkler'e saldıracağından korkuluyor. Evet, Viyana'da korkuluyor! Dev cüceden korkuyor. Peki öyleyse dev neden korkuyor ki?

Çünkü ülkede işler yarı alaturka yürütüldüğünden, Viyana bu sert toprakların halklarını nasıl eğitip enerjilerini nasıl kendisine kanalize edildiğini henüz kavramamış.

---

(4) Rus yanlısı Bulgar subayların 1886 darbesinde, Bulgaristan'ın Alman Prensi Battenberg'li Alexander'ın (1857-1893) hal edilip kaçırılmasına bir gönderme. 1883'ten beri, bağımsız Bulgaristan yanlısı politikalarıyla Çar'ı giderek öfkelendirmişti. Darbe başarısız oldu ve Alexander halk desteğiyle Bulgaristan'a geri dönmesine rağmen, daha sonra Çar'ın sürekli muhalefeti karşısında yönetme iradesi kalmayınca tahttan feragat etti.

(5) Stefan Stambolov (1854-1895) 1886'dan 1894'e kadar Bulgaristan'ı kral naibi ve Başbakan olarak yönetti. Katı bir Rus karşıtı olmakla birlikte, despotik bir yönetim sergilemişti. Bulgar egemen çevreleri Çar'la ilişkileri onarmaya karar verdiklerinde iktidardan düşürüldükten bir yıl sonra, sokakta uğradığı saldırıda vahşice öldürüldü.

Esprinin özü Avusturya'nın demokratik bir devlet olmayışında yatıyor. Bu ülkenin o halklara cazip gelebilecek hiçbir yanı olamaz: Kasvetli, kalın kafalı bürokratizmi kendi kendini yiyip bitiriyor. Şimdi Doğu'da ne olacak? Bu konuda kafa patlatacak halim yok. Bütün bu karışıklıkta kim kendisine bir yol çizebilir ki? Eğer bugün Avrupa savaşı başlayacak olursa, o zaman avını kendisine ayırmak istediğinden, Türkiye'nin hamisi olarak Rusya, Türkler'in ve Fransızlar'ın safında bu ülkeye dokunulmasın diye savaşa girebilir. Çar, Padişah ve burjuva insan hakları cumhuriyeti kardeşçe birleşirlerdi. Doğrusu Avrupa sadece bir hastane değil, akıl hastanesi!

Evet, eğer Fransız demokratlar ve sosyal demokratlar 23 Şubatta Rus-Fransız hükümetini devirip Rus-Fransız ittifakını yırtıp atsalardı –eğer Fransız demokratlar ve sosyal demokratlar İngiltere ve Fransa'nın tüm ezilen uluslar ve halkların kurtuluşu için bir savunma ve saldırı ittifakında anlaşmasını başarmış olsalardı – o zaman biz gerçekten de bir Avrupa savaşını ve belki de **Ermeniler'in**, Yunanlar'ın, Türkler'in, Polonyalılar'ın, Ruslar'ın, vb. kurtuluşunu göz önünde bulundurduk. O zaman diğer sorunlarla birlikte, Şark Meselesi de belki tatminkâr bir çözüm yoluna girerdi.

Fransız demokratlar ve sosyal demokratlar Rus-Fransız hükümetini devirmeyip Rus-Fransız ittifakını yırtıp atmamış olduklarından, bu koşullarda Şark Meselesi konusunu açmak, insanlık ve özgürlüğün çıkarına bir çözüm umudu olmadan, kaçınılmaz bir biçimde Avrupa savaşma yol açardı.

Bu nedenle çözümün bir kez daha ertelenmesi kesinlikle daha iyidir.

Rusya Avrupa'nın hakemi oldukça ve Fransa'nın Rusya'ya korkunç bağımlılığı yüzünden, İngiltere kendisini Rusya ile hesabını görmekten kaçınmak zorunda hissettikçe, Doğu'da Rusya'nın ve bu ülkenin temsil ettiği despotizme yaramayacak ve güç katmayacak hiçbir değişiklik ortaya çıkamaz. Hararetli kişilerin umutlarını bağladıkları küçük Yunanistan'ın zerre kadar önemi olmadığından, üzerinde pazarlık yapmaya bile değmez. Ve Fransa durumun kontrolünü de elinde tutan Rusya'nın dümen suyunda gittikçe, kendi iradesini dayatan Rusya, demokrasinin çıkarma olan her çözümü engelleyebilir.

Ve samimi konuşursak, Girit için"Avrupa'nın bütünü"nün koruması altında vaat edilen özerklik, gene de yönetimi Türkiye'ninki kadar çürüyüp kokuşmuş olan ve çok daha az hoşgörülü Yunanistan Krallığı'na ilhakından daha iyidir. Yunanistan'ın dillere destan hilekârca politikaları yüzünden, ilhak edilen bir Girit, Rus liderliği altında macera ve felaketlere sürüklenecekken, özerk bir Girit tüm Avrupa güçlerinin karşılıklı kıskançlıklarının ortasında kendisini güvene alabilecektir.

"Ne var ki, Giritliler ve diğer 'ezilenler' bekleyemezler!"

Ne yazık, biz sosyal demokratlar da eziliyoruz ve adaletsizliğe son vereceğiz diye yüreğimiz ağzımıza geliyor. Ancak, biz sabırsızlığımıza ket vurmalıyız.

Çarlık kapitalizmin son sığınağıdır. Kapitalizmle birlikte, halkların kurtarıcısı olan uluslararası sosyalizm tarafından tarihe gömülecektir.

Şark Meselesi, Girit'te de Balkan Yarımadası'nda da değil, ama Avrupa'nın metropol merkezlerinde, en başta da sezgilerimize göre, Paris'te çözülecektir. Muhtemelen dananın kuyruğu orada kopacaktır. Fransız Cumhuriyeti'nin Rus despotizmiyle anlamsız ittifakı, Fransızlar'ın Doğu'daki krize ve Fransa'nın da katıldığı aşağılık ve gülünç diplomatik soytarılığı apaçık görmelerine neden olacaktır.

Üç İmparator Anlaşması(6) görünürde hüküm sürüyor. Eğer Fransa kendisini Rusya'dan koparırsa, o zaman Rusya'nın üstün gücü ortadan kalkar ve bir kez daha açık savaş meydanında Türkiye'nin üstesinden gelemeyecek çamur ayaklı deve dönüşür.

Rus-Fransız ittifakının sonu, Şark Meselesi'nin demokratik ve devrimci çözümünün başlangıcıdır.

W. Liebknecht

(6) 1870'ler ve 1880'lerde, öncelikle Balkanlarda çatışan çıkarlar yüzünden bozulmaya devam eden Avusturya-Macaristan, Almanya ve Rusya arasındaki kesintili ittifak.

POLONYA'NIN ENDÜSTRİYEL GELİŞMESİ

Rusya'nın Polonya'daki Ekonomik Politikası

İlk Yayınlanması: 1898'de, Leipzig'de *Die Industrielle Entwicklung Polens* başlığıyla yayınlanmıştır.
Kaynak: 1977, Campaigner Publications, New York
Çeviri: (Almanca'dan İngilizce'ye) Tessa DeCarlo [Çevirenin Notu] Marxists Internet Archive için Tessa DeCarlo tarafından 2004'de güncellenmiştir.
Transkripsiyon/Düzenleme: Ted Crawford/Brian Basgen
Telif hakkı: Campaigner Publishers 1977; Campaigner Publishers'ın izniyle yayınlanmıştır.

Rusya'nın Doğu'daki Ekonomik Çıkarları

Nihayet, ele almakta olduğumuz sorunda son on yılda Rusya'nın dış ekonomik politikasının yeni yönü önem kazanmıştır. O zamana kadar, Rusya'nın çabaları kendi üretimiyle mamul mal ve hammadde ihtiyacını karşılayarak, kendisini ithalattan kurtarmaya yönelikti. Bugünkü çabaları bunun ötesine geçiyor; dünya pazarına girmek isteyen Rusya diğer kapitalist ülkelere dış piyasalarda meydan okuyor. Elbette, Rusya'nın özgül ekonomik-politik gelişmesi, siyasetin sık sık ekonomik

ilerleme inisiyatifini kendi çıkarlarına kanalize etmesi nedeniyle, bu eğilim Rusya burjuvazisinden kaynaklanmıyor.

İç pazarın aşırı dar olması ölçüsünde, çoğu kapitalist ülkede endüstri, hükümeti fetih ve antlaşmalar yoluyla yeni pazarlar elde etmeye iterken, Rusya'da ise tersine, Çarlık politikası endüstriyel ihracatta siyasal yağma amacıyla seçtiği Asya ülkelerini önce Rusya'ya ekonomik olarak bağımlı kılma peşinde koşuyor. Bu nedenle, Rus sanayiciler çoğu kez dünya pazarlarında bir yer kazanmak için parmaklarını bile kımıldatmazlarken, hükümet onları sürekli bu yöne itiyor. Güç kazandırıp ihracat susuzluğunu gidermek için kullanılmayan şey yok: Yeni pazar alanları araştırmak için teşvikler, çağrılar ve seferler, Sibirya ve Doğu Çin demiryolları gibi devasa demiryolu inşaatları, ihraç mallarına gümrük ve vergi indirimleri, son olarak da bu amaçla kullanılan doğrudan sübvansiyonlar. Burada ilk dikkati çeken ülkeler: Çin, İran, Orta Asya ve Balkan devletleridir. 1892'de, Moğolistan'a Profesör Pozdneev liderliğinde hem bilimsel hem ticari amaçlar güden bir araştırma gezisi düzenlenmişti. Hatta çok daha önceleri Ruslar buraya posta arabaları sistemi getirmiş ve bunu kendileri işletmişlerdi. Ertesi yıl, Maliye Bakanlığı görevlisi Tomara, ticaret olanaklarını yerinde araştırmak için İran'a gönderilmişti. Rusya ile ticareti desteklemek amacıyla İran'da Enseli limanındaki tadilat özellikle önemliydi. Aynı yıl, Maliye Bakanlığı Rus sınırından Tahran, Tauris ve Meşhed'e giden yolların düzeltilmesi ve İran'da bir Rus bankasının kurulması amacıyla bir

çalışma başlattı. Doğu Sibirya pazarını kendi tüccarlarının tekeline almak ve İngilizleri bu alandan kovmak için, Rusya Amur Nehri'ndeki serbest limanı ve Vladivostok limanını Rusya'da vergilendirilenler dışında diğer mallara kapattı. Ne var ki, hükümetin Orta Asya'daki Rus ticaretine destek sağlama umuduyla aldığı en önemli önlem pahalı Trans-Hazar Demiryolu'nun inşasıydı.

Rusya'nın Çin'e ilgisi de büyük ölçüde artmıştı. Kısa süre önce, Çin'in yabancı ülkelerle ticareti Alman, Fransız ve bazı İngiliz bankalarının iştahını kabartmıştı. Bu nedenle, 1896'da Rus hükümeti alelacele Şanghay'da bir Rus bankası kurdu. Rusya Maliye Bakanlığı yayınında, "Banka'nın bir görevi de Rusya'nın Çin'deki ekonomik etkisini artırmak suretiyle diğer Avrupa ülkelerinin etkisini dengelemektir" deniliyordu. Bu açıdan baktığımızda, bankanın Çin hükümetine mümkün olduğunca yakın olması, Çin'de vergi toplaması, Çin hazinesiyle ilişkiye geçebileceği şekilde operasyonlar üstlenmesi ve Çin devletine faizle kredi vermesi, vb. özellikle önemlidir. Ruslar'ın diğer önlemleri, örneğin Doğu Çin demiryolu inşası yeterince iyi biliniyor.

Şu ana kadar bu çabaların resmen incelenen sonuçlarının neredeyse tam bir fiyasko olduğu görülmüştür. Hükümetin el atmak istediği her ülkede, Rus pazarı Alman, Fransız ve en başta İngiliz endüstrisinin sert rekabetiyle karşılaşmış, Rus girişimcilerinin kendilerini gösterecek kadar güçlenmediği görülmüştü. Rusya, serbest rekabet söz konusu olduğunda, diğer ülkelerle kendi Doğu Sibirya'daki ulusal topraklarında bile diğer

ülkelerle aşık atacak durumda değildi. Sibirya'nın en önemli limanı olan Vladivostok'da ithalat rakamları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

	Bin ruble	
	Rusya'dan	Yabancı ülkelerden
1887	2.016	3.725
1888	2.121	3.763
1889	2.385	3.325

Bu durumun sonucu olarak, yukarıda belirttiğimiz gibi Rusya'nın Doğu Sibirya'yı İmparatorluğun tarife bölgesine almasına karar verilmişti.

Rusya'nın Çin'e ihracatı da aynı şekilde diğer ülkelerinkine kıyasla fazla önemli değildir. Yaklaşık 330 milyon ruble tutan toplam ithalat içinde, Rusya'nın payı sadece yaklaşık 4,5 milyondu:

	Bin ruble
1891	4.896
1892	4.782
1893	4.087
1894	4.488

Orta Asya ticaretiyle ilgili tablo da benzer özellikle sergiler. Çok büyük umutlar beslenen Rusya'nın inşa ettiği Trans-Hazar Demiryolu'nun da şimdi Afganistan'a transit geçiş imkânı bulan İngilizler için gerçekten de birinci sınıf bir ticaret yolu olduğu ortaya çıkmıştır. Rusya'nın Trans-Hazar, Hiva, Buhara ve Türkistan'a ihracatı kısa bir artıştan sonra, son birkaç yıldır yeniden azalmaya başlamıştır. Burada ürün bazında taşman en önemli kalemler aşağıdadır:

	Bin ruble					
Yıl	1888	1889	1890	1891	1892	1893
Toplam	1.141	1.296	1.685	2.922	2.102	1.854
Tekstil sanayi ürünleri	201	245	541	671	397	538
Şeker	422	457	531	1.048	516	510

Tersine, Rus tarafının resmen kabul ettiği gibi, aynı dönemde İngiltere'nin Hindistan'dan ithalatı Rus demiryolları sayesinde hızla artmıştı. Örneğin, Buhara bu hattın dört ana istasyonundan şunları almıştı:

	Bin pood* (yaklaşık 16,3 kg Rus ağırlık ölçüsü)						
	1888	1889	1890	1891	1892	1893	Toplam
Rus ürünleri	572	1.176	1.863	923	267	244	5.045
İngiliz ürünleri	1.160	4.209	8.516	12.761	4.443	16.154	47.243

Rusya'nın Afganistan'a ihracatı da kötü bir performans sergilemiştir. Rus tekstil sanayisi ürünleri ithalatı 1888-1890'da (25 ay) 163.245 pood'u bulurken, 1893'de (12 ay) 10.000 pood'a zar zor ulaşmış, yani yıllık ortalamanın yaklaşık sekiz kat altında kalmıştır.

Rusya'nın İran'daki ticareti görece en iyi durumda olanıdır. Rus pamuk ürünleri İran tüketiminin yaklaşık yüzde 30'unu oluştururken, bu ürünlerin ithalatı 1887-1890'da yıllık 48.000 pood, 1891-1894'de yıllık 73.000 pooda ulaşıyordu.

Kuzeydeki Gilan ve Masenderan vilayetlerinde, Rus tekstil sanayi neredeyse İngilizleri geride bırakmıştır.

Ancak, resmî rakamlara göre, İran'ın toplam ithalatında Rusya'nın rolü hâlâ çok küçük kalmaktadır. Rus sanayii burada en avantajlı konumda olmasına rağmen durum böyledir; çünkü kendileri risk alarak ticaret yapan Kafkasya'da yaşayan İranlılar ve Ermeniler en uygun aracılar olarak Rus sanayisine hizmet ederlerken, diğer ülkelerin tüccarları sadece komisyonla ve İran'ın büyük şehirlerinde iş yapma yolunu seçmişlerdi.

Rusya'nın en önemli Asya pazarlarına ihracatı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

	milyon ruble		
1894	İran'a	Çin'e	Orta Asya'ya
Toplam	12	4,5	3,8
Gıda	7,5	0,1	1.7
Mamul mallar	3,5	3,4	0,4
Hammaddeler ve yarı-mamul mallar	-	0,7	0,9

Rus hükümetinin Asya programının hâlâ gerçekleştirilmediğini ve her durumda, ulaşılan sonucun bu yöndeki çabalarla orantılı olmadığını görüyoruz. Bunu sadece Rus endüstrisinin teknolojik geriliğine bağlamak doğru değil. Elbette, Rusya bu bakımdan –metal ve yünlü endüstrileri, vb. gibi– bir dizi önemli endüstri dallarında diğer sanayileşmiş ülkelerin gerisinde kaldığından, dünya pazarında başarılı bir rekabet savaşını yürütebilmesi için üretim yöntemlerini kesinlikle iyileştirmek zorundadır. Ama şimdiye kadar hükümetin Asya planlarını büyük ölçüde boşa çıkaran bir başka faktör de oldukça önemlidir. Zira bireysel araştırmacıların ve

hatta İran'daki İngiliz konsoloslarının inanılır tanıklığına göre, Rus endüstrisinin İngilizler karşısında kolayca zafer kazandığı alanlarda –örneğin düşük kaliteli pamuklu kumaşların üretiminde– bile Rus sanayiciler büyük ilerlemeler kaydedememişlerdir.

Bunun nedeni de Rus ve özellikle Moskovalı girişimcilerin Rusya'nın korumacı gümrük duvarları politikası uyguladığı yıllarda boy vermiş olmalarıydı. Hükümetten her tür destek ve yardım görerek burnu büyüyen, olağanüstü tekel kârıyla kendinden geçen, uçsuz bucaksız bir iç pazar karşısında iyice şımaran Moskovalı girişimciler, kendilerini dünya pazarının fırtınalı sularına atıp normal kârlarla yetinme isteği de ihtiyacı da duymuyorlardı. Moskovalıları muhtemel yeni pazarlar arayışında böylesine ağırkanlı ve duyarsız kalmaya iten nedenin kâr obezliği olduğunu söyleyebiliriz. Onlar dış ticareti, en fazla ya yüksek ihracat sübvansiyonlarını cebe indirme ya da ayıplı mal teslimatı ve basit dolandırıcılık yöntemleriyle madrabazca cebe indirdikleri kısa günün kârı gibi görüyorlardı. Eğer bu iki deli para kapma yöntemi söz konusu değilse, o zaman Moskovalı imalatçı yabancı ülkelerden gelebilecek siparişleri duymazlıktan gelecektir.

Bu iş yapma yöntemi açıkça Asya ile ilişkide açıkça görülüyor. Örneğin, 1890 ve 1891'de Buhara ve Hiva'ya büyük miktarlarda ihraç edilen Rus patiskası o kadar kalitesiz üretilmişti ki Müslümanlar bunu elbise yapımında kullanamamışlardı. Sonraki yıllarda, İran halkının İngiliz ürünlerine geri dönmesi çok anlaşılır bir

şeydi ve bu durumun 1892 ve 1893 yıllarında Rus ithalatındaki hızlı düşüşün üzerinde kolera salgını ve kötü hasadmkinden daha büyük etkisi olmuştu. Aynısı Asya ile şeker ticareti için de geçerli. Şeker ihracatında vergi teşvikleri konulduğunda, İran ve Buhara'ya yapılan şeker ihracatı hızla arttı. Teşvikler askıya alındığında, Ruslar'ın bu işi kârsız görmeleri nedeniyle, ihracat 1891'de 1.047.96 pood'dan 1892'de 516.021 pood'a ve 1893'de 150.128 pood'a geriledi. Moskovalıların ticari ruhunun bir başka enteresan yanı da Sibirya ticaretinde görülüyor. Burada önce sipariş almak için numunelerle birlikte seyyahları gönderiyor, sonra da siparişleri karşılayamıyorlardı. Nihayet, Moskovalıların enerjisinin foyasının en çok ortaya çıktığı yer Çin'le ticaretleriydi. Çinlilerin ticari ilişki kurmak için dillerinde tüy bitmiş, ama Ruslar bu ısrarlı talepleri duymazlıktan gelmişlerdi.

Rusya'nın Asya ticaretinin sonucunu inceden inceye irdeleyen Maliye Bakanlığı yayını aşağıdaki sonuca ulaşmıştı: "Ticarete yatkın olmayan Slav (burada Rus anlamında) ırkının tipik özellikleri ve Moskovalı girişimcilerin mutlak duyarsızlık ve uyuşukluğu, Orta Asya ile ticaretimizde apaçık ortaya çıkmıştır." Asya pazarında Ruslar'ın başarısızlığının nedeni farklı görüşlerdeki gazetelerde de –Novosti, Novoe Vremya, St. Petersburg News– neredeyse aynı sözcüklerle formüle edilmişti. Ve son zamanlarda Maliye Bakanlığı yayınında gene aynı konuya değinilmişti: 1897 Ocağında, "Sadece İran bizim pamuk sanayimizin ürünleri için bir Pazar sayılabilir" diye yazıyordu. "Çin ve Orta Asya pazarlarını fetih girişimimizin şimdiye kadar başarısız kalması, kısmen

müşterilerin talep ve adetlerine kendimizi uyarlayamamamızdan kaynaklanıyor. Ancak bunun temel nedeni girişimcilerimizin dış piyasalarla boğuşmaktansa, hâlâ iç pazarla yetinmeleridir."

Dolayısıyla, Moskovalı girişimcilerin yapısı ve özellikle de tam anlamıyla yapay bir Çin Seddi yoluyla ayrıcalıklı yerlerini koruma girişimleri, Rus dış politikasının mevcut eğilimiyle bağdaşmayıp gerçekte buna ters düşmektedir. Moskova'nın teknolojik geriliği gibi, uyuşukluk ve ticari uygulamalarının en etkili tedavisinin Moskova'nın tekelci serasının dışına çıkarak, kendi ülkesinde dış rekabete açılmasını sağlayacak liberal tarife politikasına geçmek olacağı açıktır. Bize göre, bir yandan mutlakıyetçiliğin Asya'daki çıkarları, diğer yandan kapitalist tarımın gelişmesi ve toprak sahiplerinin çıkarları, Rusya'yı er ya da geç daha ılımlı bir tarife yoluna sokacaktır. Ama en başta çözüm ancak tek yolla, yani Rus gümrük duvarları içinde rekabetin sertleşmesiyle yaratılabilir. Böylece, Moskova, Polonya ve St. Petersburg'un gelişmiş sanayi bölgelerinin sınırsız rekabetine acımasızca terk edilir. Bu görüş Novoe Vremya gibi etkili Rus basınının Çarlık İmparatorluğu'nun Asya'daki çıkarlarıyla ilgili tartışmada açıkça vurguladığı görüştür. Hükümetin Moskova'nın ekonomik tekdüzeliğinin üstesinden gelerek, Moskovalıları modern üretime itme hazırlığını en iyi son çıkarılan azami iş günü yasasında görebiliriz. Yasa 1892 Polonya projesinin hayata geçirilmesini ifade ederken, Moskova'nın mevcut üretim yöntemlerinden bir anda kopmasını öngörüyor.

Moskova'nın ekonomik muhafazakârlığının mevcut Rus politikasının arkasından sürüklenmesi ve her geçen gün bu durumun daha da katmerleşmesi ölçüsünde, Polonya endüstrisi bir kez daha Çar'ın yareni olarak ortaya çıkıyor. Polonya ve merkezî Rus üretiminin rekabet koşullarını karşılaştırırken, Polonya'nın teknoloji yönünden Moskova'nın ne kadar önünde olduğunu gösterdik. Sırf bu nedenle, Rusya'nın en gelişmiş sanayi bölgesi olarak kapitalist Polonya, rekabet yoluyla diğerlerini, özellikle Moskova'yı sürekli olarak teknolojik ilerlemeye iterken, Rus hükümetinin mevcut programını hayata geçiriyor. Ama Polonyalı sanayiciler özellikle Asya pazarlarına açılma konusunda da Ruslar'ın önüne geçmiş durumdalar. Kendilerini bu göreve ne kadar ciddi ve tam olarak hazırladıklarını görmüştük. Hükümetten davet beklemeden, kendileri inisiyatif alarak, yabancı ülkelerle ticaret bağlarını oluşturmuşlardı.

Rus ticaretinin nispeten geliştiği tek ülke olan İran'da, Polonya tekstil sanayisinin ürünleri Rusya'nın toplam tekstil ihracatının yaklaşık yarısını oluştururken, bu ihracatın yaklaşık yüzde 40'ı Bakü gibi en önemli kavşaktan gerçekleştirilir. İran'la ticaret ilişkileri inisiyatifi de birçok bakımdan Polonya'ya düşmektedir. Daha 1887'de, yani hükümet daha dikkatini bu ülkeye yöneltmemişken, Polonya Tahran'da kendi ticaret acentesi ve antreposunu kurmuştu. Aynı zamanda, Lodz da St. Petersburg ve Moskova'yla birlikte, Orta Asya'ya mallarıyla açılmak için hemen Trans-Hazar Demiryolu'ndan yararlanmaya başlamıştı. Buhara ve

Türkistan nüfusunun göçebe kesimlerinin cam eşya, fayans ve porselen gereksinimi büyük ölçüde Varşova bölgesinden sağlanırken, kalitesiz Moskova malları yoksullar tarafından satın alınıyordu. Bu aşamada, Lodz Rus İmparatorluğu'nun tekstil sanayi ürünlerinin İstanbul ve Balkan ülkelerine girdiği tek sanayi bölgesiydi. Polonya daha 1887'de Romanya ve Bulgaristan'la da ticaret ilişkileri kurmuştu. Yakın zamanlarda, Lodz pamuklu ürünleri doğrudan Sofya'ya göndermeye başladı. Gerçekten de Polonya burjuvazisi Sibirya demiryolunu kullanarak Varşova'yı yeni, büyük Avrupa-Asya ticaret yollarının merkezi haline getirebilir. Varşova'daki bir İngiliz konsolos, "İngiliz imalatçısı Asya pazarlarında onlarda (Polonyalı girişimciler) korkulu rakiplerini görmeye hazır olsun" diye yazmıştı.

Bu yolla, Polonya kapitalizmi Asya'da doğrudan Çarlık politikasının yolunu açıyor.

Rus politikasının belirlediği amaçlar doğrultusunda, Moskova ve Polonya'nın bu taban tabana zıt tutumlarından, iki bölgenin kamuoylarında gördüğümüz tamamen farklı eğilimler ortaya çıkıyor. İç pazarda serbest ticareti savunan, teknolojik ilerleme yanlısı olan, resmî vesayete karşı çıkan, geri kalan sanayileri destekleyen taraf gitgide güçlenirken, Polonya bölgesine sempatiyle yaklaşıyor. Moskovalı girişimcilerse Kutsal Üçlü'ye: Garantiler, teşvikler ve sübvansiyonlara duydukları atadan kalma inançla giderek daha fazla tecrit oluyorlar. Antimoskova eğilim kendisini Moskovalıların 1893 yıllık Nizhni-Novgorod fuarında Polonyalı seyyar satış

temsilcilerine vergi konulmasını isteyen dilekçelerinde açıkça ortaya koymuştur. Bakın Novosti'de ne okuyoruz:

"Aynı fuarda...bu aynı korumacılık yandaşları Maliye Bakanlığı'na Lodz fabrikalarının gezgin satıcılarına özel vergi konulmasını isteyen bir dilekçe gönderirlerken, Moskova sanayi bölgesini Lodz'un rekabetinden korumak istediklerini hiç gizlememişlerdi. Sağlıklı sağduyuya göre, Moskovalı imalatçılar Rus sanayi ve Rus tüketicilerin çıkarına, sadece Lodz imalatçılarının örneğini izleyerek, seyyar satıcılar istihdam etmeli, üreticilerle tüketicileri birbirine yaklaştırmalı ve ürünlerini ucuzlatarak pazarda kendi ürünlerine yer açmalılar. Ama korumacılığın şımarttığı bu pratik adamlarda hiç de öyle fazla bir girişimci ruha rastlanmaz; onlar rakiplerine karşı türlü çeşitli şark oyunlarını tercih ederler." Nihayet, Rusya'nın endüstriyel dış politikasının genel görevleriyle ilgili hükümetin resmî organı olan Varşova Tagesblatt'tan bir alıntı yapalım:

"Orta Asya ve İran'da bu yeni pazarların açılmasıyla birlikte, sanayilerimizin gelişmesine bel bağlar ve kârların aslan payı yabancı ülkelere giderken, sadece kırıntıların yoksul işçilerimize düşmesine yüreğimiz yanıyor (!) Bizim Orta Asya ve İran ile ilişkilerimiz henüz yeterince kökleşmemiş, Rus ticari temsilcileri henüz bu pazarları Rusya için fethederek İngiliz rekabetinin üstesinden gelememiştir. Ortak düşman karşısında, Moskovalı ve Polonyalı girişimciler aynı amaçla birlikte ilerlemek için güç birliği yapmalıdır. İçinde bulunduğumuz dönemde

Rusya'nın Asya pazarındaki başlıca amacı İngiliz mallarını pazar dışına çıkarmaktır. İmparatorluğun sanayi bölgelerinden hangisinin bu amacın gerçekleştirilmesine daha çok katkı yapacağı tali bir sorundur. Keşke Vistül kıyılarındaki sanayinin kârları şimdiki gibi Alman girişimcilerin, çalışan ve işçilerinin sermayesini artırmaya değil, sadece yerli nüfusa gitseydi. Eğer bu endüstriler Rusya ya da Polonya'nın elinde olsaydı, o zaman İngiltere ile savaşımızda çok daha güçlü olur ve Orta Asya'daki hâkimiyetimizi sağlama alırdık."

Anlaşılan o ki, hükümet organı Polonya sanayisi içinde yoğun varlık gösteren Alman sanayicilere de arada bir tane geçirmeyi ihmal etmemiş. Onları da Ruslar'ın ulusal çıkarlarını hiçe saymakla, sadece kendi ceplerini doldurup egoistçe "Alman"ların çıkarlarını gütmekle, vb. suçluyor. Aslında, burada kinayeli bir biçimde ifade edilen şimdiki gerçek durumu buluyoruz: Dünya pazarındaki mevcut görevler ışığında, Polonyalı ve Rus sanayicilerin iç rekabeti tamamen arka planda kalıyor. Aralarında farklılıklar ortaya çıksa da suç, gördüğümüz gibi, Polonya burjuvazisinin bir o kadar nefret ettiği alman unsuruna atılıyor. Polonya endüstrisi, kendi içinde, gelişmesi ve ilerlemesiyle burada yeni bir tarzda, Çar hükümetinin çıkarlarına doğrudan alet olmasıyla ele alınıyor. Rusya'nın Polonya fethini daha da sağlamlaştırdıktan sonra, Çarlık şimdi de Polonya kapitalizmini Asya fethinde bir mızrak başı olarak kullanma umudu taşıyor. Gerçekten de gördüğümüz gibi, Polonya şimdi bu yüce görevin gerçekleştirilmesinde başrolü oynarken, Moskova'nın yıldızı, yani Moskova'nın özel ekonomik

politikası sönüyor. Rusya'da azami işgünüyle ilgili yeni yasa, Rus İmparatorluğu'nda bile Aranjuez'in cicim aylarının –ilkel kapitalist sermaye birikimi günlerinin– sona ermek üzere olduğunu gösteriyor.

Rosa Luxemburg

SOSYALİZM ve KİLİSELER

Yazıldığı tarih: 1905
İlk kez yayınlayan: Polonya Sosyal Demokrat Parti, 1905
Kaynak: Bir Rusça çeviri 1920'de Moskova'da, Fransızca çevirisi Fransız Sosyalist Parti tarafından 1937'de, ilk İngilizce çeviri Birmingham'da *Socialist Review* tarafından yayınlandı. Elimizdeki metin 1979 Colombo baskısının tekrar yayınlanmış şeklidir. Serbest telif statüsü Merlin Press tarafından aynı çevirinin 1972 baskısı için verilmiştir.
Fransızcadan çeviren: Juan Punto
Transkripsiyon/Düzenleme: Youth for International Socialism/ Brian Basgen
Copyleft: Luxemburg Internet Archive (marxists.org) 2003. Bu belgenin kopyalanması ve/ya da dağıtılması izni GNU Free Documentation License ile verilmiştir.

I

Ülkemizin ve Rusya'nın işçileri Çarlık Hükümeti'ne ve kapitalist sömürücülere karşı kahramanca mücadeleye başlar başlamaz, papazların vaazları sırasında mücadele veren işçilere giderek daha fazla yüklendiklerine dikkat ediyoruz. Bütün hınçlarıyla sosyalistlere karşı savaşan bu din adamları onları işçilerin gözünde küçük düşürmek için hiçbir fırsatı kaçırmıyorlar. Pazarları kiliselere ve festivallere giden inananlar, buralarda

vaaz dinleyip dinî telkin bulmak yerine, giderek daha sık sert siyasi konuşmalar, Sosyalizme hakaretler dinlemek zorunda kalıyorlar. Hıristiyanlığa inandıkları için kiliselere koşan, kaygı dolu ve zor hayatların yıprattığı halkı teselli etmek yerine, papazlar grevci işçilere ve hükümete muhalif olanlara lanet okuyorlar. Dahası, sefalet ve baskıya alçakgönüllülük ve sabırla katlanmalarını tembih ediyorlar. Kilise ve vaaz kürsüsünü bir siyasal propaganda alanına dönüştürüyorlar.

İşçilerin gönlü rahat olsun, Sosyal Demokratlar hiçbir zaman din adamlarının kendilerine karşı mücadelesini kışkırtmış değildir. Sosyal Demokratlar kendilerini işçileri sermayeye, yani onları iliğine kadar sömüren sömürücülere ve halkı rehin tutan Çarlık hükümetine karşı birleştirip örgütleme hedefini önlerine koymuşlardır. Ama Sosyal Demokratlar hiçbir zaman işçileri din adamlarına karşı savaşmaya yönlendirmemiş ya da dinî inançlara müdahale etmeye kalkışmamışlardır; hiçbir zaman! Tüm dünyanın ve bizim ülkemizin Sosyal Demokratları, vicdan ve kişisel inançları kutsal sayarlar. Herkes kendisini mutlu edebilecek inanç ve kanaatlere sahip olabilir. Hiç kimse başka dinî inançları baskı altına alma ya da ezme hakkına sahip değildir. Sosyalistlerin düşüncesi böyledir. Ve işte biraz da bu nedenledir ki sosyalistler bütün halkı, insanların vicdan özgürlüğünü sürekli ihlal eden, Katoliklere, Rus Katoliklere,(1) Yahudilere, sapkınlara ve özgür düşüncelilere* (*t.ç.n. "freethinkers" iki anlamda kullanılıyor: Tanrı'nın evreni*

(1) Papa'nın yüce otoritesini kabul eden Ortodoks Hıristiyanlar.

yaratıp, sonra kendi haline bıraktığına inanlar ve genel-geçer görüş ve inançlara karşı çıkanlar) zulmeden Çarlık rejimine karşı harekete geçirirler. Vicdan özgürlüğünün en ateşli savunucuları kesinlikle Sosyal Demokratlardır. Bu nedenle, aslında din adamlarının acı çeken halkı aydınlatmaya çalışan Sosyal Demokratlara teşekkür etmeleri gerekir. Eğer sosyalistlerin işçi sınıfına taşıdığı öğretileri doğru anlarsak, din adamlarının onlara nefreti iyice anlaşılmaz hale gelir.

Sosyal Demokratlar eziyet çeken halkın zenginler tarafından sömürülmesine son vermek isterler. Kilisenin hizmetkârlarının Sosyal Demokratlar için bu görevi ilk kolaylaştıranlar olduğu söylenebilir. İsa Mesih (papazlar onun hizmetkârlarıdır), "Devenin iğne deliğinden geçmesi, zengin adamın Allah'ın melukatına girmesinden daha kolaydır" demişti.(2) Sosyal Demokratlar tüm ülkelere tüm yurttaşlar için eşitlik, özgürlük ve kardeşliğe dayalı toplumsal rejimler getirmeye çalışırlar. Eğer din adamları "Komşunu kendin gibi sev" ilkesinin gerçek hayatta uygulanmasını gerçekten de arzulasalardı, o zaman Sosyal Demokratların propagandasını bağırlarına basmaları gerekmez miydi? Sosyal Demokratlar amansız bir mücadeleyle, halkın eğitimi ve örgütlenmesi yoluyla, şu anda yaşadıkları haksızlıklardan kurtarıp çocuklarına daha iyi bir gelecek sunmaya çalışıyorlar. İşte bu noktada, herkes din adamlarının Sosyal

(2) Markos 10:25; Luka 18:25; Matta 19:25 [KITABI MUKADDES Eski ve Yeni Ahit, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1996]

Demokratları kutsamaları gerektiğini itiraf etmeli; çünkü onların hizmet ettiği İsa Mesih "Bu kardeşlerimden en değersizine yaptığınızı bana yapmış oldunuz" dememiş miydi?(3)

Oysa din adamlarının bir yandan Sosyal Demokratları aforoz ve zulmettiklerini, öte yandan işçilere tevekkülle katlanmayı, yani kapitalistlerin sömürüsüne sabırla katlanmayı vazettiklerini görüyoruz. Din adamları Sosyal Demokratlara saldırırlarken, işçilere efendilerine "isyan" etmeyip savunmasız insanları öldüren, milyonlarca işçiyi canavar bir savaş çarkına gönderen ve Katoliklere, Rus Katoliklerine ve "Eski İnançlılar"a(4) zulmeden bu hükümetin baskısına sabırla katlanmaya teşvik ediyor. Böylece, kendisini zenginlerin sözcüsü, sömürü ve baskının savunucusu haline getiren ruhban, Hıristiyan öğretiyle tam bir çelişki içine girmiştir. Piskopos ve papazlar Hıristiyan öğretisini yayanlar değil, Altın Buzağı'ya(5) ve yoksullarla çaresizleri kırbaçlayan kırbaca secde edenlerdir.

Tekrarlarsak, herkes papazların kendilerinin de işçinin sırtından nasıl kâr ettiğini, evlilik, vaftiz ya da cenaze vesilesiyle para sızdırdıklarını biliyor. Son dualarını

(3) Matta 25:40 [İNCİL, New Tastament, Turkish/English, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul]

(4) Ayrıca "Raskilniki" (Bölücüler) olarak da bilinen bu Rus mezhebi, 1654'de Patrik Nikon tarafından İncil metinlerinin gözden geçirilmesini ve komünyon reformunun asıl inanca ters düştüğünü savunuyordu.

(5) Bkz., Tekvin 32:1-8.

etmesi için ölüm döşeğindeki hastalara çağrılan papazların, "ücret"ini almadan hastaya gitmeyi reddettiğini bilmeyen var mı? İşçi akrabasının ölüm döşeğinde dinî teselli bulabilmesi için varını yoğunu ya satar ya rehin verir.

Başka bir tür din adamı olduğu da doğru. Gönlü iyilik dolu, merhamet eden ve kazanç peşinde koşmayan bazı din adamları da var; onlar her zaman yoksulların yardımına koşmaya hazırdırlar. Ama onların sayısının gerçekten de çok olmadığını, Kelaynak kuşları gibi görüldüklerini kabul etmeliyiz. Papazların çoğu, sırıtarak zengin ve güçlülere yaltaklanırken, onların her türlü ahlaksızlığını, her türlü haksızlığım çaktırmadan affederler. Din adamlarının işçilere davranışıysa bunun tam tersidir: Sadece onların zor durumundan faydalanmak isterken, kaba saba ayinlerde sırf kapitalizmin haksızlıkları karşısında kendilerini savunmaya çalışan işçileri "açgözlülük"le suçlarlar. Din adamlarının eylemleri ve Hıristiyanlık öğretileri arasındaki çarpıcı çelişki herkesi düşündürmeli. İşçiler, işçi sınıfının kurtuluş mücadelesinde, Kilise'nin hizmetkârlarında neden müttefiklerini değil, düşmanlarını bulduklarına şaşıyorlar. Nasıl oluyor da Kilise sömürülenlerin sığınağı olmak yerine, zenginlik ve kanlı baskının savunucusu rolünü oynuyor? Bu acayip olayı kavramak için, Kilise tarihine göz atıp yüzyıllar boyunca nasıl bir evrim geçirdiğini incelemek yeter.

II

Sosyal Demokratlar, "komünizm"i getirmek istiyorlar; din adamlarının onlara karşı çıkmasının başlıca nedeni bu. Birincisi, bugün "Komünizm"e karşı savaşan papazların gerçekte ilk Hıristiyan Havarileri kınadıkları hepimiz için çok dikkat çekici bir nokta; çünkü bu havariler aslında ateşli komünistlerdi.

İyi bilindiği gibi, Hıristiyan dini antik Roma'da bir zamanlar zengin ve güçlü olan, günümüzün İtalya'sı, İspanya'sı, kısmen Fransa, Türkiye, Filistin ve başka toprakları içine alan İmparatorluğun çöküş döneminde gelişmişti. İsa Mesih doğduğu sırada Roma, Çarlık Rusyası'na çok benziyordu. Bir tarafta boş oturan, lüks ve her türlü zevkusafa içinde gününü gün eden bir avuç zengin, diğer tarafta sefil bir hayat süren, sürünen muazzam büyüklükte bir halk kitlesi; başlarında korkunç bir baskı uygulayan, şiddet ve rüşvete dayalı despotik bir yönetim. Etrafını kuşatan dış düşmanların tehdidi altında, bütün Roma İmparatorluğu tam bir karmaşaya yuvarlanmıştı. İktidarda sınırsız yetki sahibi askerler sefalet içindeki halka zalimce davranırken, kırsal bölgeler ıssızlaşmış, toprak öylesine bırakılmıştı. Şehirler, özellikle de başkent Roma gözlerini nefretle zenginlerin villalarına dikmiş, aç açıkta, çıplak, umutsuz ve sefaletten kurtulma şansı olmayan sefillerle kaynıyordu.

Çöküş dönemi Roma'sı ile Çarların İmparatorluğu arasında tek fark var: Kapitalizm diye bir şey bilmeyen Roma ağır sanayiye sahip değildi. O zaman kölelik Roma'da kabul edilen bir durumdu. Soylu aileler,

zenginler, tefeciler tüm ihtiyaçlarını savaşlarla sağlanan köleleri işe koşarak görürlerdi. Zamanla İtalya'nın hemen hemen tüm vilayetlerine el atan bu zenginler, Roma köylüsünü topraksızlaştırdılar. Fethedilen tüm vilayetlerde bedelsiz haraç biçiminde tahıllara el koyduklarından, kendi malikânelerini, muhteşem plantasyonlarını, bağ bahçelerini, meralarını ve zengin bağlarını buralarda oluşturdular. Muhafızların kırbaçları altında çalıştırılan köle ordularının emeğinden yararlandılar. Toprak ve ekmeğinden olan kır halkı bütün vilayetlerden başkente akıyordu. Ama burada geçimlerini daha iyi sağlayacak durumda değillerdi, çünkü tüm meslekler köleler tarafından doldurulmuştu. Böylece Roma'da emek güçlerini bile satma imkânları olmayan kalabalık bir mülksüzler ordusu –proletarya–(6) oluştu. Bugünkü gibi sanayi girişimleri tarafından emilemeyen kırlardan göç etmiş olan bu proletarya umutsuz bir sefaletin kurbanı olmuş ve dilenmeye mahkûm edilmişti. İşsiz güçsüz açlıktan ölen, Roma'nın varoşlarını, açık alanlarını ve sokaklarını dolduran bu kalabalık halk kitlesi, yönetime ve mülk sahibi sınıflara karşı sürekli bir

(6) "Proles Latince çocuk, evlat anlamına gelir. Bu nedenle. Proleterler yurttaşların kendi kollarından ve çocuklarından başka hiçbir şeye sahip olmayan sınıfını oluştururlardı." Communist Journal, No. 1, Eylül 1847 (Londra)

"Roma proletaryası toplumun sırtından geçinirken, modern toplum proletaryanın sırtından geçinir." Sismondi alıntısı, Karl Marx The Eighteenth Brumaire.

Ayrıca, bkz., Engels: Principles of Communism (2. Soru)

tehlike kaynağıydı. Bu nedenle, yönetim onların sefaletini biraz olsun hafifletmeyi kendi çıkarına görüyordu. Zaman zaman proletaryaya Devlet ambarlarında stoklanan tahıl ve diğer yiyecek maddeleri dağıtılıyordu. Dahası, halka gündelik hayatın zorluklarını unutturmak için bedava sirk gösterileri sunuluyordu. Bütün toplumu emeğiyle yaşatan zamanımızın proletaryasının tersine, Roma'mn kalabalık proletaryası dağıtılan yardımlarla hayatını sürdürüyordu.

Roma toplumu için çalışanlar işte bu hayvan muamelesi yapılan sefil kölelerdi. Bu sefalet ve kepazelik kaosunda, bir avuç Romalı kodaman zevkusefa âlemlerinde günlerini gün ediyorlardı. Bu korkunç toplumsal koşullardan çıkış yoktu. Proletarya homurdanıyor, zaman zaman isyan tehditleri savuruyordu, ancak efendilerin sofra artıklarıyla beslenen bir dilenci sınıf yeni bir toplum düzeni kuramazdı. Üstelik bütün toplumu emekleriyle sırtlanan köleler öylesine itilip kakılıyor, boyunduruk altında eziliyor, hayvan muamelesi görüyorlardı, o kadar dağınık ve diğer sınıflardan tecrit edilmiş haldeydiler ki toplumu dönüştürmeleri mümkün değildi. Çoğu kez efendilerine isyan ediyor, kanlı çatışmalara girerek kendilerini kurtarmaya çalışıyorlar, ama her seferinde bu isyanları bastıran Roma ordusu binlerce köleyi katledip çarmıha geriyordu.

Halk için bu trajik durumundan çıkış yolu olmayan, daha iyi bir yaşam umudundan yoksun bu çatırdayan toplumda, sefiller kurtuluşu Tanrı'da aramaya başladılar. Hıristiyan dini bu mutsuz insanlara bir can simidi,

bir teselli, bir teşvik gibi geldi; böylece en başından beri Roma proleterlerinin dini oldu. Bu sınıftan kişilerin maddi durumuna uygun olarak, ilk Hıristiyanlar ortak mülkiyet –komünizm– talep ettiler. Bundan daha doğal ne olabilirdi ki? Geçim araçlarından yoksun olan halk sefaletten ölüyordu. Halkın savunduğu din, zenginlerin bir avuç ayrıcalıklıya değil, herkese ait olması gereken zenginlikleri fakirlerle bölüşmesini talep ediyordu. Tüm insanların eşitliğini vazeden bir din büyük başarı kazanacaktı. Ne var ki, bunun bugün tüm insanlığın uyumlu bir birlik içinde çalışıp yaşayabilmesi için, Sosyal Demokratların ortaya koydukları iş aletleri, üretim araçlarının özel mülkiyeti ile hiçbir ortak yanı yok.

Roma proletaryasının çalışarak değil de yönetimin bağışladığı sadakalarla yaşadıklarını görebiliyoruz. Dolayısıyla, Hıristiyanların kolektif mülkiyet talebi üretim araçlarını değil, tüketim araçlarını ilgilendiriyor. Onlar toprağın, atölyelerin ve iş aletlerinin kolektif mülkiyet olmasını değil, sadece yaşamak için mutlak zorunlu olan evler, giysiler ve yiyecek ve nihai ürünlerin kendi aralarında bölüşülmesini talep ediyorlardı. Hıristiyan komünistler bu zenginlik değirmeninin suyunun nereden geldiğini incelemekle ilgilenmediler. Üretim işi her zaman kölelerin sırtına yıkılmıştı. Hıristiyan olanlar, hepsinin eşitlik ve kardeşlik içinde bu malları kullanabilmesi için, sadece bu servete sahip olanların Hıristiyan dinini benimseyerek, kendi zenginliklerini ortak mülkiyete dönüştürmesini istiyorlardı.

İlk Hıristiyan cemaatlerin örgütlenmeleri gerçekten de bu yolla oldu. O çağın bir yazarına göre: "Onlar servete inanmıyor, ama kolektif mülkiyet vazediyorlardı ve aralarında hiç kimsenin diğerinden daha fazla mülkü yoktu. Tarikatlarına girmek isteyenler, servetlerini ortak mülkiyete dahil etmekle yükümlüydü. İşte bu nedenle aralarında ne sefalet ne lüks vardı; herkes kardeş gibi her şeye ortak sahipti. Ayrı ayrı şehirlerde değil, bir tek şehirde kendi evlerinde otururlardı. Bir din kardeşlerinin oraya gelmesi halinde, kendi mallarını onunla paylaşırken, onunkilerden de kendilerininmişçesine yararlanırlardı. Önceden birbirlerini tanımasalar bile, bu insanlar birbirlerini kucaklar ve çok dostça ilişki kurarlardı. Yolculukta soyguncular karşı kendilerini savunmak amacıyla silahtan başka bir şey taşımazlardı. Her şehirde seyyahlara giysi ve yiyecek sağlayan kâhyaları vardı. Aralarında ticaret nedir bilmezlerdi. Ancak üyeler ihtiyaçları olan eşyaları birbirleriyle takas ederlerdi; gerçi takas olarak verecek bir şeyi olmayan bile ihtiyacı olanı alırdı."

"Resullerin İşleri'nde (4:32, 34, 35) Kudüs'teki ilk cemaatin nasıl anlatıldığını görüyoruz: "...hiçbiri kendisinin olan şeyler için benimdir demiyor; fakat her şey onlar için müşterekti... Tarlaları ya da evleri olanların hepsi satıp, satılmış olan şeylerin bedellerini getirerek resullerin ayakları önüne koyuyorlardı; ve her birine ihtiyacına göre dağıtılıyordu."

1780'de, Alman tarihçi Vogel ilk Hıristiyanlarla ilgili hemen hemen aynı şeyleri yazmıştı: "Kural olarak, her

Hıristiyan'ın cemaatin üyelerinin tüm mülkiyeti üzerinde hakkı vardı. İhtiyaç hâsıl olduğunda, yoksul cemaat üyesi zengin üyelerin servetini kendisiyle paylaşmasını isteyebilirdi. Her Hıristiyan mülkiyetini kardeşlerinin kullanımına açık tutardı; Hıristiyanların sahip oldukları-nı paylaşmayı reddetme hakları yoktu. Bu yüzden, evsiz Hıristiyanların iki ya da üç evi olan din kardeşlerinden birini isteme hakları vardı. Ev sahibi ise sadece oturduğu evi tutabilirdi. Ama malların kullanımı da ortak olduğun-dan, ev eşyalarını olmayanlara vermekle yükümlüydü."

Para ortak kasada tutulur ve özellikle kasayı tutması için atanan bir görevli kolektif serveti herkese bölüştü-rürdü. Ama bu kadarla da kalmıyordu. İlk Hıristiyanlar arasında, komünizm o kadar ileri boyutlara ulaşmıştı ki yemekler de ortak yeniliyordu (bkz., "Resullerin İşleri"). Bu yüzden, aile hayatı sona ermişti; tüm Hıristiyan aile-ler bir şehirde bir tek büyük aile gibi yaşarlardı.

Bu kısmı bitirirken, bazı papazların Sosyal Demok-ratları kadınların ortaklığını savunmakla suçladıklarım da ekleyelim. Açıkçası, bu din adamlarının cehaletinden ya da öfkesinden doğan kuyruklu bir yalandır. Sosyal Demokratlar bunu evliliğin utanç verici ve hayvani bir çarpıtması olarak görürler. Oysa bu uygulama ilk Hıristiyanlar arasında olağandı.(7)

(7) Ama, bkz., Tertullianus (c. 160-230): "Çoğu kez kardeşliği bozan mülkiyette biz kardeşlik biliriz. Bu nedenle, biz zih-nen ve ruhen birlik içinde, ortak mülk sahibi olmaktan gocunmayız. Karılarımız dışında, her şeyi gelişigüzel kulla-nırız. Diğerlerinin (Yunanlı ve Romalı paganlar) aksine, bir tek

III

Dolayısıyla birinci ve ikinci yüzyılların Hıristiyanları komünizmin ateşli savunucularıydı. Ama çalışmaya değil, bitmiş ürünlerin tüketimine dayalı olan bu komünizmin toplumu reformla değiştiremeyeceği, insanlar arasındaki eşitsizliği sona erdiremeyeceği ve zengini fakirden ayıran engelleri yerle bir edemeyeceği ortaya çıkmıştı. Neden derseniz, kesinlikle eskiden olduğu gibi emeğin yarattığı zenginlikler sınırlı bir grup mülk sahibine geri geliyordu, üretim araçları (özellikle toprak) özel mülkiyette kalıyordu ve bütün toplum için köleler emek harcıyordu da ondan! Geçim araçlarından yoksun bırakılan halk zenginlerin insafına kalırken, sadece sadaka alıyordu.

Halk kitlesine oranla bir avuç diyebileceğimiz bazıları tüm ekilebilir arazilere, orman ve meralara, çiftlik hayvanları ve çiftlik binalarına, tüm atölyelere, üretim aletleri ve malzemelerine, vb. sahipken, diğerleri, ezici çoğunluk üretimde gereken hiçbir şeye sahip değilken, insanlar arasında eşitlikten söz edilemezdi. Bu koşullarda toplum açıkça lüks içinde yüzen zengin ve sefalet çeken fakir olmak üzere iki sınıfa bölünmüştü. Örneğin, Hıristiyan öğretisinden etkilenen zengin mülk sahiplerinin sahip oldukları para, tahıl, meyve, giysi ve hayvan

---

bunda ortaklıktan ayrılırız." İşler 1:39* [*ç.n. Quintus, Septimus Florens Tertullianus, Hıristiyan ilahiyatçısı, Hıristiyanlığın ilkelerini daha sıkı savunan, Kilise'nin dünyevi işleri fazla karışmasına karşı çıkan Montanist mezhebin lideri.*]

biçimindeki tüm zenginlikleri halka dağıttığını varsayalım: Sonuç ne olurdu? Sefalet birkaç haftalığına son bulur, bu süre içinde halk midesini doyuracak, sırtına giyecek bir şeyler bulabilirdi. Ama bitmiş ürünler hızla suyunu çekerdi. Göz açıp kapayıncaya kadar, dağıtılan zenginlikleri tükettikten sonra, halk bir kez daha cıscıbıldak kalırdı. Kölelerin emek gücü sayesinde, toprak ve üretim aletleri sahipleri daha fazlasını üretebileceğinden, neticede eski hamam eski tas! İşte Sosyal Demokratların bu konularda Hıristiyan komünistlerden farklı düşünmeleri bu yüzdendir. Biz diyoruz ki "Zenginin fakirle paylaşmasını istemiyoruz. Yardım da sadaka da istemiyoruz; bunların hiçbiri insanlar arası eşitsizliğin kendisini tekrarlamasını engelleyemez. Bizim talebimiz hiçbir biçimde zengin ve fakir arasında bir bölüşme değil, ama zengin ve fakir diye bir şey kalmamasıdır." Diğer tüm üretim araçları ve çalışma aletleriyle birlikte, tüm servetin kaynağı toprağın, her birinin ihtiyacına göre, kendisi için üretecek işçilerin kolektif mülkiyetine dönüşmesi koşuluyla mümkündür bu. İlk Hıristiyanlar proletaryanın sefaletini mülk sahiplerinin sunduğu zenginliklerle gidereceklerine inanıyorlardı. Bu akıntıya kürek çekmekti! Hıristiyan komünizmi ne ekonomik durumu değiştirebilecek ya da iyileştirebilecek durumdaydı ne de varlığını koruyabilecek!

Başlangıçta, Roma toplumunda yeni Kurtarıcı'nın müritleri henüz bir avuçken, malları paylaşmak, birlikte yemek yemek ve aynı çatı altında yaşamak uygulanabilir şeylerdi. Ama sayıları giderek artan Hıristiyanlar İmparatorluk topraklarının dört bir tarafına yayılınca,

dindarların bu komünal yaşamı daha da zorlaştı. Çok geçmeden ortak yeme ve malları bölüşme âdeti farklı bir biçime büründü. Artık bir aile gibi yaşamayan Hıristiyanlarda herkesin mülkü kendineydi. Cemaate mallarının tamamını değil, fazlalıklarını bağışlıyorlardı. Ortak yaşama katılım niteliğini yitiren aralarındaki zenginlerin genelde topluluğa bağışları çok geçmeden basit zekâta dönüştü; çünkü zengin Hıristiyanların artık ortak mülkiyetle ilgileri kalmamış, ötekilerin hizmetine sadece sahip olduklarının bir kısmını sunmuşlardı. Elbette bunun miktarı da hayırseverin iyi niyetine kalmıştı. Dolayısıyla Hıristiyan komünizmin canevinde zengin-fakir ayrımı, Roma İmparatorluğu'nda hüküm süren ve ilk Hıristiyanların mücadele ettiği ayrımın bir benzeri yatıyordu. Çok geçmeden komünal yemeklere sadece fakir - ve proleter - Hıristiyanlar katılmaya başlamış, ellerindeki bir orduyu doyurabilecek miktardaki yiyeceğin bir kısmını veren zenginler kendilerini ayırmışlardı. Fakirler kendilerine verilen zekâtlarla yaşarken, toplum tekrar eski haline dönmüştü. Hıristiyanlar hiçbir şeyi değiştirmemişti.

Kilise Babaları, sert sözlerle uzun süre bu toplumsal eşitsizliğin Hıristiyan cemaate sızmasına karşı mücadele ederlerken, zenginleri suçlamış ve onları ilk Resullerin komünizmine dönmeye davet etmişlerdi.

Bu yüzden, İ. S. dördüncü yüzyılda, Aziz Basil* (*ç.n. 330-79, Ortodoks Kilisesi'nin kuralları hâlâ geçerli olan manastır sistemini oluşturmuştur. Kıbrıs'taki Kedili St. Basil Manastırı ünlüdür*) zenginlere karşı vaazlar veriyordu:

"Sizi gidi sefiller, kendinizi Mahkemei Kübra'da nasıl savunacaksınız? Bana diyorsunuz ki, 'Zaten bize ait olanı tutmamızda ne yanlış var?' Ben de size diyorum ki, 'Kendi mülkiyetimiz dediğiniz şeyleri nasıl elde ettiniz? Eğer herkese ait olan şeyleri kendi mülkiyetlerine almadılarsa, o zaman mülk sahipleri nasıl zengin oldular? Eğer herkes sadece ihtiyaçları olanı alıp geri kalanı ötekilere bıraksaydı, ne fakirler ne de zenginler olurdu.'"

Hıristiyanlara resullerin ilk komünizmine dönmeyi en ateşli bir biçimde vazeden, Konstantinopol patriği Aziz John Chrysostom'du (Antakya'da 347'de doğmuş, Ermenistan'da sürgünde 407'de ölmüştür). Bu ünlü vaiz, kendi yazdığı "Resullerin İşleri'nin 11. Vaazı'nda şöyle demişti:

"Ve onların (Resuller) arasında büyük bir yardımlaşma vardı; içlerinde fakir yoktu. Hiçbiri kendisine ait olana benim demezdi, bütün zenginlikler ortaktı ...aralarında büyük bir yardımlaşma vardı. Bu yardımlaşma sayesinde aralarında fakir yoktu, mülk sahipleri arasında mülklerini bağışlamaya kalkanların sayısı o kadar çoktu ki. Servetlerini ikiye bölüp bir parçasını başkasına verirken, ikinci parçayı kendilerine saklamıyorlardı; elindekilerinin hepsini veriyorlardı. Dolayısıyla, aralarında eşitsizlik nedir bilmezler, hepsi büyük bir bolluk içinde yaşarlardı. Her şey en büyük hürmetle yapılırdı. Verdikleri verenden alana gitmezdi; gösteriş için zekât verilmezdi. Mallarını getirip kendi denetçileri ve efendileri olan resullerin ayakları dibine yığarlardı. Onlar da artık bireylerin mülkiyeti olmaktan çıkan bu malları

cemaate verirlerdi. Bu yolla haksız yere ün kazanmanın önüne geçerlerdi. Ah ne yazık! Bu gelenekler niçin kaybolup gitti? Zengin olalım, fakir olalım, hepimiz bu ayinsel kullanımdan yararlanmalı, onlara itaatin aynı hazzını hissetmeliyiz. Mülklerinden vazgeçmekle zenginler kendilerini sefalete itmezler, fakirler zenginleşirdi. ...Ama ne yapılması gerektiğini anlaşılır bir dille açıklayayım ...

"İmdi, varsayalım ki –durun hele, zengin de fakir de telaşlanmasın, burada sadece bir varsayımda bulunuyorum– varsayalım ki bize ait olan her şeyi elde ettiklerimizi ortak havuza yığmak için satıyoruz. Ne kadar altın yığılırdı! Bunun kesin miktarını söyleyemem: Ama içimizde herkes – burada kölelerden ve eski kölelerden söz etmiyorum, zira Hıristiyan cemaatinde köle yoktur – cinsiyet ayrımı olmadan, tarlasını, mal mülkünü, evini satıp varını yoğunu buraya getirseydi, herkesin aynısını yapması durumunda, belki de olağanüstü değerde, yüz binlerce, milyonlarca pound altınımız olurdu.

"Pekâlâ! Sizce bu şehirde kaç kişi yaşıyor? Kaç Hıristiyan? Yüz bin olduğunda hemfikiriz, değil mi? Geri kalanlar Yahudiler ve bizim dinimizden olmayanlar. Bir araya getirmeyeceğimiz kaç kişi var? İmdi, fakirleri sayarsak sonuç ne olur? Taş çatlasa elli bin muhtaç insan. Hepsini her gün yedirip içirmek için neye ihtiyacımız var? Eğer malzemeler ve yiyeceğin nasıl yenileceği ortak organize edilirse, masrafın çok fazla olmayacağını tahmin ediyorum.

"Belki de 'bu mallar tükenince ne olacak bize?' dediğinizi duyar gibiyim. Ne olmuş yani! Hiç böyle bir şey

oldu mu? Allah binlerce kat fazla olan rızkını esirgedi mi hiç? Cenneti yeryüzüne indirmedik mi?

"Eğer eskiden üç-beş bin mümin arasında bu mal ortaklığı hüküm sürmüş, bunun hayırlı sonuçları görülmüş ve aralarında fakirleri ortadan kaldırmışsa, neden böylesine büyük bir cemaatte işe yaramasın? Ve ortak hazineyi geliştirmek için aceleleri olmayan paganların kendi içlerinde? Az sayıda insanın sahip olduğu servet çok daha kolay ve hızlı tüketilir; mülkiyetin dağılımı fakirliğin sebebidir. Karı koca ve on çocuklu bir haneyi örnek verelim. Kadın yün eğirsin, kocası dışarıda ücretli işte çalışsın. Şimdi söyleyin bana: Hangi durumda bu ailenin harcaması daha fazla olacaktır; birlikte yaşamaları halinde mi, yoksa ayrı yaşamaları halinde mi? Doğrusu, ayrı yaşamaları halinde, on ev, on masa ve on çocuk için ayrı ayrı harcama gerekir. Gerçekten de birçok köleniz olsa ne yapacaktınız? Masrafları düşürmek için, onları ortak bir masada doyuracağınız doğru değil mi? Bölünme yoksullaşmanın sebebiyken, iradelerin uyumu ve birliği zenginliklerin sebebidir.

Manastırlarda, hâlâ ilk Kilisedekiler gibi yaşarlar. Buralarda açlıktan kim ölmüş ki? Yeterli yiyeceği olmayan olmuş mu ki? Buna rağmen, günümüzün insanı böyle yaşayacağıma denize düşsem daha iyi diye düşünüyor! Neden denemiyoruz ki? O zaman bundan daha az korkardık. Ne iyi bir iş yapmış olurduk! Eğer topu topu sekiz bin mümin, bütün dünyanın karşısında, dört bir taraflarını saran düşmana inat, dıştan yardım almadan ortak yaşamaya cüret ettiyse, şimdi bütün dünyayı

Hıristiyanlar sarmışken, çok daha fazlasını yapamaz mıydık? Hıristiyan olmayan kimse kalır mıydı? Bir teki bile kalmazdı. İnanıyorum ki hepsini kendimize çeker, kazanırdık."(8)

Aziz John Chrysostom'ın bu ateşli vaazları fayda etmedi. İnsanlar artık ne Konstantinopol'de ne de başka yerlerde komünizmi kurmaya çalışmıyorlardı. Hıristiyanlığın Roma'da 4. yüzyıldan sonra yayılıp hâkim din olmasıyla birlikte, müminler ilk Resullerden gitgide daha çok uzaklaştılar. Hıristiyan cemaatin içinde bile müminler arasında mal eşitsizliği arttı.

Tekrar, 6. yüzyılda, Büyük Gregorius* (*ç.n. 590-604 yılları arasında papalık yapmış, kilise ve manastır disiplini konularında reformlar gerçekleştirmiş, Hıristiyanlığın özüne dönüşünü hararetle savunmuştu*) şunları söylemişti: "Başkalarının mülklerini çalmamak hiç de yeterli değildir; Tanrı'nın herkes için yarattığı serveti kendinize sakladığınızda büyük bir günah işlersiniz. Elindekileri başkalarına vermeyen canidir, katildir. Fakirleri doyuracak malları kendisine ayıran, onun elindeki bolluğa sahip olmayan herkesi öldürmekle suçlanabilir. Elimizdekileri acı çekenlerle paylaştığımızda, bize ait olanı değil, ama onlara ait olanı veririz. Bu bir merhamet eylemi değil, borcumuzu ödemektir."

Bütün bu yalvarıp yakarmalar sonuç vermedi. Ama hata hiç de Kilise Babalarının sözlerine bugünün Hıristiyanlarmdan daha duyarlı olan eski Hıristiyanlarda

(8) Abbe Barcille: Jean Chrycostome, Paris 1869, 7. Cilt, s. 599-603.

değildi. Ekonomik koşulların güzel nutuklardan daha güçlü ortaya çıkmasına insanlık tarihinde ilk kez rastlanmıyordu.

İlk Hıristiyanların vazettikleri komünizm, bu malların tüketimindeki ortaklık, bütün nüfusun ortak mülkiyet olarak topraktaki ve komünal atölyelerdeki komünal emeği olmadan varlık bulamazdı. İlk Hıristiyanlar döneminde, (komünal üretim araçlarıyla) komünal emeği başlatmak imkânsızdı; çünkü belirttiğimiz gibi, emek özgür insana değil, ama toplumun çeperlerinde yaşayan kölelere dayanıyordu. Hıristiyanlık farklı insanların emek ve mülkiyet eşitsizliğini kaldırmayı üstlenmedi. Tüketim mallarının eşitsiz dağılımını ortadan kaldırma girişimlerinin işe yaramamasının sebebi de budur. Kilise Babalarının Komünizm vazeden sesleri yankı bulmadığı gibi, çok geçmeden bu sesler gitgide daha az duyulur oldu; en sonunda da tamamen sustu. Kilise Babaları cemaate malları bölüşme vaazlarını kestiler, çünkü Hıristiyan cemaatin büyümesi Kilise'nin kendi içinde köklü değişiklikler getirdi.

IV

Başlangıçta, Hıristiyanların az sayıdayken sözcüğün bugün kullanıldığı anlamda din adamları yoktu. Bağımsız bir dinî cemaat oluşturan müminler her şehirde bir araya geliyorlardı. Dinî ayinleri yönetecek, kilise işlerini görecek bir üyeyi bu iş için seçiyorlardı. Her Hıristiyan piskopos ya da başpapaz olabilirdi. Seçimle gelinen, geri alınabilir ve fahri olan bu işlevlerde cemaatin özgür iradesi ile

verdikleri dışında hiçbir yetki taşımıyordu.(9) müminlerin sayısının artmasıyla birlikte cemaatlerin kalabalıklaşıp zenginleşmesi oranında, cemaatin işlerini görmek ve papazlık yapmak daha uzun zaman ve tam yoğunlaşma gerektiren bir mesleğe dönüştü. Din görevlileri kendi mesleklerini yürütürken bu görevleri yapamaz hale geldiklerinden, cemaat içinden sırf bu işlevleri görecek bir din adamının seçilmesi âdeti gelişti. Dolayısıyla, cemaatin bu çalışanlarına sırf dinî görevlerini görmeleri için para ödenmek zorundaydı. Böylece de Kilise içinde kendisini müminlerin ana topluluğundan ayıran yeni bir Kilise görevlileri topluluğu, ruhban oluştu. Zengin-fakir eşitsizliğinin yanında, bu defa ruhban ve halk arasında yeni bir eşitsizlik ortaya çıktı. Başlangıçta geçici bir işlevi yerine getirmek amacıyla eşitler arasında seçilen papazlar, kendilerini halktan yüksekte bir kale gibi örgütlediler.

Uçsuz bucaksız Roma İmparatorluğu'nun şehirlerinde Hıristiyan topluluklar kalabalıklaştıkça, yönetimin zulmettiği daha çok Hıristiyan güç birliği yapma ihtiyacı

(9) "Muhakkak, yerel papazlıklar Aziz Pavlus'un Vaazlar ve İşleri'nde yazıldığı gibi (kusura bakmayın, biraz kaba kaçacak ama) "öç alırcasına" otoriteye tabi kılındı. Bunlar ne ölçüde yerel resullerden seçilmiş olurlarsa olsunlar, Pavlus ve Barnabas onları atıyordu. İşler 6 ve kır Vaazlarının kanıtları ışığında, Harnock'la birlikte, atamanın duayla birlikte elini üstüne koyarak "Ayin niteliği" taşıdığından kuşkulanmıyorum. Ve Aziz Pavlus'un yaşamında atandıklarında, kesinlikle yukarıdan denetleniyorlardı." Gore: **Dr. Streeter and the Primitive Church,** s. 12 ve 13.

hissetti. İmparatorluğun dört bir tarafına dağılmış olan cemaatler, bu yüzden bir tek kilise içinde örgütlendiler. Bu zaten halkın değil ruhbanın birleşmesiydi. 4. yüzyıldan başlayarak, cemaatlerin papazları Konsillerde toplanmaya başladılar. İlk Konsil İ. S. 325'te İznik'te toplandı. Bu yolla halktan ayrılıp uzaklaşan ruhban oluştu. Daha güçlü ve zengin cemaatlerin metropolitleri Konsillerde başı çektiler. Roma Piskoposu'nun çok geçmeden tüm Hıristiyanlığın başına geçip Papa olmasının nedeni budur. Böylece kendi içinde de hiyerarşiye tabi ruhban halktan bir uçurumla ayrıldı.

Aynı zamanda, halk ve ruhban arasındaki ekonomik değişikliklerde büyük bir değişim oldu. Bu düzenin oluşumundan önce, Kilise'nin tüm zengin üyelerinin ortak mülkiyete bağışladıkları fakirlere aitti. Sonradan, fonların büyük kısmı ruhbanlara ödeme yapılması ve Kilise'nin işletilmesine gidiyordu. 4. yüzyılda, Hıristiyanlık yönetimin koruması altına girerek Roma'nın devlet dinine dönüştüğünde, Hıristiyanlara zulüm son buldu. Artık ayinler katakomplarda ya da mütevazı salonlarda değil, ama giderek daha gösterişli inşa edilmeye başlanan Kiliselerde yapılır oldu. Böylece fakirler için ayrılan fonlar suyunu çekti. Daha 5. yüzyılda Kilise gelirleri dörde ayrılırdı: İlki piskoposa, ikinci ruhbanın alt sınıflarına, üçüncüsü Kilise'nin bakımına ayrılırken, dördüncüsü muhtaçlara dağıtılırdı. Bu nedenle, fakir Hıristiyan nüfusa ayrılan pay, tek başına Piskopos'a ayrılanınkiyle aynıydı.

Zamanla fakirlere önceden belirlenen bir meblağın verilmesi âdeti ortadan kalktı. Ayrıca, yüksek ruhbanı

önem kazandığından, müminlerin artık Kilise mülkiyeti üzerinde bir denetimi de kalmamıştı. Piskoposlar fakirlere paşa gönüllerince dağıtıyorlardı. Halk kendi ruhbanından zekât alıyordu. Ama bu kadar da değil; Hıristiyanlığın başında müminler ortak hazineye iyi niyetle bağış yapıyorlardı. Hıristiyan dini bir devlet dinine dönüşür dönüşmez, ruhban sadece zenginlerin değil, fakirlerin de Kilise'ye bağış yapmasını istedi. 6. yüzyıldan başlayarak, ruhban Kilise 'ye ödenmesi gereken özel bir vergi, yani öşür (ürünün ondan biri) saldı. Bu vergi halkı inim inim inletti; Ortaçağ'da bu serfliğin baskısı altında ezilen köylülüğün tam anlamıyla baş belası oldu. Toprağın her parseline, her taşınmaza öşür salınmıştı. Ama her zaman emeğiyle vergiyi ödeyen serfti. Böylece, yoksul halk sadece Kilise'nin yardım ve desteğini yitirmekle kalmadı, ama papazların diğer sömürücülerle, prensler, soylular ve tefecilerle ittifak kurduklarına da tanık oldu. Ortaçağ'da, çalışan halk serflik yoluyla sefalete iyice gömülürken, Kilise giderek zenginleşiyordu. Öşür ve diğer vergilerin yanında, Kilise bu dönemde son anda hayatları boyunca işledikleri günahları affettirmek isteyen her iki cinsten zengin zamparaların büyük bağışları ve miraslarına da konmuştu. Bunlar Kilise'ye para, ev, içlerinde serfleriyle birlikte bütün köyleri ve genellikle toprak rantlarını ya da geleneksel emek rantlarını (angarya, corvée) da devrediyorlardı.

Kilise bu yolla olağanüstü servet edindi. Aynı zamanda, ruhban Kilise'nin emrindeki servetin "kayyum"u olmaktan çıktı. 12. yüzyılda, İncil'e dayandırılan

bir yasa çıkarılarak, Kilise'nin servetinin müminlere ait olmayıp ruhbanın ve başındaki Papa'nın özel mülkiyeti olduğu formüle edildi. Bu nedenle, papazlık mevkileri büyük gelir elde etmenin en iyi fırsatları gibi görüldü. Her papaz Kilise'nin mülkiyetini kendi üzerine geçirirken, büyük ölçüde akrabalarına, oğul ve torunlarına miras bırakıyordu. Bu sayede yağmalanan Kilise malları ruhban ailelerin elinde çarçur edildi. Derken, Papa onları Kilise servetinin egemen sahipleri ilan ederek, mülklerin dağılıp gitmemesi için ruhbanın bekâr kalmasını şart koştu. Bekârlık 11. yüzyılda buyrulmasma karşın, ruhbanın muhalefeti karşısında ancak 13. yüzyılda yürürlüğe konulabildi. Kilise servetinin dağılmasını önlemek amacıyla, 1297'de Papa VIII. Boniface papazların Papa'nm izni olmadan kendi gelirlerinden laiklere armağan vermelerini yasakladı. Böylece, Kilise özellikle ekilebilir topraklarda muazzam bir servete sahip olduğu gibi, tüm Hıristiyan ülkelerde ruhban en önemli toprak sahibine dönüştü. Çoğu kez koca bir ülkenin üçte biri ya da hatta daha büyük kesimine sahip olmaya başlamıştı!

Köylü halk sadece emek rantı (corvée) ödemekle kalmıyor, ama prenslerin ve soyluların topraklarıyla sınırlı kalmadan, başpiskoposlar, vaizler ve manastırların uçsuz bucaksız topraklarında öşür da ödüyordu. Feodal çağın kudretli efendileri arasında, Kilise baş sömürücü olarak ortaya çıkmıştı. Örneğin, Fransa'da 18. yüzyıl sonunda Büyük [Fransız] Devrimi'nden önce, ruhban yaklaşık 100 milyon frank yıllık gelirle, ülke topraklarının beşte birine sahipti. Toprak sahiplerince

ödenen öşür 23 milyon frank tutuyordu. Bu miktar 2.800 başpapaz ve piskopos, 5.600 başrahip ve manastır başrahibi, 60.000 rahip ve papaz yardımcısı ile manastırları dolduran 24.000 keşiş ve 26.000 rahibeyi semirtmeye yarıyordu.

Bu papaz ordusu vergiden ve askerlikten muaftı. "Afet" zamanlarında –savaş, kötü hasat, salgın hastalıklar– Kilise devlet hazinesine hiçbir zaman 16 milyon frankı geçmeyen "gönüllü" bir vergi öderdi.

Bu sayede ayrıcalık kazanan ruhban, soylularla birlikte kanlarını emdikleri serflerin alınteriyle yaşayan bir sınıf oluşturmuştu. Kilise'nin yüksek ve en dolgun maaş getirisi olan mevkileri sadece soylulara dağıtılıyor, soyluların elinde kalıyordu. Sonuçta, serflik döneminde ruhban soyluların sadık müttefiki olarak halkın ezilmesinde destek ve yardımını esirgemiyordu. Buna karşılık, o halka itaatkârlığım sürdürüp kaderine razı olması için vaaz ve ayinlerden başka bir şey vermiyordu. Kır ve kent proletaryası baskı ve serfliğe isyan ettiğinde, ruhbanın ne kadar vahşi bir düşman olduğunu gördü. Kilise'nin kendi içinde de iki sınıf olduğu doğrudur: Bütün serveti iç eden yüksek ruhban ve yıllık en fazla 500-2.000 frank gelirle mütevazı bir yaşam süren kır papazları. Üst ruhbana karşı isyan eden bu ayrıcalıksız sınıf, 1789'da Büyük Devrim sırasında laik ve din adamı soyluların iktidarına karşı savaşta halka katıldı.

V

Böylece Kilise-halk ilişkisi zamanla değişti. Hıristiyanlık zavallılara ve sefillere bir teselli mesajı olarak başladı. Toplumsal eşitsizliğe ve zengin-fakir karşıtlığına karşı savaşan bir öğreti yaratarak, zenginliklerin ortaklığını öğretti. Çok geçmeden bu eşitlik ve kardeşlik tapmağı toplumsal karşıtlıkların yeni kaynağı oldu. Eskiden ilk Havarilerin yürüttüğü özel mülkiyete karşı mücadeleden vazgeçtikten sonra, ruhbanın kendisi zenginliklere el koyarak emekçi sınıfların emeğini sömüren mülk sahibi sınıflarla ittifak kurdu. Feodal çağlarda soylulara, egemen sınıfa ait olan Kilise, devrime karşı onların iktidarını şiddetle savundu. 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyılın başında, Orta Avrupa halkı serfliği ve soyluların ayrıcalıklarını ortadan kaldırdı. O sırada, Kilise yeniden egemen sınıflarla –sanayi ve ticaret burjuvazisiyle– ittifaka girdi. Bugün, durum değişmiştir, ruhban artık büyük mülklere sahip değildir. Ancak, kapitalistler gibi halkı ticaret ve sanayi aracılığıyla sömürerek üretken kılmak istedikleri kendi sermayesine sahiptir.

Avusturya Katolik Kilisesi, kendi istatistiklerine göre, 813 milyon krondan[10] fazla sermayeye sahiptir; bunun 300 milyonu ekilebilir topraklar ve mülklere, 387 milyonu tahvillere yatırılmışken, 70 milyonu fabrikatör ve işadamlarına faizle kredi olarak verilmiştir. Ve modern çağlara kendisini uyduran Kilise, feodal efendiden sanayi ve ticaret kapitalistine dönüşmüştür. Eskisi

(10) 1900'da, bir kron bir frank ya da 10d (pence) değerindeydi.

gibi, kendisini kır proletaryasını ezerek zenginleştiren sınıfla işbirliğini sürdürüyor.

Bu değişim manastır örgütlenmelerinde daha belirgindi. Almanya ve Rusya gibi bazı ülkelerde, Katolik manastırlar uzun süredir yasaktı. Ama hâlâ var oldukları Fransa, İtalya ve İspanya'da, tüm kanıtlar kapitalist rejimde Kilise'nin ne büyük rol oynadığını gösteriyor.

Ortaçağ'da manastırlar halkın sığındığı yerlerdi. Lord ve prenslerin zulmünden kaçıp sığındıkları, bir dilim ekmeğe muhtaç oldukları ağır sefalet koşullarında yiyecek ve barınak buldukları yerler buralarıydı. Manastırlar açlara ekmek ve yemek vermeyi reddetmezlerdi. Özellikle, Ortaçağ'da günümüzde olağan olan ticaretin bilinmediğini unutmayalım. Her çiftlik, her manastır serf ve zanaatçı emeği sayesinde kendisi için bol üretim yapardı, genelde stoklanan erzak dışarı çıkmazdı. Rahiplerin tüketeceğinden fazla tahıl, sebze ve yakacak üretildiğinde, bu fazlanın hiçbir değeri yoktu. Ürünün alıcısı olmadığı gibi, tüm ürünler de muhafaza edilemezdi. Bu koşullarda manastırlar fakirlere rahatça bakarlarken, kendi serflerinden elde ettikleri ürünlerin ancak küçük bir kısmını verirlerdi. (O dönemde genel âdet böyleydi; aşağı yukarı her çiftlik benzer davranışlar içindeki soylulara aitti.) Aslında manastırlar bu hayır işlerinden çok büyük yarar sağlamışlardı. Kapılarını fakirlere açmakla ünlü olan bu manastırlar, zengin ve güçlülerden çok sayıda armağan ve miras elde etmişlerdi. Kapitalizm ve mübadele için üretim ortaya çıktığında, her nesne fiyatlandırılıp mübadele edilebilir olmuştu.

Bu dönemde, manastırlar, lordlarm malikâneleri ve papazların hayır işleri durmuştu. Halkın tutunacak dalı kalmamıştı. Henüz işçilerin kendi çıkarlarını savunacak örgütlenme düzeyine sahip olmadıkları 18. yüzyılda, kapitalizmin başlangıcında insanlığın Roma İmparatorluğu günlerine geri döndüğünü düşündürecek bir sefalete düşmesinin bir nedeni de burada yatıyordu. Ama o eski zamanlarda komünizm, eşitlik ve kardeşlik vaazlarıyla Roma proletaryasına yardım etmeyi üstlenen Katolik Kilisesi, kapitalist dönemde tamamen farklı yönde hareket etti. En başta, halkın sefaletinden yararlanarak, ucuz emeği işe koşarken, manastırlar kelimenin gerçek anlamında kapitalist sömürü cehennemine dönüştüler. Daha da kötüsü kadın ve çocuk emeği sömürüsüydü. 1903'te Fransa'da Good Shepherd Manastırı'na karşı açılan dava bu ihlallerin çarpıcı bir örneğini veriyordu. Korkunç koşullarda, dinlenmeden, kötü beslenerek ve cezaevi disipliniyle çalıştırılan 9-12 yaşlarındaki küçük kızlar, gözlerini ve sağlıklarını yitiriyorlardı.

Şimdi manastırlar Fransa'da neredeyse tamamen yasaklanmış, Kilise doğrudan kapitalist sömürü şansını kaybetmiştir. Serflerin korkulu rüyası öşür da uzun zamandır ilga edilmiştir. Bu ruhbanın işçi sınıfından başka yöntemlerle, özellikle ayinler, nikâhlar, cenaze ve vaftizler yoluyla para sızdırmasını engellemedi. Ve ruhbanı destekleyen hükümetler halkı haraç ödemeye zorluyorlardı. Üstelik, ABD ve İsviçre dışında, dinin özel alana girdiği tüm ülkelerde Kilise Devlet'ten açıkça halkın ağır emeğinden gelen olağanüstü meblağları çekiyordu.

Sözgelimi, Fransa'da ruhbanın masrafı yılda 40 milyon frankı buluyor.(11)

Özetle, Kilise'nin, hükümetin ve kapitalist sınıfın varlığını sürdürmesini sağlayan milyonlarca sömürülenin emeğidir. Avusturya'da Kilise gelirleriyle ilgili istatistikler eskiden yoksulların sığınağı olan Kilise'nin olağanüstü servetiyle ilgili bir fikir verir. Beş yıl önce (yani 1900'de) kilisenin yıllık geliri 60 milyon krona ulaştığı halde, giderleri 35 milyonu aşmıyordu. Böylece, bir tek yılı kapsayan dönemde, işçilerin alınteri pahasına 25 milyonu "kenara koyuyordu." Bu miktarla ilgili bazı ayrıntılar aşağıda:

Yıllık geliri 300.000 kron olduğu halde, giderleri bu meblağın yarısını bile aşmayan Viyana Başpiskoposluğu, yılda 150.000 kron "tasarruf" yaparken, Başpiskoposluğun sabit sermayesi yaklaşık 7 milyon krona ulaşıyordu. Geliri yarım milyonu geçen Prag Başpiskoposluğu, yaklaşık 300.000 kron masraf ederken, sermayesi hemen hemen 11 milyon kronu buluyordu. Olomouc (Olmutz) Başpiskoposluğu'nun yaklaşık yarım milyon kron geliri, 400.000 kron gideri varken, serveti 14 milyon kronu aşıyordu. Sık sık sefaletten yakman alt düzeydeki ruhbanı da halkı daha az

(11) Bu yazının 1905'te yazıldığı unutulmamalı. O zamandan beri Fransa, Kilise'nin boyunduruğunu gevşetmiştir. Devlet artık, Cumhuriyetçi Fransa'nın nedendir bilinmez, İmparatorluk Almanya'sı ve Fransa İkinci İmparatorluğu'nun geleneklerini sürdürdüğü Haut-Rhin, Bas-Rhin ve Moselle bölgeleri (department) dışında ruhban atamaları yapmıyor.

sömürmüyordu. Avusturya'da semt papazlarının yıllık geliri 35 milyon kronu bulurken, giderleri sadece 21 milyondu. Vaizlerin yıllık "tasarrufları" 14 milyona ulaşıyordu. Semt kiliselerinin malları 450 milyonu geçiyordu. Nihayet, beş yıl önce manastırların bütün masraflar çıktıktan sonra, yıllık 5 milyonluk "net geliri" vardı. Bu zenginlikler her yıl artarken, kapitalizmin ve devletin sömürdüğü emekçilerin sefaleti de her yıl artıyordu. Bizim ülkemizde ve başka yerlerde de durum Avusturya'nın aynısı.

VI

Kilise tarihini kısaca gözden geçirdikten sonra, ruhbanın daha iyi bir gelecek için savaşan devrimci işçilere karşı Çarlık hükümetini ve kapitalistleri desteklemesinde şaşılacak bir yan olmadığını görüyoruz. Sosyal Demokrat Parti'de örgütlü sınıf bilinçli işçiler, eskiden Hıristiyan Kilisesi'nin hedefi olan insanlar arasında toplumsal eşitlik ve kardeşlik fikrini hayata geçirmek için savaşıyorlar.

Bununla birlikte, ne köleliğe ne de serfliğe dayanan toplumlarda gerçekleştirilebilen eşitlik şimdiki dönemde, yani sanayi kapitalizmi döneminde hayata geçirilebilecek durumdadır. Hıristiyan Havarilerin zenginlerin egoizmine karşı ateşli söylemlerle başaramadıkları şeyi, modern proleterler, sınıf bilinçli işçiler sağlayacaktır. Bunun için tüm ülkelerde siyasal iktidarın fethedilmesiyle, kapitalistlerin elinden alınacak fabrikalar, toprak ve tüm üretim araçlarının işçilerin komünal mülkiyetine

dönüşmesi gerekir. Sosyal Demokratların komünizmin köle ve serflerin ürettiği servetin dilencilerle zengin ve tembeller arasında bölüşülmesi değil, ama dürüst, ortak çalışma ve bu çalışmanın ortak ürünlerini dürüstçe kullanması gerektiği görüşüne sahiptir. Sosyalizm zenginin fakire cömert yardımları değil, ama insanın insan tarafından sömürülmesinin engellenmesiyle, herkesi kendi yeteneğine göre çalışmaya zorlayarak, zengin-fakir ayrımının kendisini ortadan kaldırmak demektir.

Sosyalist düzeni kurmak amacıyla, işçiler bu hedefi güden işçilerin Sosyal Demokrat Partisi'nde örgütlenirler. Ve işte bu nedenle Sosyal Demokrasi ve işçi hareketi işçilerin sırtından geçinen mülk sahibi sınıfların korkunç nefretiyle karşılaşır.

Kilise'nin parmağını kımıldatmadan biriktirdiği büyük zenginlik, emekçi halkın sömürüsü ve sefaletinden geldi. Başpiskopos ve piskoposlar, manastır ve semt kiliseleri, fabrika sahipleriyle tüccar ve toprak sahipleri ellerindeki serveti, kent ve kır işçilerinden insanlık dışı yollarla sızdırılmasıyla sağladılar. Çok zengin lordlarm Kilise'ye bağışladığı büyük zenginliklere ne demeli? Açıkça bu onların alınteri göz nurundan değil, ama çalıştırdıkları işçilerin, dünün serfleri ve bugünün ücretli işçilerinin emeğinden elde edilmişti. Üstelik, bugün hükümetlerin ruhbana aktardığı fonlar, büyük ölçüde halk kitlelerinden toplanan vergilerden geliyor. Ruhbanın da halkın sırtından geçinmesi, halkın horlanmasından, cehalet ve ezilmesinden faydalanması, kapitalist smıfınkini aratmıyor. Ruhban ve asalak kapitalistler

özgürlüklerini elde etmek için savaşan, kendi haklarının bilincindeki örgütlü işçi sınıfından nefret ediyorlar. Doğrusu, kapitalist karma egemenliğin sona erdirilip insanlar arası eşitliğin kurulması sadece sömürü ve sefalet sayesinde varlığını sürdüren ruhbana ölümcül bir darbe indirecektir. Ama en başta Sosyalizm insanlığa bu dünyada dürüst ve somut bir mutluluk sağlayarak, halka mümkün olan en iyi eğitimi ve toplum içinde ilk sırayı vermeyi amaçlıyor. Kilise'nin uşaklarının vebadan korktukları kadar korktukları şey kesinlikle işte bu yeryüzündeki mutluluktur.

Kapitalistler sefalet ve kölelik zincirlerine vurulan halkın bedenini çekiç darbeleriyle forma sokuyorlar. Aynı bunun gibi, hizmet ettikleri kapitalistlerin ihtiyaçlarını gören ruhban da halkın aklına zincir vuruyor, onu tam bir cehalet içinde tutmaya çalışıyor; çünkü eğitimin kendi gücüne son vereceğini çok iyi anlıyor. Evet, aşağıdakilerin dünyevi mutluluğunu amaçlayan ilk Hıristiyanlığın öğretilerini çarpıtan ruhban bugün acı çeken, aşağılanan emekçileri, acılarının bozuk toplumsal yapıdan değil, gökyüzünden gelen bir takdiri ilahi olduğuna inandırmaya çalışıyor. Bu yüzden, Kilise işçilerin daha iyi bir gelecek çabasını, umudunu ve inancını, özsaygı ve özgüvenini öldürüyor. Bugünün papazları sahte ve zehirli öğretileriyle, halkı sürekli olarak cehalet ve horlanmaya mahkûm ediyorlar. Aşağıda bunun bazı tartışmasız kanıtlarını sunuyoruz.

Katolik ruhbanın halkın zihniyetine büyük ölçüde egemen olduğu ülkelerde, sözgelimi İspanya ve İtalya'da,

halk tam bir cehalet içinde tutuluyor. Buralarda alkolizm ve suç patlaması yaşanıyor. Örneğin, Almanya'nın iki eyaleti Bavyera ve Saksonya'yı karşılaştıralım. Bavyera nüfusun ağırlıklı olarak Katolik ruhbanın egemenliği altında bulunduğu bir tarım eyaleti. Saksonya ise Sosyal Demokratların halkın yaşamı üzerinde büyük rol oynadığı bir sanayi eyaleti. Hemen hemen tüm seçim bölgelerinde, Parlamento seçimlerini Sosyal Demokratların kazanması nedeniyle, burjuvazi bu "Kızıl" Sosyal Demokrat Eyalet'ten nefret ediyor. Burada ne görüyoruz? Resmî istatistikler aşırı Katolik Bavyera'daki suç oranının "Kızıl Saksonya'dakine kıyasla çok fazla olduğunu gösteriyor. 1898'de 100.000 kişiye düşen suç oranı şöyleydi:

	Bavyera	Saksonya
Gasp	204	185
Saldırı ve Müessir Fiil	296	72
Yalancı Tanıklık	4	1

Aynı durumu papazların egemenliğindeki Possen'i Sosyal Demokrasi'nin daha etkili olduğu Berlin'le kıyasladığımızda da görüyoruz. Bir yıllık dönemde, Possen'de 100.000 kişide 232 saldırı ve müessir fiil görürken, Berlin'de bu oran sadece 172'ydi.

Papalığın bulunduğu Roma şehrinde, (Papaların dünyevi yönetimde egemen olduğu son yıl olan) 1869 yılının bir tek ayında, 279 kişi cinayetten, 728 kişi saldırı ve müessir fiilden, 297 kişi gasptan ve 21 kişi kundaklamadan hüküm giymişti. Sefaletten kırılan halkın üzerindeki ruhban egemenliğinin sonuçları ortada.

Burada ruhbanının halkı suç işlemeye doğrudan teşvik ettiğini söylemiyoruz. Tam tersi! Papazlar vaazlarında çoğunlukla hırsızlık, soygun ve alkolizmi kınıyorlar. Ama insanlar sevdikleri ya da vazgeçmedikleri için hırsızlık, soygun yapıp içki içmiyorlar. Bütün bunların nedeni, sefalet ve cehalet. Bu nedenle, halkın cehalet ve sefaletini sürdürmesine yol açanlar, onun bu durumu aşma iradesi ve enerjisini öldürenler, proletaryayı eğitmeye çalışanların önüne her türlü engeli koyanlar, hem bu suçlardan sorumludur hem de suç ortaklarıdır.

Katolik Belçika'nın madencilik bölgelerindeki durum da son zamanlara kadar aynıydı. Buralara giden Sosyal Demokratların mutsuz ve ezilen işçileri gayrete getirme çağrısı tüm ülkede yankılandı: "Ey işçi, ayağa kalk! Soyma, içki içme, umutsuzluğa kapılıp boyun eğme! Oku, kendini eğit! Örgütteki sınıf kardeşlerine katıl, sana zulmeden sömürücülere karşı savaş! Sefaletten böyle kurtulacak, insan olacaksın!"

Böylece, Sosyal Demokratlar her yerde halkı ayağa kaldırıp umutsuzlara güç veriyor ve zayıfları güçlü örgütlere kanalize ediyorlar. Cahillerin gözlerini açıyor, onlara eşitlik, özgürlük ve komşusunu sevmenin yollarını gösteriyorlar.

Öte yandan, Kilise uşakları halka sadece boyun eğme ve cesaretsizlik aşılıyorlar. Ve bugün İsa yeryüzüne dönecek olsa, nasıl eskiden iğrenç varlıklarıyla Tanrı'nın Evi'ni kirletmesinler diye tapınaktan çıkardığı tüccarlara saldırdıysa, şimdi de kesinlikle zenginleri

savunarak talihsizleri sömürerek yaşayan papazlara, piskopos ve başpiskoposlara saldırırdı.

İşte bu nedenle, baskıyı destekleyen ruhban ve özgürlüğün sözcüsü Sosyal Demokratlar arasında amansız bir mücadele vardır. Bu kavga gece karanlığı ile doğan güneş arasındakine benzetilemez mi? Papazlar sosyalizmle akıl ya da hakikat yoluyla savaşabilecek durumda olmadıklarından, şiddet ve hileye başvurmak zorundadırlar. İşçilerde sınıf bilinci uyandıranlara zehir zemberek sözlerle iftira ediyorlar. Yaşamlarını işçilerin davasına adayanları yalan ve iftirayla, sindirmeye çalışıyorlardı. Dökme Buzağı'nın bu uşakları ve müritleri Çarlık Hükümeti'nin suçlarını alkışlayarak, halkı Neron gibi ezen bu son despotun tahtını savunuyorlar.

Ama Neron'un uşaklarına dönüşen siz Hıristiyanlığın yozlaşmış uşaklarının tüm sözleri boşuna! Bizi öldüren katillere boşuna yardım ediyorsunuz, haçın altında proletaryayı sömürenleri boşuna koruyorsunuz. Nasıl eski zamanlarda zalimlikleriniz ve kem sözleriniz, o Dökme Buzağı'ya kurban ettiğiniz Hıristiyanlık fikrinin zaferine engel olamadıysa, şimdi de çabalarınız Sosyalizm'in gelişine engel olamayacaktır. Bugün pagan olan sizsiniz, içiniz ve öğretileriniz yalan yatağı gibi. Fakirlere ve sömürülenlere kardeşlik ve eşitlik dalgasını taşıyansa bizleriz. İsa'nın eskiden zengin bir adamın göklerin krallığına girmesinin devenin iğne deliğinden geçmesinden zor olduğunu söylediği gibi, bugün dünyayı fethetmek için yürüyüşe çıkan biziz.

VII

Son birkaç söz daha:

Sosyal Demokrasi ile savaşırken ruhbanın elinde iki silah var. Bizim ülkemizdeki (Polonya) gibi, işçi sınıfı hareketinin yeni tanınmaya başladığı, mülk sahibi sınıfların hâlâ onu ezme umudu taşıdığı yerlerde, ruhban sosyalistlerle savaşırken vaazlardan yararlanıyor, işçilere kara çalarak onları "açgözlülük"le suçluyor. Ama Almanya, Fransa ve Hollanda gibi siyasal özgürlüklerin yerleştiği, işçi partisinin güçlü olduğu ülkelerde ruhban başka araçlar peşinde. Buralarda asıl niyetini gizleyerek, işçileri açıkça düşman görmüyor, onlara sahte bir dost gibi yaklaşıyor. Buralarda işçileri örgütleyerek "Hıristiyan" Sendikalar kuran papazları görüyoruz. Bu yolla ağlarına düşürdükleri balığı ellerinde tutmaya çalışıyor, zulme karşı mücadele etmeyi düşünen Sosyal Demokrat örgütlerin tersine, tevazu öğütledikleri bu sarı sendikalarda işçileri tuzağa düşürmeye çalışıyorlar.

Çarlık Hükümeti en sonunda Polonya ve Rusya'nın devrimci proletaryasının darbeleri altında çöktüğünde ve ülkemize siyasal özgürlükler geldiğinde, o zaman bugün militanlara ateş püsküren aynı Başpiskopos Popiel ve yüksek ruhbanın aniden işçileri yoldan çıkarmak için "Hıristiyan" ve "Milli" derneklerde örgütlemeye başladıklarını göreceğiz. Gelecekte papazlarla işbirliği yapacak olan, bugünse Sosyal Demokratlara kara çalmalarına destek olan "Milli Demokrasinin yeraltı faaliyetinin henüz başındayız.

Bu nedenle, işçiler bugün devrimin zaferinden sonra vaaz kürsülerinden işçi katili Çarlık Hükümeti'ni ve proletaryanın sefaletinin başlıca nedeni olan sermayenin baskı aygıtını savunmaya cüret edenlerin tatlı sözlerine kanmamalı, boyun eğmemelidir.

Şimdi, devrim sırasında ve devrim sonrasında sahte dostluğa karşı kendilerini ruhbanın şerrinden korumak için, işçilerin Sosyal Demokrat Parti'de örgütlenmesi şarttır.

Ve ruhbanın tüm saldırılarına cevabımız aşağıda: Sosyal Demokrasi hiçbir biçimde dinî inançlara karşı savaşmaz. Tersine, her birey için tam vicdan özgürlüğü ile her inanç ve kanaate mümkün olan en büyük hoşgörüyü talep eder. Ama papazların vaaz kürsülerini işçi sınıfına karşı bir siyasal mücadele aracına dönüştürdükleri andan itibaren, işçiler kendi hak ve özgürlüklerine düşman olanlara karşı mücadele etmelidir. Zira sömürücüleri savunarak mevcut sefalet rejiminin uzayıp gitmesine yardım edenler, ister papaz cübbesi ister polis üniforması giysinler, proletaryanın ölümcül düşmanlarıdır.

Rosa Luxemburg

ULUSAL SORUN

İlk Yayınlanması: Luxemburg'un Cracow dergisinde, Przeglad socialdemokratyczny; 1908-1909'da "Ulusal Sorun ve Özerklik" adlı bir makale dizisi.
Kaynak: *The National Question - Selected Writings by Rosa Luxemburg*, yayına hazırlayan ve girişini yazan merhum Horace B. Davis, Monthly Review Press, 1976.
Çeviri: Lehçe'den yapılmıştır.
Transkripsiyon / Düzenleme: Ted Crawford/Brian Basgen

Federasyon, Merkezileşme ve Cemaatçilik

I

Ulusal soruna önerilen bir diğer [*çözüme*], yani federasyona geçelim. Federalizm uzun zamandır anarşist çizgideki devrimcilerin gözde fikri olagelmiştir. 1848 Devrimi sırasında Bakunin manifestosunda şöyle yazmıştı: "Devrim kendi gücüyle despotik devletlerin yıkılmasını, Prusya devletinin ... Avusturya ... Türkiye devletlerinin yıkılmasını... despotların son kalesi olan Rus devletinin yıkılmasını ve nihai hedef olarak... Avrupa Cumhuriyetleri'nin evrensel federasyonuna geçileceğini ilan etmiştir." O zamandan beri federasyon az çok ütopyacı, küçük burjuva nitelikteki, sosyalist partilerin, yani

Sosyal Demokrasi gibi tarihsel bir yaklaşım benimsemeyen, ama öznel "idealler"i satan partilerin programlarında, ulusal sorundaki zorluklara ideal bir çözüm gibi kalmıştır. Bir ulusal devletin kurulması talebinden vazgeçerek her türlü felsefi yaklaşımı terk etme yoluna girmiş olan geçiş aşamasındaki PPS böyleydi. Nihayet, bu bölümün sonunda daha yakından tanıyacağımız Rus İmparatorluğu'ndaki pek çok sosyalist grup da böyleydi.

Neden federasyon sloganının anarşist çizgideki tüm devrimciler arasında bu kadar geniş bir popülarite kazandığını sorduğumuzda, cevabı bulmak zor değildir: "Federasyon" –en azından bu sosyalistlerin devrimci imgelemelerinde– ulusların "bağımsızlık" ve "eşitliği"ni "kardeşlik"le birleştiriyor. Sonuç olarak, ulusların hukuku ve ulusdevlet açısından katı gerçeğe zaten belirli bir taviz verilmiş durumdadır; ulusların ayrı ve mükemmel bir biçimde kendi kendilerine yeten "ulusdevletler" olarak hakları"yla yaşayamayacakları, ama bunların arasında bazı bağlantılar olduğu gözden kaçırılamaz. Farklı milliyetler arasında tarihsel bakımdan gelişmiş olan bağlar, ulusal farklılıklardan bağımsız olarak bütün bölgeleri birbirine bağlayan maddi gelişme, burjuva gelişmesinin merkezileşmesi –tüm bunlar o devrimci doğaçlamacıların kafalarına yansımıştır; onlar uluslararası ilişkilerde "kaba kuvvet"in yerine "volontarizmi" geçirmişlerdi. Ve tüm uluslarda bağımsızlık ve eşitliği restore eden aynı "halkın iradesi" monarşizmin tüm kalıntılarını bir yandan tiksinerek tarihin çöplüğüne atacak kadar açık bir zevk sahibi olduğundan, burada cumhuriyetçilik apaçıktır. Sonuçta da mevcut burjuva

dünyası bir halde bağımsız cumhuriyetlerin gönüllü birliğine, yani federasyona dönüşüverir. Burada Çarlık Rusya'sının güney Slavları üzerindeki emellerinin, Bakunin'in ifadesinde anarşizmin panslav idealine, "bir Slav Halkları federasyonu"na dönüştürülmesiyle, aynı gerçeğin "devrimci" tarihsel karikatürünün bir örneğiyle karşılaşıyoruz. Daha küçük bir ölçekte, gerçekle "devrimci" oyunların bu şekline 1906'da PPS'nin Sekizinci Kongre'de kabul ettiği programda da rastlıyoruz: Cumhuriyetçi bir Polonya-Rusya federasyonu. Devrim öncesi dönemdeki sosyal yurtseverlik tüm saflığı ve tutarlılığıyla korundukça, PPS sadece ulusdevletlerin programını tanıyarak sözgelimi, Rus Sosyal Demokratların önerdikleri federasyon fikrini ellerinin tersiyle iterek nefretle karşılamışlardı. Devrimin patlak vermesi bir anda partinin ön varsayımlarını çürütüp PPS Polonya ve Rusya'nın bir tek toplumsal varlık oluşturduğu açık olgusu karşısında, artık inkâr edilemeyen gerçeğe taviz verme yolu izledi. Kesinlikle ortak devrim görünümü olan ve eskiden bir kalemde göz ardı edilen Polonya-Rusya federasyonu programı bu tavizin biçimi oldu. Aynı zamanda, PPS bu tip "devrimciler" de olağan olduğu gibi, aşağıdaki olguya dikkat etmemişti: Sosyal Demokrasi program ve taktiklerinin tarihsel temeli olarak Polonya ve Rusya'nın ortak kapitalist gelişmesini aldığında, sosyalistlerin iradesine bağlı olmayan salt nesnel, tarihsel bir olguyu dile getiriyordu. Bu olgudan, Polonya ve Rus proletaryasının birleşik sınıf savaşımı biçimindeki devrimci sonuç çıkarılması gerekir. Ancak Polonya-Rusya federasyonu programını ortaya koyan

PPS, çok daha ileri gitti: Tarihsel kadere pasifçe boyun eğmek yerine, kendisi Polonya'nın Rusya ile birleşmesini aktif bir biçimde önererek, birliğin sorumluluğunu üstlendi ve sosyalistlerin öznel rızasını" devrimci" biçimde nesnel tarihsel gelişme yerine koydu.

Ama bir siyasal örgütlenme biçimi olarak, federalizm belirli tarihsel içeriği olan "ulusdevlet"in kendisi gibi o biçime atfedilen öznel ideolojiden tamamen farklı ve bağımsızdır. Bu nedenle, federasyon fikri ancak modern sosyalist gelişmede o fikrin yazgısı ve rolünü incelediğimizde, proletaryanın sınıf duruşundan değerlendirilebilir.

II

Tüm ülkelerde kapitalist gelişmenin öne çıkan bir özelliği tartışmasız içsel, ekonomik ve kapitalist merkezileşmedir; yani ekonomik, yasama, idari, yargısal, askerî, vb. açılarından devlet toprağını bir tek oluşumda yoğunlaştırıp kaynaştırma girişimidir. Bu yüzden, çevresiyle birlikte her büyük şehir gereksinimlerini karşılamak için günlük kullandığı nesnelerin çoğunu kendisi üretiyordu. Aynı zamanda, bunların kendi meclisleri, hükümetleri, orduları da vardı; Batının daha büyük ve zengin şehirleri genelde kendi başlarına savaş yürütüyor ve yabancı güçlerle antlaşmalar yapıyorlardı. Aynı şekilde, daha büyük toplumlar kendi kapalı ve izole hayatlarını yaşıyorlar, bir feodal lordun her toprak parçası ya da hatta şövalyelerin toprakları kendi içinde küçük, neredeyse bağımsız bir devlet oluşturuyordu. Zamanın koşulları tüm devlet biçimlerinin küçülmesi ve

gevşemesiyle nitelendiriliyordu. Her kasaba, her köy ve her bölgenin farklı yasaları, farklı vergileri vardı: Aynı devlet devletin bir kesimini diğerinden ayıran hukuk ve gümrük bariyerleriyle doluydu. Bu merkezsizlik zamanın doğal ekonomisinin ve zanaat üretimi kalıntısının özgül bir niteliğiydi.

Ortaçağ boyunca, Orta ve Batı Avrupa'da doğal ekonomiyle bağlantılı olarak kamusal hayatın un ufak edilmesi ve devlet organizmalarının parçaları arasındaki zayıf birleşme çerçevesinde, topraklar ve bütün ülkeler sürekli elden ele geçti. Aynı zamanda, satın alma, mübadele, rehinler, miras ve evlilik yoluyla devletlerin birbirine yamandığını da not ediyoruz. Bunun klasik örneği Hapsburg monarşisidir.

Ortaçağın sona ermesi sırasında, uluslararası ticaretteki gelişme ve askerî sistemde eşzamanlı devrim, şövalyeliğin çöküşü ve muvazzaf orduların doğuşuyla birlikte, üretim –ve ticaret– ilişkilerinde devrim, mal üretiminde artış ve para ekonomisi, siyasi ilişkilerde monarşinin gücünün artışına ve mutlakıyetçiliğin doğuşuna neden olan faktörlerdi. On altıncı ve on yedinci yüzyıllar mutlakıyetçiliğin merkezî eğiliminin feodal cemaatçiliğin kalıntılarına karşı hiç durmadan mücadele ettiği bir dönemdir. Mutlakıyetçilik iki yönde gelişim göstermiştir: Kendi kendilerini yöneten belediyeler gibi dietler ve şehir meclislerinin işlev ve vasıflarını absorbe ederek, bir medeni, ceza ve ticaret hukuku gibi idare ve yargıda yeni merkezî otoriteler yaratarak devletin bütün alanında yönetimi standartlaştırmıştır. On yedinci

yüzyılda, Avrupa'da merkeziyetçilik çok geçmeden karanlık, bürokratik-polis despotizmine dönüşerek göçüp giden sözde "aydınlanma despotizmi" biçiminde tam bir zafer kazanmıştır.

Mutlakıyetçiliğin modern devlet merkeziyetçiliğinin ilk ve başlıca teşvikçisi olduğu tarihsel koşulların sonucu olarak, merkeziyetçiliği genelde mutlakıyetçilik, yani gericilikle özdeşleştirme gibi yapay bir eğilim gelişmiştir. Gerçekte, Ortaçağ'ın sonunda feodal dağınıklık ve cemaatçiliğiyle (partikülarizm) savaştığı ölçüde, mutlakıyetçilik hiç kuşkusuz tarihsel ilerlemenin bir belirtisiydi. [Polonya] toprak sahipleri topluluğunun "otokrasilerin göbeğinde varlığını sürdüremeyeceğini" öne süren Staszic bunu çok iyi kavramıştı. Öte yandan, mutlakıyetçilik, siyasal ve toplumsal olarak feodalizmi yıkarak onun harabeleri üzerinde modern, düzenli ve büyük bir devletin yolunu açtığı modern burjuva toplumu yönünden sadece bir elveda içkisi rolünü üstlenmişti. Gerçekten de, mutlakıyetçilikten bağımsız, onun tarihi yok oluşundan sonra, burjuva toplumu merkezî eğilimi dizginsiz bir kuvvet ve tutarlılıkla tamamlama yönünde ilerlemiştir. Siyasal bir alan olarak Fransa'nın şimdiki merkeziyetçiliği Büyük Devrim'in ürünüdür. "Büyük Devrim" adının kendisi bile Avrupa'da ulaştığı her yerde merkeziyetçi etki yapmıştır. Devrim'in merkeziyetçiliğinin böyle bir ürünü, 1798'de eskiden gevşek konfederasyon temelinde birleşen İsviçre kantonlarının daha sıkı bir birlik içinde, aniden "*République Helvétique*" haline gelmesiydi. Almanya'da Mart [1848] devriminin ilk kendiliğinden eylemi, halk kitlelerinin ortaçağ

cemaatçiliğinin sembollerinden olan Mauthäuser denilen gümrük binalarını yakıp yıkmasıydı.

Hayati ilkesi yoğunlaşma olan büyük ölçekli makine üretimiyle, kapitalizm ortaçağ ekonomik, siyasal ve hukuki ayrımcılığının tüm kalıntılarını silip süpürmüştür ve silip süpürmeye de devam ediyor. Büyük sanayi pazarlara ve geniş bölgelerde sınırsız ticaret özgürlüğüne ihtiyaç duyar. Büyük alanlara yönelen sanayi ve ticaret, bütün uluslararası pazarda, ama en başta devletlerin bütün iç sınırları içinde mümkün olduğunca tek tip bir idare, yol ve haberleşmenin tek tip düzenlenmesi, tek tip yasama ve adliyeyi gerekli kılar. [*İç*] gümrüklerin, farklı belediyeler ve soylu mülklerinin vergi özerkliği gibi bunların kendi mahkeme ve yasalarını işletme hakkının kaldırılması da modern burjuvazinin ilk başarılarıydı. Tüm işlevleri birleştirecek tek büyük devlet mekanizmasının yaratılması tüm bunlarla at başı gitti: Merkezî hükümetin elindeki yönetim; bir yasama organının –parlamento– elindeki yasama yetkisi; merkezî hükümete bağlı merkezî ordu biçiminde silahlı kuvvetler; dışta tüm devleti bağlayan bir tek gümrük tarifesi biçimindeki gümrük mevzuatı; bütün devlet için tek para birimi, vb. Buna uygun olarak, modern devlet manevi alanda, bütün devlette aynı ilkelere göre örgütlenen eğitim ve okullara, dinî kurumlara, vb. mümkün olduğunca birlik getirmiştir. Tek sözcükle, toplumsal yaşamın tüm alanlarında mümkün olduğunca kapsamlı bir merkeziyetçilik kapitalizmin önde gelen eğilimidir. Kapitalizm geliştikçe, merkeziyetçilik giderek tüm engelleri parçalayarak sadece her büyük devlet içinde

değil, ama bütün kapitalist dünyada da uluslararası hukuk aracıyla bir dizi tek tip kurum yaratır. On yıllardır posta ve telgraf hizmetleri gibi demiryolu taşımacılığı da uluslararası anlaşmalara tabidir.

Kapitalist gelişmenin merkeziyetçi eğilimi geleceğin sosyalist sisteminin başlıca temellerinden biridir, çünkü üretim ve mübadelenin en yüksek yoğunlaşması aracılığıyla türdeş bir plana göre, dünya ölçeğinde işleyecek toplumsal ekonomiye zemin hazırlanmıştır. Öte yandan, sadece hem devlet gücünü hem de militan kuvvet olarak proletaryayı sağlamlaştırıp merkezileştirerek en sonunda proletarya diktatörlüğünü, sosyalist devrimi başlatmak için proletaryanın devlet gücünü ele geçirmesi mümkün olur.

Sonuçta, proletaryanın modern sınıf mücadelesinin içinde yer alacağı ve fethedebileceği uygun siyasal çerçeve büyük kapitalist devlettir. Genelde, özellikle ütopyacı eğilimdeki sosyalist saflarda, kapitalist gelişmenin sadece ekonomik yanma dikkat edilir ve onun kategorileri –sanayi, sömürü, proletarya, depresyonlar– sosyalizmin vazgeçilmez ön gereklilikleri olarak görülür. Siyasal alanda, genellikle sadece demokratik devlet kurumları, parlamentarizm ve çeşitli "özgürlükler" bu hareketin vazgeçilmez koşulları sayılırlar. Ne var ki, modern büyük devletin modern sınıf mücadelesinin gelişmesinin kaçınılmaz bir önkoşulu ve sosyalizmin zaferinin garantisi olduğu genelde gözden kaçar. Proletaryanın tarihsel misyonu, ayrı ayrı topraklarda uygulanabilir "sosyalizm" değil, diktatörlük değil, ama çıkış noktası

büyük devlet gelişimi olan dünya devrimidir.

Bu nedenle, kapitalist gelişmenin meşru çocuğu olan modern sosyalist hareket, burjuva toplumu ve devleti gibi öne çıkan aynı merkeziyetçi özelliklere sahiptir. Sonuçta, tüm ülkelerde Sosyal Demokrasi federalizm gibi cemaatçiliğin de kararlı bir muhalifidir. Almanya'da, Bavyera ya da Prusya cemaatçiliği, yani Bavyera ya da Prusya'nın siyasal imtiyazlarını koruma, şu ya da bu biçimde Reich'dan bağımsız olma eğilimi her zaman toprak soylularının ya da küçük burjuva gericiliğinin bir maskesi olmuştur. Alman Sosyal Demokrasisi tüm enerjisiyle, sözgelimi Güney Alman cemaatçilerin Bavyera, Baden, Württemberg'de ayrı bir demiryolu politikasını muhafaza etme girişimiyle mücadele ettiği gibi, küçük burjuvazinin Fransız milliyetçiliğine sığınarak kendisi bütün Alman Reich'ıyla siyasi ve manevi birlikten ayırmaya çalışan işgal edilmiş Alsace-Lorraine'deki cemaatçilikle de enerjik bir mücadele içindedir. Almanya'da Sosyal Demokrasi Reich içinde hâlâ korunan Alman devletleri arasındaki federal ilişkinin sürdürülmesinin de kararlı bir muhalifidir. Kapitalist gelişmenin genel eğilimi, sadece her devlet içindeki ayrı eyaletlerin siyasal birliği yönünde değil, ama her türlü devlet federasyonlarının da ilga edilip gevşek devlet bileşimlerinin homojen, türdeş devletler olarak kaynaşması ve bu mümkün olmazsa tamamen çözülmesi yönündedir.

Bunun bir ifadesi Amerika Birleşik Devletleri kadar İsviçre Konfederasyonu, Avusturya-Macaristan kadar Alman Reich'ıdır.

III

Büyük devrimin yarattığı İsviçre birleşik cumhuriyetinin ilk merkeziyetçi anayasası, İsviçre'de Kutsal İttifak'ın koruyuculuğu altında zafer kazanan Restorasyon ve gericilik zamanında arkasında hiçbir iz bırakmadan tarihe karışmıştır. Bunun üzerine, ülke hızla kantonların bağımsızlığına, cemaatçiliğe/partikülarizme ve sadece gevşek bir konfederasyona dönüşmüştür. İçte, anarşistlerin ve "fedarasyon"un diğer savunucularının düşündükleri gibi "bağımsız gruplar ve devlet birimlerinin gönüllü birliği" idealinin bu şekilde hayata geçirilmesi, Katolik din adamlarının yönetimi gibi (geniş işçi kitlelerinin dışta kaldığı) aristokratik bir anayasanın kabulünü gerektiriyordu.

İsviçre'de federasyon yerine sıkı bir devlet birliği yaratarak, soylu aileler ve Katolik ruhbanın siyasi yönetimini ortadan kaldırma eğilimi şeklinde kendisini gösteren İsviçre federasyonunun demokratikleşmesi ve merkezileşmesi yönünde yeni bir karşıeğilim, Temmuz [1830] ve Mart [1848] devrimleri arasındaki devrimci kaynama döneminde doğmuştu. Burada, başlangıçta omuz omuza gelişen merkeziyetçilik ve demokrasi federasyon ve cemaatçilik sloganını bayrak edinerek savaşan gericiliğin muhalefetiyle karşılaşmıştı.

Mevcut İsviçre Konfederasyonu'nun 1848 tarihli ilk anayasası, 1847'de "Sonderbund" denilen ve kantonların bağımsızlığım, eski aristokratik sistemi ve dinî yönetimi koruma adına genel konfederasyona isyan eden yedi Katolik kantondan oluşan federasyonuna karşı

zorlu bir mücadeleden doğmuştur. Asiler, Konfederasyon'un "despotizm"ine karşı kantonların "özgürlük ve bağımsızlığı," özellikle de Protestan hoşgörüsüzlüğüne karşı "vicdan özgürlüğü" bayrağını gururla yükseltmişlerdi (çatışmanın görünürdeki nedeni, Demokratik Radikal Partilerin manastırları kapatmasıydı). Ancak kül yutmayan demokratik ve devrimci Avrupa, Konfederasyon'un federalizm yanlılarını sert askerî müdahaleyle, yani "şiddetle" Konfederasyon'un otoritesine boyun eğip teslim olmaya zorlamasını yürekten alkışladı. *Neue Rheinische Zeitung*'un ozanı Freilingrath, İsviçre merkeziyetçiliğinin süngülerinin zaferini Mart devriminin kalk borusu olarak selamlarken –"Papazlara karşı/Yaylalarda ateşlendi ilk kurşun– federalistlerin davasını üstlenip kantonların eski bağımsızlığını savunan Matternich'in gericiliğinin direği Almanya'nın mutlak hükümeti olmuştu. Daha sonra, İsviçre'nin günümüze kadar ki gelişmesine büyük sanayi, uluslararası ticaret, demiryolları ve Avrupa militarizminin gelişmesinin etkisi altındaki sürekli ilerleyen hukuki ve siyasi merkezileşmesi damgasını vurmuştu. 1874 tarihli ikinci Anayasa, 1848 Anayasası'na kıyasla, merkezî yasama, merkezî hükümet otoritesi ve özellikle merkezî yargının yetkilerini büyük ölçülerde genişletti. Anayasa 1874'te tamamen değiştirilinceye kadar, Konfederasyon'un merkezî kurumlarmın yetkilerini genişleten yepyeni maddelerin eklenmesiyle, merkeziyetçilik sürekli gelişmişti. Modern bir kapitalist devlet yönündeki gelişmesiyle, İsviçre'nin siyasal yaşamı giderek federal kurumlarda yoğunlaşırken, kantonun özerk

yaşamı gerileyerek, giderek cansızlaşmıştı. İşler daha da ileri gitmişti. Halkın doğrudan seçimiyle oluşan federal yasama ve tek biçimli (uniform) hükümet (yani Nazionalrat ve Bundesrat) giderek daha fazla saygınlık ve güç kazanırken, federal temsil, yani kanton organları (yani Ständerat) her geçen gün hayatın gelişmesinin yavaş bir ölüme mahkûm ettiği bir kalıntıya, içeriksiz bir biçime dönüşürler.(1) Aynı zamanda, bu merkezileşme süreci söz konusu kantonların yasama meclislerinde sürekli değişiklikler, birbirinden taklit ve ödünç alınan maddeler yoluyla, kanton anayasalarını aynılaştıran bir diğer paralel süreçle tamamlanmıştır. Bugüne kadar, kantonların bu siyasal ayrılık ve bağımsızlığının başlıca koruyucusu, tarihsel köken, gelenek ve kantonal cemaatçilik (partikülarizm) çorbasını olduğu gibi muhafaza eden yerel medeni ve ceza hukukuydu. Günümüzdeyse, kantonların bağımsızlığının bu sımsıkı savunulan kalesi bile kantonların hukuksal koşullarının üzerinden silindir gibi geçen İsviçre'nin kapitalist gelişmesinin –sanayi, ticaret, demiryolları, telgraf, uluslararası ilişkiler– baskısına boyun eğmek zorunda kalmıştır. Sonuçta, bütün konfederasyon için ortak medeni ve ceza yasası çoktan hazırlanmışken, medeni yasanın bazı maddeleri şimdiden kabul edilip yürütülmeye başlamıştır. Yukarıdan ve

(1) İsveç nüfusu içinde Ständerat'a "hiçbir işe yaramayan" bir kurum olarak soğukluk duyulması yaygındır. Bu sadece federalizmin bu organının işlevini nesnel tarihsel gelişme yoluyla yitirmesine karşı öznel bir dışavurumdur. (Rosa Luxemburg'un özgün notu.)

aşağıdan işleyerek birbirini karşılıklı tamamlayan bu paralel merkezileşme ve standartlaşma akımları, hemen hemen her adımda toplumsal ve ekonomik bakımdan en geri, en küçük burjuva Fransız ve İtalyan kantonlarının muhalefetiyle karşılaşmıştır. Şurası da anlamlıdır ki İsviçreli merkeziyetçilik karşıtları ve federalistler Fransız İsviçre'si için ulusal savaşım biçimlerini ve renklerini bile kullanmaktadırlar: Konfederasyonun gücünün kantonal cemaatçilik aleyhine büyümesi, Alman unsurun üstünlüğünün artması anlamı taşıdığından, Fransız İsviçre'si buna karşı açık bir savaş vermektedir. Aynı ölçüde tipik bir başka duruma daha göz atalım; yani federasyon ve bağımsızlık adına devletin merkeziyetçiliğiyle savaşan aynı Fransız kantonları kendi içlerinde en az gelişmiş komünal özyönetime sahiplerken, en demokratik özyönetim kurumları, halkın gerçek yönetimi Konfederasyon'un merkeziyetçiliğini savunan Alman kantonlarının komünlerinde hüküm sürüyor. Bu yolla, devlet kurumlarının hem en altında hem en üstünde, hem günümüz İsviçre'sinin gelişmesinin yeni sonuçlarında hem de çıkış noktasında, merkeziyetçilik demokrasi ve ilerleme ile at başı giderken, federalizm ve cemaatçilik ise gericilik ve gerilikle ilişkilidir.

Aynı görüngünün bir başka biçimi Amerika Birleşik Devletleri'nin tarihinde tekrarlanmıştır.

O zamandan beri bağımsız olan, toplumsal ve siyasal bakımdan birbirlerinden büyük farklılıklar gösteren ve birçok yönden farklı çıkarları olan Kuzey Amerika'daki İngiliz sömürgeleri Birliğinin ilk çekirdeği de devrimle

yaratılmıştı. Devrim günümüze kadar hiç durmayan siyasal merkezileşme sürecinin savunucusu ve yaratıcısıydı. İsviçre'de olduğu gibi, burada da gelişmenin en ham biçimi, anarşist görüşlerin bilinçli ve bilinçsiz savunucularına göre, modern toplumsal gelişmenin yüce doruğu gibi duran aynı "gönüllü federasyon"du.

1777-1781 döneminde hazırlanan Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk Anayasasında, "çok sayıda sömürgenin özgürlük ve bağımsızlığı, tam kaderlerini tayin hakkı" eksiksiz zafer kazanmıştı. Birlik öylesine gevşek ve gönüllüydü ki pratikte hiçbir merkezî yürütme içermiyor, hemen hemen kuruluşunun şafağında, "özgür ve eşit" üyeleri olan New York, New Jersey, Virginia ve Maryland arasında kardeşler arası bir gümrük savaşını mümkün kılarken, "tam bağımsızlık" ve "kendi kaderini tayin hakkı"nın kutsandığı Massachusetts'de eyaletlerin zengin burjuvazisinde güçlü merkezî otoriteye büyük bir özlem yaratan bir iç savaş, borç içinde yüzen çiftçilerin bir isyanı patlak vermişti. Bir burjuva toplumunda en güzel "bağımsızlığın" ancak "iç düzen"in meyvelerinin bağımsızca toplanmasına, yani dizginsiz bir özel mülkiyet ve sömürünün egemenliğine hizmet ettiğinde gerçek bir öze ve "değer"e sahip olduğu bu burjuvazinin kafasına kakılmıştı.

1787 tarihli ikinci Anayasa, federasyon yerine merkezî yasama organı ve merkezî yürütmeli birleşik devleti yaratmıştı. Ne var ki, merkeziyetçilik en sonunda Güney devletlerinin açık isyanı biçiminde, ünlü 1861 İç Savaşı'yla patlak veren eyalet hakları savunucularının

ayrılıkçı eğilimleriyle savaşmak zorunda kalmıştı. Burada da İsviçre'nin 1847'deki durumunun çarpıcı bir biçimde tekrarlandığını görüyoruz. Merkeziyetçiliğin savunucuları olarak, Kuzey eyaletleri modern, büyük-sermeye gelişmesinin, makine sanayinin, kişisel özgürlükler ve kanun karşısındaki eşitliğin, ücretli emek sistemi, burjuva demokrasisi ve burjuva ilerlemesinin gerçek sonuçlarının temsilcileri olarak hareket ediyorlardı. Öte yandan, ayrılıkçılık, federasyon ve cemaatçilik bayrağı, her mezranın "bağımsızlığı" ve "kendi kaderini tayin hakkı" bayrağı, köle emeğinin ilkel sömürüsünü temsil eden Güneyli plantasyon sahiplerince yükseltilmişti. Amerika'daki gibi İsviçre'de de merkeziyetçilik Avrupa'nın tüm ilerici ve demokratik unsurlarının tam ittifakla onayladığı gibi, silahlı zor ve fiziksel şiddetle federalizmin ayrılıkçı eğilimlerine karşı savaşım vermiştir. Modern toplumda köleliğin en son görünümünün, tıpkı gericiliğin her zaman yaptığı gibi, cemaatçilik bayrağı altında kendisini kurtarmaya çalışması önemlidir ve köleliğin ortadan kaldırılması merkeziyetçi kapitalizmin zaferinin göstergesidir. Ayrılıkçılara karşı muzaffer savaşın arkasından, Amerikan Birlik Anayasası merkeziyetçilik yönünde yeniden değişti; o zamandan beri geri kalanını da büyük sermaye, büyük güç ve emperyalist gelişme halletti: Demiryolları, dünya ticareti, tröstler, nihayet son zamanlarda gümrük duvarlarının koruması, emperyalist savaşlar, sömürgeci sistem ve sonuçta ordunun, vergilendirmenin ve vb. reorganizasyonu. Şu anda, Birlik Başkam'mn şahsında merkezî yürütme daha büyük bir güç kazanmıştır ve idare ile

yargı Batı Avrupa monarşilerinin çoğundan daha merkezidir. İsviçre'de federalizmin aleyhine merkezî işlevlerin yavaş yavaş büyümesi anayasa değişiklikleriyle gerçekleşmişken, Amerika'da bu yargı otoritelerinin anayasayı liberal yorumlamasıyla, anayasa değişiklikleri olmadan kendine özgü bir yolla gerçekleşmişti.

Modern Avusturya tarihi merkeziyetçi ve federalist eğilim arasında hiç bitmeyen bir savaşımın tablosunu çizer. Bu tarihin başlangıç noktası olan 1848 devrimi aşağıdaki rol dağılımını gösterir: Merkeziyetçiliği savunanlar devrimin o zamanki liderleri olan Alman liberalleri ve demokratlarıyken, federalizm bayrağı altında toplanan muhalifleri karşıdevrimci Slav partileri temsil ediyordu: Galiçya soyluları, Çek, Moravya ve Dalmaçya dietleri, panslavistler ve anarşist "özgür halkların özerkliği"nin peygamberi ve sloganın mucidi Bakunin hayranları. Marx 1848 devriminde Çek federalistlerin politikası ve rolünü şöyle nitelendirmişti:

Çek ve Hırvat panslavistlerinin kimi bilerek, kimi bilmeden Rusya'nın açık çıkarlarına uygun olarak çalışıyorlardı. En iyi ihtimalde bile Polonyalıların yazgısını paylaşabilecek milliyete sığınarak devrim davasına ihanet ettiler. Çek, Moravya, Dalmaçya ve bir kısım Polonya delegesi (aristokrasi) Alman unsura karşı sistematik bir mücadele yürüttüler. Almanlar ve bir kısım Polonyalılar (yoksullaşan toprak soyluları) devrimci ilerlemenin başlıca savunucularıydı. Onlara karşı savaşan Slav delegeleri kitlesi bütün hareketin gerici eğilimlerini bu şekilde göstermekle yetinmeyerek, kendi Prag

kongrelerini dağıtmış olan aynı Avusturya hükümetiyle birlikte dolaplar çevirecek kadar alçaldılar. Bu nankörce davranışlarına karşılık hak ettikleri ödülü aldılar. En sonunda Slavların çoğunluğu kazanmasıyla sonuçlanan ekim ayaklanmasında hükümeti desteklemişlerdi. Şimdi bu neredeyse sırf Slavlardan oluşan meclis de tıpkı Prag kongresi gibi Avusturya askerlerince dağıtılırken, panslavistler şikâyet etmeleri halinde hapse atılmakla tehdit edildiler. Tek başardıkları şu oldu: Slav milliyeti şimdi her yerde Avusturya merkeziyetçiliğinin tehdidi altına girmiştir.(2)

Marx, bunu 1852'de devrimin ve meşrutiyetin ilk evresinin nihai çöküşünden sonra Avusturya'da mutlakıyetçi idarenin canlanması sırasında yazmıştı; "kendi bağnazlık ve körlüklerine borçlu oldukları bir süreç."

Avusturya'nın modern tarihinde federalizmin ilk ortaya çıkışı böyleydi.

Hiçbir devlette, federalist programın toplumsal-tarihsel içeriği ve bu sloganın demokratik ya da hatta devrimci niteliğine dair anarşist fantezilerin yanlışlığı son zamanlarda, adeta sembolik olarak Avusturya'daki kadar belirgin bir şekilde ortaya çıkmış değildir. Burada ilerleme ya da siyasal merkezileşme, giderek Hapsburg monarşisinin devlet yapısını bir arada tutan çimento görevini gören ve aşamalı demokratikleşmenin sırayla dört evresini gören Viyana parlamentosu seçimlerindeki

(2) Friedrich Engels ve Karl Marx, *Revolution and Konterrevolution in Deutschland* (Weimar: 1949), s.77, 78-79.

oy hakkı ile doğrudan ölçülebilir. Avusturya'da ikinci meşruti çağı başlatmış olan 1860 Ekim Beratı federalist bir ruhla zayıf merkezî bir yasama organı yaratarak, vekilleri seçme hakkını halka değil, ama imparatorluk vilayetlerinin dietlerine vermişti. Ne var ki, daha 1873'te Slav federalistlerin muhalefetini ezmenin, oy hakkını dietlere değil, ama halka, –sınıfsal, eşitsiz ve dolaylı bir seçim sistemine dayanmakla birlikte– Merkezî Parlamento'ya [Reichsrat] vermenin kaçınılmaz olduğu görülmüştü. Nihayetinde, Hapsburg monarşisinin varlığını ve bütünlüğünü tehdit eden Çeklerin ulusal mücadelesi ve merkeziyetçilik karşıtı muhalefeti, 1896'da sınıfsal oy hakkını beşinci bir bölge (buna genel seçim bölgesi deniliyordu) eklenerek genel hakka dönüştürmeye zorladı. Son zamanlarda, Avusturya seçim yasasında devleti güçlendirip Slav federalistlerin merkezkaç eğilimlerini kırmanın tek aracı olarak genel ve eşit oy hakkı yönünde son bir reforma daha tanıklık ettik. Bu açıdan Galiçya'nın rolü özellikle tipiktir.

Çok geçmeden, Tarnowski, Popiel, Wodzicki gibi Kozmian gibilerinin partisi olan Cracow partisinin Stanczyk programında berraklaşan politika, bir tür "Galiçya'nın ayrılık" Magna Carta'sı olan Galiçya Dieti'nin 28 Eylül 1868 tarihli dillere destan "karar"ında ifadesini buldu. Karar Eyalet Dieti'nin yetkilerini öylesine genişletiyordu ki Merkezî Parlamento'ya sadece tüm monarşiyi ilgilendiren en önemli konular kalıyordu; merkezî yönetimi tamamen ortadan kaldırmış, bunu sadece imparatorluk eyaleti otoritelerine bırakmış ve sonunda eyalet yargısını tamamen ayırmıştı. Galiçya'nın

Avusturya ile devlet ilişkisi burada öyle belirsiz bir şekle bürünmüştü ki Polonya milliyetçiliğinin ne kadar esnek olduğunu henüz bilmeyen iyimserler, bu ideal federalizm programında "hemen hemen" ulusal bağımsızlığı ya da en azından bu yönde sert bir uğraşıyı görmeye dünden hazırlardı. Ne var ki, bu gibi yanılsamaları önlemek için, Stanczyk partisi siyasi amentüsünü ilan ederek, Avusturya'daki kamusal kariyerine yukarıdaki federasyon programıyla değil, ama içinde şu klasik formülü ilan ettiği Diet'teki ünlü 10 Aralık 1866 söyleviyle başlamıştı: "Ulus fikrini terk etme korkusuna kapılmadan ve Avusturya misyonuna inanarak, tüm kalbimizle Majestelerinin yanı başında olduğumuzu ve olmak istediğimizi ilan ederiz." *Przeglad Polski* (Polonya Dergisi) çevresinde toplanan soylular partisinin, Ocak ayaklanmasından sonra isyana ve asilere karşı, "komplo," "yanılsamalar," "caniyane girişimler," "yabancı devrimci etki," "toplumsal anarşinin aşırılıkları"na karşı giriştiği ve "organik çalışma" sloganıyla ulusal hareketlerin son dönemini tasfiye ederek Rusya'nın egemenliği altındaki Polonya'yla her türlü dayanışmayı açıkça kınayan kanlı haçlı seferinin sadece veciz bir formülasyonuydu. Federalizm ve siyasi ayrılıkçılık gerçekte ulusal emellerin bir ifadesi olmaktan çok, bunların basit yadsıması ve açıkça kınanmasıydı. Stanczyk'in federasyon ("ayrılık" diye okuyunuz) programının diğer uyumlu bileşeni, Avusturya'da her türlü liberal reforma karşı Çek ve Moravya federalistleri ve Alman dinci-gerici partiyle ittifak halinde muhalefet ve engellemeydi. Liberal belediye yasasına, liberal ilköğretim yasasına, Merkezî

Parlamento seçimlerinde halka doğrudan oy hakkı veren yasaya karşı çıkarlarken, hükümeti tüm gerici projelerinde, örneğin, Taaffe Yasası'yla başlayan askerî yasalarda destekliyorlardı. Bu gelişme, en göze çarpan ifadesini Eyalet Dieti seçim reformuna karşı sert bir muhalefette gösteren eyalet politikalarında aşırı bir gericilikle birliktedir.

Nihayet, Galiçya federalizminin üçüncü bileşeni Polonya soyluluğunun Rutenyalılara karşı politikasıdır. İsviçre'nin Fransız federalistlerine çok benzeyen Avusturya devletinin potansiyel merkezsizleşmesinin Galiçyalı savunucuları, Rutenya nüfusuyla iç ilişkilerinde katı merkeziyetçiler olagelmişlerdir. Galiçya soyluluğu başından beri Rutenyalıların özerklik, Galiçya'nın Doğu ve Batı şeklindeki idari taksimine ve Rutenya dili ve alfabesinin Polonya dilininkine eşit statü kazandırılması talebine sert bir direniş göstermiştir. Avusturya'da "ayrılık" ve federalizm programı, doğrudan Merkezî Parlamento seçimleri yasasının çıkarıldığı 1873'de kesin bir yenilgi almış ve o zamandan beri, oportünist ilkelerine sarılan Stanczyk partisi Avusturya merkeziyetçiliğine engel olma politikasını terk ederek boyun eğmiştir. Ne var ki, Galiçya federalizmi o zamandan beri gerçekçi bir siyaset programı olarak değilse bile, her seferinde ciddi demokratik reformların düşünüldüğü parlamento manevralarının bir aracı olarak sahnede boy göstermiştir. Galiçya'yı "ayırma" programının kamusal alanda kendisini göstermesinden son kalan hatıra, Galiçya soyluluğunun Viyana Parlamentosu seçimlerinde genel ve eşit oy hakkını getiren en son seçim reformuna karşı mücadelesiyle

ilgiliydi. Ve sanki federalist programın gerici içeriğine güçlü vurgu yaparcasına, Avusturyalı Sosyal Demokrat vekiller, 1906 Nisanı'nda Galiçya'nın ayrılması teklifine tam ittifakla karşı oy kullanmışlardı. Başlarında Avusturya İşçi Partisi, tüm monarşi proletaryasının politikasının temsilcisi sıfatıyla, Galiçya'nın ayrılmasına karşı konuşma yapan ve oy kullanan Sayın Ignacy Daszynski, yurtsever PPS'nin üç parçasının lideri olarak, kendi siyasi programında Polonya Krallığı'nın Rusya'dan ayrılmasını düşünüyordu. Avusturya Sosyal Demokrasisi merkeziyetçiliğin kararlı ve açık bir savunucusu, Avusturya devletinin güçlenmesinin bilinçli bir yandaşı ve sonuçta her türlü ayrılıkçı eğilimin bilinçli bir muhalifiydi.

Kautsky'ye göre, "Avusturya devletinin geleceği, Sosyal Demokrasi'nin gücü ve etkinliğine bağlıdır. Sosyal Demokrasi kesinlikle devrimci olduğundan, verdiğimiz örnekte, bu anlamda devleti destekleyen bir partidir [*eine staatserltaltende Partei*]; ne denli garip görünürse görünsün, yarım yüzyıl önce Grillparzer'in Kızıl Sarı gericiliğin kahramanı General Radetzky'ye söylediği 'Sizin kampınızda Avusturya var' ["*In deinein Lager ist Osterreich*"][(3)] sözleri Kızıl devrimci Sosyal Demokrasi'ye de uygulanabilir." Tıpkı Galiçya'nın "ayrılığı" sorununda Avusturya Sosyal Demokrasisi'nin Çeklerin Federalists programını, yani Bohemya'nın ayrılığını reddettiğini anımsayalım. Kautsky şöyle yazar:

(3) *Die Neue Zeit,* 1897-1898, 1. Cilt, s.564.

Bohemya'ya özerklik fikrinin gelişmesi sadece kıtanın tüm büyük devletlerinde gericiliğin genel gelişmesinin kısmı bir görünümüdür. "Özerklik" programı gene de Bohemya'yı özerk bir devlet yapmaz. Ülke hâlâ Avusturya'nın parçası olarak kalmaktadır. Merkezî Parlamento bununla ilga edilemez. En önemli konular (askerî konular, gümrükler, vb.) onun yetkisinde kalmaya devam edecektir. Ne var ki, Bohemya'nın ayrılması zaten bugün çok zayıf olan Merkezî Parlamento'nun gücünü azaltacaktır. Sadece bazı ulusların dietleriyle ilişkisinde değil, ama vekillik modeliyle merkezî hükümetle ilişkisinde de zayıflatacaktır. [Burada Viyana ve Budapeşte parlamentosunun seçtiği Avusturya ve Macaristan vekillerine ve onların Avusturya-Macaristan uzlaşması denilen her iki ülkenin devletin ortak masraflarını karşılıklı ilişki ve belli bir oran dahilinde karşılayarak, ikisini de etkileyen sorunların birlikte çözümüne atıf yapılıyor.] Devlet konseyi, yani Avusturya'nın Merkezî Parlamentosu, her şeye eyvallah diyen zavallı bir idole indirgenecekti. Merkezî hükümetin hem askerî ve gümrüklerle hem de dış politika konularındaki yetkileri o zaman sınırsız hale gelecekti. Bohemya'nın ayrılması, soyluların Alp topraklarında ve Galiçya'da burjuva köylü ruhban yönetiminin, ayrıca Bohemya'daki kapitalist kodamanların güçlenmesine işaret edecekti. Bu üç tabaka Merkezî Parlamento'da ortak otorite kurdukça, çıkarları özdeş olmadığından güçlerini sonuna kadar geliştiremezler; bunları bir arada tutmak kolay bir iş değildir. Bu tabakalardan her biri ancak belirlenmiş bir alanda yoğunlaşması halinde güçlenir. Ruhban

Innsbruck ve Linz'de, Galiçya soyluları Cracow ve Lemberg'de, Bohemyalı Toriler de Prag'da hep birlikte Viyana'da olduklarından ayrı ayrı daha güçlüdürler. Aynı Almanya'daki gibi, gericilik gücünü cemaatçilikten ve Merkezî Parlamento'nun zayıflığından alır. Aynen orada olduğu gibi burada da kişinin cemaatçiliği ahlaki olarak desteklemesi gericiliğin ekmeğine yağ sürmesi anlamına gelir. Aynen orada olduğu gibi burada da, bugünkü Merkezî Parlamento'nun zayıflaması eğilimine sert bir direniş göstermek boynumuzun borcudur. [Kautsky şu sözlerle noktalar:] Gericiliğin bir ürünü ve payandası olarak gördüğümüz Bohemya eyaletlerinin haklarına [Bohemya'nın ayrılması programına] karşı savaşmalıyız. Bununla Avusturya proletaryasının bölünmesi anlamına geldiği için savaşmalıyız. Kapitalizmden sosyalizme giden yol feodalizmden geçmez. Anti-Semitizm (yani, Yahudi sermayesine karşı terk taraflı savaşım) Sosyal Demokrasi'nin ne kadar başlangıcıysa, Bohemya'yı koparma programı da halkların özerkliğinin o kadar başlangıcıdır.(4)

Avrupa'da feodalizm kalıntılarının günümüze kadar muhafaza edildiği her yer monarşinin koruyuculuğu altındadır. Almanya'da, bunun çarpıcı bir görünümü Reich'in birliğinin Parlamento için genel oy hakkına dayanması olgusuna karşılık, (Bismarck'ın ifade ettiği gibi) "en korkunç" üç sınıflı seçim yasasına sahip Prusya'dan, genelde salt sınıfa dayalı bir yapıya sahip bir

(4) *Die Neue Zeit,* 1898-1899, s.293, 296, 297, 301.

ortaçağ devleti olan Mecklenburg'a kadar tüm Alman devletleri, tek tek ele alındıklarında, en gerici devlet yapılarıdır.

Eğer ilerleme ve demokrasinin merkeziyetçilikle, gericiliğinse cemaatçilik ve federalizmle ilişikli olduğuna inanıyorsak, Hamburg şehrinin kendisi bile daha çarpıcı bir örnek oluşturur. Alman Reich'ınm üç seçim bölgesinden oluşan Hamburg şehri, Parlamento'da genel oy hakkı temelinde sadece Sosyal Demokrat vekillerce temsil edilir. Bu nedenle, bir bütün olarak Reich Anayasası temelinde, Hamburg'ta tek yönetici parti İşçi Partisi'dir. Ama ayrı bir küçük devlet olarak, aynı Hamburg şehrinin kendi farklılığım, ayrılığının temelinde, bugün yürürlükte olandan daha da gerici bir seçim yasası getirmesi, Sosyal Demokratların Hamburg Dieti'ne seçilmesini neredeyse imkânsız hale getirmiştir.

Avusturya-Macaristan'da da aynısını görürüz. Bir yandan, Macaristan ve Avusturya arasındaki federal ilişki özgürlük ve ilerleme değil, ama monarşik gericilik ilişkisidir; çünkü Avusturya-Macaristan ikiliğinin sadece Hapsburgların hanedan çıkarlarınca korunduğu biliniyor. Avusturya Sosyal Demokrasisi bu federasyonun tamamen dağılması ve Macaristan'ın Avusturya'dan tamamen kopuşundan yana olduğunu açıkça ilan etmiştir.

Ne var ki, bu durum Avusturya Sosyal Demokrasisi'nin genelde merkezsizleşme eğiliminden değil, tam zıddmdan kaynaklanmıştır: Macaristan ve Avusturya arasındaki federal ilişkinin Avusturya içindeki daha

büyük siyasal merkezileşmeye engel olmasından ve bunu restore edip güçlendirme niyetinden kaynaklanmıştır. Ve burada aynı Sosyal Demokrat Parti imparatorluk vilayetlerinin mümkün olan en yakın birliğini savunurken, Galiçya, Bohemya, Trieste, Trentino'nun ve vb. herhangi bir ayrılık eğilimine karşıdır. Aslında, Avusturya'daki siyasal ve demokratik ilerlemenin tek merkezî, ülkenin merkezî politikasında, gelişmesi genel ve eşit oy hakkına kadar uzanmış olan Viyana'daki Merkezî Parlamentosu'nda yatarken, özerk Dietler –Galiçya, Aşağı/Güney Avusturya, Bohemya– soylular ve burjuvazinin en vahşi gericiliğinin kaleleridir.

Son olarak, federal ilişkiler tarihinin son olayı: Polonya sosyal-yurtsever partilerinin (bkz., Cracow *Naprzod* [İleri]) ayrılıkçı eğilimlerin güçleri ve ilericiliğinin güzel bir örneği saydıkları Norveç'in İsveç'ten ayrılması, çok geçmeden federalizmin ve bunun sonucunda devletlerin ayrılmasının hiç de ilerleme ya da demokrasi ifadesi olmadığının yeni çarpıcı bir kanıtına dönüşmüştür. İsveç Kralı'nın tahttan indirilip Norveç'ten kovulmasından ibaret olan sözde Norveç "devrimleri"nden sonra, Norveçliler sessiz sedasız kendilerine yeni bir kral seçerlerken, bir referandumla cumhuriyet ilan edilmesi projesini reddettiler. Tüm ulusal hareketlerin ve bağımsızlığa benzer oluşumların görünürdeki hayranları, köylü ve burjuva cemaatçiliğinin kendi paralarına ve İsveç aristokrasisinin dayatamadığı kendi krallarına sahip olma arzusunu ve bu nedenle, devrimci ruhla uzaktan yakından hiçbir ilgisi olmayan bir hareketi "devrim" olarak ilan etmişlerdir. Aynı zamanda,

İsveç-Norveç birliğinin dağılmasının tarihi, burada bile federasyonun salt hanedan çıkarlarının ne ölçüde bir ifadesi, yani monarşizm ve gericiliğin bir biçimi olduğunu tekrar göstermiştir.

IV

Altmış yıl önce, Bakunin ve diğer anarşistlerce milliyetler sorununa bir çözüm ve genelde uluslararası ilişkilerin "ideal" siyasal sistemi olarak ortaya atılan federalizm fikri, günümüzde Rusya'da bir dizi sosyalist grup içinde taraftar buluyor. Bu fikrin günümüzde proletaryanın sınıf mücadelesiyle ilişkisini de ortaya koyan çarpıcı bir göstergesi, son devrimde [1905] tüm Rusya'da bu federalist grupların katıldığı ve görüşlerini ayrıntılı bir raporla yayınlayan kongredir. [Bkz., *Proceedings of the Russian National Socialist Parties (Rus Ulusal Sosyalist Partilerinin Tutanakları*, 16-20 Nisan, 1907, Knigoi Izdatielstvo, Sejm (St. Petersburg: 1908).]

Bir kere, bu grupların siyasal *renkleri* ve "sosyalizmleri" ilginç bir niteliğe sahip. Kongre'ye Gürcü, Ermeni, Beyaz Rus, Yahudi, Leh/Polonyalı ve Rus federalistleri katılmıştı. Gürcü Sosyalist Federalist Partisi –kendi raporuna bakılırsa– temelde kentsel nüfus içinde değil, ama kırda faaliyet gösteriyor; çünkü orada ulusal Gürcü unsur yoğun bir kitle olarak yaşıyor. Yaklaşık 1,2 milyonluk bu nüfus Tiflis, Kutai ve kısmen de Batum vilayetlerinde (gubernias) yoğunlaşmıştır. Bu partinin bünyesine neredeyse tamamen köylüler ve küçük toprak sahiplerini almıştır. Gürcü Sosyalist Federalist Partisi delegesi, "İster mutlakıyetçi, ister meşrutiyetçi ya da

isterse sosyal demokrat (!) olsun, merkeziyetçi bürokrasiye dayanmadan, kendi hayatını bağımsız bir biçimde kurma mücadelesi veren Gürcü köylüsü, Gürcü küçük toprak sahiplerinin toprağa ve çeşitli büyüklükteki mülklerine bağlı yaşayan, yaşam tarzı köylününkinden biraz farklı olan kesimine muhtemelen daha çok sempati duyacak, onunla yardımlaşacaktır." Bu nedenle, parti "Durumu bağımsız olarak en basit (!) şekliyle düşünecek olursak, Gürcü tarımının salt pratik koşullarının, tarım sorununa bir sınıf sorunu, köylü ya da toprak sahibine sadece genel bir ulusal sorun, bir toplumsal (!) problem, bir çalışma (!) problemi" olarak görüyor. Bu varsayımlardan yola çıkan Gürcü Federalistleri, Rus Sosyal Devrimcileriyle uyum içinde "kapitalizmin egemenliğinde ya da burjuva sisteminde gerçekleştirilmesi gereken toprağın sosyalizasyonu" uğruna mücadele ediyorlar. Bu programın hoş bir yönü de "sosyalizasyon"un bağ bahçeye ve diğer "özel çiftçilik" türleri ya da çiftlikleri de içine alacak ölçüde genişletilmeyeceği çekincesidir. Bunun nedeni, bu alanların "bir ya da birkaç yılda amorti edilemeyecek ve Gürcü köylüsünün kolay kolay elinden çıkaramayacağı belirli bir çalışma ve maddi araç katkısı talep etmesidir." Sonuçta, "çiftçilik" özel mülkiyet olarak kalırken –Kafkasya'da zaten çok az bulunan– tahıl üretimi gibi, kumullar, deniz kıyıları, bataklıklar ve ormanlara "sosyalizm" gelecek!

Sosyalist Federalistlerin vurguladığı başlıca konu, Gürcistan'dan tarım sorununun bir kurucu mecliste ya da merkezî parlamentoda değil, sadece özerk ulusal kurumlarda çözülmesi gerektiği şartıdır. Zira "her ne

kadar bu sorunu hayat belirleyecekse, ilke olarak tartışılmaz olan tek şey, Gürcü sınırları içinde toprağın en başta tüm Gürcü halkına ait olacağıdır." "Sosyalist" partiye küçük toprak sahibi ve burjuvazinin kitlesel olarak nasıl katıldığı sorusuna, Gürcü Federalistlerin delegeleri bunun sadece "bu tabakanın taleplerini formüle eden başka bir partinin olmayışından" kaynaklandığı cevabını veriyorlar.

1890'larm başında, Ermenileri Türkiye'den kurtarmak amacıyla kurulan Ermeni Devrimci Federasyonu, Taşnaktsutyun sırf "halkı askerîleştirmek"le, yani savaş malzemeleri hazırlamak, Türkiye'ye silahlı seferler yapmak, silah ithal etmek ve Türk askerlerine saldırılar düzenlemekle, vb. ilgiliydi. Ancak son zamanlarda, bu yüzyılın başlarında Ermeni Devrimci Federasyonu faaliyet alanını Kafkasya'ya da yayarken, bir yandan da toplumsal bir yön kazanmıştı. Hareketin Kafkasya'da devrimci patlaması ve terörist eyleminin nedeni, 1903'te Ermeni kilisesinin mülklerinin kamulaştırılarak [çarlık] hazinesine katılmasıydı. Temel savaş eylemi yanında, parti bu olaylar zemininde çarlığa karşı mücadele gibi, Kafkasya'nın kırsal halkı içinde propagandaya da başladı. Taşnaktsutyun'un tarım programı, soylu mülklerinin tazminatsız kamulaştırılarak eşit dağılım esasıyla komünlere bırakılmasıydı. Bu reform gene de Transkafkasya'nın orta kesimindeki genel komünal mülkiyete dayalıydı. Son zamanlarda, Ermeni Federalistleri içinde Taşnaktsutyun'un temelde sosyalist yönü oldukça kuşkulu bir burjuva, milliyetçi örgüt –kendisini tümüyle heterojen toplumsal unsurlara bağlayan, bir

tarafta Türkiye, diğer tarafta Kafkasya gibi tamamen heterojen bir sosyopolitik toprakta faaliyet gösterip eylem yapan bir örgüt– olduğunu öne süren "yeni" bir moda doğmuştur. Kendi raporuna göre, bu parti federalizm ilkesini hem ulus çapında ilişkilerin hem de Kafkasya'daki koşulların yeniden kurulmasının temeli ve son olarak, partinin örgüt ilkesi olarak kabul ediliyor.

1903'te, Belarus (Beyaz Rusya) Devrimci Hromada adlı bir örgüt kurulmuştur. Örgütün ana programatik talebi Rusya'dan ayrılma ve ekonomik alanda toprağın ulusallaştırılmasıdır. 1906'da, bu programda yapılan bir değişiklikle, o zamandan beri parti Rusya içinde federal bir cumhuriyet talep etmeye başlamıştır. Litvanya'da bölgesel özerklik, Vilna'da bir diet ile birlikte, Litvanya'da yaşayan diğer milliyetler için bölgesel olmayan bir kültürel özerkliğin yanında, tarım sorununda aşağıdaki talepler benimsenmiştir: Hazineye, kiliseye, manastırlara ait topraklar ile seksen-yüz dessiatin* (*ç.n. 2,7 ar; eski Rus yüzölçümü birimi*) üstündeki topraklar kamulaştırılarak, hem ülkenin üretici güçlerini geliştirmek hem de yoksulluğu ortadan kaldırmak amacıyla, ilk önce topraksız ve küçük köylüye miras bırakılabilecek mülk temelinde verilecek bir toprak fonuna dönüştürülecektir. Belarus köylüsünün düşük entelektüel düzeyi nedeniyle, toprağın sosyalizasyonundan henüz söz edilemez. Dolayısıyla, partinin görevi toprakların ıslahı gibi, olağan büyüklüğü sekiz dessiatin olan köylü çiftliklerinin kurulup yaşatılmasıdır. Ayrıca, ormanlar, sulak alanlar ve bataklıklar ulusallaştırılacaktır. Hronmada, faaliyetlerini Vilna, Minsk, Grodno ve

kısmen Witebsk vilayetlerinde (gubernias) yerleşmiş olan yaklaşık yedi milyon Belarus köylüsü içinde sürdürmektedir.

Daha birkaç yıl önce, Rus Sosyal Devrimci Partisi'nden kopan Yahudi muhaliflerin kurduğu Yahudi Federalist grubu "Sierp" ["Orak"], Rus devletindeki tüm milliyetlerin bölgesel özerkliğini talep ediyor; grup nihai amacı olan Yahudiler için bölgesel (!) özerkliği bu yolla gerçekleştirecek bir devlet federasyonunda bir araya gelecek devletin gönüllü siyasi yapıları yaratılacaktı. Faaliyetlerini temelde Witebsk, Ekaterinoslav, Kiev'deki, vb. Yahudi işçilerin örgütlenmesinde yoğunlaştıran grup, kendi programını Rus devletinde sosyalist partilerin zaferiyle hayata geçirmeyi umuyor.

Diğer iki örgütü, PPS "devrimci hizip" ve Rusya Sosyal Devrimci Partisi'nin köken ve nitelikleri iyi bilindiğinden, bunları anlatmak gereksiz.

Öyle anlaşılıyor ki, demode federasyon fikrini bugün yayan Federalistler Diet'i proletaryanın sınıf hareketi tarafından reddedilmiştir. Bu, sadece başlıca kaygıları milliyetçi programken, sosyalist programları bir ek olan küçük burjuva partiler topluluğu, Polonya Sosyalist Partisi'nin devrimci hizbi ve Yahudi Federalistleri dışında, temelde muhalefet eden köylülüğün kaotik emellerini temsil eden bir toplulukdur. Devrimci fırtınadan doğan proletaryanın sınıf partileriyse, burjuvazinin partilerine açık muhalefet gösterirler. Bu küçük burjuva unsurlar topluluğu içinde, en eskisi olmasa da en aşırı solu olan Rus teröristlerin partisi bir modadır. Diğerleri

proletaryanın sınıf mücadelesiyle ortak yanlara sahip olduğunu çok daha net olarak gösterirler.

Bu çorbamsı milliyetçiler topluluğunu birbirine bağlayan tek ortak zemin, hepsinin hem devlet ve siyaset hem de parti ilişkilerinin temeli saydığı federasyon fikri olmuştur. Ne var ki, iş ortak ideali gerçekleştirecek pratik projelere geldiğinde, bu garip uyumun dört bir yanından bir anda karşıtlıklar fışkırır. Yahudi Federalistler kaderin kendilerine ait bir "toprak" bağışladığı ulusların "burnu büyüklüğü"nden, özellikle de bölgesel olmayan özerkliğe karşı en sert muhalefeti yürüten Polonya Sosyal Yurtseverler'in egoizminden yana yakıla şikâyet ederken, Gürcü Federalistlerin sırf Gürcü milliyetine ait olduğunu iddia ettikleri kendi topraklarında başka bir milliyete izin verip vermeyeceklerini umutsuzca sorgularlar. Öte yandan, Rus Federalistler, Yahudi yoldaşlarını suçlarken, kendi özgül durumlarını temel alarak, bütün milliyetlere bölgesel olmayan özerkliği dayatmak istediklerini söylerler. Kafkas, Ermeni ve Gürcü Federalistler geleceğin federal sisteminde milliyetler ilişkisi üzerinde, özellikle de diğer milliyetlerin Gürcü bölgesel özerkliğine katılıp katılmayacakları, "ya da temelde Ermenilerin yaşadığı Akhalkalak gibi ülkelerin ya da karma nüfusa sahip Barchabin'in tek tek özerk bölgeler mi oluşturacakları ya da nüfuslarının bileşimine göre, kendileri için özerklik mi elde edecekleri sorununda anlaşmazlık içindedirler. Ermeni Federalistlere gelince, onlar da en çok Ermenilerin yaşadığı bir merkez olan Tiflis şehrinin özerk Gürcü bölgesinin dışında tutulmasını talep ederler. Öte yandan, tüm Gürcü ve Ermeni

Federalistler, bugün Tatar-Ermeni katliamı nedeniyle, Tatarların "kültürel bakımdan olgun bir milliyet olmamaları yüzünden!" özerk Kafkas halkları federasyonun dışında bırakılması gerektiğini kabul ederler. Dolayısıyla, federasyon fikrinde tam bir ittifakla anlaşan milliyetçiler yığını, pek çok farklı çıkar ve eğilime ayrılmış durumdadır. Anarşizmin tüm teorik ve tarihüstü soyutlaması, milliyetlere ilişkin tüm zorluklara bulduğu en mükemmel çözüm saydığı federalizm "ideali," ilk uygulama girişiminde yeni çelişki ve karşıtlıkların kaynağı olarak ortaya çıkar. Burada tüm milliyetleri güya uzlaştıran federalizm fikrinin kof bir deyim olduğu ve sırf tarihsel bir temele dayanmadıklarından, farklı ulusal gruplar arasında çıkar çelişkilerine çözümün ortak temelini yaratacak özünde birleştirici bir fikir olmadığı çarpıcı bir şekilde kanıtlanmıştır.

Ama tarihsel arka planından ayrılan aynı federalizm, sadece pratikte milliyetler arası çelişkiler değil, genelde milliyet sorununda mutlak zayıflık ve çaresizliğini ortaya serer. Ana konusu milliyet sorununun değerlendirilip açıklanması olan Rusya Kongresi, bunu "dar Marksist öğreti"nin herhangi bir "dogma"sı ya da formülüyle sınırlamadan üstlenmiştir. Mevcut siyasal yaşamın en can alıcı sorunlarından birine, bu kongrenin getirdiği açıklama nedir? Kongre'yi açış konuşmasında Sosyal Devrimci Parti'nin temsilcisi, "Sosyalizmin doğuşundan önce, tüm insanlık tarihine **İncil**'deki şu sözler bir düstur olarak konulabilir: *`O zaman ona Şibbolet de bakalım, derlerdi; ve Sibbolet derdi; çünkü bunu doğru söyleyemezdi; ve onu tutup Erden geçitlerinde boğazlarlardı; ve o*

vakitte Efraim'den kırk iki bin kişi daha düştü.' (**Kitabı Mukaddes,** Hâkimler 12-6) Gerçekten de, uluslararası mücadelede oluk oluk kanın dökülmesi, bir ulusun 'Şibbolet,' diğerinin 'Sibbolet' demesinden kaynaklanıyordu." Felsefeden tarihe bu mükemmel girişten sonra, aynı düzeyde sürdürülen bir dizi konuşma yapıldı ve milliyet sorularıyla ilgili tartışmalar Gürcü Federalistlerin bildirisiyle sonuçlandı:

"İlkel çağlarda, insanların başlıca görevi kendilerine benzeyen yaratıklar gibi vahşi hayvanları da avlarlarken, ne efendi vardı ne köle. Toplumsal ilişkilerde eşitlik ihlal edilmiyordu; ama sonra insanlar esirlerini öldürüp yemek yerine, köleleri olarak tutmaya başladılar. Öyleyse, köleliğin doğmasına neden olan neydi? Açıkçası, sadece maddi çıkarların kendisi değil, ama bu insanın fiziksel doğası gereği avcı ve savaşçı olmasını sağlayan şartlardı! Ve insan zaten uzun zamandır çalışkan bir hayvan olmasına karşın, o günümüzde bile incir çekirdeğini doldurmayan maddi kaygılar yüzünden, komşusunu parçalayabilecek bir vahşi olarak kalmıştır. Elbette, sınıf egemenliğinin kökenini aynı zamanda insanın bağımlılığa alışık olması gibi başka nedenler de etkilemişti. Ama hiç şüphe yok ki insan savaşçı olmasaydı kölelik diye bir şey de olmayacaktı." Sonra çarlığın boyunduruğu altındaki milletlerinin kaderine ilişkin kanlı tablo ortaya konulduktan sonra, sıra gene teorik bir açıklamaya geliyor: "Birileri bize bürokratik yönetimin sadece Rusya sınırları içinde ortalığı kırıp dökmediğini söyleyebilir. Bizim açımızdan bu tamamen anlaşılabilir bir şey. Sözgelimi, Roma egemenlik alanını ne kadar genişlettiyse,

plebler özgürlüklerini o ölçüde yitirdiler. Bir örnek daha: Büyük Fransız Devrimi sırasında, Cumhuriyet Ordusu'nun askerî zaferleri devrimin ürünü olan Cumhuriyet'i boğdu! Ruslar'm kendileri de bir tek güçlü devlet içinde birleşmeden önce, yani ayrı prenslikler döneminde kıyaslanamayacak kadar büyük bir özgürlük yaşıyorlardı." Böylece, bildiri tarihsel-felsefi bir dersle sona eriyor; özgürlük silah şakırtılarıyla uzlaşmaz. Fetih köleliğin de, bazı toplumsal sınıfların diğerlerini egemenlikleri altına almasının da başlıca nedenidir.

Günümüz Federalistlerinin milliyet sorunuyla ilgili söyleyebilecekleri bu kadar işte. Altmış yıl önce, Bakunin'in ilan ettiği "adalet," "kardeşlik," "ahlak" ve vb. güzel şeylerin aynı deyimlerle tekrarından ibaret! Ve anarşizmin atası 1848 Devrimi'ni, devrimin içinden doğan pınarları, tarihsel görevleri görmezlikten geldiğinden, Rusya'da federalizmin son Mohikanları, bugün çarlık sistemindeki devrimin karşısında çaresiz ve güçsüz kalıyorlar.

Doğası ve tarihsel özü gereği gerici olan federasyon fikri, bugün bütün [Rusya] İmparatorluğu'nda proletaryanın birleşik devrimci sınıf mücadelesine karşı bir tepki oluşturan küçük burjuva milliyetçiliğinin sahte devrimci bir simgesidir.

Rosa Luxemburg

BARIŞ ÜTOPYALARI

İlk Yayınlandığı Yer: Leipziger Volkzeitung; 6 ve 8 Mayıs 1911
Kayıak: Bu çalışmanın daha kısa biçimi Die Internationale'de 1926 Ocağında yayınlanmıştır. Bu yazının çevirisi, The Labour Monthly'nin 1926 Temmuz sayısından, s. 421-428'dan yapılmıştır. Bugüne kadar tek bulabildiğimiz bu özet yerine, içtenlikle metnin tamamını yayınlamak isterdik.
Çeviri: (Almanca'dan)
Transkripsiyon/Düzelti: Ted Crawford/Brian Basgen
Copyleft: Luxemburg Internet Archive (marxists.org) 2004.

Barış sorununda görevimiz nedir? Bu, Sosyal Demokratların barış sevgisini hevesle göstermekten ibaret değildir sadece, ama en başta halk kitlelerine militarizmin niteliğini açıkça ortaya koyarak Sosyal Demokratlar ve burjuva barışseverlerin duruşları arasındaki ilkesel farklılıkları kesin ve açık bir biçimde göstermektir.

Bu farklılık nerede yatıyor? Kesinlikle, onlar sadece burjuva barış savunucularının güzel sözlerine güvenirlerken, bizim kuru laflara karnımızın tok olmasında değil. Bizim tüm başlangıç noktamız tam zıt yöndedir: Burjuva çevrelerdeki barış dostları dünya barışı ve silahsızlanmanın mevcut toplumsal düzenin çerçevesinde kavranabileceğine inanırlarken materyalist tarih

anlayışına ve bilimsel sosyalizme dayanan bizim gibiler, militarizmin yok oluşunun ancak kapitalist sınıf devletinin ortadan kaldırılmasına bağlı olduğuna inanırız. Buradan barış fikrini yayma taktiğimizin ikili muhalefeti ortaya çıkar. Burjuva barış dostları militarizmi yavaş yavaş sınırlamanın her çeşit "pratik" projesini çizme peşinde koşarlarken –ve bu onlar açısından tamamen mantıklı ve açıklanabilirdir– doğal olarak, barış yönündeki her türlü görünür işareti gerçek bir belirti sayar, bu doğrultudaki egemen diplomasinin her ifadesini salt sözlerine bakarak değerlendirirlerken bunu abartarak ciddi bir faaliyet sanıyorlar. Öte yandan, Sosyal Demokratlar tıpkı toplumsal eleştirinin tüm sorunlarında olduğu gibi, burjuvazinin militarizmi sınırlama girişimlerini zavallı yarım tedbirler ve hâkim çevrelerin bu tür duygusal gösterilerini diplomatik sahtekârlık olarak ortaya koymayı görev bilirken, burjuvazinin iddia ve bahanelerine kapitalist gerçeğin amansız tahlilini yaparak karşı çıkarlar.

Bu açıdan, Sosyal Demokratların İngiliz Hükümeti'nin yaptığı türden açıklamalar karşısındaki görevleri, silahlanmaya kısmi sınır koyma düşüncesinin tüm uygulanamazlığı yanında, yarım bir tedbir olduğunu göstermek olabilir. Militarizm sömürge siyasetine, tarifeler siyasetine ve uluslararası siyasete sımsıkı bağlı olduğundan, silahlanma rekabetine son verme çağrısında gerçekten ciddi ve dürüstlerse, bugün ülkeler ticari siyasi alanda silahsızlanmakla başlayıp sömürgeleri yağmalama harekâtları ve dünyanın her yerinde uluslararası etki alanı elde etme siyasetinden tek kelimeyle

vazgeçmeli, hem iç hem dış politikalarında kapitalist sınıf devletinin mevcut siyasetinin doğasının talep ettiği her şeyin tam zıddını yapmalıdırlar. Ve böylece Sosyal Demokrasi anlayışının özünü oluşturan –savaş ve silahlı barış olarak– militarizmin her iki biçiminin kapitalizmin meşru çocuğu ve mantıksal sonucu olduğu, ancak kapitalizmin yıkılmasıyla üstesinden gelinebileceği ve bu yüzden, dünya barışı ve silahlanmanın korkunç maliyetinden dürüstçe kurtulmak isteyen herkesin aynı zamanda Sosyalizmi de arzulaması gerektiğini ortaya koyuyoruz. Ancak bu yolla silahlanma tartışmasıyla birlikte gerçek Sosyal Demokrat aydınlanma ve mevzilenme gerçekleştirilebilir.

Ne var ki, garip bir rol değişimiyle, Partimiz tersine burjuva devletini pekâlâ silahlanmaya sınır koyabileceğine ve barış getirerek bunu kendi duruşuyla, yani kapitalist sınıf devleti duruşuyla yapabileceğine ikna etmeye çalışırsa, bu çalışma bir parça zor geçerken, Sosyal Demokratların tutumu karanlıkta kalacak ve sallantılı olacaktır.

Bugüne kadar, sadece programımızın genel çizgilerinin değil, pratik günlük politikamızın sloganlarının da arzularımıza göre, keyfi icatlar olmayıp her alanda toplumsal gelişmenin eğilimleriyle ilgili bilgimize dayanmamız ve bu gelişmenin nesnel çizgilerini tutumumuzun temeli haline getirmemiz Partimizin gurur kaynağı ve sağlam bilimsel temeli olagelmiştir. Bizim için, şimdiye kadar belirleyici etken Devlet içindeki kuvvetlerin ilişkisi yönünden imkânlar değil, toplumun gelişme eğilimleri

yönünden imkânlar olmuştur. Silahlanmanın sınırlandırılması, militarizmin yeniden mevzilendirilmesi uluslararası kapitalizmin yeni gelişimiyle örtüşmüyor.

Sadece sınıf karşıtlıklarının yumuşatılıp köreltilebileceğine ve kapitalizmin ekonomik anarşisinin kontrol edilebileceğine inananlar, bu uluslararası çatışmaların kendiliklerinden sönüp gideceklerine, hafifleyerek yok olabileceğine de inanabilirler. Kapitalist devletlerin uluslararası karşıtlıkları, sınıf karşıtlıklarının tamamlayıcısından, dünyadaki siyasal anarşi kapitalizmin anarşik üretim sisteminin arka yüzünden başka bir şey değildir çünkü. Her ikisi de sadece birlikte gelişebilir ve sadece birlikte onların üstesinden gelinebilir. Bu nedenle, kapitalist dünya pazarının dünya siyasetiyle ve krizlerin smırlandırılmasmm silahlanmanın sınırlandırılmasıyla ilgisini düşünürsek, "biraz düzen ve barış" imkânsız olduğu ölçüde küçük burjuva ütopyasıdır.

Uluslararası gelişmenin son on beş yıllık gelişmesinin olaylarına göz atalım. Burada barış, silahsızlanma, anlaşmazlıkların barışçıl çözümü eğilimi nerede?

Bu on beş yılın olaylarına bir bakalım: 1895'te emperyalizmin Doğu Asya'daki dönemini başlatan Japon-Çin savaşı, 1898'de İspanya-Amerika Birleşik Devletleri savaşı, 1899-1902 Güney Afrika'da İngiliz-Boer Savaşı, 1900'de Avrupa güçlerinin Çin seferi, 1904'te Rus-Japon Savaşı, 1904-07'de Afrika'da Alman-Heroro Savaşı. Ayrıca, 1908'de Rusya'nın İran'a, şimdi de Fransa'nın Fas'a askerî müdahaleleri, Asya ve Afrika'da hiç dinmeyen sömürgeci çatışmalar da cabası. Bu yüzden,

sırf çıplak gerçekler bile on beş yılda bir çeşit savaş faaliyetinin görülmediği bir tek yıl bile geçmediğini ortaya koyuyor.

Ama daha da önemlisi bu savaşların sonraki etkileri. Çin savaşı Japonya'nın askerî reorganizasyonunu on yıl sonra Rusya'ya karşı savaş yürütecek ve Pasifik'in hâkim askerî gücü olmasının sağlayacak bir düzeye getirdi. Boer Savaşı İngiltere'nin askerî reorganizasyonunu sağlayarak, kara kuvvetlerinin güçlendirmesini de sağladı. İspanya savaşı Amerika Birleşik Devletleri'ne donanmasını reorganize edip Asya'daki emperyalist çıkarlarıyla birlikte, sömürgeci politikalara esin kaynağı oldu ve böylece Pasifik'te ABD ve Japonya arasındaki çıkar çatışmasının tohumları atıldı. Çin seferine Almanya'nın tam bir askerî reorganizasyonuna ve Almanya'nın denizlerde İngiltere ile rekabetinin başladığına işaret eden 1990 büyük Donanma Yasası'na ve bu iki ülke arasında karşıtlıkların keskinleşmesi eşlik etti.

Ama bunun yanında bir başka ve son derece önemli etken daha var: Çevre bölgelerin, sömürgelerin ve "çıkar alanları"nm bağımsız bir yaşam yönünde toplumsal ve siyasi uyanışı. Türkiye'de, İran'da devrim, Çin'de, Hindistan'da, Mısır'da, Arabistan'da, Fas'ta, Meksika'da devrimci çalkantılar hep dünya siyasi karşıtlıklarının, askerî faaliyetlerin ve silahlanmanın başlangıç noktalarıdır. Uluslararası siyasetin bu on beş yıllık sürecinde, sürtüşme noktaları öyle benzersiz bir artış göstermiştir ki bir dizi yeni Devlet uluslararası sahnede aktif mücadeleye adım atmış, tüm Büyük Güçler tam bir askerî

reorganizasyon içine girmişlerdir. Bütün bu olaylar sonucunda, karşıtlıklar hiç görülmedik ölçülerde keskinleşmiş, süreç hiç durmadan ilerlemiş, çünkü bir tarafta Şarktaki kargaşa her geçen gün artarken, diğer tarafta askerî güçler arasındaki başka her türlü çözüm kaçınılmaz hale geldiğinden, yeni çatışmaların başlangıç noktalarına geri dönülmüştü. Jaures'in dünya barışının güvencesi olarak selamladığı Rusya, Büyük Britanya ve Fransa arasındaki Rakip İtilaf Balkanlardaki bunalımı keskinleştirmiş, Türk Devrimi'nin patlak vermesini hızlandırmış, Rusya'yı İran'da askerî harekâta teşvik etmiş ve İngiliz-Alman karşıtlığını daha da keskinleştirerek, Türkiye- Almanya yakınlaşmasına yol açmıştır. Postdam anlaşması nasıl Çin bunalımını derinleştirmişse, Rus-Japon anlaşması da aynı etkiyi yapmıştır.

Bu nedenle, sadece olguları hesaba katıp bunların sadece uluslararası çatışmaların hafiflemesi ve dünya barışı yönünde her türlü eğilime neden olacağını sanmak, ancak kişinin gözlerini bilinçli olarak yummasıyla mümkündür.

Bütün bunların ışığında, burjuvazinin savaş eğilimlerini yansızlaştırılıp ortadan kaldıran ve barış eğilimlerini öne çıkaran hangi gelişmesinden söz edilebilir? Bunlar kendilerini nerede dışa vururlar?

Sir Edward Grey'in ve Fransız Parlamentosu'nun bildirgelerinde mi? Burjuvazinin "ıskartaya çıkarılan silahları"nda mı? Ama burjuvazinin orta ve küçük burjuva kesimleri, serbest rekabetin yıkımına, ekonomik krizlere, borsa spekülasyonlarının vicdansızlığına, kartel ve

tröstlerin terörizmine olduğu gibi, militarizmin yüküne de her zaman diş bilemiştir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki tröst kodamanlarının tiranlığı, geniş halk kitlelerinde isyana bile yol açmış, Devlet yetkilileri tröstlere karşı uzun hukuk mücadelelerine girişmişlerdir. Sosyal Demokratlar bunu tröstlerin gelişiminin sınırlandırılmasının başlangıcı olarak mı yorumluyor ya da küçük burjuva isyana omuz silkmekle birlikte, sempatiyle yaklaşıp Devlet'in bu kampanyası karşısında için için gülmüyorlar mıydı? Savaş eğilimini durdurup yok edeceği düşünülen kapitalist gelişimin barış eğiliminin "diyalektiği" sadece kapitalist kârın ve sınıf egemenliği güllerinin burjuvazi için katlanılması gereken dikenleri de olduğunu söyleyerek, o ünlü atasözünü doğrular. Burjuvazi Sosyal Demokratların öğütlerine uyarak gülden vazgeçecek değil elbet. Aksine, gülün dikenlerinin tüm acı ve zahmetine aldırmayacaktır.

Burjuvazi tarafından gelen barış girişimlerinin tüm yanılsamalarını amansızca ortadan kaldırıp kitlelere açıklamak ve dünya barışı yolunda ilk ve tek adımın proletarya devrimi olduğunu ilan etmek ve gerek Petrograd'da, Londra'da gerekse Berlin'de tezgâhlansın, tüm silahsızlanma oyunları karşısında Sosyal Demokratların görevidir.

II

Mevcut toplumsal düzende bir barış çağı ve militarizmin yeniden mevzileneceğini uman görüşün ütopyacılığı, proje oluşturma adımında apaçık görülür. Zira bunların uygulanabilirliğini göstermek için, mümkün

olan en ince ayrıntılarına varıncaya değin "pratik" reçeteler yumurtlama, Ütopyacı uğraşların tipik özelliğidir. Buna uluslararası militarizmin sınırlandırılmasının temeli olarak "Avrupa Birleşik Devletleri" projesi de dahildir.

Yoldaş Ledebour, 3 Nisanda Rechstag'da yaptığı konuşmada, "kesintisiz savaş amaçlı silahlanmanın uyduruk bahanelerinden kurtulmayı amaçlayan tüm çabaları destekliyoruz" demişti. "Avrupa devletlerinin ekonomik ve siyasal birliğini istiyoruz. Sosyalizm döneminde geleceği kesin olsa bile, o zamandan önce de ortaya çıkabilecek olan ve bugün için Amerika Birleşik Devletleri'nin iş dünyasının rekabetiyle karşılaşacak AVRUPA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'ni göreceğimize gönülden inanıyorum. En azından, Avrupa sonradan dünya rekabetine tam dalmasın diye, kapitalist toplumun, kapitalist devlet adamlarının Avrupa'nın kendi kapitalist gelişiminin çıkarına Birleşik Avrupa Devletleri'ne dönüşecek olan bu Avrupa birliğini hazırlamalarını talep ediyoruz."

Ve 28 Nisanda, *Neue Zeit*'de Yoldaş Kautsky'nin yazdıkları:

.....Savaş hayaletini sonsuza kadar başımızdan defedecek kalıcı bir barış dönemi için bugün yalnız tek yol var: Ortak bir ticaret politikası olan bir topluluk, ortak bir parlamento, ortak bir hükümet ve ordu ile birlikte, Avrupa uygarlığı devletlerinin birliği; Avrupa Birleşik Devletleri'nin kurulması. Bunun başarılması halinde, o zaman muazzam bir adım atılacaktır. Böyle bir Avrupa Birleşik Devletleri öyle bir büyük bir güç üstünlüğü

kuracaktır ki, hiç savaş olmadan kendilerine gönüllü olarak katılmayan tüm diğer ulusları ordu ve donanmalarını tasfiye etmeye zorlayabilecektir... Ama bu durumda yeni Avrupa Birleşik Devletleri'nin kendisinin de tüm silahlanma ihtiyacı ortadan kalkacak, bu yapı sadece yeni silahlanmadan vazgeçerek, bizim bugün talep ettiğimiz gibi, muvazzaf ordusunu terhis edecek ve tüm saldırı amaçlı deniz silahlarından vazgeçmekle kalmayıp tüm savunma araçlarından, milis sisteminin kendisinden bile vazgeçecektir. Böylece kesinlikle bir kalıcı barış dönem başlayacaktır.

Barışçı bir düzen olarak Avrupa Birleşik Devletleri fikri ilk bakışta ne kadar makul görünürse görünsün, daha yakından incelendiğinde bunun sosyal demokrat düşünce yöntemi ve bakış açısıyla en küçük bir benzerliği bile yoktur.

Materyalist tarih anlayışının savunucuları olarak, biz her zaman modern devletlerin siyasal yapılar olarak, sözgelimi Napolyon döneminin Varşova Düklüğü gibi yaratıcı fantezinin suni ürünleri değil, ama ekonomik gelişimin tarihsel ürünleri olduğu görüşünü benimseriz. Ama Avrupa Devletleri Federasyonu fikrinin ekonomik temeli nedir? Avrupa'nın coğrafi ve belirli sınırlar dahilinde, tarihi bir kültürel kavram olduğu doğru. Ama bir ekonomik birim olarak Avrupa fikri kapitalist gelişmeyle iki açıdan çelişir. Birincisi, Avrupa içinde kapitalist devletlerarasmda en şiddetli rekabet mücadeleleri ve karşıtlıklar vardır –bu devletler kaldıkça da olacaktır– ve ikincisi Avrupa devletleri bundan böyle

Avrupa dışındaki devletler olmadan ekonomilerini yürütemezler. Dünyanın diğer yöreleri gıda, hammadde ve mal tedarikçileri ve tüketicileri olarak bin bir yolla Avrupa'ya bağlanmışlardır. Dünya pazarı ve dünya ekonomisinin mevcut gelişme aşamasında, izole bir ekonomik birim olarak Avrupa kavramı, ancak bir düşünce jimnastiği olabilir. Avrupa artık dünya ekonomisi içinde, Asya ya da Amerika'dan daha özel bir birim oluşturmaz.

Ve ekonomik anlamda Avrupa birliği fikri uzun zamandır gündem dışına itildiyse, siyasal anlamda durum bundan farklı değildir.

Siyasal gelişmenin ağırlık merkezî ve kapitalist çelişkileri kristalleştiren unsurların Avrupa kıtasında bulunduğu zamanlar çoktan sona erdi. Bugün Avrupa sadece karmaşık bir uluslararası ilişki ve çelişkilerin bir halkasıdır. Ve kesin önem taşıyansa, Avrupa'daki karşıtlıkların Avrupa kıtasında değil, ama yeryüzünün tüm kara ve denizlerinde de rol oynamasıdır.

Ancak bütün bu oluşum ve manevralara aniden gözlerini kapatan ve Avrupa güçleri ittihadının o mutlu günlerine zaman yolculuğu yapan kişi, sözgelimi kırk yıldır kesintisiz barış içinde yaşadığımızı söyleyebilir. Sadece Avrupa olaylarını hesaba katan bu anlayış, Avrupa'da on yıllardır savaş olmamasının asıl nedeninin uluslararası karşıtlıkların Avrupa kıtasının dar sınırlarını tamamen aşarak, Avrupa'nın sorunları ve çıkarlarının şimdi artık dünya denizlerinde ve Avrupa'nın kuytu köşelerinde ihtilaf konusu olduğunu görmezlikten gelir.

İşte bu yüzdendir ki "Avrupa Birleşik Devletleri" doğrudan doğruya hem ekonomik hem de siyasal bakımdan gelişme yönüne ters düşen ve yüzyılın son çeyreğinde yaşanan olayları kesinlikle hesaba katmayan bir fikirdir.

Gelişme eğilimine bu kadar uzak düşen bir fikrin, temelde ne kadar radikal görünürse görünsün, hiçbir ilerici çözüm ortaya koyamayacağı, "Avrupa Birleşik Devletleri" sloganının kaderiyle de doğrulanmıştır. Burjuva siyasetçiler ne zaman Avrupacılık, Avrupa devletleri birliği fikrini savunsalar, bu "sarı tehlike"ye, "kara kıta"ya karşı, "aşağı ırklar"a karşı açık ya da gizli bir biçimde yöneltilmiş bir görüş olmuş, özetle her zaman emperyalist bir fiyasko olmuştur.

Ve şimdi, eğer biz Sosyal Demokratlar olarak, bu köye yeni ve görünürde devrimci bir âdet getirmeye çalışacaksak, bundan bizim değil, burjuvazinin avantaj sağlayacağı söylenmelidir. Ve kapitalist toplumsal düzen içinde Avrupa Birliği çözümü, nesnel olarak ekonomik anlamda sadece Amerika Birleşik Devletleri ile bir tarife savaşı, siyasal anlamda ise sömürgeci ırkçı bir savaş anlamına gelebilir.

Başkomutanlığını Dünya Feldmareşali Waldersee'nin yaptığı ve Rus **İncil**'inin sancak yapıldığı birleşik Avrupa alaylarının Çin seferi, bugünün toplumsal düzeninde "Avrupa Devletleri Federasyonu'nun fantastik değil, tek gerçek muhtemel dışavurumudur.

Rosa Luxemburg

ENTERNASYONAL'İN YENİDEN İNŞASI

Yazıldığı Tarih: 1915
Kaynak: *Die Internationale* no.1, 1915
Transkripsiyon/Düzenleme: Dario Romeo ve Brian Basgen
Online Versiyonu: Rosa Luxemburg Internet Archive (marxists.org) 2000

I

4 Ağustos 1914'te, Alman Sosyal Demokrasisi siyasetten çekilirken aynı zamanda Sosyalist Enternasyonal de çöktü. Hangi güdüye dayanırsa dayansın, bu olguyu yadsıma ya da gizleme çabalarının tümü, sosyalist partilerin kendi kendilerini felaket boyutlarında kandırmalarını, çöküşe yol açan hareketin iç hastalığını ve uzun vadede Sosyalist Enternasyonal'i hikâyeye, ikiyüzlülüğe dönüşmesini nesnel olarak sürdürüp haklı gösterme eğilimidir.

Çöküşün kendisinin bütün tarihte öncülleri olmadığı söylenemez. Sosyalizm mi Emperyalizm mi alternatifi son on yılda işçi partilerinin siyasal yolunu tam anlamıyla özetliyor. Gerçek şu ki Almanya'da bu partinin mevcut tarihsel evrenin eğilimlerinin yorumu, Sosyal Demokrasi'nin sloganı olarak sayısız program

konuşmasında, mitinglerde, broşür ve gazete yazılarında formüle edilmişti.

Dünya savaşının çıkmasıyla birlikte, söz önem kazanırken alternatif tarihsel bir eğilimden siyasal duruma dönüştü. Önce kabul edilip kitlelerinin bilincine mal edilmesi gereken bu alternatifle karşılaşan Sosyal Demokrasi, savaşmadan geri çekilerek emperyalizme zaferini armağan etti. Siyasal partilerin var olduğu sınıf mücadeleleri tarihinde, elli yıl kesintisiz büyüdükten, bir sınıf güce kavuştuktan, etrafına milyonları topladıktan sonra, Sosyal Demokrasi gibi yirmi dört saat içinde siyasal gücünü tamamen ve böylesine iğrenç bir şekilde tüketen bir tek parti bile yoktur. Kesinlikle Enternasyonal'in en iyi örgütlenmiş, en disiplinli öncüsü olduğu için, sosyalizmin mevcut çöküşü Sosyal Demokrasi örneğiyle gösterilebilir.

Sözde 'Marksist Merkez'in temsilcisi, ya da siyasal bakımdan bataklığın teorisyeni olarak Kautsky, yıllardan beri teoriyi parti bürokratlarının resmî uygulamalarında her an emre amade bir yanaşma düzeyine indirdiğinden, partinin mevcut çöküşüne kendi mütevazı katkılarını sunmuştur. Şimdi de çöküşü haklı gösterip açıklamaya yarayan yeni bir teori oluşturmuştur. Bu teoriye bakılırsa, Sosyal Demokrasi bir barış aracıymış, savaşa karşı mücadele aracı değil! Veyahut, Kautsky'nin Alman Sosyal Demokrasisinin şimdiki sapması karşısında sürekli iç geçiren Avusturya 'mücadele' sindeki sadık talebelerinin buyurdukları gibi, savaş sırasında sosyalizme yarayan biricik siyaset 'sessizlik'tir. Ancak barış

çanları çaldığında sosyalizm yeniden eski işlevine kavuşmaya başlayacaktır.(1) Sosyalizmin erdeminin ancak kritik anlarda dünya tarihinde bir etken olarak tasfiye edilmesi halinde savunulabileceğini söyleyerek, hadım rolünü öne çıkaran bu öncü teorisi, her yönden siyasal iktidarsızlığın temel yanlışından mustariptir: En hayati etkeni göz ardı eder.

Savaşa karşı ya da savaş yanlısı olma alternatifiyle karşı karşıya kalan Sosyal Demokrasi, muhalefet etmeyi bıraktığı andan başlayarak tarihin merhametsiz zorunluluğuyla tüm ağırlığıyla savaşı desteklemeye itilmiştir. Partinin parlamento grubunun 3 Ağustostaki tarihi toplantısında, savaş bütçesine onay veren aynı Kautsky, şimdi Sosyal Demokrat parlamento grubunun savaş bütçesine onay vermesinde hiçbir garipsenecek yan görmeyen aynı (kendilerine verdikleri adla) 'Avusturya Marksistleri' bile biraz çark etmenin yolunu arıyorlar: Şimdi arada sırada Sosyal Demokrat parti organlarının milliyetçi aşırılıkları ve özellikle de bu sapmalardan güya sorumlu olan 'milliyet' kavramı ve diğer 'kavramlar' arasındaki o incecik ayrım konusundaki yetersiz teorik eğitimleri karşısında içleri kan ağlıyor. Ama insanlar mantıklarını yitirdiğinde bile, olayların kendi mantığı vardır. Sosyal Demokrasi'nin parlamentodaki temsilcileri savaşı desteklemeye karar verir vermez, her şey tarihsel yazgının kaçınılmazlığı içinde kendiliğinden ortaya çıkar.

(1) Bkz. F. Adler'in *Kampf*'ın Ocak ayı sayılarındaki makalesi.

4 Ağustosta, Alman Sosyal Demokrasisi hiç de 'sessiz' kalmayarak mevcut savaşta emperyalizmin yamaklığını yapmak gibi son derece önemli tarihi bir işlev üstlendi. Napolyon bir keresinde muharebelerin sonucunu iki faktörün belirlediğini söylemişti: Arazinin yapısı, silahların niteliği, hava şartlarından, vb. oluşan 'dünyevi' faktör ile ordunun ahlaki yapısı, morali ve kendi davasına inancı gibi 'ilahi' faktör. Alman tarafında 'dünyevi' faktör büyük ölçüde Essen'deki Krupp şirketinin tasarrufundayken, 'ilahi' faktör Sosyal Demokrasi'nin hesabına yazılabilir. Partinin 4 Ağustos'tan beri Alman savaş liderlerine sunduğu ve her gün sürdürdüğü hizmetler sayınakla tükenmez: Savaşın başında, sendikalar daha yüksek ücretler için mücadelelerine son vererek, askerî otoritelerin halk ayaklanmalarını önlemeyi amaçlayan tüm güvenlik önlemlerine 'sosyalizm' çeşnisi katmış, tüm zaman ve çabalarını Sosyal Demokrat ajitasyona harcayan Sosyal Demokrat kadınlar, bütün bu çabalarını bırakıp burjuva yurtseverlerle kol kola muhtaç asker ailelerine yardıma koşmuşlardı. Birkaç istisnayla, Sosyaldemokrat basın günlük gazeteleri, haftalık ve aylık dergilerini savaşı bir ulusal dava ve proletaryanın davası olarak sunmak için kullanmış, savaşın seyrine göre tavır alan bu basın, ya Rus tehlikesi ve Çarlık hükümetinin dehşetlerine yer vermiş ya kalleş İngilizlere karşı halkın nefretini uyandırmaya çalışmış ya da yabancı ülkelerin sömürgelerindeki ayaklanma ve devrimlere sevinmişti. Bu savaştan sonra Türkiye'nin eski gücüne kavuşacağı kehanetinde bulunmuş, Polonyalılar, Rutenyalılar ve tüm halkalara özgürlük vaat etmiş, proleter gençliğin

savaştaki kahramanlık ve cesaretinden söz etmişti. Özetle, kamuoyu ve kitleleri tamamen savaş ideolojisine yönlendirmiş ve nihayet, Sosyal Demokrat parlamenterler ve parti liderleri sadece savaş bütçesi ve fonlarına onay vermekle kalmayıp kitlelerdeki her türlü rahatsız edici şüphe ve eleştirilerini gayretle bastırmaya da çalışmışlardı. Bu muhalefet belirtilerini 'entrika' sayarak, en sahici Alman ulusal yurtseverliğini sergileyen broşürler, konuşmalar ve makaleler gibi paha biçilmez şahsi hizmetler sundukları hükümeti desteklemişlerdi. Peki, dünya tarihinde bunların olduğu bir savaş daha var mıydı?

Doğrusu tüm anayasal hakların süreçte böylesine teslimiyetçi bir şekilde askıya alınması ne zaman ve nerede geçekleşti? Alman Sosyal Demokrasisinin tek tek gazetelerinde olduğu gibi, basma konan en sert sansüre bile muhalefet saflarından böylesine bol methiyeler düzüldü. Daha önce hiçbir savaşta böyle yağcı ozanlar ortaya çıkmamış, hiçbir askerî diktatörlük böyle bir itaatle karşılaşmamış, hiçbir siyasi parti dünyanın gözü önünde son damla kanma kadar savaşacağına ant içtiği davanın sunağına tüm ilkelerini ve sahip olduklarını bu kadar ateşli bir biçimde kurban etmemişti. Bu başkalaşma (metamorfoz) karşısında, Ulusal Liberaller gerçek Romalı Cato'lar, *rochers de bronze*'dur [bronz kayalar]. Dört milyonluk gövde, hayatlarının hedefine tam zıt yönde hareket eden bir avuç parlamenterin trenine atlayıp gittiğinde, Alman Sosyal Demokrasisinin güçlü örgütü ve o göklere çıkarılan disiplininin ne olduğu görüldü. Sosyal Demokrasi'nin elli yıllık hazırlık çalışması mevcut savaşta somutlaştı. Sendika ve parti liderleri de bu

savaşın Alman tarafındaki itici gücü ve muzaffer kuvvetinin büyük ölçüde kitlelerin proletaryanın örgütlerindeki 'eğitimi'nin ürünü olduğunu söyleyebilirler. Marx ve Engels, Lassalle ve Liebknecht, Bebel ve Singer Alman proletaryasını Hindenburg yönetsin diye eğitmişler meğer. Ve Fransa'ya kıyasla Almanya'da sendikalar ve işçi basınının eğitim, örgütlenme, ünlü disiplin ve mevzilenmesi ne kadar ileriyse, Alman Sosyal Demokrasisinin savaşa desteği de Fransız Sosyal Demokrat Partisi'ninkinden o ölçüde etkilidir. Alman Sosyal Demokrasisi ve Alman sendikalarının yurtsever emperyalizme yaptığı hizmetlere kıyasla, Fransız sosyalistler ve bakanları yabancı kaldıkları milliyetçilik ve savaş sorunlarında sadece çırak gibi kalırlar.

II

Gündelik ilişkilerini haklı çıkarmak için, parti yetkililerinin ülkenin mevcut gereksinimleri içinde Marksizm'i diledikleri gibi kötüye kullandıkları resmî teorinin organı *Die Neue Zeit*'tır. Bu organ işçi partisinin bugünkü işlevi ile dünkü söylemleri arasındaki minik farkı, uluslararası sosyalizmin daha çok savaş başladıktan sonra bir şeyler yapmakla değil, savaşın patlak vermesine karşı bir şeyler yapmakla ilgilendiğini söyleyerek açıklamaya kalkmıştır.(2) İyilik meleği gibi herkese iyilik eden bu teori, bize sosyalizmin mevcut pratiği ve geçmişi arasındaki en mükemmel uyumun sürdüğü, hiçbir sosyalist partinin Enternasyonal üyeliğini sorgulayacak bir şey

(2) Bkz., Kautsky'nin *Die Neue Zeit*'te geçen yıl [1914] 2 Ekimde yayınlanan makalesi.

yaptığı için kendisini kınamaması gerektiği güvencesi veriyor. Ancak, bir taraftan da rahatlıkla eğilip bükülebilen bu teori, uluslararası Sosyal Demokrasi'nin bugünkü konumu ve geçmişi arasındaki çelişkiye, burnunun ucunu göremeyenleri bile yerinden hoplatan çelişkiye hazırcevaplıkla uygun bir açıklama getiriyor. Enternasyonal'in sadece savaşı önleme sorununu ortaya attığı söyleniyor. Öyleyse, formüle göre 'savaş üzerimize çöktüğünde,' artık sosyalistlerin savaştan önceki davranışlarından tamamen farklı standartlar ortaya çıkmıştır. Savaş üzerimize çöker çökmez, her ülkenin proletaryasının karşısında tek soru kalmıştır: Ya zafer ya yenilgi! Veyahut bir diğer 'Avusturya Marksist'i' F. Adler'ın daha çok doğa bilimi ve felsefe terimleriyle açıkladığı şekilde, ulus her türlü organizma gibi en başta hayatta kalmasını sağlamak ister. Bunu Almanca'ya güzelce çevirelim: Bilimsel sosyalizmin şimdiye kadar öne sürdüğü gibi, proletarya için tek değil, biri barışta, diğeri savaşta geçerli iki yaşamsal kural vardır. Barış zamanlarında, her ülkede sınıf mücadelesi ve diğer ülkelerle enternasyonal dayanışma, savaş zamanıysa yabancı ülkelerin işçileri arasında mücadele geçerlidir. *Komünist Manifesto*'nun küresel tarihi sloganı kökünden revize edilir ve Kautsky'nin değiştirdiği ilke şu hale gelir: Bütün ülkelerin proleterleri barışta birleşin, savaşta birbirinizi boğazlayın! Böylece bugün: 'Her kurşun cehennemiyken bir Rus'un; her muharebe mezarıdır Fransız'ın!' (*jeder Schuss ein Russ jeder Stoss ein Franzos*). Yarın, barış gelince 'Tüm dünyanın milyonlarına bin selam!' Demek 'savaşta beş para etmeyen' Enternasyonal, 'temelde bir

barış aleti'ymiş![3]

Bu iyilik meleği teorisi sadece Merkez Parti'nin ikiyüzlülüğüyle karışık parlamenter partinin kararsızlığını artırarak, Sosyal Demokrat pratiğin büyüleyici perspektiflerini hemen hemen Sosyalist Enternasyonal'in temel bir doğmasına açınakla kalmıyor. Ayrıca, başlattığı tarihsel materyalizmin yepyeni 'revizyonu'na kıyasla Bernstein'ın tüm eski çabaları masum bir çocuk oyunu gibi kalıyor. Savaştan önce de sonra da proletaryanın taktiklerinin farklı, gerçekten de zıt kılavuz ilkelere bağlı olması gerekirmiş meğer! Bu, toplumsal koşulların, taktiklerimizin temelinin de barıştan çok, savaşta da esasen farklı olduğunu varsayar. Marx'm kurduğu şekliyle, tarihsel materyalizme göre şimdiye kadar tüm yazılı tarih sınıf savaşımları tarihidir. Kautsky'nin revize ettiği materyalizme 'savaş zamanı hariç' sözcükleri eklenmelidir. Böylece, bin yıldır dönem dönem savaşlarla karışan toplumsal gelişme aşağıdaki şemaya göre bir yol izler: Bir sınıf mücadeleleri dönemi, sonra sınıfların kaynaştığı ulusal mücadele olan bir mola, sonra tekrar sınıf mücadeleleri dönemi ve tekrar bir mola ve sınıf kaynaşması ve vb. bu büyüleyici modelde sürüp gidiyor. Her seferinde barış zamanındaki toplumsal yaşamın temelleri savaşın başlamasıyla altüst olurken, savaş döneminin temelleri barışa ulaşır ulaşmaz ortadan kalkıyor. Görülebileceği gibi, bu artık Kautsky'nin bir seferinde eleştiriler karşısında kendisini savunurken söylediği

(3) Bkz., Kautsky'nin *Die Neue Zeit*'ta geçen yıl [1914] 27 Ekim'de yayınlanan makalesi.

'felaketlerle' toplumsal gelişme teorisi değil, 'taklalı' toplumsal gelişme teorisidir. Bu teoriye göre, toplumun hareketi akıntıyla sürüklenen buzdağınınkiyle aynıdır. Ilıman akıntıda buzdağının suyun altındaki tabanı her taraftan eridiğinde, bir süre sonra tepesi de, yeni oluşan tepeler de eriyip giderken, güzel manzara sürekli tekrarlanır.

Şimdi bu revize edilmiş tarihsel materyalizm tarihin bugüne kadar kabul edilmiş olan tüm olgularını kabaca aşağılıyor. Savaş ve sınıf mücadelesi arasındaki bu yeni konmuş antitez, temel bir iç birliği ortaya seren sınıf mücadelesinden savaşa ve savaştan sınıf mücadelesine geçişi ne açıklıyor ne de gösteriyor. Dolayısıyla, ortaçağ şehirleri içindeki savaşlarda, Reformasyon savaşlarında, Hollanda Kurtuluş savaşında, büyük Fransız Devrimi'ndeki savaşlarda, Paris Komünü ayaklanmasında ve 1905 Rus Devrimi'nde durum böyleydi. Bu kadarla kalmıyor; sırf soyut-teorik açıdan bile birkaç dakika düşünürsek, Kautsky'nin tarihsel gelişim teorisi Marksist teoriyi silip süpürüyor. Zira Marx'ın varsaydığı gibi, sınıf mücadelesi ve savaş gökten zembille inmeyip kökleri derinde olan ekonomik ve toplumsal nedenlerden kaynaklanıyorsa, o zaman nedenleri havaya uçup gitmedikçe, bu ikisi dönem dönem ortadan kalkamaz. Demek ki proletaryanın sınıf mücadelesi ekonomik sömürünün ve burjuvazinin sınıf egemenliğinin sadece zorunlu bir sonucudur. Ama savaş sırasında, ekonomik sömürü bir nebze bile azalmaz; tersine, onun itici gücü savaş ve sanayinin ağır havasında serpilip gelişen spekülasyon engeli ve işçilerin

üzerindeki siyasal diktatörlüğün baskısıyla iyice artar. Burjuvazinin siyasal sınıf egemenliği savaş zamanında azalmadığı gibi, tersine anayasal hakların askıya alınmasıyla çıplak bir sınıf diktatörlüğü haline gelir. Toplumda sınıf mücadelesinin ekonomik ve politik kaynakları, savaş zamanında on misli artıyorsa, o zaman sınıf mücadelesi nasıl olur da ortadan kalkar? Tersine, mevcut tarihsel dönemlerde savaşlar kapitalist grupların rakip çıkarlarından ve kapitalizmin yayılma gereksiniminden doğar. Ne var ki, her iki güdünün sadece toplar gürlediğinde değil, ama barış zamanlarında da işbaşında olması, bunların hazırlanıp yeni savaşların başlatılmasını kaçınılmaz kıldıkları anlamına gelir. Savaş gerçekten de –Kautsky'nin Clausewitz'den alıntı yapmayı âdet edindiği gibi– sadece 'siyasetin başka araçlarla sürdürülmesi'dir. Ve kapitalist egemenliğin emperyalist evresi, militarizmin diktatörlüğünün –savaş– kalıcı olduğunun fiilen ilan edilmesiyle, barışı gerçekten de bir seraba dönüştürür.

Revize edilmiş tarihsel materyalizmin savunucularına göre, bundan iki alternatif arasında seçim yapma zorunluluğu ortaya çıkar. Ya sınıf mücadelesi proletaryanın yüce varlık yasasıdır ve parti yetkililerinin savaş zamanında onun yerine sınıf uyumunu getirmeleri proletaryanın yaşamsal çıkarlarının çiğnenmesidir ya da savaşta da barışta da sınıf mücadelesi "ulusal çıkarlar"ın ve "anavatan güvenliği"nin çiğnenmesidir. Savaş zamanında da barış zamanında da ya sınıf mücadelesi ya sınıf uyumu toplumsal yaşamın temel etkenidir. Pratikte, alternatif daha da nettir: Ya Sosyal Demokrasi

(saflarımızdaki gençliklerinde gözünü budaktan esirgemeyen eski militanların, günümüzdeyse pişmanlık çeken eski sofuların söyledikleri gibi) yurtsever burjuvaziye *günah çıkaracak,* böylece tüm taktik ve ilkelerini temelden revize edecek ya da parti uluslararası proletaryaya *günah çıkarmak,* savaş sırasındaki davranışını barış zamanındaki ilkelere uyarlamak zorunda kalacaktır. Ve Alman işçi hareketine uygulanan Fransızlara da uygulanır.

Ya Enternasyonal savaş sonrasında çöplük yığını olacak ya da hayati kuvvetlerini tek çıkarabileceği yer olan sınıf mücadelesi temelinde dirilişi başlayacaktır. Savaştan sonra eski teraneleri tekrarlayarak, hiçbir şey olmamış gibi zinde, neşeli, şen şakrak ve sağlam bir biçimde geri dönerek, dünyayı 4 Ağustos'a kadar esir alan eski nağmeleri yeniden çalarak olmayacaktır bu. 4 Ağustostan beri ahlaki çöküşümüzün, 'kendi kararsızlık ve zayıflığımızın yüreklerimizi dağlayacak kadar tam bir kınanmasıyla' Enternasyonal'in yeniden inşası başlayabilir. Ve bu yönde atılacak ilk adım, savaşın hızla sona erdirilmesi için eyleme geçerek, uluslararası proletaryanın ortak çıkarlarına uygun bir barışın hazırlanmasıdır.

III

Şimdiye kadar, barış sorunu üzerinde parti içinde iki konum ortaya çıkmıştır. Parti yürüme kurulu üyesi Scheidemann, birkaç Reichstag milletvekili ve parti gazetelerinin savunduğu ilki, hükümetin "dayanın" sloganını tekrarlayarak, anavatanın askerî çıkarları için

zararlı ve tehlikeli saydıkları barış hareketine karşı çıkıyorlar. Bu eğilimin yandaşları savaşın devamını savunduklarından, nesnel olarak "bunca fedakârlığa yaraşır bir zafere ulaşılmcaya," "sağlam bir barış" güvence altına alınıncaya kadar, savaşın egemen sınıfların arzuları doğrultusunda sürmesini sağlıyorlar. Başka bir deyişle, "dayanma" politikasını destekleyenler, savaşın gerçek gelişmesinin *Post*, Rohrbach, Dix ve Almanya'nın küresel hâkimiyetinin diğer savunucularının savaşın amacı olarak açıkça ilan ettikleri emperyalist fetihlere mümkün olduğunca yaklaşmasını sağlıyorlar. Eğer bütün bu harika düşler gerçekleşmez, genç emperyalizmin ağaçları göklere kadar uzamazsa, bu *Post* yandaşlarının ve onların Sosyal Demokrasi içindeki kılavuzlarının hatasından kaynaklanmayacaktır. Anlaşılan, savaşın sonucunda belirleyici olan parlamentoda 'her türlü fetih politikasına karşı' ciddi 'açıklamalar' değil, daha çok 'dayanma' politikasının onaylanmasıdır. Scheidemann ve benzerlerinin devam etmesini savunduğu savaşın kendi mantığı vardır. Onun gerçek destekleyicileri bugün Almanya'da dizginleri elinde tutan kapitalist-toprak sahibi unsurlardır, sadece üzengiyi tutarak onlara yardımcı olan Sosyal Demokrat parlamenter ve editörler gibi ılımlı şahsiyetler değil. Bu eğilimin propagandasında, en çok göze çarpan partinin sosyalemperyalist tutumudur.

Fransa'da da parti liderleri –muhakkak bambaşka bir askerî durumda– 'zafere kadar dayan' sloganına sarılırlarken, savaşın hızla sona erdirilmesini isteyen bir hareket, her ülkede kendisini adım adım ama gün

geçtikçe daha çok hissettiriyor. Barışı savunan tüm bu fikir ve arzuların en büyük tek özelliği, savaş sona ermeden talep edilmesi gereken barış garantilerinin kılı kırk yararak hazırlanmasıdır. Sadece ilhaklara karşı genel bir talep değil, ama bir dizi yeni talep de ortaya çıkıyor: Genel silahsızlanma (ya da daha ılımlı ifadeyle, silahlanma yarışının sistemli bir biçimde sınırlandırılması), gizli diplomasiye son verilmesi, sömürgelerdeki tüm uluslar için serbest ticaret ve buna benzer muhteşem öneriler. İnsanlığa mutlu bir gelecek sunan ve yeni savaşların önlenmesini isteyen bu çağrıların hayranlık uyandıran yanı, mevcut savaşın korkunç felaketinden tamamen habersiz önüne geçilemez bir iyimserlik taşımalarıdır. Oysa yeni çözümler eski özlemlerin mezarlığında filiz vermelidir. Eğer 4 Ağustos çöküşünün kanıtladığı bir şey varsa, o da dünya tarihinden alman derstir: Ne sahte umutlar ne egemen sınıfa sunulan akıllıca hazırlanmış ütopik formüller, etkili barış garantileri sağlayabilir ya da savaşa set çekebilir.

Barışın tek gerçek güvencesi proletaryanın kendi sınıf siyasetine ve emperyalizmin tüm fırtınalarına karşı uluslararası dayanışmasına bağlı kalmasıdır. Çok önemli ülkelerde, en başta da Almanya'da sosyalist partilerde talep ve formüllerin sürüsüne bereket; burada eksiklik onların bu talepleri sınıf mücadelesi ve enternasyonalizm ruhunda irade ve eylemlerle destekleyememesinde yatıyor. Bugün, bütün bu deneyimlerimizden sonra, barış eylemini savaşa karşı en iyi formülü oluşturma süreci olarak görmemiz uluslararası sosyalizm için en tehlikeli şey olur. Zira bu tüm acı derslerine

karşın, onun hiçbir şey öğrenmediği ve her şeyi unuttuğu anlamına gelir.

Burada yine ilk örneğimiz Almanya. *Die Neue Zeit*'m son sayılarından birinde, Reichstag milletvekili Hoch –parti organının onayladığı gibi – yürekten desteklediği bir barış programı ortaya koydu. Bu programda yok yok: En rahat ve güvenilir yoldan, kötü bir geleceğin önüne geçmek için numaralanmış bir talepler listesinden tutun da yakın bir barışın mümkün, zorunlu ve arzu edilebilir olduğuna dair çok inandırıcı bir açıklamaya varıncaya kadar her şey konmuş maşallah! Ama gene de bir şey unutulmuş: Bu barışa 'arzular'la değil, eylemlerle nasıl ulaşılacağına dair bir açıklama! Doğrusu, yazar savaş bütçesine iki elini birden kaldırıp oy vermekle kalmamış, üstelik her fırsatta bu yaptığını siyasal, yurtsever, sosyalist zorunlulukla açıklayan parlamenter partinin sağlam çoğunluğunun içindedir. Ve yeni rolüne mükemmel hazırlanmış olan bu grup, aslında savaşın devamı için yeni bütçe ve fonlara da evet demeye hazırdır. Aynı *Neue Zeit*'ta teorik propagandası yapılan bataklığın pratik siyasetinin klasik bir bölümü, savaşı sürdürmenin maddi araçlarını desteklerken, aynı anda erken bir barış arzusuna dört elle sarılmak, 'bir eliyle hükümetin eline kılıcı tutuştururken, diğer elindeki yelpazeyle Enternasyonal'i yellemek'tir. Tarafsız ülkelerin sosyalistleri, örneğin, Kopenhag Konferansı katılımcıları savaşın derhal sona erdirilmesine katkıda bulunacak bir eylem olarak talep ve öneri hazırlıklarını kâğıda döktüklerinde, bu nispeten zararsız bir hata olur. Enternasyonal'in mevcut durumunda bu bariz noktanın

ve onun çöküş nedenlerinin kavranması, tüm sosyalist partilerin ortak malı olabilir ve olmalıdır. Barış ve Enternasyonal'in restore edilmesi eylemi ancak savaşan ülkelerin sosyalist partilerinden doğabilir. Barış ve Enternasyonal yolunda ilk adım sosyal emperyalizmin reddidir. Ve eğer Sosyal Demokrat parlamenterler savaşın yürütülmesi için gerekli fonları onaylamayı sürdürürlerse, o zaman barış arzuları, bildirileri ve 'fetih politikasına karşı' açıklamaları ikiyüzlülük ve aldatmacadan başka bir şey olamaz. Bu ya birbirlerini kucaklayan ya boğazlayan Kautsky'nin Enternasyonal'i ve üyelerinin 'kendilerini kınayacak bir şey olmadığı'nı ilan etmelerinde özellikle geçerlidir. Savaş bütçesine evet oyu verdiklerinde, Hoch gibiler dizginleri ellerinden bırakarak, barışın gerçek karşıtı olan 'dayanma' politikasını ortaya atmışlardır. Scheidemann gibileri 'dayanma' politikasını desteklerken, aslında dizginleri *Post* yanlılarına teslim ettiklerinden, 'her türlü fetih politikası'na karşı ciddi açıklamalarının tersini yapmışlar, yani ülke baştan ayağa kan gölüne düşünceye kadar, emperyalist içgüdüleri serbest bırakmışlardır. İşte burada da tek seçenek vardır: Ya Bethmann-Hollweg ya Liebknecht. Ya emperyalizm ya da Marx'ın anladığı anlamda sosyalizm.

Nasıl Marx kendi kişiliğinde sert bir tarihsel analist ve sağlam devrimci rollerini birleştirdiyse, fikir adamı ve eylem adamı bir diğerini karşılıklı destekleyip tamamlayarak, birbirinden ayrılmaz bir biçimde iç içe geçtiyse, modern işçi hareketi tarihinde ilk kez, Marksizm'in sosyalist öğretisi devrimci enerjiyle birleşmiş, biri ötekini

aydınlatıp uyarmıştır. İkisi de Marksizm'in özünde eşit yer alırken, eğer ötekinden koparak tek başına kalırsa, Marksizm'i kara mizaha dönüştürür. Yarım yüzyıllık süreçte, Alman Sosyal Demokrasisi, Marksizm'in teorik bilgisinin meyvelerinden doya doya beslenip sütünü içerek gürbüzleşmiştir. Bilimsel doğrulukla, teorik olarak tahmin ettiği ve önemli özelliklerini öngördüğü tarihin büyük sınavından geçen Sosyal Demokrasi'nin, işçi hareketinin ikinci yaşamsal unsurundan, enerjik iradeden, tarihi salt anlama değil, değiştirme iradesinden hiç nasibini almadığı görüldü. Tüm örnek alınacak teorik bilgisi ve güçlü örgütüyle birlikte, parti tarihsel akıntının girdabına yakalanarak dümensiz bir tekne gibi kendi etrafında dönmeye başlarken, beklendiği gibi rotasını sosyalizmin kurtarıcı adalarına çevirmek yerine, emperyalizmin rüzgârına kapılıp gitti. Ötekilerin hataları olmasaydı bile, bütün Enternasyonal'in yenilgisine damgasını vuran, 'öncü'sünün, en iyi eğitimli ve güçlü elitinin bu hatasıydı.

Bu, insanı tuzağa düşürerek kapitalizmden kurtuluşunu geciktiren birinci sınıf, çağ açan bir çöküştü. Ancak sonuçta, Marksizm'in kendisi de tamamen aklanmıyor. Ve Marksizm'i sosyalist pratiğin şu andaki yaşlanmışlığına uyarlama, sosyal emperyalizmin çıkarcı ilahiyatı haline getirme girişimlerinin tümü, parti saflarındaki milliyetçi hataların apaçık sırıtan aşırılıklarından daha tehlikelidir. Bu girişimler sadece Enternasyonal'in büyük başarısızlığının gerçek nedenlerini gizleme değil, ama gelecekte yeniden inşasının kaynaklarını da kurutma eğilimi taşırlar. Eğer Enternasyonal, barış gibi, proletarya

davasının çıkarlarına hitap edecekse, proletaryanın özeleştirisinden, kendi gücünü düşünüp taşınmasından doğmalıdır. Fırtınada bir kamış gibi kırılan bu gücün, tarihsel niteliği gerçek büyüklüğüne kavuştuğunda, sosyal adaletsizliğin bin yıllık meşe ağaçlarını kökünden söküp dağları devirecek bir kasırgaya dönüşmektir. Bu gücü elde etmeye götüren –ve kararlarla kapatılmayan– yol, aynı zamanda barışa ve Enternasyonal'in yeniden inşasına da giden yoldur.

Rosa Luxemburg

Karl Liebknecht

GELECEK HALKA AİTTİR

Hükümete Soru Önergesi

20 Ağustos 1915'ten başlayarak, Liebknecht Reichstag'da Alman Hükümeti'ni korkunç rahatsız eden soru önergeleri vermeye başladı.

İngiltere'de Hükümet'in üzerinde böyle bir parlamenter denetim çok yaygındır. Almanya'daysa çok ender başvurulan bir yoldur. Almanya'daki gibi parlamento denetiminin son derece kısıtlı olduğu yerlerde, ek sorular sorma imkânı bu yönteme özel bir yararlılık sağlıyor.

REICHSTAG TOPLANTISI, (20 Ağustos 1915, saat 14:00)

Federal Hükümet sıralarında hazır bulunanlar:

Bakanlar Kurulu üyeleri Delbrück, Helfferich ve Lisco. Gündemin ilk maddesinde Dr. Karl Liebknecht'in verdiği bir soru önergesi bulunuyor.

DR. KARL LIEBKNECHT: (Meclis'te büyük karışıklık içinde soru önergesini okur) "Diğer savaşan tarafların uygun hazırlığı durumunda, Hükümet her tür ilhaktan vazgeçme temelinde derhal barış müzakerelerine girişmeye hazır mı?"

DIŞİŞLERİ BAKANI V. JAGOW: "İçinde bulunduğumuz anda uygun görmediğim için, parlamenter Dr. Liebknecht'in sorusunu cevaplandırmak istemeyişim umarım Meclis'in çoğunluğun arzusuna uygundur." (Özellikle Meclis'in sağ tarafından kuvvetli alkışlar.)

DR. K. LIEBKNECHT: "Bu kapitalist fetih politikasını gizlemektir (büyük homurdanmalar). Dışişleri Bakanı'nın cevabı ilhak politikasının itiraf edilmesidir (yeniden büyük homurdanmalar). Halk barış istiyor" (sürekli homurdanmalar ve gülüşler).

REICHSTAG TOPLANTISI, (I5 Aralık 1915)
Liebknecht'in bu toplantıda sergilediği enerji özellikle dikkat çekiciydi, çünkü 1915 Ekiminde cephede aldığı yaralar henüz tam iyileşmemişti.

REICHSTAG'IN 23. OTURUMU, (14 Aralık 1915, 14:00)

Federal Bakanlar Kurulu sıralarında hazır bulunanlar: Bakanlar v. Jagow ve Helfferich. Gündemin ilk sırasında, Dr. K. Liebknecht'in (Sosyal Demokrat) soru önergeleri var.

DR. K. LIEBKNECHT: (İLK SORU)

(I-a) Eğer diğer savaşan taraflar da hazır ve istekliyse, hükümet ilhaklardan vazgeçme temelinde barış müzakerelerine girmeye hazır mı? 9 Aralık 1915 Perşembe gününden beri bir türlü soramadığım bu soru (Liebknecht, burada İmparatorluk Şansölyesi Bethman-Hollweg'in çoğunluk Sosyalistlerinin barış gensorusunu

cevaplamak üzere Reichstag'da yaptığı 9 Aralık 1915 tarihli konuşmaya atıf yapıyor; S. Z.), İmparatorluk Şansölyesi tarafından hayır diye cevaplandı. Hükümet fetih savaşı istiyor, barış değil!

(I-b) Hükümet hangi temelde derhal barış müzakerelerine girişmeye hazırdır?

(Dışişleri Bakanı von Jagow yanlışlıkla başka bir sorunun cevabını okumaya başlar (gülüşmeler). Sonra I-b sorusuna aşağıdaki cevap verilir:

9 Aralık'taki görüşme ışığında, bu soruya cevap vermek istemiyorum.

DR. K. LIEBKNECHT tamamlayıcı soru sormak için izin alır: Şimdi İsviçreli Sosyal Demokratlar'm İsviçre Hükümeti aracılığıyla gündeme getirdikleri, tarafsız ülkelerin barış önerileri karşısında hükümetin tutumu nedir.... (Büyük gürültüler).

BAŞKAN DR. KAEMPF: Bu tamamlayıcı bir soru değil. Sormanıza izin vermiyorum.

Dr. K. Liebknecht İKİNCİ SORUsunu okumaya başlar:

II. Hükümet savaş ilanından önceki gizli müzakerelerine ilişkin resmî ve yarı resmî belgeleri, özellikle de aşağıdakileri kamuoyuna açıklamaya hazır mı?

(a) Sarayborna'daki suikastten sonra, Almanya ve Avusturya-Macaristan hükümetleri arasındaki resmî ve yarı resmî müzakereler dahil, Avusturya'nın Sırbistan'a verdiği 23 Temmuz 1914 tarihli Ültimatom'un diplomatik tarihi geçmişi?

(b) Almanya'nın Luksemburg ve Belçika'ya girmesinin tarihi geçmişi?

(c) Hükümet bu belgeleri araşırtıracak ve sorumlu tarafları ortaya çıkaracak bir parlamento komisyonunu en kısa zamanda kurmaya hazır mı?

DIŞİŞLERİ BAKANI VON JAGOW: Savaşın kökeniyle ilgili eldeki materyal yayınlanmış bulunuyor. Hükümet *kamuoyunun aydınlatılması* (vurgular benim S. Z.) için gerekli olduğu ölçüde, diplomatik müzakerelerle ilgili diğer önemli belgeleri de yayımlama niyetindedir. Ancak bu belgelerin araştırılmasıyla ilgilenecek bir parlamento komüsyonu kurulmasına karşıdır. Sorumlu taraflar bizim düşmanlarımızdır.

DR. K. LIEBKNECHT tamamlayıcı bir soru için izin ister (büyük taşkınlık): Hükümet savaşla ilgili tüm materyali derhal bize sunmaya hazır mı?

DIŞİŞLERİ BAKANI VON JAGOW: Cevabıma ekleyecek hiçbir şey yok.

DR. K. LIEBKNECHT: Tamamlayıcı bir soru daha (büyük taşkınlık). 5 Aralık 1914'de eski tarafsız İtalya'nın Başbakanı Giolitti"nin Avusturya'nın daha *1913 başında* (İtaliler S. Z.) Sırbistan'a karşı bir saldırı planladığına dair açıklaması İmparatorluk Şansölyesi'nce biliniyor muydu? (Büyük öfke ve bağırtılar.)

BAŞKAN DR. KAEMPF: Bu yeni bir soru. Bir sonraki sorunuzu alalım.

DR. K. LIEBKNECHT: İç Tüzüğümüzün 31. Maddesi'ne göre, eski sorumu tamamlamak için izin almıştım.

BAŞKAN DR. KAEMPF: Zaten iki tamamlayıcı soru sormuş bulunuyorsunuz..

DR. K. LIEBKNECHT: İç Tüzük kesin bir soru sınırlaması getirmiyor ki... Meclisteki büyük kargaşa içinde, Dr. Liebknecht bir diğer tamamlayıcı soruyu sorar: "Neden İmparatorluk Şansölyesi Reichstag'dan 4 Ağustos 1914 tarihli oturumda Belçika Ültimatomu'nu gizledi?"

BAŞKAN DR. KAEMPF: Bu da tamamlayıcı değil, ama yeni bir soru. Başka bir tamamlayıcı sorunuz yoksa, bir sonraki sorunuzu alalım.

ÜÇÜNCÜ SORU

III (a) Hükümet Alman halk kitlesinin Almanya'nın dış politikası üzerinde hak sahibi olma, dış politikanın genel halk kontrolü altına alınması ve genelde demokratikleştirilmesi lehinde, *gizli diplomasinin ortadan kaldırılması* talebinden haberdar mı? (İtalikler S. Z.)

(b) Hükümet Reichstag'taki bu oturum boyunca, yukarıdaki talepleri karşılayacak, savaş ve barış konularında halkın temsilcilerine karar hakkı verecek bir yasa tasarısı sunmaya hazır mı?

DIŞİŞLERİ BAKANI V. JAGOW: Hükümet Dr. Liebknecht'in arzularına uyarak, Anayasa'da böyle bir değişiklik yapma önerisine *olumlu yaklaşmıyor* (İtalikler S. Z.) Bu cevapla birlikte, sorunun diğer bölümünü de cevaplamış oluyoruz.

DÖRDÜNCÜ SORU:

Hükümet Alman halkının savaş ve kapitalist çevrelerin kâr hırsı ve Hükümet'in bu durumla başa çıkma yeteneğine sahip olmaması yüzünden nasıl bir ekonomik sıkıntı yaşadığını biliyor mu? Hükümet, daha fazla gecikmeksizin ve tüm özel çıkarları bir yana koyarak, bu ekonomik sıkıntıları genel refahı artırarak kontrol altına almaya ve nüfusa zorunlu geçim araçları (yiyecek, giyecek, konut, ısınma ve elektrik) sağlamaya, özellikle de üretimi genel refaha uygun olarak düzenlemeye hazır mı? Ve ürünlere el koyarak, yiyecek maddelerini muhtaç durumda olanların bedava ya da ucuza yiyecek sağlayabileceği bir biçimde dengeli dağıtımına hazır mı?

BAŞBAKANA VEKALETEN DR. LEWALD: İmparatorluk Şansölyesi böyle bir soruya cevap vermek istemiyor.

DR. K. LIEBKNECHT: Tamamlaycı bir soru (büyük taşkınlık). Hükümet bu zamana kadar yaşanan deneyimlerden, ürünlere el koymanın. . . .

BAŞKAN DR. KAEMPF: Bu tamamlayıcı değil, yeni bir soru.

DR. K. LIEBKNECHT: Bir başka tamamlayıcı soru için izin istiyorum (büyük gürültü ve taşkınlık). Hükümet Bütçe Komisyonu'nun bu taleplere paralel kararlarını mümkün olan en kısa sürede yürürlüğe koyacak mı?

BAŞBAKANA VEKALETEN DR. LEWALD: İmparatorluk Şansölyesi adına bu tamamlayıcı soruyu cevaplamayı reddediyorum.

BEŞİNCİ SORU

(a) Hükümet "yeni iç siyasal yönelim" (Neuorientierung der inneren Politik) teriminden neyi kastediyor?

(b) Hükümet bu yeni iç siyasal yönelime ilişkin somut bir programa sahip mi?

(c) Bu programın ayrıntıları neler?

(d) Hükümet bu programı ne zaman yürürlüğe koyma niyetinde?

Hükümet, bu oturumda ya da daha sonraki oturumlarda anayasanın demokratikleştirilmesi, Alman İmparatorluğu'nun ve İmparatorluğu oluşturan eyaletlerin yasama güçleri ve yürütmelerinin demokratikleştirilmesi için gereken reformları başlatacak mı? Hükümet, özellikle yasama ve yürütme organlarının yetkilerine ve ordu iç hizmet kanununun demokratikleştirilmesine ilişkin yasalarda reform düşünüyor mu?

BAŞBAKANA VEKALETEN DR. LEWALD: İmparatorluk Şansölyesi bu soruyu da cevaplamak istemiyor

DR. K. LIEBKNECHT: Tamamlayıcı bir soru (Büyük kargaşa). Prusya Seçim Reformu konusunda Hükümet'in tutumu nedir? (Meclis'in sağ tarafında büyük taşkınlık). Bu bütün Alman halkını ilgilendiren bir sorudur. Bu, Hükümet ve Reichstag'ın Alman halkının ölüm kalım sorunlarına yaklaşım tarzıdır. Halk onların nerede durduğunu öğrenecektir! (Süren taşkınlık.)

BAŞKAN DR. KAEMPF: Bu tamamlayıcı değil, yeni bir soru. Bununla kısa soruları bitirmiş bulunuyoruz...

REICHSTAG OTURUMU, (11 Ocak 1916, 14:00)

Federal Hükümet sıralarında hazır bulunanlar: Bakanlar Helfferich ve Delbrück. Gündemin ilk sırasında Parlamenter DR. K. LIEBKNECHT'in soruları yer alıyor.

DR. K. LIEBKNECHT ilk sorusunu okur:

"İmparatorluk Şansölyesi'nin, savaş sırasında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermeni halkın evlerinden sürülüp yüz binlercesinin katledildiğinden haberi var mı? Türkiye'de Ermeni ahalinin kalanının durumunu iyileştirmek ve böylesi korkunç suçları gereken cezaya çarptırmak ve bunların tekrarlanmasını imkansız kılmak için, İmparatorluk Şansölyesi Osmanlı Hükümeti ile hangi müzakerelere girişti?

Bu soruyu cevaplamak için Sayın V. Stumm söz aldı:

DANIŞMAN FRHR. V. STUMM: İmparatorluk Şansölyesi, Ermenistan'daki ateşli gösteriler üzerine, Osmanlı Hükümeti'nin Ermeni ahaliyi bazı bölgelere tehcir ederek, onlara yeni yaşam alanları tahsis ettiğinden haberdardır. Bu önlemler konusunda ahalinin tepkisiyle ilgili olarak bizimle Osmanlı Hükümeti arasında fikir alışverişi şu anda sürüyor. Daha fazla ayrıntı veremeyiz.

DR. K. LIEBKNECHT: Tamamlayıcı bir soru. İmparatorluk Şansölyesi, Profesör Lepsius'un Ermenilerin mutlak bir imhasından söz etmiş olduğundan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Hıristiyan ahalisinin bundan Alman hükümetini sorumlu tuttuğundan haberdar mı?

Bu noktada, Parlamento'da büyük bir gürültü kopması üzerine Dr. Liebknecht sorusunu tamamlayamadı.

Meclis sırasından bağırtılar. Bu yeni bir soru! Kes artık!

BAŞKAN DR. KAEMPF: Bu yeni bir soru olduğundan, size söz veremem.

DR. K. LIEBKNECHT: Sayın Başkan, sorunun tamamını dinlemeden, bunun yeni bir soru olup olmadığına karar verecek durumda değilsiniz (Meclis sıralarından gülüşmeler). Neyse, Başkan'ın bunun yeni bir soru olduğu sonucuna kendi iradesiyle değil (meclis sıralarından bağırtılar: Oha!), ama Meclis sıralarından dikkati çekildiği için vardığını düşünüyorum..

BAŞKAN DR. KAEMPF: Nasıl başkanlık edeceğimi eleştirmemenizi istiyorum. Şimdi öteki soruya geçelim.

DR. K. LIEBKNECHT: Hükümet Almanya'nın işgal ettiği topraklarda nüfusun durumuna ilişkin verileri ve yapacaklarını en kısa zamanda Reichstag'a sunmaya hazır mı? İşgal altındaki topraklarda, halkın geçim araçlarına (yiyecek, giyecek, barınma), sağlık koşullarına, haklarına, nüfusa ilişkin alınan önlemler konusunda hangi verileri sunacaksınız? Ayrıca, bu topraklarda Alman otoriteler tarafından verilen cezalar, halka karşı misilleme önlemleri, infaz edilen insanların sayısı, mallara ordu tarafından el konulması ve bu tür operasyonlarda uygulanan yöntemler, bunların çeşitleri ve nedenleri konusunda başka veriler var mı? İşgal altındaki halkların ve özellikle Belçika halkının omzuna yüklenen vergiler hakkındaki veriler nelerdir ?"

Bu soruyu cevaplamak üzere sayın Lewald'a söz verildi:

BAŞBAKAN'A VEKALETEN LEWALD: İmparatorluk Şansölyesi, Dr. Liebknecht'in istediği materyali Reichstag'a sunmaya karşıdır. Ama Reichstag Komisyonu'nun talebi üzerinde, işgal altındaki topraklarda sivil otoritelerin faaiyetleriyle ilgili bilgi verecektir.

DR. K. LIEBKNECHT: Tamamlayıcı bir soru. Savaşın başından beri, misilleme amacıyla Alman otoriteleri tarafından kaç yer ve bina tahrip edildi; aynı amaçla kaç kişi tutuklandı ve öldürüldü?

BAŞKAN DR. KAEMPF: Bu yeni bir soru olduğundan, sorulmamış kabul edildi.

DR. K. LIEBKNECHT üçüncü sorusunu okur: Hükümet hiç vakit kaybetmeksizin aşağıdaki konularda materyali Reichstag'a sunmaya hazır mı?

(**a**) Savaş sırasında, Alman ordusu ve sivil otoritelerin sıkyönetime bağlı olarak toplantı ve kişisel özgürlük hakkım askıya almasıyla (toplantıları yasaklamak, dernekleri kapatmak, özel haberleşmenin gizliliğini ihlal etmek, tutuklamalar, evlerin aranması, vb.) ilgili önlemler ve polis ve ordunun özellikle mahkemeye çıkarılmadan yaptıkları tutuklamaları konsunda bilgi verebilir misiniz? Ayrıca bu tutuklamaların nedenleri ve süreleri?

(**b**) Savaş sırasında, silahlı kuvvetler mensuplarına verilen cezaların sayısı, boyutları ve nedenleri? Ayrıca savaşın başından beri askerî cezaevlerindeki mahkûmların sayısı?

BAŞBAKAN'A VEKALETEN LEWALD: İmparatorluk Şansölyesi Dr. Liebknecht'in istediği materyalin

Reichstag'a getirilmesine karşıdır. (Dr. Liebknecht bağırır: İşte bu çok ilginç!)

BAŞKAN DR. KAEMPF: Dr. Liebknecht'in bu sözleri kabul edilemez.

DR. K. LIEBKNECHT: Tamamlayıcı bir soru. İmparatorluk Şansölyesi Almanya'da Ordu ve Polis yetkililerinin her yerde, kapalı kapılar ardında (gülüşmeler), Meclis üyeleri dahil, siyasi muhaliflerin mektuplarını gizlice açıp okuduklarını biliyor mu? (Büyük homurdanmalar. Başkan çan çalıyor!)

DR. K. LIEBKNECHT: İç Tüzüğün Başkan ve Reichstag tarafından otokrotik bir biçimde çiğnenmesini protesto ediyorum.

Böylece Liebknecht'in soruları sona erer.

Karl Liebknecht

EK:

Rosa Luxemburg Yazıları

ALMAN EMPERYALİZMİNİN HAREKÂT ALANI: TÜRKİYE(*)

Alman emperyalizminin en önemli harekât alanı Türkiye oldu. Ona yolu açan ise Deutsche Bank ve onun Asya'da giriştiği büyük işler olmuştu. Almanya'nın izlediği doğu politikasının odak noktasında Deutsche Bank'ın çalışmaları bulunuyordu. 1850 ve 1860 yıllarında Anadolu'da esas olarak, İzmir demiryolunun yapımına başlayan ve Anadolu demiryollarının İzmit'e kadarki ilk bölümünü işleten İngiliz sermayesi faaliyet gösteriyordu. Alman sermayesi sahneye 1888 yılında çıktı ve Abdülhamit'ten İngilizlerin yaptığı hattın işletme hakkını ve İzmit'ten Ankara'ya kadar olan hat ile Üsküdar,

---

(*) Bu parça Rosa Luxemburg'un 1916'da **Junius** takma adıyla yayınladığı **Die Krise der Sozial Demokratie** (Sosyal Demokrasinin Bunalımı) adlı kitabın dördüncü bölümünü oluşturmaktadır. Elinizdeki çevirinin metni ise şu basımdan çevrilmiştir: Rosa Luxemburg, **Gesammelte Werke** (Bütün Eserleri), cilt 4, Dietz Verlag, Berlin 1974.

Söz konusu parça türkçeye ilk kez 1940'larda çevrilmiştir. Aynı çevirinin daha sonraki bir baskısı ise şudur: Osmanlı Devleti ve Alman Emperyalizmi, **Aydınlık,** cilt 1. sayı 2 (Aralık 1968). s. 139-143.

Bursa, Konya ve Kayseri'ye uzanan yan hatların yapım imtiyazını aldı. Deutsche Bank 1899'da Haydarpaşa'daki istasyon tesisleri yanında bir liman kurma ve işletme imtiyazını ele geçirdi; limandaki ticaret ve gümrük işleri üzerinde tek başına egemenlik kurdu. Osmanlı Hükümeti 1901'de Deutsche Bank'a İran Körfezine dek uzanan büyük Bağdat demiryolunun yapımı için imtiyaz verdi, 1907'de ise Karaviran gölünün kurutulması ve Konya ovasının sulanması için imtiyaz tanındı. Bu büyük «barışçı kültür eserlerinin» ardında, Küçük Asya köylülüğünün «barışçı» yoldan tümüyle harap edilmesi yatmaktadır.

Bu büyük girişimlerin maliyetleri, doğal olarak, çok dallanmış karmaşık bir devlet borçları sistemi kanalıyla, Deutsche Bank tarafından sağlanıyordu. Osmanlı Devleti, sonsuza dek Siemens'in, Gwinner'in, Helfferich'in, v.b. nin borçlusu olacaktı, tıpkı daha önce de İngiliz, Fransız, Avusturya, sermayesine borçlandığı gibi. Bu borçlu bundan böyle, yalnızca istikrazların faizlerini ödemek için devlet gelirlerinden sürekli büyük meblağlar aktarmak zorunda kalmayacak, bu yolla kurulan demiryollarının gayri safi kazançları için de teminat vermek zorunda olacaktı. Burda, (Türkiye'de) en modern tesisler ve ulaştırma araçları, son derece geri, büyük bölümü doğal ekonomi koşulları içinde bulunan, en ilkel bir köylü ekonomisine aşılanıyordu. Doğu istibdatı tarafından yüzyıllardan beri acımasızca sömürülen köylülerin elinde, devlete verilen miktardan sonra kendi geçimleri için hemen hemen yalnızca birkaç ekin sapı bırakan bir köy ekonomisinin kurak

topraklarından, demiryolları için gerekli ulaşım ve kâr düzeyini sağlamak doğal olarak mümkün değildi. Ülkenin ekonomik ve kültürel yapısına ilişkin olarak, meta alışverişi ve insan ulaştırması son derece gelişmemiş bir düzeydeydi ve bu düzey çok sınırlı ölçüde yükseltilebilirdi. Beklenen kapitalist kârın oluşması için kapanması gereken açık, Osmanlı Hükümeti tarafından «kilometre teminatı»(1) adı altında, demiryolu şirketine her yıl düzenli olarak ödeniyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa bölgesindeki demiryollarının yapımı sırasında Avusturya ve Fransız sermayesince kullanılan bu sistem, şimdi Deutsche Bank'ın imparatorluğun Asya topraklarındaki girişimlerinde uygulanıyordu. Bu ek tahsisatın teminat ve karşılığı olarak Osmanlı Hükümeti, Avrupa sermayesinin temsilciliğine, yani Düyunu Umumiye İdaresine, Türkiye'deki devlet gelirlerinin ana kaynağından bir dizi vilayetin aşarını devretti. 1893 -1910 yılları arasında Osmanlı Hükümeti, örneğin Anakara demiryolu ve Eskişehir Konya hattı için 90 milyon frank 'tahsis etti.' Osmanlı Hükümeti'nce Avrupalı alacaklılara sürekli rehin edilen 'aşar', çok eski dönemlerden beri köylülerin doğrudan buğday, koyun, ipek, vb. gibi ürünleri teslim etmesine dayanıyordu. Aşar, doğrudan değil, devrim öncesi Fransa'sındaki ünlü vergi toplayıcıları türünden mültezimler tarafından

(1) Anadolu demiryollarının yapımına başlanırken, kilometre başına düşen toplam maliyet hesaplandı. Osmanlı Hükümeti işletme hasılatı ile hesaplanan toplam maliyet arasındaki farkı demiryolu şirketine ödemekle yükümlüydü.

toplanıyordu. Devlet bu mültezimlere açık arttırma yoluyla, yani en fazla arttırana, her vilayette tahmin olunan teslimatı peşin para karşılığında önceden satıyordu. Bir vilayetin aşarı, bir madrabaz ya da alacaklılar gurubunca elde edilince, bunlar her sancağın (kazanın) aşarını bir başka madrabaza satardı. Bunlar da, kendi paylarını daha küçük aracılara devrederlerdi. Herkes yaptığı masrafı çıkarmak ve mümkün olan en büyük kazancı toplamak istediğinden, aşar, köylüye yaklaştıkça bir çığ gibi büyümekteydi. Mültezim hesaplarında yanılınca, zararı köylünün sırtından çıkarmaya çalışırdı. Köylü ise sürekli borç içinde, sabırsızca ürününü satabileceği ânı bekler; buğdayını biçmiş olsa da, öşür toplayan mültezim kendine ayrılan payı almak için buyuruncaya dek harmanı haftalarca bekletmek zorunda kalırdı. Genellikle, aynı zamanda tahıl taciri de olan mültezim, köylülerin bu durumundan yararlanırdı. Çünkü tarladaki tüm ürün çürüme tehlikesiyle karşı karşıyadır, köylüyü elindeki ürünü düşük fiyatla kendine satmaya zorlar ve bu durumdan hoşnut olmayanların şikâyetleri karşısında memurların, özellikle de muhtarların yardımını sağlayacağını bilirdi. Bir vergi mültezimi bulunamazsa, aşar, hükümetçe ayni olarak toplanır, ambarlara taşınır ve borç «ödeneği» olarak kapitalistlere aktarılırdı. İşte, Avrupa sermayesinin yürüttüğü kültürel çalışma kanalıyla, «Türkiye'nin iktisaden kalkındırılması»nm iç mekanizması.

Bu faaliyetlerle iki sonuç elde edildi. Anadolu'daki köylü ekonomisi, Avrupa sermayesinin, özellikle Alman banka ve sanayi sermayesinin kullanılmasında, inceden

inceye örgütlenmiş bir sömürü sürecinin konusu oluyordu. Böylece, Almanya'nın Türkiye'deki «çıkar alanları» büyüdü. Bu da Türkiye'nin siyasal açıdan «himaye» altına alınması için fırsat sağladı ve yeni bir temel yarattı. Diğer yandan köylülüğün iktisaden sömürülmesinde gerekli bir emme aygıtı olan Osmanlı Hükümeti, Alman dış politikasına bağımlı, itaatli bir araç haline geldi. Zaten daha önce de Osmanlı maliyesi, gümrük ve vergi politikası, devlet harcamaları Avrupa denetimi altına girmişti. Alman nüfuzu özellikle askerî örgüte egemen oldu.

Bütün bu anlatılanlardan sonra, Alman emperyalizminin çıkarının Osmanlı devlet iktidarının güçlendirilmesinde, bir dereceye kadar da, onun zamansız bir yıkılmadan korunmasında yattığı açıktır. Osmanlı Devletinin yıkılışının hızlandırılması, ülkenin İngiltere, Rusya, İtalya, Yunanistan vb. tarafından paylaşılmasına yol açacak, böylece Alman sermayesinin büyük faaliyetleri açısından kendine özgü bir üs olan bu alan yitirilmek zorunda kalınacaktı. Bu, aynı zamanda İngiltere ile Rusya'nın Akdeniz devletleri olarak, iktidar alanlarının olağanüstü genişlemesine yol açacaktı. Alman emperyalizmi açısından ise «bağımsız Türk devleti» gibi kullanışlı bir aygıtın varlığını yani Osmanlı İmparatorluğu'nun «bütünlüğünü» sürdürmek söz konusuydu; ta ki, daha önceleri Mısır'ın İngilizlerce ve şimdi de Fas'ın Fransızlarca kemirilmesi gibi, Alman sermayesi tarafından kemirilen Osmanlı İmparatorluğu, Almanya'nın kucağına olgun bir meyve gibi düşene dek. Örneğin Alman emperyalizminin ünlü sözcülerinden olan Paul

Rohrbach da çok açık ve samimi bir biçimde şöyle konuşmaktadır:

«Her yandan haris komşularla çevrili olan Türkiye'nin, kendine dayanak olarak, Doğuda toprak çıkarları olmayan bir devleti araması, eşyanın tabiatı gereğidir. Bu ülke Almanya'dır. Bize gelince, Türkiye'nin ortadan kalkmasından büyük zarar göreceğiz. Eğer Türkiye'nin baş mirasçıları İngiltere ile Rusya olursa, bu yolla her iki devletin gücünü önemli ölçüde genişlemesi kaçınılmazdır. Eğer Türkiye, bize önemli bir parça düşecek biçimde paylaşılsa bile, bu bizim açımızdan güçlüklerin sona ermesi anlamına gelmeyecektir. Çünkü Rusya, İngiltere ve bir anlamda Fransa ile İtalya bugünkü Türk topraklarına komşudurlar. Karadan ya da denizden veya her iki yoldan birden kendi paylarına düşen toprakları işgal edebilirler ve savunabilirler. Buna karşılık biz, Doğu ile doğrudan her türlü ilişkiden yoksunuz. **Bir Alman Anadolu'sunun ya da bir Alman Mezopotamyasının gerçekleşmesi,** ancak en azından Rusya, dolayısıyla Fransa bugünkü siyasal amaç ve düşüncelerinden vazgeçerse mümkün olacaktır. Yani bu, **önce dünya savaşının sonucu Alman çıkarlarına uygun bir biçimde belirlenirse gerçekleşebilecektir».**(2)

8 Kasım 1898'de Şam'da Selahattini Eyyubi'nin gölgesinde, peygamberin yeşil bayrağını ve İslam dünyasını koruyup himayesi altına alacağına gösterişli bir biçimde

(2) **«Der Krieg und die deutsche Politik»,** (Savaş ve Alman Politikası) Dresden 1914. s. 36-37. (Altını çizen - R.L.)

yemin eden Almanya,(3) Abdülhamit'in kanlı rejimine çeyrek yüzyıl boyunca şevkle güç kattı ve ilişkilerin kısa bir süre soğumasından sonra, Jöntürk rejiminde(4) de bu çabasını sürdürdü. Deutsche Bank'ın çevirdiği kârlı işler yanında, başında von der Goltz Paşa bulunan, Alman danışmanlarından oluşan heyet esas olarak Osmanlı militarizminin yeniden örgütlenmesi ve eğitilmesiyle uğraştı. Doğal olarak ordunun modernleştirilmesiyle birlikte, Türk köylülerinin sırtına yeni ezici yükler bindirirken, Krupp ve Deutsche Bank için yeni parlak iş alanları açılıyordu. Bunun yanında Osmanlı militarizmi Prusya-Alman militarizmine bağımlı kılınmış, Alman politikasının Akdeniz ve Anadolu'daki dayanak noktası olmuştu.

Almanya'nın üstlendiği Osmanlı Devletini «yeniden canlandırma» işlevinin, bir cesedi ince bir işçilikle mumyalamaya çalışmaktan başka bir şey olmadığını, Türk devriminin kaderi en iyi biçimde göstermiştir. Devrimin ilk aşamasında, Jöntürk hareketinde ideolojik unsurun ağır bastığı ve yaşam vaat eden gerçek bir bahar havasının estiği ve Türkiye'nin iç yenilenmesi

(3) II. Wilhelm 1898 yılındaki Doğu yolculuğu sırasında, *Şam'a vardığında Osmanlı padişahının* ve tüm Müslümanların koruyucusu olduğunu bildirmişti. (Dietz Verlag)

(4) Jöntürklerin sağ kanadı, halk yığınlarını ve ulusal hareketleri ezen bir askerî diktatorya kurdular. Jöntürkler 1912 Temmuzunda İngiliz yanlısı feodal komprador parti tarafından düşürüldüler, ama 1913 Ocağında yeniden iktidara gelmeyi başardılar. (Dietz Verlag)

konusunda yapılan düşsel planlarıyla kendini kandırmaların sürdüğü bir dönemde, siyasal eğilim, en iyi çağdaş liberal devlet örneği olarak görülen İngiltere'ye yönelmişti. Eski padişahın kutsal rejimini uzun yıllar boyunca resmen koruyan Almanya ise, Jöntürklerin hasmı olarak görünüyordu. 1908 Devrimi görünüşte Alman doğu politikasının iflası oldu ve genel olarak Abdülhamit'in düşmesi, Alman nüfuzunun düşmesidir biçiminde bir yorum yapıldı. İktidara gelen Jöntürkler çağdaş ekonomik, toplumsal ve ulusal herhangi bir köklü reforma girişme konusunda yetersizliklerini gösterdikleri oranda, her geçen gün içine düştükleri karşıdevrimci bir gelişme sürecinde, zorunlu olarak Abdülhamit'in dededen kalma egemenlik yöntemlerine, yani birbirine kin besleyen boyunduruk altındaki halklar arasında sürekli kan banyoları düzenleme ve köylülüğü doğu despotluğunun sınırsız baskısı altında tutma yöntemine, devletin bu iki ana dayanağına yeniden geri dönüldü. Bunun için bu şiddet rejiminin suni olarak muhafazası, «yeni Türkiye'nin» yeniden baş kaygısı oldu. Dış politika alanında da çabucak Abdülhamit geleneğine, yani Almanya ile ittifaka dönüldü.

Osmanlı Devletini parçalayan Ermeni, Kürt, Suriye, Arap, Yunan ve daha sonra türeyen Arnavut ve Makedonya gibi yığınla milli mesele vardı. İmparatorluğun çeşitli bölgelerindeki ekonomik ve toplumsal sorunlar farklıydı ve yeni doğan komşu Balkan devletlerinde güçlü ve canlı bir kapitalizm yükseliyordu. Türkiye'de ekonomi uzun yıllardır özellikle uluslararası sermaye ve uluslararası diplomasi tarafından bozuluyordu. Bütün

bunların karşısında Osmanlı Devletini gerçekten canlandırmaya çalışmak son derece umutsuz bir girişimdi ve bu çürümüş, çökmüş yıkıntılar yığınını bir arada tutma yolundaki tüm denemelerin gerici bir girişimle aynı kapıya çıkacağını, herkes, özelikle de Alman sosyal demokrasisi uzun süreden beri biliyordu. Daha 1896 yılında(5) Büyük Girit ayaklanması nedeniyle, Alman parti basınında «şark meselesini» esaslı bir biçimde irdeleyen bir tartışma yer aldı. Bu tartışma Marx'ın Kırım Savaşı(6) döneminde savunduğu görüşün gözden geçirilmesine ve «Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğü» düşüncesinin, Avrupa gericiliğinin kalıntılarından biri sayılarak reddine yönelikti. Jöntürk rejiminin, ülke içinde sosyal açıdan hiçbir ürün vermediğini ve bu rejimin karşıdevrimci niteliğini, sosyal demokrat Alman basını kadar çabuk ve tam kavrayan olmadı. Osmanlı Devleti gibi çürümüş bir yapıyı yaşar hale getirmek için, hızlı bir seferberliği sağlamak amacıyla yalnızca

(5) 1896 yılında Girit Adası'ndaki Yunan ahalisi Osmanlı egemenliğine karşı silahlı mücadeleye girişti. Yunan birliklerince desteklenen ayaklanmacılar 1897 Şubat'ında Yunanistan'a ilhak olduklarını açıkladılar. Duruma büyük devletler müdahale ettiler ve Girit'in «Avrupa'nın koruyucu egemenliği» altında otonom olduğunu açıkladılar; İngiliz, Fransız, İtalyan ve Rus birlikleri adayı işgal ettiler. (Dietz Verlag)

(6) 1853-1856 yılları arasında geçen Kırım Savaşı'nda Rusya, müttefikleri İngiltere, Fransa ve Sardunya olan Osmanlı İmparatorluğu'na karşı, Yakındoğu'da egemenlik ve etkinlik kurmak amacına yönelen bir kavga yürüttü. Rusya ağır bir yenilgiye uğradı ve Osmanlı İmparatorluğu'nda daha önceleri sahip olduğu nüfuzu yitirdi. (Dietz Verlag)

stratejik demiryollarının ve gözü pek askerî uzmanların gerekli olduğu, tam Prusyalılara yaraşan bir düşünceydi.

Jöntürk hükümeti, daha 1912 yazında karşıdevrime yönelmek zorunda kaldı. Osmanlı «canlanmasının» bu savaştaki ilk davranışı, ilginç bir hükümet darbesi, anayasanın yürürlükten kaldırılması, yani biçimsel açıdan da Abdülhamit rejimine dönülmesi olmuştu.

Almanlarca yetiştirilen Osmanlı militarizmi, Birinci Balkan Savaşı'nda acı bir biçimde iflas etti. Türkiye Almanya'nın «himayesi» altında bugünkü savaşın uğursuz girdabına itildi ve bu savaşın sonucu ne olursa olsun, kaçınılmaz yazgı, Osmanlı İmparatorluğu'nun daha da parçalanmasına, hatta kesin olarak yıkılmasına yol açacaktır.

Alman emperyalizminin Doğu'daki konumu ve onun arkasında yer alan Deutsche Bank'ın çıkarları, Alman İmparatorluğunu Doğu'da bütün diğer devletlerle özellikle de İngiltere ile çelişme içine soktu. İngiltere Alman hasmına yalnızca rekabet ettiği alanlardaki işleri, dolayısıyla Anadolu ve Mezopotamya'daki tatlı kârları bırakmak zorunda kalmadı; sonuçta iki devlet bu konular üzerinde uzlaşmaya vardı. Stratejik demiryollarının yapılması, Osmanlı militarizminin Alman etkinliği altında güçlenmesi gibi olaylar, İngiltere'nin dünya politikası açısından en duyarlı olduğu noktalardan biri üzerinde geçiyordu. Orta Asya, İran, Hindistan ile Mısır arasındaki kavşak noktasıydı burası.

Rohrbach «**Bağdat Demiryolu**» adlı kitabında şöyle yazıyordu: «İngiltere, Avrupa'da karayoluyla ancak bir

yerde saldırıya uğrayabilir ve buradan ağır yara alabilir: Burası Mısır'dır. Mısır'la birlikte, İngiltere, yalnızca Süveyş Kanalı üzerindeki egemenliğini, Hindistan ve Uzak Doğu ile olan bağlantısını değil, aynı zamanda Orta ve Doğu Afrika'daki sömürgelerini de yitirecektir. Türkiye gibi bir İslam devletinin Mısır'ı ele geçirmesi, İngiltere'nin Hindistan'daki 60 milyon Müslüman tebası üzerinde tehlikeli etkiler yapması yanında, Afganistan ve İran'ı da etkileyecekti. Ama Türkiye'nin Mısır'ı ele geçirmeyi düşünebilmesi için, Anadolu ve Suriye'de tamamlanmış bir demiryolu şebekesine sahip olması; Anadolu demiryolunun Bağdat'a dek uzatılması sayesinde, Mezopotamya üzerine gelebilecek bir İngiliz saldırısını defedebilmesi; ordusunu büyütüp mükemmelleştirmesi ve genel ekonomik durumunu, maliyesini geliştirmesi gereklidir.»(7)

Paul Rohrbach Dünya Savaşı başlangıcında çıkan **«Savaş ve Alman Politikası»** adlı kitabında ise şunları söylüyordu:

«Başından itibaren Bağdat demiryolu, İstanbul ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu'daki temel askerî bölgesi ile Suriye ve Dicle, Fırat eyaletlerini doğrudan birbirine bağlamayı amaçlamıştı... Doğal olarak, Suriye ve Arabistan'da kısmen planlanan, kısmen yapımı süren ya da yapımı bitmiş olan hatlarla bağlantı içinde bulunan bir demiryolu kanalıyla Osmanlı birliklerini Mısır yönünde harekete geçirebilme olanağının yaratılması da

(7) Paul Rohrbach: **Die Bağdatbahn** (Bağdat Demiryolu), Berlin 1911, s. 18-19.

öngörülmüştü... Bir Alman-Türk ittifakı var olması koşuluyla ve bu ittifaka oranla, gerçekleşmesi daha zor olan diğer çeşitli hususların gerçekleşmesi koşuluyla, Bağdat demiryolunun Almanya açısından siyasal bir hayat sigortası anlamına geleceğini kimse inkâr edemez.»(8)

Alman emperyalizminin bu yarı resmî sözcüsü Doğu'daki plan ve amaçları böyle açıkça ifade ediyordu.

Diğer yandan Almanya, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğü sürdürme programından dolayı, tarihsel gelişmelerinin tamamlanması ve iç ilerlemeleri Avrupa Türkiye'sinin ortadan kalkmasıyla aynileşen Balkan devletleri ile çelişme içine düşmüştü. Nihayet, emperyalist yutma iştahı özellikle Türk topraklarına yönelen İtalya ile de çatışma doğdu. Bu yüzden Algeciras'da 1906'da toplanan Fas Konferasmda İtalya, İngiltere ve Fransa safında yer almıştı. Ve altı yıl sonra, Bosna'nın Avusturya tarafından ilhakını izleyen ve Birinci Balkan Savaşma ilk sinyali veren İtalya'nın Trablusgarp seferi, yani İtalyanların Almanlara verdiği bu ret cevabı, Üçlü İtilafın dağılması ve Alman politikasının bu alanda da tecrit olması anlamına geliyordu. **(Çev. *Ragıp Zarakolu*)**

* * *

Alman yayılma çabalarının ikinci yönü batıda, Fas olayında ortaya çıktı. Bismarck'ın politikasının terkedildiği, başka hiçbir yerde bu denli açıkça görülmemişti.

(8) Paul Rohrbach: **Der Krieg und die deutsche Politik,** Dresden 1914. s. 18-19.

Bilindiği gibi Bismarck, dikkati ana kıtadaki odaktan, Alsas-Loren'den başka yerlere çekmek için, kasıtlı olarak Fransa'nın sömürgeci faaliyetlerini teşvik ediyordu. Almanya'nın yeni politikası, aksine dolaysızca Fransız sömürgeci yayılma politikasını hedef alıyordu. Fas'taki durum, Osmanlı İmparatorluğu'ndan çok daha değişik bir biçimdeydi. Almanya'nın Fas'ta iddia edeceği pek fazla hak yoktu. Gerçi Alman emperyalistleri Fas bunalımı sırasında, idareten, Fas Sultanına borç vererek karşılığında bazı maden haklarını almış olan Remscheid'li kapitalist bir firmanın, Mannesmann şirketinin, iddia ettiği hakları **«hayati vatan çıkarları»** olarak şişirdiler. Ancak Fas'ta rekabet halindeki iki sermaye grubunun da (gerek Mannesmann grubunun, gerek Krupp - Schneider şirketinin) Alman, Fransız ve İspanyol girişimcilerinin oldukça uluslararası bir karışımı olması gibi herkesçe bilinen bir gerçek, ciddi olarak bir **«Alman nüfuz alanından»** söz edilebilmesini ve bu iddianın az çok başarılı bir şekilde savunulabilmesini önlüyordu... Alman İmparatorluğu'nun 1905 yılında, birdenbire Fas sorununun çözümlenmesinde söz hakkı iddia ederken ve Fas'taki Fransız egemenliğini protesto ederken gösterdiği kararlılık ve ısrar, bir göstergeydi. Bu Fransa ile dünya politikası alanında ilk çatışmaydı. Almanya henüz 1895 yılında, Fransa ve Rusya ile elbirliği halinde, Japonya'nın, Çin'e karşı kazandığı Shimonoseki zaferinden yararlanmasını önlemişti. Bundan beş yıl sonra ise Almanya'nın bütün uluslararası talan alanında Fransa ile kolkola Çin'e karşı yağma seferine katıldı. Şimdi, Fas'ta Alman politikasının Fransa'ya karşı

radikal bir yeniden yönlendirilişi ortaya çıkıyordu. Yedi yıllık süresi içinde iki defa Almanya ile Fransa'yı savaşın eşiğine getiren Fas bunalımında artık bu iki ülke arasında ana kıtadaki herhangi bir sorun, **«rövanş»** söz konusu değildi.

Fas bunalımında, Alman emperyalizminin Fransız emperyalizminin tekerine çomak sokmasıyla yaratılan yeni bir karşıtlık açığa çıkıyordu. Bunalımın sonuçlanmasıyla Almanya Fransız Kongosu karşılığında Fas'tan vazgeçti. Böylece Fas'ta sahip olduğu ve koruması gereken haklarının bulunmadığını kendisi de kabul etmiş oldu. Ancak tam da bu nedenle, Almanya'nın Fas sorunundaki hamlesi, uzun vadeli siyasal bir önem kazandı. Elle tutulur hedeflerinin ve hak iddialarının belirsizliğiyle, Fas politikası Almanya'nın sınırsız iştahını, av arayışını ele verdi. Bu, Fransa'ya karşı genel bir emperyalist savaş ilanıydı. İki devlet arasındaki karşıtlık burada apaçık ortaya serilmişti. Bir yanda ağır bir sanayi gelişimi, durgun bir halk, bin bir güçlükle bir arada tutulabilen koca bir sömürge imparatorluğunu yüklenmiş, başlıca işi ülke dışında mali işler çevirmek olan rantiye bir devlet; diğer yanda sömürge elde etmek için dünyaya açılmakta olan, birinci sıraya yükselme çabasındaki güçlü ve genç bir kapitalizm. İngiliz sömürgelerinin fethi düşünülemezdi. Bu durumda Alman emperyalizminin müthiş iştahı, Osmanlılar dışında, birinci planda yalnız Fransızlar'ın mirasına yönelebilirdi. Aynı miras, Avusturya'nın Balkanlar'daki genişleme çabalarında İtalya'nın uğradığı 'zararı Fransa'nın kesesinden karşılayarak, İtalya'yı ortak bazı işlerle üçlü ittifakta

tutabilmek için zahmetsiz bir yem imkânı veriyordu. Almanya'nın Fas'ın herhangi bir yerine yerleşmesi halinde, Fransız fatihleriyle sürekli savaş halindeki Kuzey Afrika halkına silah göndererek, Fransa'nın Kuzey Afrika İmparatorluğunu istediği an dört ucundan tutuşturarak alevler içinde bırakabileceği düşünülürse, Almanya'nın Fas üzerinde hak iddia etmesinin Fransa'yı son derece huzursuz edeceği apaçıktır. Sonunda Almanya'nın Fas'ta hak iddia etmekten vazgeçmesi ve başka bir tavizle tatmin edilmesi, sadece bu dolaysız tehlikeyi ortadan kaldırmıştı. Fransa'nın geneldeki huzursuzluğu ve dünya politikasında yaratılmış olan karşıtlık varlığını sürdürüyordu.(*)

(*) Alman emperyalist çevrelerinde Fas yüzünden kopan ve yıllarca süren gürültülü saldırı kampanyası da Fransa'nın kaygılarını yatıştırmaya yetmedi. «**Tüm Alman Derneği**» açıkça Fas'ın ilhak edilmesini savunuyordu. Tabii ki Almanya için bir **«hayat sorunu»** olarak. Ve dernek başkanı Heinrich Class'ın kaleminden çıkma **«Batı Fas Alman'dır»** başlıklı bir bildiri dağıtıyordu. Kongo alışverişi halledildikten sonra Prof. Schiemann **«Kreuz-Zeitung»**da Dışişlerinin vardığı anlaşmayı ve Fas'tan vazgeçilmesini savunmaya kalktığında **«Post»** onun hakkında şu suçlamayı yazdı:

«Sayın Prof. Schiemann doğuştan Rus'tur, belki de saf Alman soyundan bile değildir. Bu yüzden, onun her İmparatorluk Almanının bağrındaki ulusal bilince, yurtsever gurura dokunan sorunlara karşı ilgisiz ve alay edercesine tavır almasına, kimse kızamaz. Yurtsever yüreğin çarpışından, Alman halkının korkulu ruhunun acı içinde titreyişinden, sanki geçmişte kalan bir siyasi hayal, bir fetih macerasıymışcasına söz eden bir yabancının yargısı,

Fas politikasıyla Almanya sadece Fransa ile değil, dolaylı olarak yine İngiltere ile karşı karşıya geldi. İngiliz İmparatorluğu'nun, dünya politikası yollarının ikinci büyük kesişme noktasının bulunduğu Cebelitarık'ın hemen yambaşındaki Fas'ta, Alman emperyalizminin hak iddiasıyla ve bu eylemde ısrarlı bir şekilde ansızın ortaya çıkması, İngiltere'ye bir meydan okuma olarak anlaşılmalıdır. Biçimsel olarak da, Almanya'nın ilk protestosu dolaysızca İngiltere ile Fransa arasındaki 1904(9) tarihli Fas ve Mısır ile ilgili anlaşmayı hedef alıyordu. Almanya'nın isteği, apaçık bir şekilde, Fas sorununun çözümlenmesi sırasında İngiltere'yi safdışı bırakmaya varıyordu. Bu tavrın Alman İngiliz ilişkilerine kaçınılmaz olarak yapacağı etki, kimse için bir sır olamazdı. O sırada yaratılan durumu **«Frankfurter Zeitung»**un 8 Kasım 1911 tarihinde yayınlanan Londra mektubu açık bir şekilde ortaya koyuyordu:

Berlin Üniversitesi'nin öğretim üyesi olarak Prusya devletinin konukseverliğinden yararlanıyor olması nedeniyle haklı öfke ve tiksintimizi daha da fazla uyandırmalıdır. Alman Muhafazakâr Partisi'nin yayın organında Alman halkının en kutsal duygularına böylesine küfretmeye cüret eden adamın imparatorluğumuzun siyasi hocası ve danışmanı ve -haklı ya da haksız yere- imparatorun sözcüsü olarak bilinmesi bizi derin bir acıya boğuyor.»

(9) İngiltere ile Fransa 8 Nisan 1904 tarihli anlaşma (Entente cordiale) ile ihtilaflı sömürge sorunları üzerinde anlaşmaya varmıştı. Fransa İngiltere'nin Mısır üzerindeki egemenliğini tanırken, İngiltere Fas'ta Fransa'nın işine karışmamayı kabul ediyordu. (Dietz V.)

«İşte sonuç: Kongo'daki bir milyon zenci, büyük bir karın ağrısı ve 'kalleş İngiliz'e büyük bir öfke. Karın ağrısını Almanya atlatacaktır. Ama İngiltere ile ilişkimiz ne olacak? Bu şekilde süremez bu. Tarihî olasılık hesaplarına göre ya kötüleşmek, yani savaşa yol açmak zorunda, ya da kısa zamanda düzelmesi gerekiyor...

'Parter'in seferi, geçtiğimiz günlerde 'Frankfurter Zeitung'**un bir Berlin mektubunda gayet yerinde ifade edildiği gibi, Fransa'ya Almanya'nın da var olduğunu göstermeyi amaçlayan bir dirsek darbesiydi... Bu hamlenin burada yaratacağı etkiyi Berlin bilmemiş olamaz; en azından burada bulunan hiçbir gazete muhabirinin İngiltere'nin kuvvetle Fransa'ya yanaşacağından kuşkusu yoktu.**

'Norddeutsche Allgemeine Zeitung'**un hâlâ, Almanya'nın 'Fransa ile tek başına' anlaşma gerektiği yolundaki kalıplaşmış sözleri sürdürmesi anlaşılır şey değil! Birkaç yüzyıldır Avrupa'da siyasal çıkarlar sürekli artar ölçüde, içice geçmiştir. Biri darbe yedi mi, tabi olduğumuz siyasi doğa yasasına göre, diğerleri biraz sevince, biraz da kaygıya kapılıyor. İki yıl önce Avusturyalılar Rusya ile Bosna alışverişini yaptığında, Almanya büyük bir hışımla olaya kendisini de kattı. Halbuki, sonradan açıkça söylendiği gibi Viyana'da bu iş Almanyasız bağlanmak isteniyordu... Daha yakın zamanda, Alman aleyhtarı bir havayı aşmış olan İngilizlerin, birdenbire Fransa ile pazarlıklarımızın onları hiç mi hiç ilgilendirmediğine ikna olacaklarını, Berlin'dekilerin gerçekten düşünmüş olmaları olacak iş değil. Son kertede sorun iktidar sorunuydu. Çünkü bir dirsek darbesi, ne kadar**

dostane görünürse görünsün, bir tartaklamadır. Ve kimse, bunu ne zaman tam suratın ortasına yapışacak bir yumruğun izleyeceğini söyleyemez... O zamandan beri tehlike azaldı. Lloyd George'un konuşmasını yaptığı sırada, gayet ayrıntılarıyla öğrendiğimiz gibi, Almanya ile İngiltere arasında münhal savaş tehlikesi bulunuyordu...

Sir Edward Grey ve temsilcilerinin uzun süredir izlediği ve haklılığı burada inceleme konusu olmayan bu politikaya göre, Fas sorununda onlardan başka bir tavır beklenebilir miydi? Bize kalırsa, Berlin onlardan bunu beklediyse, Berlin'in politikası bu konuda mahkûm olmuştur.»

Nitekim emperyalist politika, gerek Ön Asya'da, gerek Fas'ta, Almanya ile İngiltere ve Fransa arasında keskin bir karşıtlık yaratmıştı. Ya Almanya ile Rusya arasındaki ilişki ne durumdaydı? Buradaki çatışmanın temelinde ne yatıyor? Savaşın ilk haftalarında Alman kamuoyunu egemenliği altına alan yabancı düşmanlığı havası içinde her şeye inanılıyordu. Belçikalı kadınların Alman yaralılarının gözlerini oyduğuna, Kazakların mumları yediğine ve bebekleri bacaklarından tutup parçaladıklarına inanılıyordu. Ruslar'ın, Alman İmparatorluğunu ilhak etmeyi, Alman kültürünü yok etmeyi ve (doğudaki) Warthe ile (batıdaki) Ren ırmağı arasındaki, (kuzeyde) Kiel'den (güneyde) Münih'e uzanan topraklara mutlakiyeti getirmeyi hedef aldıklarına da inanılıyordu.

Sosyal Demokratların Chemnitz'de yayınlanan **«Volksstimme»** (Halkın Sesi) 2 ağustosta şunları yazıyordu:

«Şu anda hepimiz, her şeyden önce Rus boyunduruğuna karşı savaşmayı görev biliyoruz. Almanya'nın kadınları ve çocukları Rus canavarlıklarının kurbanı olmamalıdır. Alman ülkesi Kazakların ganimeti olmamalı. Çünkü Üçlü İttifak kazanırsa, bir İngiliz vali ya da Fransız cumhuriyetçi değil, Rus Çarı Almanya'ya hükmedecek. Bu yüzden şu anda Alman kültürü ve Alman özgürlüğü adına ne varsa, hepsini acımasız ve barbar bir düşmana karşı savunuyoruz.»

«*Fraenkische Tagespost*» aynı gün şu çağrıyı yapıyordu:

«Sınırdaki kent ve kasabalarımızı şimdiden işgal etmiş olan Kazakların ülkemizin içlerine akın edip kentlerimize ölüm saçmasını istemiyoruz. Barış sevgisine barış bildirisi imzaladığı gün bile Sosyal Demokratların inanmadığı ve Rus halkının en büyük düşmanı olan, Rus Çarı'nın Alman soyundan gelen birine hükmetmesini istemiyoruz.»

Ve «*Königsberger Volkszeitung*» 3 Ağustos tarihinde şöyle yazıyordu:

«Fakat hiçbirimiz, askerliğe yükümlü olsun olmasın, savaş sürdürüldükçe, bu beş para etmez Çarlığı sınırlarımızdan uzak tutmak için elinden gelen her şeyi yapmak zorunda olduğundan bir an bile kuşku duyamaz. Bu Çarlık, savaşı kazanacak olsa, yoldaşlarımızın binlercesini Rusya'nın korkunç zindanlarına kapatacaktır. Rus bayrağı altında halkın kendi kaderini tayin etme hakkının zerresi yoktur. Hiçbir Sosyal Demokrat yayına izin verilmez. Sosyal Demokrat dernekler ve toplantılar yasaktır. Ve bu yüzden hiçbirimizin aklından, savaşı Rusya'nın

kazanıp kazanmayacağına seyirci kalmak geçmez. Hepimiz, bundan böyle de savaşa karşı olmakla birlikte, Rusya'ya hükmeden bu orospu çocuklarının vahşetlerinden korunmak için elele verelim.»

Alman Sosyal Demokratlarının bu savaştaki tavrı açısından ayrı bir konu oluşturan, Alman kültürüyle Rus Çarlığı'mn ilişkisine, daha sonra yakından eğileceğiz. Çarın Alman imparatorluğu'na ilişkin ilhak planlarına gelince, aynı şekilde kolaylıkla, Rusya'nın Avrupa'yı ya da ayı ilhak etmek istediği varsayılabilir. Bugünkü savaşta sadece iki devletin varlığını sürdürme sorunu var: Belçika ve Sırbistan. İki devlete karşı da, Almanya'nın hayatının tehlikede olduğu çığlıkları eşliğinde Alman ordusunun topları harekete geçti. Bilindiği gibi toplu ayinlerle cinayete tapanlarla herhangi bir tartışma yararsız. Ancak ayaktakımmın iç güdüleriyle ve milliyetçi kışkırtıcı basının ayaktakımma sunduğu büyük laflarla değil, siyasi terimlerle düşünenler için, Rus Çarı'nın Almanya'nın ilhakı kadar gökteki ayın da ilhakını hedef alabileceği açık bir şey olmalıdır. Rus politikasının tepesinde adi katiller bulunuyor, ama deliler değil. Ve mutlakiyetin politikası bütün özgünlüğü bir yana, öteki politikayla şu ortak yana sahip: Bir karış havada değil, gerçek imkânların dünyasında hareket eder ve orada da gerçekler katıdır. Alman yoldaşların tutuklanarak ömür boyu Sibirya'ya sürgün edilmesine ve Alman İmparatorluğu'na Rus mutlakiyetçiliğinin getirilmesine gelince, kanlı Çar'ın devlet adamları bütün ilkelliklerine rağmen, bizim partinin yazarlarından daha iyi birer tarihî materyalisttirler. Bu devlet adamları gayet iyi bilirler ki, siyasi

bir devlet biçimini insan dilediğince bir yere **«getiremez»,** aksine her devlet biçimi belirli bir ekonomik toplumsal temele tekabül eder. Onlar kendi acı tecrübelerinden bilirler ki, Rusya'da bile kendi egemenlikleri koşullara neredeyse dar geliyor. Ve nihayet bilirler ki her ülkede hükmetmekte olan gericilik, yalnız kendi ülkesine tekabül eden biçimlere ihtiyaç duyar ve yalnız bu biçime uyarlı davranabilir; yine mutlakiyetçiliğin Alman sınıfsal ve partiler arası ilişkilere tekabül eden türevi, Hohenzollern polis devleti ve Prusya'nın üç sınıflı seçim sistemidir.(10) Kısaca duruma ciddi bir şekilde yaklaşılması halinde, daha baştan, Rus Çarı'nın oldukça ihtimal dışı görünen bir topyekûn zaferi halinde bile Alman kültürünün bu ürünlerini sarsmak istemesi için bir neden görmek mümkün değildir.

Gerçekte Rusya ile Almanya arasında bambaşka karşıtlıklar söz konusuydu. İki devleti karşı karşıya getiren iç politika olmadı; aksine bu alanda ortak eğilimleri ve benzerliklerle iki devlet arasında yüzyıllar süren geleneksel bir dostluk oluştu. İki devletin birbiriyle çatışmasına, iç politikadaki dayanışmalarının aksine ve buna

(10) Üç sınıflı seçim sistemi, eşitlikçi olmayan, dolaylı bir seçim sistemiydi. Her seçim bölgesinin seçmenleri ödedikleri dolaysız verginin miktarına göre üç sınıfa ayrılırdı. Sınıflardan her biri, aynı sayıda seçici üye seçerdi, bunlar da bölgenin meclisteki temsilcilerini seçerdi. Demokratik olmayan bu seçim sistemi 1849 ile 1918 yılları arasında Prusya meclisinin temsilciler meclisi üyelerinin seçilme yöntemiydi. (Dietz V.)

rağmen, dış politika alanı, dünya politikasının av sahaları yol açtı.

Rusya'daki emperyalizm de tıpkı batıdaki devletlerde olduğu gibi değişik türde öğelerin içiçe geçmesiyle oluşmuştur. Buna karşılık en belirgin çizgisini Almanya'da ya da İngiltere'de olduğu gibi birikime doymayan sermayenin ekonomik yayılması değil, devletin siyasi çıkarları oluşturur.

Gerçi Rus sanayisi kapitalist üretim için tipik olan bir davranışla ve iç pazarının tamamlanmamış olmasına rağmen, uzun süredir doğuya, Çin, İran, Orta Asya'ya ihracat yapıyor; Çar hükümeti de kendi **«nüfuz alanı»**na aradığı temeli oluşturabilecek bu ihracatı elden geldiğince teşvik ediyor. Fakat devlet politikası, burada iten güçtür, itilen değil. Bir yandan Çarlığın fetih eğilimlerinde dev imparatorluğun geleneksel yayılması ifadesini buluyor. Bugün 170 milyon insanı içine alan bu imparatorluk ekonomik ve stratejik nedenlerle açık denizlere, doğuda Pasifik Okyanusu'na, güneyde Akdeniz'e uzanmaya çalışıyor. Diğer yandan bu işte, mutlakıyetin yaşamsal çıkarları da rol oynar. Çarlığın onsuz kesinlikle var olamayacağı kapitalist yabancı ülkelerin mali kredisini güvenceye alabilmek için, dünya politikasının alanında büyük devletlerin genel rekabeti içinde saygın bir konum kazanma zorunluluğudur bu. Buna bütün monarşilerde olduğu gibi bir de hanedan çıkarları eklenir; yönetim biçimi ile halkın büyük yığını arasında gittikçe keskinleşen karşıtlık karşısında, sürekli olarak devlet sanatının vazgeçilmez bir kocakarı ilacı olarak dış itibara

ve dikkatin iç güçlüklerden başka yöne çekilmesine gerek duyulur.

Modern burjuva çıkarlar da gittikçe artan ölçüde Çarlık ülkesindeki emperyalizmin başlı başına bir faktörü haline geliyor. Mutlakıyet rejiminde doğal olarak bütünüyle gelişimini ortaya koyamayan ve eninde sonunda ilkel talan sistemi evresini aşamayan genç Rus kapitalizmi, yine de dev imparatorluğun doğal yardımcı kaynaklarında kendisi için dev bir gelecek görüyor. Mutlakıyet ortadan kaldırılır kaldırılmaz -sınıf mücadelesinin uluslararası düzeyinin kendisine bu fırsatı tanıyacağı varsayılırsa- Rusya'nın çabucak ilk modern kapitalist devlet haline geleceği su götürmez bir gerçek. Rus burjuvazisine oldukça belirgin bir emperyalist atılım isteği kazandıran ve dünyanın paylaşılması sırasında hırsla kendi isteklerini ilan ettiren, bu geleceği sezmesi ve adeta avans halindeki birikim iştahıdır. Bu tarihî atılganlık, aynı zamanda Rus burjuvazisinin bugüne ilişkin oldukça güçlü çıkarlarından da destek görür. Bunlardan birincisi, silahlanma sanayisinin ve ona malzeme sağlayanların elle tutulur çıkarıdır. Ne de olsa Rusya'da epey kartelleşmiş olan ağır sanayi büyük rol oynar. İkincisi **«iç düşman»** ile olan karşıtlıktır. Devrimci proletarya ile olan karşıtlık, Rus burjuvazisinin militarizme verdiği değeri ve dünya politikası alanındaki başarının dikkati dağıtıcı etkisine verilen önemi artırarak, burjuvaziyi karşı devrimci rejim safında birleştirdi. Rusya'daki burjuva çevrelerin ve hele liberallerin emperyalizmi, devrimin fırtınalı havasında giderek arttı ve Çarlığın geleneksel dış politikasının bu modern biçimine modern bir görünüm kazandırdı.

Gerek Çarlığın geleneksel politikasının, gerek Rus burjuvazisinin modern iştahının ana hedefi, Bismarck'ın ünlü sözlerine göre, Karadeniz'deki Rus topraklarının sokak kapı anahtarını oluşturan Boğazlardır. Bu hedef uğruna Rusya, 18. yüzyıldan beri Türkiye ile bir dizi kanlı savaş yürüttü, Balkan'da kurtarıcılık görevini üstlendi ve bu iş için de İsmailiye, Navarin, Sinop, Silistre ve Sivastapol'da, Plevne ve Şipka'da dev ceset yığınları bıraktı. Şimdi Alman Sosyal Demokratlarında Alman kültürü ve özgürlüğünün savunulması nasıl bir işleve sahipse, o zaman da Slav kardeşlerinin ve Hıristiyanların Osmanlılara karşı savunulması Rus mujiğini harekete geçiren savaş efsanesi oldu.

Fakat Rus burjuvazisi de, Akdeniz'e açılmaya, Mançurya'ya ya da Moğolistan'a kendi kültürünü götürmekten çok daha fazla istekliydi. Japonya savaşının liberal burjuvazi tarafından, anlamsız bir macera olarak bu denli sert eleştiriye uğramasının başlıca nedeni, Rus politikasını en önemli görevinden -Balkanlar'dan- uzaklaştırmış olmasıdır. Rus egemenliğinin Doğu Asya'da, Orta Asya'da, ta Tibet'e ve İran'ın içlerine kadar yayılması, İngiliz emperyalizmini son derece huzursuz kılmak zorundaydı. Dev Hint ülkesini yitirmekten kaygılanan İngiltere, Çarlığın Asya'daki ilerlemesini artan bir kuşkuyla izlemek zorundaydı. Gerçekten de Asya'daki İngiliz-Rus karşıtlığı, yüzyıl başı dolaylarında uluslararası durumun en büyük dünya politikası karşıtlığıydı. Muhtemelen bugünkü dünya savaşından sonraki emperyalist gelişmenin de odak noktası bu olacak. Rusya'nın 1904'teki gürültülü yenilgisi ve devrimin patlaması durumunu değiştirdi.

Çarlığın gözle görülebilir zayıflamasını, 1907'de İran'ın ortaklaşa olarak yutulmasına(11) ilişkin bir anlaşmaya ve Orta Asya'da dostça komşuluk ilişkilerine varan, İngiltere ile bir yumuşama dönemi izledi.(12) Bu sayede bir süre için Rusya'nın doğudaki büyük girişimlerinin önüne geçilmişti ve enerjisi daha da büyük bir hızla eski hedefine Balkan politikasına yöneldi. İşte bu noktada Çarlık Rusya'sı, yüzyıl süren sadık ve köklü bir dostluktan sonra ilk defa Alman kültürüyle derin ve acı bir karşıtlığa düştü. Boğazlara giden yol, Osmanlı İmparatorluğu'nun cesedi üzerinden geçiyor. Almanya ise bir on yıldır bu cesedin **«bütünlüğünü»** dünya politikası alanındaki en yüce görevi olarak görüyordu. Rus Balkan politikasının yöntemi tabii ki bazı değişiklikler gösterdi. Ve Rusya da bir süre için Çarlığın boyunduruğundan kurtulma çabasındaki Balkan Slavlarının **«nankörlüğünden»** duyduğu öfkeyle Osmanlı İmparatorluğu'nun **«bütünlüğü»** ilkesini savundu; aynı zamanda da paylaşımın daha elverişli bir zamana ertelenmesi gerektiği hesabını yapıyordu. Şimdi ise Osmanlı İmparatorluğu'nun nihai yok oluşu hem Rusya'nın planlarına, hem de kendi hesabına Hindistan ve Mısır'daki konumunu

(11) Kaynak metinde: **«kapatılmasına»** (D.V.)

(12) İngiltere ile Rusya arasındaki 31 ağustos 1907 tarihli anlaşmayla İran iki devlet arasında paylaşıldı. Afganistan İngiliz egemenliği altında alındı ve Çin'in Tibet üzerindeki egemenlik hakkı tanındı. Böylece 1904'te oluşturulan Entente cordiale, Triple Entente (Üçlü uzlaşma) halinde genişletildi. (D.V.)

güçlendirmek için, arada kalan Türk bölgelerini -Arabistan ve Mezopotamya- İngiliz asası altındaki bir büyük Müslüman ülke halinde birleştirme çabasındaki, İngiltere'nin politikasına uyuyor.

Böylece Ortadoğu'da Rus emperyalizmi, daha önce İngiliz emperyalizmi gibi, Osmanlı çözülüşünden ayrıcalıklı olarak yararlanan, Boğaz'daki özel muhafız olarak yerleşmiş Alman emperyalizmiyle karşı karşıya geldi.

Alman basınına göre 1908 Ocağı'nda Rus liberal politikacı Peter Struve şunları yazıyordu:

«Artık büyük bir Rusya yaratmanın tek bir yolunun olduğunu söyleme zamanıdır. Bu yol şudur: Bütün gücümüzün, Rus kültürünün gerçek etkisine açık bir bölgeye yöneltilmesi. Bu bölge, bütün Karadeniz havzasıdır, yani Karadeniz'e kıyısı olan bütün Avrupa ve Asya ülkeleri. Burada dokunulmaz ekonomik egemenliğimiz için gerçek bir temele sahibiz: İnsan gücü, taş kömürü ve demir. Bu gerçek temel üzerinde -ve yalnızca bu temel üzerinde- yorulmak bilmeden yapılacak, tüm yönleriyle devlet desteğini görmesi gereken bir kültür çalışmasıyla, ekonomik olarak güçlü bir Büyük Rusya yaratılabilir.»

Bugünkü dünya savaşının başlangıcı sırasında aynı Struve, henüz Osmanlıların savaşa müdahale etmesinden önce, şu satırları yazıyordu:

«Alman politikacıları arasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya'nın korunması altında Mısırlaştırılması fikri ve programı haline dönüşen, bağımsız bir politika ortaya çıktı. İstanbul ve Çanakkale Boğazları bir

Alman Süveyş'i haline getirilmek İsteniyordu. Henüz, Osmanlıları Afrika'dan çıkaran Osmanlı-İtalyan savaşından ve Türkler'in neredeyse Avrupa'dan sökülüp atılmasıyla sonuçlanan Balkan savaşından önce, Almanya için şu görev apaçık ortaya çıktı: Almanya'nın ekonomik ve siyasi durumunu sağlamlaştırması adına Osmanlı İmparatorluğu'nu ve bağımsızlığını ayakta tutmak. Sözü geçen savaşlardan sonra bu görev yalnız şu değişikliğe uğradı: Osmanlı İmparatorluğu'nun son derece zayıf olduğu ortaya çıkmıştı ve bu koşullar altında bir ittifak, fiilen Osmanlı İmparatorluğu'nu Mısır'ın düzeyine indiren bir mandaya ya da vesayete dönüşmek zorundaydı. Ancak şu açıktır ki, Karadeniz'de ve Marmara'da bir Alman Mısır'ı, Rusya açısından tümüyle çekilmez bir şey olacaktır. Bu yüzden, Rus hükümetinin General Liman von Sanders'in(13) aldığı görev gibi, bu türden bir politikaya yönelik adımları derhal protesto etmiş olması bir sürpriz olmamalı; Liman von Sanders sadece Osmanlı ordusunu düzenlemekle kalmayacak, aynı zamanda Konstontinopol'da bir de kolorduya komuta edecekti. Formalite olarak Rusya'nın isteği yerine getirildi. Ancak gerçekte durumda hiçbir değişiklik olmadı. Bu koşullar altında 1913 Aralığı'nda Rusya ve Almanya arasındaki

(13) 1913 Aralığında General Otto Liman Von Sanders'in başkanlığındaki bir Alman askerî heyeti, Osmanlı ordusunu yeniden organize etmek için İstanbul'a geldi. Başta düşünülmüş olan, boğazlarda yerleştirilmiş olan bir Türk kolordusunun komutasını almasını Rusya, sert biçimde protesto etti. Böylece General von Sanders'in emrine başka bir bölgedeki Osmanlı birlikleri verildi. (D.V.)

bir savaşın eşiğindeydik: Liman von Sanders'in askerî görevi, Türkiye'nin 'Mısırlaştırılması'na yönelik Alman politikasını açığa çıkarmıştı.

Alman politikasının bu yeni yönü bile, Almanya ile Rusya arasında silahlı bir çatışmaya yol açmaya yeterdi. Dolayısıyla 1913 aralık ayında, kaçınılmaz olarak dünya çapındaki bir çatışma niteliğini kazanmak zorunda olan bir çatışmanın olgunlaşması dönemine girdik.»

Fakat Rus politikası dolaysızca Almanya ile çarpışmaktan çok, Balkanlar'da **Avusturya** ile çatıştı. Alman emperyalizminin siyasi tamamlayıcısı, siyam ikizi ve aynı zamanda kötü kaderi, Avusturya emperyalizmidir.

Dünya politikasıyla kendini dört bir yandan tecrit ettiren Almanya, müttefik olarak yalnız Avusturya'yı buldu. Avusturya ile ittifak gerçi eski, Bismarck tarafından daha 1879 yılında kuruldu, ancak o zamandan beri niteliği tümüyle değişti. Fransa ile karşıtlık gibi Avusturya ile olan ittifak da son on yılların gelişimiyle yeni bir içeriğe kavuştu. Bismarck sadece 1864-1870 savaşlarıyla yaratılan yeni toprakları savunmayı düşünüyordu. Onun kurduğu Üçlü İttifak gerçekten de muhafazakâr bir niteliğe sahipti; özellikle Avusturya'nın Alman devletler birliğine katılmaktan nihai olarak vazgeçmiş olması, Bismarck'ın yaratmış olduğu durum ile uzlaşılması ve Almanya'nın ulusal bölünmüşlüğünün ve büyük Prusya'nın askerî hegemonyasının onaylanması anlamına gelmesi bakımından Avusturya'nın Balkanlar'daki eğilimleri kadar Almanya'nın Güney Afrika'da elde ettiği topraklar da Bismarck'ın hoşuna gitmiyordu.

«Düşünce Ve Anılar»ında şunları söyler:

«Tuna havzasının sakinlerinin, Avusturya-Macar monarşisinin bugünkü sınırlarının ötesine uzanan ihtiyaç ve planlara sahip olmaları doğaldır. Ve Alman imparatorluk anayasası, Avusturya'nın, Romanya halkının doğu sınırları ile Cattaro körfezi arasında bulunan siyasî ve maddi çıkarlarının bir uzlaşmasına ulaşabileceği yolu gösterir. Fakat tebaasını mülküyle ve kanıyla komşularının isteklerinin gerçekleştirilmesi için ödünç vermek, Alman İmparatorluğunun görevi değildir.» (Altını ben çizdim. R.L.)

Bunu daha da çarpıcı bir şekilde, Bosna'nın Pommern'li bir bombacının kemikleri kadar değerli olmadığı şeklindeki ünlü sözleriyle açıklamıştı. Bismarck'ın gerçekten de Üçlü İttifak'ı Avusturya'nın yayılma çabalarının hizmetine vermeyi düşünmediğini en iyi, 1887 yılında Rusya ile imzalanan bir **«Karşılıklı Saldırmazlık Anlaşması**(14) kanıtlar. Bu anlaşmaya göre Alman İmparatorluğu, Rusya ile Avusturya arasındaki bir savaş durumunda Avusturya'nın safına geçmeyecek, **«iyi niyetli tarafsızlığını»** koruyacaktı.

Alman politikasında emperyalist dönüşüm gerçekleştikten sonra, Avusturya ile ilişkisi de değişti. Avusturya-

(14) Kaynakta: 1884-1887'de Almanya ile Rusya arasında imzalanan **«Karşılıklı Saldırmazlık Anlaşması»** iki devletin de üçüncü bir devletle savaş halinde iyi niyetli tarafsızlık içinde kalmasını öngörüyordu. Anlaşma, Rusya'nın Avusturya'ya ya da Almanya'nın Fransa'ya saldırması halinde, geçerli olmayacaktı. (D.V.)

Macaristan, Almanya ile Balkanlar arasında, dolayısıyla Alman doğu politikasının odağına giden yol üzerinde bulunuyor. Avusturya'yı karşısına almak, Almanya'nın politikasıyla kendini hapsettiği genel tecrit karşısında, her türlü dünya politikası planından vazgeçmekle eşanlamlı olurdu. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'nun anında ortadan kaldırılması ve Rusya'nın, Balkan devletlerinin ve İngiltere'nin olağanüstü bir güç kazanmasıyla özdeş olan, Avusturya-Macaristan'ın güç kaybetmesi ve çöküşüyle; gerçi Almanya'nın birliği ve güçlenmesi gerçekleştirilmiş olurdu, ama Alman İmparatorluğu'nun emperyalist politikasının da son nefesini vermesine yol açılırdı.(15) Dolayısıyla Habsburg monarşisinin kurtarılması ve korunması, mantık gereği, nasıl Osmanlı İmparatorluğu'nun ayakta tutulması asıl göreviyse, Alman emperyalizminin yan görevi haline geldi. Ancak Avusturya, Balkanlar'da sürekli gündemdeki bir savaş durumu demekti. Osman İmparatorluğu'nun durdurulmaz çözülme süreci, Avusturya'nın hemen yanı başındaki Balkan devletlerinin kurulmasına ve güçlenmesine yol açtığından beri, Habsburg devletiyle genç komşuları arasındaki karşıtlık da başlamıştı. Bağımsız ve

(15) **«Neden Almanya'nın savaşı?»** adlı emperyalist broşürde şu satırları okuyoruz: «**Rusya daha önce de bize Alman - Avusturya'sını, 1866 ve 1870-1871'deki ulusal birleşme sırasında dışarıda kalmak zorunda kalan on milyon Alman'ı, sunarak bizi tavlamaya çalıştı. Onlara Habsburg monarşisini satsaydık, ihanetin bedelini almış olacaktık.»**

varlığını sürdürme yeteneğine sahip ulusal devletlerin, aynı ulusal grupların parçalarından oluşmuş ve bu grupları ancak diktatörlük yasalarının değneğiyle yönetmesini bilen monarşinin hemen yambaşmda, ortaya çıkışının, zaten sarsılmış olan monarşinin çözülüşünü hızlandıracağı açıktır. Avusturya'nın içteki yaşama yeteneksizliği kendini tam da Balkan politikasında ve özellikle Sırbistan ile ilişkisinde gösterdi. Avusturya, kendisini ayırım yapmadan kâh Selânik'e, kâh Dıraç'a (Durazzol) atan emperyalist iştahına rağmen, henüz iki Balkan savaşıyla güç ve toprak kazanmadan önce de, Sırbistan'ı ilhak edecek durumda değildi. Sırbistan'ı kendi topraklarına katmakla, Avusturya kendi içindeki inatçı Güney Slav uluslarından birini güçlendirmiş olacaktı. Oysa zaten acımasız ve kaba rejimi bu ulusal grubu dizginlemekte büyük güçlük çekiyordu.(16)

---

(16) «**Kölnische Zeitung**», Saraybosna'daki suikast sonrasında, yani savaşın arefesinde, resmî Alman politikasının tavrı henüz açıklanmamışken, şunları yazıyordu:
Koşulları bilmeyen, Avusturya'nın Bosna'da yaptığı bütün iyi işlere rağmen, nüfusun yüzde 42'sini oluşturan Sırpların arasında neden bu kadar az sevildiği, sorusunu sorabilir. Bu sorunun cevabını yalnız bu halkı ve koşullarını gerçekten tanıyan biri anlayabilir. Konuya uzak olanlar ve özellikle Avrupa'nın kavramlarına ve koşullarına alışık olanlar, bir şey anlamadan kalacaktır. Cevap apaçık şudur: Bosna'nın yönetimi, yapısıyla ve temel fikirleriyle baştan ayağa tümüyle bozuktu. Ve bunun suçlusu, kısmen bugün de, (işgalden bu yana geçen) bir insan ömründen fazla bir zaman sonra da, ülkedeki gerçek koşullar hakkında hüküm süren bilgisizliktir.»

Ancak Avusturya, Sırbistan'ın normal bağımsız gelişimine tahammül ederek, ondan normal ticaret ilişkileri yoluyla yararlanamaz. Çünkü Hasburg monarşisi burjuva bir devletin siyasi örgütlenmesi değil, sadece devlet gücünün imkânlarından yararlanarak monarşinin çürük yapısı dayandığı sürece para vurma peşinde koşan, toplumsal parazit gruplarının gevşek bir birliğidir. Nitekim Avusturya Macar toprak sahipleri ve tarımsal ürünlerin suni olarak pahalılaşması yararına, Sırbistan'dan hayvan ve meyve ithalâtını yasakladı ve böylece bu köylüler ülkesi ürünlerinin pazarıyla bağlantıdan yoksun bırakıldı. Avusturya'nın sanayi kartelinin yararına ise; Sırbistan'ı, sanayi ürünlerini aşırı yüksek fiyatlarla, yalnızca Avusturya'dan satın almaya zorladı. Sırbistan'ı ekonomik ve siyasi bağımlılık durumunda tutabilmek için, Sırbistan'ın doğuda Bulgaristan ile ittifak oluşturarak Karadeniz'e açılabilmesini ve batıda Arnavutluk'ta bir liman sahibi olarak Adriyatik denizine bir çıkış elde etmesini önledi. Kısaca Avusturya'nın Balkan politikası Sırbistan'ın boğazlanmasını hedef alıyordu. Fakat Avusturya'nın Balkan politikası aynı zamanda, genel olarak Balkan devletlerinin karşılıklı olarak birbirine yaklaşmasına ve içte canlılık kazanmasına karşıydı ve bunlar açısından sürekli tehlike oluşturuyordu Avusturya emperyalizmi kâh Bosna'nın ilhakıyla, kâh Yenipazar sancağı ve Selanik üzerinde hak iddia ederek, kâh Arnavutluk kıyısı üzerinde hak iddia ederek Balkan devletlerinin varlığını ve gelişim imkânlarını tehdit ediyordu. Avusturya'nın bu eğilimlerinin hatırına ve İtalya'nın rekabeti sonucu, İkinci Balkan

Savaşından sonra da, ilk gününden beri emperyalist rakiplerin entrikalarının oyuncağından başka bir şey olamayan, bir Alman hükümdarının yönetimindeki **«bağımsız Arnavutluk»** komedisi yaratılmak zorundaydı.

Böylece Avusturya'nın emperyalist politikası, son on yılda, Balkanlar'da, normal ilerici gelişime ayak bağı oldu ve kendiliğinden şu kaçınılmaz ikileme yol açtı: Ya Habsburg monarşisi, ya da Balkan devletlerindeki kapitalist gelişim! Kendini Osmanlı egemenliğinden kurtarmış olan Balkanlar, Avusturya engelini de ortadan kaldırma görevi karşısında kaldılar. Avusturya-Macaristan'ın yok oluşu, tarihi olarak yalnızca Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün devamıdır ve ikisi birlikte, tarihi gelişim sürecinin bir gereğidir.

Ancak bu ikilem savaştan, hem de dünya savaşından başka bir çözüme izin vermiyordu. Çünkü Sırbistan'ın arkasında, Ortadoğu'daki bütün emperyalist programından vazgeçmeden, Balkanlar'daki nüfuzunu ve **«koruyucu»** rolünü terk edemeyecek olan Rusya vardı. Avusturya'nınkinin tam tersine, Rus politikası Balkan devletlerini -Rus himayesi altında tabii- birleştirme amacını güdüyordu. 1912'deki muzaffer savaşla Avrupa Türkiye'sini neredeyse tümüyle silip süpürmenin eşiğine gelen Balkan Birliği Rusya'nın eseriydi ve Rusya'nın girişimlerinde Avusturya'ya yönelen mızrak ucunu oluşturuyordu. Gerçi Balkan Birliği Rusya'nın bütün çabalarına rağmen hemen ardından İkinci Balkan Savaşında dağıldı. Ama bu savaştan zaferle çıkmış olan Sırbistan, Avusturya'nın baş düşmanı olduğu ölçüde, Rusya'nın

müttefikliğine mahkûm oldu. Habsburg monarşisinin kaderine bağlanmış olan Almanya, onun sapma kadar gerici Balkan politikasını adım adım desteklemek ve Rusya ile iki kat keskin bir ihtilafa girmek zorunda kalıyordu.

Fakat Avusturya'nın Balkan politikası ayrıca, gerek Avusturya'nın gerek Osmanlı İmparatorluğu'nun yok oluşunu canı gönülden isteyen İtalya ile de bir karşıtlığa yol açtı. İtalya'nın emperyalizmi, Avusturya'nın elindeki İtalyan topraklarında, yayılma isteklerinin en yakın ve en rahat bahanesini buluyor, çünkü bu bahane aynı zamanda popüler de, İtalya'nın yayılma istekleri, işlerin yeni bir düzene koyulması halinde, öncelikle Adriyatiğin karşı kıyısındaki Arnavutluk'a yöneliyor. Daha Trablusgarp savaşında ağır bir darbe yiyen Üçlü İttifak, iki Balkan savaşından beri gündemdeki bunalımla, tümüyle tükeniyor ve iki merkez güç bütün dünyayla keskin bir karşıtlığa düşüyor. İki çürüyen cenazeye zincirlenmiş Alman emperyalizmi, dosdoğru dünya savaşma doğru yol alıyordu.

Ayrıca, bu gidiş tümüyle bilinçliydi. Başta itici güç olarak Avusturya, yazgısal bir körükle yıllardan beri mahvoluşa doğru koşuyordu. Başında Arşidük Franz Ferdinand'ın ve onun uşağı Baron von Chlumecky'nin bulunduğu egemen dinî-askerî grup, adeta saldırmak için bahane arıyordu. 1909 yılında Alman diyarlarında gereken savaş heyecanını yaratmak için Prof. Freidmann'a, Sırpların Habsburg monarşisine karşı geniş çaplı şeytanca bir komplo hazırlığını ortaya koyan ünlü belgeleri

hazırlattı. Bu belgelerin tek kusuru, baştan sona sahte olmalarıydı. Birkaç yıl sonra, Avusturya'nın Üsküp Konsolosu Prochaska'nın(17) korkunç bir şekilde işkence gördüğü biçimindeki günlerce yayılan haberin barut fıçısına düşen bir alev olması düşünülüyordu. Oysa o sırada Prochaska, neşesi ve sağlığı gayet yerinde Üsküp sokaklarında ıslık çalarak geziniyordu. Nihayet Saraybosna suikastı gerçekleşti. Çoktandır özlemi çekilen tüyler ürpertici ve gerçek cinayet işlenmişti. **«Hiçbir cinayet bu cinayet kadar kurtarıcı, selamete kavuşturucu bir etki yapmamıştır.»** Böylesi sevinç çığlıkları atıyordu. Alman emperyalistlerinin sözcüleri. Avusturyalı emperyalistler daha da büyük sevinç çığlıkları attılar ve arşidükalığm cesetlerini henüz tazeyken kullanmaya karar verdiler.(18) Berlin'le kısa bir haberleşmeden sonra, savaşa karar verildi ve kapitalist dünyayı dört bir ucundan tutuşturacak olan kundak niyetine de ültimatom gönderildi.

---

(17) Birinci Balkan Savaşı sırasında 1912 Kasım'ında, o zamana kadar Osmanlı egemenliğinde bulunan Prizren kentine Sırp birliklerinin girişi sırasında, kente giren askerlerle orada görevli Avusturya-Macaristan konsolosu Prochaska arasında bir atışma çıktığı söylentileri yayılmıştı. Söylentilere göre olay sırasında konsolos gözaltına alınmış ve kendisine kötü muamele edilmişti. Avusturya-Macaristan hükümeti bu vesileyle Sırp hükümetine karşı diplomatik adımlar atmıştı. (D.V.)

(18) Bakınız: **«Neden Almanya'nın Savaşı»,** s. 21. Arşidük kliğinin yayın organı **«Büyük Avusturya»,** her hafta şu tarzda ateşli yazılar yayınlıyordu:

Saraybosna'daki olay sadece bunun bahanesini yaratmıştı. Nedenler, ihtilaflar, her şey çoktan savaşa hazırdı. Bugün içinde yaşadığımız karşılıklı saflaşmalar,

---

«Arşidük-veliaht Franz Ferdinand'ın intikamını onurlu ve onun duygularına yaraşır şekilde almak istiyorsak, İmparatorluğun güneyindeki koşulların uğursuz bir şekilde gelişmesinin masum kurbanı bu büyük insanın siyasi vasiyetini bir an önce yerine getirmeliyiz.

Altı yıldan beri, bütün politikalarımızda son derece acı bir şekilde yaşadığımız bütün bizi rahatsız eden gerginliklerin nihai olarak çözümünü bekliyoruz.

Biliyoruz ki, ancak bir savaşta, yeni ve büyük Avusturya mutlu ve halklarını özgürlüğe kavuşturan Büyük Avusturya doğabilir. Savaşı bunun için istiyoruz.

Savaşı istiyoruz, çünkü idealimize yalnız savaş yoluyla radikal, ani bir tarzda ulaşılabilir: Balkan halklarına özgürlük ve kültür getirme şeklindeki Avusturya'nın görev bilincinin, Avusturya devlet düşüncesinin, büyük ve mutlu bir geleceğin güneş parıltıları arasında yeşerdiği güçlü bir Büyük Avusturya elde etmenin tek yolu budur.

Boyun eğmez enerjisiyle, güçlü eliyle, Büyük Avusturya'yı bir günden diğerine yaratabilecek olan bu büyük insanın ölümünden bu yana, o günden bu yana, bütün umudumuzu savaşa bağladık.

Bu, bütün umudumuzu bağladığımız son kozumuzdur!

Belki bu suikastten sonra Avusturya ve Macaristan'da Sırbistan'a karşı harekete geçmiş olan bu tepkiler, Sırbistan'a yönelik bir patlamaya ve bunu izleyen gelişim de Rusya'ya yönelik bir harekete yol açar.

Arşidük Franz Ferdinand tek başına bu emperyalizmi sadece hazırlayabilmiş, ancak uygulayamamıştır. Ölümü, inşallah bütün Avusturya'nın emperyalist duygularının alevlenmesi için zorunlu olarak adak görevini görecektir.»

on yıldır hazırdı. Son zamanlarda geçen her yıl, her siyasi durum, savaşı bir adım daha yaklaştırdı: 1908 devrimi, Bosna'nın ilhakı, Fas bunalımı, Trablus seferi, iki Balkan savaşı, birer adımdı. Son yılların bütün askerî harcamaları doğrudan doğruya bu savaş düşünülerek, kaçınılmaz genel hesaplaşmanın bilinçli bir hazırlığı olarak saptandı. Son yıllarda tam beş defa bugünkü savaşın o sırada çıkmasına ramak kalmıştı: Almanya'nın Fas davasındaki hak iddialarını ilk defa ortaya attığı 1905 yazında; İngiltere, Rusya ve Fransa'nın Tallin'deki hükümdarlar buluşmasında(19) Babıâli'ye Makedonya sorunu yüzünden bir ültimatom vermeye kalkıştığı ve Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu korumak amacıyla, ancak Türk devriminin ani patlak verişiyle geçici olarak önlenebilen(20) savaşa atılmaya hazırlandığı 1908 yazında; Avusturya'nın Bosna'yı ilhakına Rusya'nın

(19) 9-10 Haziran 1908'de Çar II. Nikola ile İngiliz Kralı VIII, Edward, Tallin (Reval)'de bir araya geldiler. Buluşma sırasında imzalanan anlaşmalar ve İran, Afganistan ve Makedonya'daki durum hakkında iki hükümdar arasındaki görüşlerin birbiriyle uyum içinde olduğu bir daha vurgulandı.

27 ve 28 temmuz 1908'de de Fransa Devlet Başkanı A. Fallieres Çar ile biraraya gelerek Rus - Fransız ittifakını bir daha ifade etti. (D.V.)

(20) Alman politika çevrelerinde doğal olarak nelerin olacağı herkesçe biliniyordu. Ve bugün artık hiç kimse, öteki Avrupa donanmaları gibi. Alman deniz kuvvetlerinin de o sırada dolaysız savaş seferberliğinde tutulduğu olgusunu öne sürerek bir sır açıklamıyor. (Rohrbach: Alman Politikasında Savaş, s. 32) (Altını ben çizdim. R.L.)

seferberlik ilanıyla cevap verdiği ve bunun üzerine Almanya'nın Petrograd'da Avusturya'dan yana savaşa katılmaya hazır olduğunu bütün resmiyetiyle açıkladığı 1909 yılının başında; Almanya Fas'taki payından vazgeçip Kongo'yla yetinmeseydi muhakkak savaşın çıkmasına yol açacak olan, Panther'in Agadir'e gönderildiği 1911 yazı ve nihayet Rusya'nın Ermenistan'a[21] girmeyi düşündüğü ve Almanya'nın Petrograd'da ikinci defa bütün resmiyetiyle savaşa hazır olduğunu ilan ettiği 1913 yılının başında.

Bugünkü dünya savaşı bu şekilde sekiz yıldır askıda kaldı. Her defasında yeniden ertelendiyse, bunun tek nedeni her defasında taraflardan birinin askerî hazırlıklarını tamamlamamış olmasıdır. Özellikle 1911 yılındaki **«Panther»** macerasında -öldürülen arşidük çifti, Nürnberg'in üzerinde uçan Fransız uçakları ve Doğu Prusya'daki Rus istilası olmadan da- bugünkü dünya savaşı olgunlaşmıştı. Almanya yalnız savaşı kendisi için

(21) Türkiye Birinci Balkan savaşı sonunda Aralık 1912'deki görüşmeler sırasında, muzaffer Balkan ülkelerinin isteklerini yerine getirmeyi ve Ege'deki adalardan ve Bulgaristan'ın hak iddia ettiği Edirne'den vazgeçmeyi reddediyordu. Bunun üzerine özellikle Bulgaristan'a arka çıkan ve Edirne'nin kaderine özel bir ilgi duyan Rusya, tarafsızlığını terk etme tehdidinde bulunarak Kafkasya sınırındaki birliklerini bir araya topladı. Almanya Osmanlı Hükümetini desteklemek için Petersburg'a, Rusya'nın Türkiye'ye karşı girişeceği bir askerî harekâtın **«Avrupa barışına yönelik bir tehdit»** sayılacağını bildirdi. Ocak 1913'te yeniden iktidara gelen Jöntürkler bundan cesaret alarak savaşı yeniden başlattılar ve Edirne'yi geri aldılar. (D.V.)

daha uygun bir âna erteledi. Bu konuda Alman emperyalistlerinin samimi sözlerini okumak yeter: **«Şu tüm Alman denen çevrelerin 1911 Fas bunalımı sırasındaki Alman politikasını zayıflıkla suçlamasına gelince, bu yanlış düşünceyi çürütmek için yalnızca 'Panther'i Agadir'e gönderdiğimiz sırada Kuzey Denizi'ni Baltığa bağlayan kanalın henüz yarısının tamamlanmış olduğunu, Helgoland'ı büyük bir deniz üssü haline getirme çalışmalarının sürdüğünü ve donanmamızdaki dretnot ve yardımcı silah sayısının İngiliz deniz gücü karşısında üç yıl sonrasına oranla çok daha elverişsiz bir düzeyde bulunduğunu hatırlatmak bile yeter.**

Gerek kanal, gerek Helgoland deniz üssü ve deniz gücü, içinde bulunduğumuz 1914 yılına oranla ya çok geri bir düzeydeydi, ya da savaşta henüz hiç kullanılamayacak durumdaydı. İnsanın, bir süre sonra çok daha avantajlı bir duruma geleceğini bildiği böyle bir durumda, karar savaşının kışkırtıcılığını yapmak aptallıktan başka bir şey olmazdı.»[22] (Altını ben çizdim. R. L)

Önce Alman donanması işleyecek hale getirilmeli ve büyük askerî harcamalar bütçesi Reichstag[23]'dan

---

(22) Rohrbach: **«Savaş ve Alman Politikası»,** s. 41.

(23) 1913 Martının sonunda Reichstag'a Alman imparatorluğunun kurulusundan bu yana orduda yapılan en büyük güç artışına öngören bir askerî harcamalar bütçesi ve ek ödenek sunuldu. İhtiyaç duyulan ek mali kaynakların bir bölümü olağanüstü bir savunma ödeneğiyle ve 10 bin Markın üzerindeki tüm servetlerin vergilendirilmesiyle karşılanacaktı. Geri kalanı emekçi yığınların omuzlarına yıkılacaktı. Bütçe 30 haziran 1913'de onaylandı. (D.V.)

geçirilmeliydi. 1914 yazında Fransa henüz üç yıllık muvazzaf askerlik yükümlülüğü üzerinde uğraşırken ve Rusya ne donanmasına ne de kara ordusuna ilişkin programını tamamlamamışken, Almanya kendini savaşa hazır hissediyordu. Durumdan hızla yararlanmak gerekiyordu. Sadece Almanya'daki emperyalizmin en ciddi sözcüsü değil, Alman politikasının önde gelen çevreleriyle yakın temas halinde ve onların yarı resmî borazanı olan aynı Rohrbach 1914 Temmuzu'ndaki durum üzerine şunları yazıyor:

«Bizim için, yani Almanya ve Avusturya-Macaristan için, asıl sorun, Rusya'nın geçici ve görünüşte tavizkâr davranmasıyla ahlaki açıdan Rusya ve Fransa gerçekten hazır olana kadar beklemek zorunda bırakılabileceğimizdi.» (1. c. s. 82/83). Başka bir deyişle: 1914 Temmuzu'ndaki başlıca kaygı, Alman hükümetinin **«barış girişiminin»** başarıya ulaşması ve Rusya ile Sırbistan'ın geri adım atmasıydı. Onları bu defa savaşa **zorlamak** gerekiyordu. Bu iş başarıldı. **«Derin bir acıyla dünya barışının korunmasına yönelik ısrarlı çabalarımızın başarısızlığa uğradığını gördük.»** vs.

Alman tugayları Belçika'ya girdiğinde, Alman Reichstag'ı savaş ve kuşatma durumu oldubittisiyle karşı karşıya bırakıldığında bu, bütün olanlardan sonra apansız patlak veren bir gelişme, yeni, görülmedik bir durum, siyasi bağlantılarıyla Sosyal Demokrat fraksiyonu için sürpriz olabilecek bir olay değildi. 4 Ağustos'ta resmen başlayan savaş, Alman ve uluslararası emperyalist politikanın on yıllardır yorulmak bilmeden hazırladığı savaştı. Bu savaş, Alman Sosyal Demokratları'nın

bir on yıldır hemen her yıl yaklaştığını söylediği, Sosyal Demokrat parlamenterlerin, gazete ve broşürlerinin binlerce defa namussuzca bir emperyalist cinayet olarak damgaladığı ve ne kültürle, ne de ulusal çıkarlarla herhangi bir ilgisi olmadığını, daha ziyade ikisinin de tam tersi olduğunu söylediği savaştı.

Gerçekten de bu savaşta parlamentodaki Sosyal Demokrat grubun aksine **«Almanya'nın varlığı ve özgür gelişimi»** değil, Sosyal Demokrat basının yazdığı gibi Alman kültürü değil, Deutsche Bank'm Osmanlı İmparatorluğu'nda bugün sağladığı kârlar ve Mannesmann ve Krupp şirketlerinin gelecekte Fas'ta sağlayacağı çıkarlar söz konusuydu. Söz konusu olan Avusturya'nın varlığı ve **«Vorwaerts»in** 25 temmuz 1914'te **«kendine Habsburg monarşisi diyen bu örgütlü çürüme yığını»** olarak nitelendirdiği Avusturya gericiliğinin varlığı, Macar erikleri ve domuzları, 14 sayılı yasa, Freidmann - Prochaska çocuk borazanı ve kültürü, Küçük Asya'da Osmanlı Başıbozuk egemenliği(24) ve Balkan'daki karşıdevrim idi.

Parti basınımızın büyük bir bölümü, Almanya'nın rakiplerinin **«melezleri ve vahşileri»**, zencileri, Sihleri, Maorileri savaşa sürmesinden dolayı ahlaki açıdan galeyana gelmişti. Eh, bu halklar bugünkü savaşta aşağı yukarı Avrupalı devletlerin Sosyalist proleterleriyle aynı

(24) Başıbozuklar iyi silahlanmış, düzensiz birliklerdi. Vahşet eylemleriyle ve yağmacılıklarıyla ün kazanan bu birlikler ilk defa 1853 Osmanlı-Rus Savaşı'nda ortaya çıktı. (D.V.)

rolü oynuyorlar. Ve Reuter ajansının haberlerine göre Yeni Zelanda'lı Maoriler İngiliz kralı için kafalarını ezdirmeye koştularsa, Habsburg monarşisinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Deutsche Bank'ın kasalarının korunmasını Alman halkının varlığıyla, özgürlüğüyle ve kültürüyle karıştıran Alman Sosyal Demokrat parlamento grubuyla aynı düzeyde bir bilinç göstermişler demektir. Gerçi her şeye rağmen ikisi arasında büyük bir fark kalıyor: Maoriler henüz bir nesil öncesinde yamyamlıkla uğraşıyorlardı, Marksist teoriyle değil. **(Çev. *Erol Özbek*)**

Türkçesi:
Ragıp Zarakolu - Erol Özbek

EMPERYALİZMİN MISIR VE OSMANLI İMPARATORLUĞU'NA GİRİŞİ(*)

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Mısır tarihi üç olgunun karşılıklı etkileri ile belirlenir: Büyük ölçekli kapitalist işletmeler, hızla büyüyen devlet borçları ve köylü ekonomisinin çöküşü. Yakın zamanlara kadar Mısır'da angarya (ücretsiz çalışma zorunluluğu) vardı ve Valiler, daha sonraları Hidivler toprak mülkiyetine ilişkin olarak kendi hâkimiyetlerini özgürce sürdürüyorlardı. Bu ilkel koşullar da, Avrupa sermayesi için eşsiz verimlilikte bir faaliyet alanı oluşturmaktaydı. Ekonomik terimlerle, her şeyden önce para ekonomisi için gerekli koşullar hazırlanmalıydı ve devlet bu işlevi zora dayanarak gerçekleştirmekteydi. 1830'lara kadar, modern Mısır'ın kurucusu Mehmet Ali Paşa ataerkil basitlikte yöntemler uyguladı. Her yıl, fellahın tüm hasatını hazine adına satın alıyor ve sonra geçimlik ve tohumluk kadar bir kısmı yüksek fiyatla zorla geri satıyordu. Buna ek olarak, Doğu Hindistan'dan pamuk,

---

(*) Bu parça, R. Luxemburg'un **Sermaye Birikimi** adlı ünlü kitabından alındı. Bu çeviri ilk kez **Azgelişmişlik ve Emperyalizm** adlı derlemede yayınlandı. (GÖZLEM YAYINLARI, İstanbul, 1975).

Amerika'dan şeker kamışı, boya ve biber ithal ediyor ve fellahların neyi, ne kadar ekeceklerini resmî direktiflerle belirliyordu. Aynı zamanda, pamuk ve boyanın tüm alım ve satım haklarını sadece devlete tanıyarak, bu ürünler üzerinde tekel oluşturdu. Mısır'a meta mübadelesinin sokulması işte bu yöntemlerle olmuştur. İtiraf etmek gerekir ki, bu arada Mehmet Ali Paşa emek üretkenliğinde gözle görülür bir artış sağlamıştır. Eski kanalizasyonun temizlenme girişiminin yanı sıra ve daha önemlisi, büyük kapitalist işletmelerin doğmasına yol açan büyük Kaliub Nil barajlarının yapımına başlandı. Daha sonraları bu çalışmalar dört ana sahayı kapsayacaktı: 1) Sulama tesisleri: Başlangıçta yararsız görünmesine karşın içlerinde en önemlisi, 1845-1853 yılları arasında inşa edilen ve ücretsiz cebri emeğin yanı sıra 2,5 milyon Sterline mal olan Kaliub tesisleridir. 2) Ulaşım yolları: İçlerinde hayati önem taşıyan girişim olarak Süveyş Kanalı, 3) Pamuk ekimi, 4) Şeker kamışı üretimi.

Süveyş Kanalının yapımı ile ülke, bir daha kendini kurtaramadığı Avrupa kapitalizminin ağına düşecek Fransız sermayesinin yolu, güçlü İngiliz sermayesine temasıyla, bunu izleyen yirmi yıllık sürede ülke bu iki sermayenin rekabet çekişmelerine tanık oldu. Fransız sermayesi Avrupa sermaye birikim yöntemlerinin belki de en özgün temsilcisiydi. Yarar getirmeyen Nil barajları kadar Süveyş Kanalı da bu sermayenin izlerini taşır.

Mısır, ilk olarak, birkaç yıl süreyle yaklaşık 20.000 kişilik ücretsiz işgücü sağlama ve ikinci olarak da Süveyş

Şirketinin yüzde 40'lık hissesini 3,5 milyon Sterlin karşılığı satın almayı kabul etti. Bütün bunlar, Avrupa ile Asya arasındaki ticaretin Mısır üzerinden geçmesini sağlayacak ve Mısır'ın bu ticaret içindeki payını olumsuz yönde etkileyecek olan kanalın yapımı içindi. Ödenen 3,5 milyon Sterlin, yirmi yıl sonra İngilizlerin işgaline yol açacak olan muazzam borçların nüvesini oluşturdu. Sulama sistemine getirilen ani dönüşüm sonucu sadece Nil deltasında yılın yedi ayı çalışmakta olan 50.000 eski sakia (öküzlerin çektiği su çarkları) yerlerini buharlı pompalara bıraktılar. Kahire ile Asuan arası modern pompalarla dolmuştu artık. Ancak, Mısır ekonomisine getirilen, en temel değişim pamuk ekimi olmuştur. Ekim, özellikle Amerikan İç Savaşı ve İngiliz pamuk kıtlığı döneminde fiyatların ton başına 30-40 Sterlinden 200-250 Sterline fırlaması ile tüm ülkeye yayıldı. Başta Vali ve ailesi olmak üzere herkes pamuk yetiştiriyordu. Valinin mülkleri büyük toprak soygunları, müsadereler, cebri 'satışlar' ve açık hırsızlıklar yoluyla hızla büyüdü. Ayrıca, herhangi bir yasal gerekçe göstermeksizin birçok köye el kondu. Bu uçsuz bucaksız miri topraklar, inanılmayacak kadar kısa bir süre içinde pamuk ekimine açılarak, Mısır'da geleneksel tarım tekniğinin baştan sona modernleştirilmesine yol açtı. Mevsimlik Nil sellerinin önüne geçirmesi için hemen her yerde barajlar yaptırılırken, etkin bir sulama sistemi de kuruldu Bu sulama tesisleri, –o zamana kadar Firavunlar döneminden kalma araçlarla sürülen, daha doğrusu ancak tırmalanabilen– toprağın derin sürülmesi ve nihayet hasatın gerektirdiği yoğun emek Mısır'da

işgücüne olan talebi büyük ölçüde arttırdı. Burada kullanılan, devletin üzerinde sonsuz kullanım hakkına sahip olduğu ve binlercesi daha önce Kaliub barajları ve Süveyş Kanalının yapımında ve şimdi de miri topraklarda sulama ve ekim işlerinde çalıştırılan hep aynı cebri emektir. Daha önce Süveyş Kanalı Şirketinin hizmetine sunulmuş bu 20.000 serf şimdi Hidiv'in kendisince talep ediliyordu. İşte, Fransız sermayesi ile ilk çatışma burada ortaya çıkar. Şirkete 3,35 milyon Sterlin tazminat ödenmesi, nasıl olsa bu tazminat verilen mücadelenin konusu olan fellahlarm sırtından çıkarılacağından Hidiv tarafından kolaylıkla kabul edildi. Sulama tesisleri derhal ele alındı. Santrifüj makinaları, buhar ve traktör motorları İngiltere ve Fransa'dan sipariş edildi. Yüzlercesi, gemilerle İngiltere'den İskenderiye'ye, oradan da ülkenin diğer yörelerine sevkedildi. Buharla işleyen sabanlar toprağı sürmek üzere, özellikle 1864 yılındaki hummanın tüm sığırları öldürmesinden sonra önemle gerekiyor ve İngiltere yine baş satıcı rolünü oynuyordu. Bedelini halkın ödeyeceği, Valinin bu siparişlerini karşılamak üzere Fowler fabrikaları genişletiliyordu.(1)

(1) Fowler şirketinin bir temsilcisi, Mühendis Eyth şöyle diyor: «Kahire, Londra ve Leeds arasında ateşli bir telgraf alışverişi başlamıştı. —'Fowler, ne zaman 150 adet buharlı sabanı teslim edebilir?' — Cevap: 'Tam kapasiteyle bir yılda.' — 'Yeterli değil. İlkbaharda İskenderiye'ye 150 adet boşaltmak üzere hazırlanın.' — Cevap: 'Olanaksız.' O zamanki çalışmalar ancak haftada 3 sabanın yapımını gerçekleştirebilecek çapta idi. Unutulmamalıdır ki, her bir sabanın fiyatı 2,500 sterlin idi ve toplam sipariş 3,75 milyon sterlin tutuyordu.

Ancak şimdi de Mısır'ın üçüncü tip bir makineye ihtiyacı vardı: Çırçır makineleri ve paketleme presleri. Delta kentlerinde düzinelerle çırçır makinesi kuruldu. İngiliz sanayi kentlerinde olduğu gibi Sagasis, Tanta, Samanud ve diğer kentleri fabrika dumanları kaplarken,

---

İsmail Paşa'nın bunu izleyen telgrafı şöyle idi: 'Fabrikanın derhal genişletilmesi için gerekli masrafları bildirin. Vali ödemeye hazır.' — Leeds'in fırsattan yararlandığını tahmin edersiniz. Bunun yanı sıra, İngiltere ve Fransa'daki diğer fabrikalar da saban yapımına yöneltilmişlerdir. Vali ailesine tahsis edilmiş İskenderiye depoları boşaltılıp, tepelerine kadar kazanlar, tekerlekler, silindirler, tel halatlar ve her türlü sandık ve kutularla doldurulmuştur. Kahire'nin ikinci sınıf hanları yeni yetişmiş buharlı saban sürücüleri, hiçbir şey bilmeyen ancak her şeyi yapmaya hazır genç umutlularla dolup taşmaktaydı. Vagonlar dolusu yük ülke içine yollanıyor ve böylelikle depolar bir sonraki gemiye yüklerini boşaltma olanağı sağlıyordu. Bunların ulaşmaları gereken yerlere ne şekilde vardıklarını, daha doğrusu varamadıklarını insan aklı almaz. Nil kıyısında on kazan, ait oldukları makinelerden on kilometre uzakta bulunmuştur. Ortada görülen bir küme çelik halata uygun makarayı bulmak için 20 saat aramak gerekiyordu. Bir tarafta makineleri kurmakla görevli bir İngiliz perişan ve aç bir şekilde bir yığın Fransız küfelerinin üzerinde oturuyor, başka bir yerde arkadaşı umutsuzluktan kendini içkiye veriyordu. Efendiler ve kâtipler Allah'ın yardımına başvurarak Siut'la İskenderiye arasında adını bile duymadıkları bir takım mal listelerini topluyorlardı. Ancak bu makinelerden sadece bir kısmı faaliyete geçirilebildi. Yukarı Mısır'da sabanlar artık buhar püskürtüyordu — Uygarlık ve ilerleme bir adım daha atmıştı.» **Lebendige Krafte, 7 Vortrage aus dem Gebiete der Technik,** Berlin, 1908, s. 21.

İskenderiye ve Kahire bankalarında büyük servetler birikiyordu.

Ancak, bunu izleyen yılda pamuk fiyatlarının libre başına 27 pensden giderek 15 ve 12 pense ve nihayet Amerikan İç Savaşı'nın sona ermesi ile 6 pense düşmesi, pamuk spekülasyonunun çökmesine yol açtı. Ertesi yıl İsmail Paşa yeni bir spekülasyona atıldı; şekerkamışı üretimi. Cebri fellah emeği, köleliğin kaldırıldığı A.B.D.'nin güney eyaletleri ile rekabet edecekti. Böylelikle, Mısır'ın tarımı ikinci kez altüst ediliyordu. Fransız ve İngiliz sermayeleri yeni bir hızlı birikim olanağı bulmuşlardı. 1868 ve 1869 yıllarında, günlük üretimi 200 ton olan ve o zamanın en büyüğünden dört defa daha büyük 18 dev şeker fabrikası kuruldu. Fabrikaların 6 tanesi İngiltere, 12 tanesi de Fransa'dan sipariş edilmişti. Ancak, patlayan Fransa-Almanya Savaşı, bu siparişten aslan payını İngiltere'nin almasını sağladı. Fabrikalar, Nil boyunca 10 kilometre karelik alanları kapsayan ve 10 km aralıklı kamış çiftliklerinin merkezlerine kurulacaktı. Tam kapasite ile çalışabilmesi için her biri günde 2.000 ton şekerkamışı gerektiriyordu. Binlerce fellah, zorla şekerkamışı üretimine yollanırken, diğer binlercesi de İbrahimiye Kanalı inşasında kullanılıyordu. Sopa ve kırbaç sürekli uygulanmaktaydı. Kısa bir süre sonra nakliye bir sorun haline geldi. Fabrikaların çevresine acele olarak demiryolları yapmak gerekiyordu. Yine İngiliz sermayesi bu muazzam siparişleri karşılıyordu. 1872'de dört bin devenin geçici olarak taşıma işlevini üstlendiği ilk dev fabrika açıldı. Ancak çok geçmeden, işlemek üzere ihtiyaç duyulan şekerkamışı

miktarının üretilemeyeceği ortaya çıktı. Cebri emeğe alışkın fellahın bir gecede kırbaç gücü ile modern sanayi işçisine dönüştürülemeyeceği gerçeğinin yanı sıra personel yetersizliği ayrı bir engel oluşturmaktaydı. Henüz ithal edilen makineler kurulmadan, girişim çöktü. 1873'de şeker spekülasyonu ile birlikte Mısır'da dev kapitalist işletmeler dönemi kapanıyordu.

Bu işletmelere sermaye nereden temin edilmişti? Uluslararası borçlardan. Ölümünden bir yıl önce, 1863'de, Sait Paşa komisyon ve diğer kesintilerden sonra eline ancak 2,5 milyon olarak geçebilen, yazılı değeri 3,3 milyon Sterlinlik ilk borcu aldı. Ölümü ile kendisinden sonra yerine geçecek olan İsmail Paşa'ya bu borca ek olarak Mısır'ı daha 17 milyon Sterlin borca sokacak olan Süveyş Kanalı Şirketi mukavelesini bırakmış oluyordu. İsmail Paşa ise ilk borcunu 1864'de yüzde 7 faizle ve yazılı değeri 5,7 milyon Sterlin olarak aldı. Oysa, ele geçen miktar yüzde 8 faizle 4,85 milyon Sterlindi. Bu borcun 3,35 milyonu Süveyş Kanalı Şirketine tazminat olarak ödendikten sonra geri kalan kısmı da bir yıl içinde pamuk üzerine oynanan kumarda eridi gitti. 1865'de, Hidiv'in mülkleri teminat gösterilerek ilk Daire borcu, İngiliz-Mısır Bankasından alındı. Borcun yazılı değeri %9 faizle 3,4 milyon Sterlinden gerçek değer %12 faizle 2,5 milyon Sterlindi. 1866'da da, Fruehlin ve Goschen yazılı değeri 3 milyon, gerçek değeri ise 2 milyon Sterlinlik bir borç sağladı. Bunu, 1867'de Osmanlı Bankasının 2 milyon Sterlinlik (ele geçen 1,7 milyon) borcu izledi. Bu tarihte, vadesi gelmiş borçların toplamı 30 milyonu buluyordu. Oppenheim ve Neffer Bankası'ndan, birikmiş borçların bir

kısmını karşılamak üzere büyük bir borç alındı. Borcun yazılı değeri %7 faizle 11,9 milyon Sterlinken İsmail Paşa'nın eline ancak %13,5 faizle 7,1 milyon Sterlin geçebiliyordu. Bu para sayesindedir ki, Avrupa'nın önde gelen saraylarının katıldığı Süveyş Kanalının açılış töreni gerçekleştirilebiliyor, cariyelerle dolu çılgınca bir ikramın yanı sıra Hakanların Hakanı Türk Sultanına yaranmak üzere 1 milyon Sterlinlik bir bahşiş verilebiliyordu.

Şeker spekülasyonu, 1870'de yeni bir borçlanmayı gerekli kıldı. Bischoffsheim ve Goldschmidt Şirketinin sağladığı borcun yazılı değeri yüzde 7 faizle 7,1 milyon Sterlinken, ele sadece 5 milyon Sterlin geçebiliyordu. Bunu, 1872 ve 1873'de Oppenheim'm verdiği iki borç izledi. Biri yüzde 14 faizle 7,1 milyon Sterlinlik, diğeri ise vadesi gelmiş borçların hemen hemen yarısını karşılamak üzere yüzde 8 faizli 32 milyon Sterlinlik büyük bir borçlanma idi. Ancak, Avrupa bankalarının ödenmemiş senetleri bu miktardan düşmeleri sonucu ele geçen sadece 11 milyon Sterlindir.

1874'de yüzde 9 faizli 50 milyon Sterlinlik bir borçlanma girişimi de ancak 3,4 milyon Sterlinle sonuçlandı. Mısır kambiyo senetleri de, bu arada üzerlerindeki değerin yüzde 54'üne düşmüştü. Sait Paşa'nın ölümünden sonraki on üç yıl içinde Mısır'ın toplam kamu borçları 3,3 milyon Sterlinden 94 milyon Sterline yükselirken,(2) çöküş kaçınılmaz hale gelmişti.

(2) Zikreden, Evelyn Baring, Earl of Cromer, **Egypt Today** (London, 1908) c. I, s. 11.

Sermayenin bu faaliyetleri, ilk bakışta çılgınlık derecesine varmış gibi görünüyordu. Borçlar birbirini izliyor, eski borçların faizleri yeni borçlanmalar yoluyla karşılanıyor ve İngiltere ve Fransa'dan alman bu sermaye yine İngiliz ve Fransız sanayi sermayelerine yapılan büyük siparişleri ödemede kullanılıyordu.

Bütün Avrupa İsmail'in çılgın ekonomisi karşısında kayıtsız ve sessiz kalırken, gerçekte Avrupa sermayesi Mısır'da eşsiz ve olağanüstü işler çeviriyordu, —kapitalizmin tarihi içinde eşine rastlanmayan modern bir apis öküzü çeşitlemesi.—

Her şeyden önce, verilen her borçta daha başta kesilen tefeci faizleri borcun beşte biri ile üçte biri arasında bir kısmının Avrupa bankerlerinin elinde kalmasını sağlıyordu. Ve nihayet biriken tefeci faizlerinin de ödenmesi gerekiyordu. Ancak bu nasıl olacak ve kaynaklar nereden sağlanacaktı? Doğal ki, Mısır'ın kendisi bunları yaratmalıydı ve tek kaynak son çözümlemede geniş ölçekli kapitalist işletmelerin en önemli öğesi olan Mısır fellah - köylü ekonomisi idi. Hidivin soygun ve şantaj yoluyla hızla büyüyen sözde özel mülkleri gerekli toprağı sağlıyor ve bu topraklar sulama projeleri ile pamuk ve şekerkamışı spekülasyonunun temelini oluşturuyordu. Fellahlar cebri emek biçiminde, herhangi bir ödeme yapılmaksızın sömürülüyor ve işgücünü sağlamalarının yanı sıra çalıştıkları süre içinde bile kendi geçim araçlarını kendileri sağlamak zorunda bırakılıyordu. Avrupalı teknisyenler ve makinelerin Mısır'ın sulama, ulaştırma, tarım ve sanayiinde yarattıkları teknik harikalar

gerçekte fellah serfler ile birlikte bu köylü ekonomisi sayesinde idi. Kaliub Nil barajlarında ve Süveyş Kanalı'nda, demiryolu inşasında, pamuk ve şeker çiftliklerinde sayısız köylü kitleleri çalıştırılıyor, ihtiyaç duyuldukça bir işten diğer bir işe aktarılıyor ve güçlerinin sonuna dek sömürülüyorlardı. Modern sermayenin amaçları için cebri emek kullanımı her ne kadar teknik sınırlamalar yaratıyorsa da, bu zorluklar sermayenin işgücü ne kadar süreyle, hangi koşullar altında çalışacağı, yaşayacağı ve sömürüleceği üzerindeki sınırsız denetim gücü sayesinde kolaylıkla çözümlenmiştir.

Köylü ekonomisi sadece toprak ve işgücü sağlamakla kalmıyor, bunun yanı sıra para da temin ediyordu. Kapitalist ekonominin etkisiyle giderek arttırılan vergiler fellahlar üzerindeki baskıyı ağırlaştırıyordu. 1860'ların sonlarında hektar başına 2 sterlin 5 şilin vergi konulurken, hanedanın uçsuz bucaksız topraklarından metelik vergi alınmıyordu. Buna ek olarak, özel vergiler yürürlüğe kondu. Örneğin, hemen hemen sadece hanedan topraklarının yararlandığı sulama sisteminin devamı için hektar başına 2 şilin 6 pens, her hurma ağacı başına 1 şilin 4 pens ve her oturulan balçık kulübe başına 9 pens vergi ödenmesi gerekiyordu. Bunun da ötesinde 10 yaşını aşkın her kadın 6 şilin 6 pens vergiyle yükümlü idi. Fellah başına ödenen vergi, Mehmet Ali döneminde 2,5 sterlin, Sait Paşa zamanında 5 sterlin, İsmail Paşa döneminde ise 8,15 sterlin olmuştu.

Avrupa sermayesine olan borçlanma büyüdükçe,

köylülerden gaspedilen miktarlar da arttırılıyordu.(3) 1869'da tüm vergiler yüzde 10 oranında yükseltilirken, bir sonraki yılın vergileri de peşin olarak tahsil edildi. 1870'de hektar başına alman toprak vergisi 8 şilin arttırıldı. Bütün Yukarı Mısır'da halk vergi ödememek için köylerini ve evlerini terkediyor, topraklarını işlemekten vazgeçiyordu. 1876'da hurma ağacı vergisi 6 şilin yükseltildi. Köylülerin ağaçları kesip vergiden kurtulma girişimleri silah zoruyla önlenebildi. 1879'da Siut'un kuzeyinde on bin fellahın vergilerini ödeyemedikleri sığırları öldürmek zorunda kalmaları sonucunda açlıktan kırıldıkları söylenir.(4)

Artık fellah suyu sıkılıp posası çıkarılmış durumdaydı. Avrupa sermayesi tarafından bir hacamat olarak kullanılan Mısır Devleti işlevini tamamlamış ve ona duyulan ihtiyaç sona ermişti. Hidiv İsmail'le yollar burada

(3) Mısırlı fellahtan gaspedilen para Türkiye aracılığıyla Avrupa sermayesine katılıyordu. Birkaç kez arttırılan ve doğrudan Bank of England'a ödenen 1854, 1855, 1871, 1877 ve 1886 Türk borçları Mısır'ın bu katkılarına dayanıyordu.

(4) 31 Mart 1879 tarihli **Times** gazetesi şöyle yazıyor: «Delta ahalisi, yıllık verginin üçüncü çeyreğinin bu sırada toplandığını ve eski toplama yöntemlerinin uygulandığım bildirmektedirler. Bu, insanların yol kenarlarında açlıktan öldükleri, ülkenin geniş topraklarının fiziksel engellerle işlenmemiş olduğu ve çiftçilerin hayvanlarını, kadınların mücevherlerini sattıkları ve tefecilerin ipotek dairelerini senetleri ile ve mahkemeleri haciz davaları ile doldurdukları şeklindeki haberlerle çelişmektedir.» (Zikreden, Th. Rothstein, **Egypt's Ruin,** 1910, s. 69/70).

ayrılıyor ve Avrupa sermayesi yıkıcı faaliyetlerini kendisi üstleniyordu.

1875'de Mısır'ın hâlâ İngiltere'nin satın almış olduğu Süveyş Kanalı hisselerine 394.000 Mısır lirası faiz ödemesi gerekiyordu. Mısır maliyesini 'düzenlemek' için İngiliz heyetleri harekete geçtiler. Hayrettir ki, Avrupa sermayesi ülkenin bu iflasından hiçbir şekilde ürkmüyor ve Mısır'ın 'selameti' için borç üstüne borç teklif ediyordu. Cowe ve Stokes yüzde 9 faizli 76 milyon Sterlinlik bir borç önerirken, Rivers Wilson 103 milyonun altında bir borçlanmanın işe yaramayacağını ileri sürdü. Bu arada, Credit Foncier toplam borcu 91 milyon Sterlinde konsolide edebilmek üzere milyonlarca kambiyo senedi satın aldı, ancak amacında başarılı olamadı. Mali durumun giderek vahimleşmesi, tüm ülkeyi ve üretici güçleri Avrupa sermayesinin kurbanı haline getiriyordu. 1878 Ekimi Avrupa bankerlerinin İskenderiye'ye ayak basmalarına tanık oldu. İngiliz ve Fransız sermayeleri ülke maliyesi üzerinde ikili denetimlerini kurarlarken, yeni vergiler yürürlüğe koyuyorlar ve 1876'da geçici olarak ertelenen faiz ödemelerini 1877'de tahsil edebilmek üzere köylü üzerindeki baskıyı arttırıyorlardı.(5)

(5) **The Times**'in İskenderiye muhabiri şöyle yazıyordu: «Bu, tamamen köylülerin ayni olarak ödedikleri vergilerden oluşmaktadır. İnsan yoksul, posası çıkarılmış, düşük ücretli ve tefecilerin ceplerini doldurmak için sabahtan akşama çalışan, harap kulübelerindeki fellahları düşününce kuponların zamanında ödenmesi bir ödüllendirme olmaktan tamamen çıkmaktadır.» (Zikreden, Rothstein, **a.g.e.**, s. 49)

Avrupa sermayesinin talepleri ekonomik hayatın odak noktasını oluşturuyor ve mali sistemin tek sorunu haline geliyordu. 1878'de yarısını Avrupalılar'ın oluşturduğu yeni bir komisyon ve bakanlık kuruldu. 1879'da Mısır maliyesi Kahire'de kurulan Mısır Kamu Borçları Komisyonu ile Avrupa sermayesinin sürekli denetimi altına girdi. 1878'de ise büyüyen borçlara karşılık, hanedanın 431.000 hektarı bulan toprakları teminat olarak gösterildi. Aynı durum, Hidiv'in 485.131 hektarlık özel Daire toprakları için de geçerliydi ve çoğu Kuzey Mısır'da bulunan bu topraklar daha sonraları bir konsorsiyuma satıldı. Geri kalan toprakların büyük bir kısmı kapitalist şirketlere özellikle de Süveyş Kanal Şirketine kaldı. Ancak, İngiltere bu istilanın 'masraflarını karşılamak üzere' cami ve vakıflara ait arazileri de talep etti. Nihayet, Avrupalı subayların yüksek ücretlerine karşılık, Avrupa sermayesinin mali denetimi altında ezilen Mısır ordusundaki bir isyan ve İskenderiye halkının ayaklanması son darbenin indirilebilmesi için gerekli ortamı hazırladı. Büyük sermayenin yirmi yıllık faaliyetleri sonucu, İngiliz güçleri 1882'de Mısır'ı bir daha çıkmamak üzere işgal ettiler. Mısır köylü ekonomisinin Avrupa sermayesi tarafından ve onun çıkarları için parçalanma sürecinin son adımı oldu bu.(6)

(6) İlkel ülkelerde kapitalist uygarlığın önde gelen temsilcisi Eyth, başlıca verileri aldığımız, Mısır hakkındaki çalışmasını, aşağıdaki emperyalizme inancını vurgulayan sözlerle bitiriyor: «Geçmişten öğrendiklerimiz gelecek için de doğrudur. Avrupa, kendi başlarına modern koşullara ayak

Mısır'ın siparişlerini karşılamak üzere birbirini yenileyen borçlar ilk bakışta anlamsız gibi görünür. Oysa, Avrupa'nın mali ve sanayi sermayesi arasındaki bu ilişkilerin tamamen 'ussal' olduğu ve sermaye birikimi açısından taşıdıkları önem artık ortaya çıkmıştır sanırım. Bütün karanlık bağlamlarından soyutlanarak, bu ilişkiler Mısır köylü ekonomisinin Avrupa sermayesi tarafından yutulmasına indirgenebilir. Uçsuz bucaksız topraklar, sayısız işgücü ve emek ürünü vergi biçiminde devlete intikal ederken oradan da Avrupa sermayesine dönüşüyor ve böylelikle birikim gerçekleştiriliyordu. Açıkça, sadece kırbacın kullanılması, yüzyıllar sürebilecek bir tarihsel gelişimi birkaç on yıla sığdırabilmiş ve Mısır'ın bu ilkel koşulları sermaye birikimi için eşsiz olanaklar sağlayabilmiştir.

Bir yanda sermayenin inanılmaz birikimi, diğer yanda ülkenin üretici güçlerinin aşırı sömürüsünden kaynaklanan meta mübadelesinin gelişimi sonucu köylü ekonomisinin yıkılışı! Ekilebilir toprakları İsmail'in yönetimi sırasında 5 milyon hektardan 6,75 milyon hektara çıkarken, 45.625 millik kanal sistemi 54.375 mile,

---

uyduramayan ülkelere el atmalıdır ve atacaktır. Ancak bu mücadelesiz gerçekleşmeyecektir; doğru ile yanlış arasındaki farkın bulunması, siyasal ve tarihsel adaletin milyonlara felaket getirmesi ve bunların selametinin siyasal yanlışlara dayanması bunu gerekli kılmaktadır. Bütün dünyada ve Nil kıyılarında bile en güçlü el karışıklıklara son verecektir.» (**a.g.e.**, s. 247), Rothstein, İngilizlerin 'Nil kıyılarında' ne biçim bir 'düzen' kurduklarını açıkça sergilemiş.

demiryolları ise 265.850 milden 1.638 milyon mile yükselmiştir. Siut ve İskenderiye'de limanlar inşa edilmiş, hacıların Mekkeye ulaşımı için Kızıldeniz, Suriye ve Anadolu sahillerinde çalışan buharlı gemiler hizmete sokulmuştur. 1861'de 4.450.000 Sterlin olan Mısır'ın toplam ihracatı 1864'de 14.4 milyon Sterline ve Sait Paşa döneminde 1,2 milyon Sterlinlik ithalatı İsmail Paşa zamanında 5-5,5 milyon Sterline yükselmiştir. Sadece 1880'lerde Süveyş Kanalının açılması ile düzelen dış ticaret 1890'da ithalatı 8,15 milyon Sterlin, ihracatı 12,45 milyon Sterlinken 1900'de sırasıyla 14,4 milyon ve 12,25 milyon Sterlin olmuş ve 1911'de ise 27,85 milyon Sterlinlik ithalat ve 26,85 milyon Sterlinlik ihracat şeklinde açık vermeye dönüşmüştür. Avrupa sermayesinin yürüttüğü hızlı meta ekonomisi gelişimi sayesinde Mısır'ın yağmalanması gerçekleştirilebilmiştir. Mısır tıpkı Çin ve daha önceleri Fas'ta olduğu gibi, uluslararası borçlar, demiryolu yapımı, sulama tesisleri ve diğer uygarlık çalışmalarının arkasında sermaye birikiminin celladı olarak militarizmin bulunduğunun bir diğer örneğidir. Doğu ülkeleri, ateşli bir biçimde doğal ekonomiden meta ekonomisine ve giderek kapitalist ekonomiye geçişlerini uluslararası sermayenin boyunduruğuna girmeksizin gerçekleştiremediklerinden, bu sermaye tarafından yutulmuşlardır.

Bir diğer örnek de Anadolu'da Alman sermayesinin çevirdiği işlerdir. Avrupa sermayesi, başta İngiliz olmak üzere, Avrupa ile Asya arasındaki eski ticaret yolu olarak gelişen bu bölgeyi ele geçirmek için çok erken tarihlerde

teşebbüse geçmişlerdi.(7)

Elli ve altmışlarda [19. yy. -ç-] İngiliz sermayesi İzmir -Aydın - Dinar ve İzmir - Kasaba - Alaşehir demiryollarını inşa etti. Bunun yanı sıra, hattı Afyonkarahisar'a kadar uzatma ve Anadolu demiryolunun ilk kısmı olan Haydarpaşa-İzmit(8) şebekesinin inşa ruhsatlarını aldı. Aynı dönemde Fransız sermayesi de demiryolu yapımında giderek etkin olmaya başlamıştı. 1888'de sahneye Alman sermayesi çıktı. Osmanlı Bankası'nm temsil ettiği Fransız sermaye grubu ile yapılan görüşmeler sonucu gerçekleşen uluslararası girişimin yüzde 60 hissesini

(7) Daha 1830'ların başında, Hindistan'daki İngiliz yönetimi Albay Chesney'i Akdeniz ile Basra Körfezi (dolayısıyla Hindistan) arasındaki en kısa ulaşım yolunu tespit etmek için Fırat Nehri'nin gemi ulaşımına elverişliliğini araştırmakla görevlendirmişti. 1831 kışındaki incelemelerden sonra hazırlıklar tamamlanarak 1835-37 yılları arasındaki asıl araştırma yapıldı. Bu tarihten hemen sonra Doğu Mezopotamya'nın büyük bir kısmı İngiliz subay ve memurlarınca sıkı bir incelemeye tabi tutuldu. İngiliz Hükümetine pratik hiçbir yarar sağlamayan bu çalışmalar 1866'ya kadar sürdürüldü. Sonraları Akdeniz-Hindistan bağlantısı Dicle Demiryolu projesiyle tekrar ele alındı. 1879'da da Cameron İngiliz Hükümetinden aldığı görev üzerine, demiryolunun geçeceği hattı incelemek üzere Mezopotamya'da bir gezi yaptı. (Max Freiherr v. Oppenheim, **Vom Mittelmeer zum Persischen Golf durch den Hauran, die Syrische Wüste und Mesopotamien,** c. 2, s. 5 ve 36).

(8) Haydarpaşa bilinmeyen bir nedenle İngilizce çeviride Adapazarı olarak geçmektedir. Biz orijinaline sadık kalmayı uygun bulduk.

Alman sermayesi aldı. Geri kalan yüzde 40 da diğer ülke sermayeleri tarafından paylaşıldı.(9) 1870'lerden beri faaliyette bulunan Haydarpaşa-İzmit hattını almak ve İzmit-Eskişehir-Ankara (825 kilometre) demiryolu şebekesinin inşa ruhsatını elde etmek amacıyla, görünürde bir Türk şirketi olan, oysa perde arkasında Deutsche Bank tarafından yönetilen Anadolu Demiryolu Şirketi 1306 yılının 14. Recebi'nde (4 Mart 1889) kuruldu. Şirket aynı zamanda Haydarpaşa-Üsküdar banliyö hattı ile Bursa'ya bağlanan yan hatları işletme ve daha sonra, 1893'de Eskişehir-Konya (445 kilometre) ve nihayet Ankara-Kayseri (425 kilometre) demiryolu şebekelerini tamamlama ve inşa etme ruhsatlarını aldı. Türk hükümeti şirkete Haydarpaşa-İzmit hattında km. başına yılda 10.300 altın Frank ve İzmit-Ankara hattında da 15.000 altın Franklık brüt kazanç garantisi verdi. Taahhüt edilen bu garantileri yerine getirebilmek amacı ile de hükümet İzmit, Ertuğrul, Kütahya ve Ankara sancaklarından elde edilen aşarı doğrudan doğruya Düyuni Umumiye'ye bıraktı. Düyuni Umumiye bu gelirden hükümetin garanti etmiş olduğu brüt kazancın gerektirdiği kadarını demiryolu şirketine ödeyecekti. Ankara-Kayseri hattı için kilometre başına yıllık brüt kazanç garantisi 775 altın lira (17 bin 800 altın Frank) ve Eskişehir-Konya hattı için de 604 altın lira (13.741 altın Frank) idi. Ancak sözü geçen son hat için garanti edilen kazanca ulaşılamadığı takdirde hükümet ödenecek miktarı kilometre ve yıl başına 219 altın lira yani

(9) S. Schneider, **Die Deutsche Bagdadbahn** (1900), s. 3.

4.995 Frank'la sınırlandırmıştı. Buna karşılık brüt kazanç garanti edilen miktarı aştığı takdirde hükümet bu fazlalığın yüzde 25'ini alacaktı. Yine Trabzon ve Gümüşhane sancaklarının aşarı demiryolu şirketine garanti edilen miktarın altında gerçekleşen kazançları tamamlamak üzere Düyuni Umumiye'ye bırakılmıştı. Hükümet tarafından verilen tek tek taahhütlerin yerine getirilmesi için öngörülmüş olan çeşitli sancakların aşarı bir bütün olarak kabul ediliyordu. 1898 yılında Eskişehir-Konya hattının garantisi 219 altın liradan 296'ya yükseltildi.

1899'da şirket Haydarpaşa'daki tesisin yanı sıra bir liman inşa ve işletmesi, buna ilişkin yönetmelik çıkarma, tahıl kaldırma asansörü ve her türlü mal için depo inşa etme yetkilerini, ayrıca bütün doldurma ve boşaltma işlemlerini kendi personeline yaptırma ve nihayet gümrük konusunda da bir nevi serbest liman kurma hakkını elde etti.

1901 yılında da Konya-Ereğli-Bulgurlu hattı ile Anadolu hattına bağlanan ve Bağdat Demiryolu adıyla anılan 2.400 kilometrelik Konya-Bağdat-Basra hattını inşa etme ruhsatını aldı. İnşa işleminin gerçekleştirilmesi için eski şirket tarafından yeni bir anonim şirket kuruldu. Bu yeni şirket de Bulgurlu'ya kadar olan hattın inşasını Frankfurt'da kurulmuş olan bir inşaat şirketine devretti.

1893 ile 1910 yılları arasında Osmanlı Hükümeti vermiş olduğu garantilerden ötürü tazminat olarak, Haydarpaşa-Ankara hattı için 48,7 milyon Frank, Eskişehir-Konya hattı için de 1,8 milyon altın lira yani beraberce

yaklaşık olarak 90,8 milyon Frank ödemişti.(10) 1907'de verilen ruhsat ile Karaviran gölünün kurutulması ve Konya ovasında sulama işlemleri şirkete havale edildi. Sözleşmeye göre bu işler hükümet hesabına yapılacak ve en geç altı yıl içinde tamamlanacaktı. Bu işler için gerekli olan 19,5 milyon Franklık sermaye şirket tarafından hükümete % 5 faiz ve 36 yıl vade ile sağlandı. Buna karşılık Türk hükümeti aşağıdaki hakları şirkete verdi:

1) Demiryolu kazanç garantilerini ve diğer borçları karşılamak üzere Düyunu Umumiye tasarrufuna bırakılmış olan aşarın arta kalan kısmından yılda 25.000 altın lira, 2) Aşarın sulandırılmış olan arazide üretim çoğalmasından ötürü son beş yılda ortalama olarak elde edilenden fazlası, 3) Sulama tesislerinden sağlanan net kazanç, 4) Kurutulmuş veya sulanmış arazinin satışından elde edilen gelirler. Bu tesislerin inşası için şirket Frankfurt'da 135 milyon Frank sermayeli «Konya Ovasını Sulama Şirketi» adlı bir yan şirket daha kurdu.

1908'de şirket Konya demiryolunu önce Bağdat'a ve sonra da Basra Körfezine kadar uzatma hakkını yine kâr garantisiyle aldı. Bu garantiyi karşılamak üzere Türk hükümeti şirketten üç seri halinde 54, 108 ve 119 milyon Franklık % 4 faizli Bağdat demiryolu kredisi aldı. Bu borca karşılık da Aydın, Bağdat, Musul, Diyarbakır, Urfa ve Halep'in aşarı ve Konya, Adana, Halep ve diğer

(10) Saling, **Borsenjahrbuch** 1911-12, s. 2211.

bazı vilayetlerin koyun vergileri şirkete devredildi.(11)

(11) Saling, **a.g.e.**, s. 360-61. Osmanlı Hükümeti'nin uluslararası sermayeye vermiş olduğu garantiler karşılığı ödediği miktarlar hakkında, Baron von Hirch'in yardımcısı mühendis Pressel aşağıdaki «sevimli» hesabı çıkarmıştır:

	Uzunluk (km.)	**Ödenmiş garantiler (Frank)**
Rumelideki 3 hat	1,888.8	33,099,352
1900'den önce tamamlanan Asya'daki hat	23,313,.2	53,811,538
Demiryolu kazanç taahhütlerine İlişkin A.D.P.O.'ya ödenen komisyon vb.		9,351,209
Toplam		**96,262,099**

Bu bilanço 1889 yılının sonuna kadar olan döneme aittir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Asya topraklarında bulunan 74 sancaktan 28'inin aşarı demiryolu kazanç garantilerine ayrılmıştı. Bu ödemelerle 1856 yılından 1900 yılına kadar olan dönemde inşa edilen demiryolu hattı sadece 2.513 km.'dir. (W. von Pressel, **Les chemins de fer en Turquie d'Asie**. Zürich 1900. s. 59).

Pressel demiryolu şirketinin Osmanlılar aleyhine çevirdiği dolaplardan aşağıdaki örneği verir: 1893 sözleşmesiyle Anadolu Şirketi demiryolu hattını Ankara üzerinden Bağdat'a uzatmayı taahhüt etmişti. Bir müddet sonra ise kendi projelerinin imkânsızlığına karar vererek, km. garantisini zaten almış olduğu bu hattı kaderine terketmiş ve Konya üzerinden geçen bir başka hattın inşasına başlamıştır. «Şirketler, İzmir-Aydın-Dinar hattının inşa hakkını alır almaz, hattın Konya'ya kadar uzatılması için baskı yapacaklardı. Bu hat tamamlandığı andan itibaren de mal nakliyatını, km. garantisi olmayan ve dolayısıyla fazla kârları hükümetle paylaşmayacakları bu hattan geçirmek için ellerinden geleni yapacaklardı. Sonuç olarak hükümet buradan hiçbir gelir temin edemezken, şirket milyonlar kazanacaktır.» (W. v. Pressel, **a.g.e.**, s. 7).

Sermaye birikiminin temelleri burada tüm açıklığıyla karşımıza çıkmaktadır. Alman sermayesi Osmanlı İmparatorluğu'nun Asya kısmında demiryolları, limanlar ve sulama tesisleri inşa ediyor, bütün bu teşebbüslerde işgücü olarak kullandığı yerli halktan suyunu sıkarcasına yeni artıkdeğerler elde ediyordu. Ancak elde edilen bu artıkdeğer imalatta kullanılan araçlar, demiryolu malzemeleri, makineler v.b. gibi Almanya'dan ihraç edilen üretim araçlarıyla birlikte gerçekleşmelidir. Bu nasıl olacaktır? Kısmen doğal ekonomik şartların hâkim olduğu Anadolu'da demiryollarının, liman tesislerinin geliştirdiği meta mübadelesi ile, kısmen de meta mübadelesi sermayenin gerçekleşme ihtiyaçlarına cevap verecek hızda gelişmediği takdirde, halkın elde ettiği ürünü zorla, yani devlet mekanizması aracılığıyla metaya ve giderek paraya tahvil ederek sermayeyle artıkdeğerin gerçekleşmesi sağlanır. Yabancı sermayenin özel teşebbüslerinin brüt kazançları için konan kilometre garantisinin vs alman borçlara karşı terkedilen hakların nedeni buradadır. Kullanılma hakkı sonsuz farklı biçimlere terkedilmiş olan aşar daha sonraları %12-12,5'a kadar varan bir ayni vergi haline getirilecektir. Anadolu çiftçisi aşarı ödemek zorundaydı, aksi takdirde jandarma, devlet memurları, ya da mahalli yetkililer tarafından cebren alınacaktı. Doğal ekonomik şartlara dayanan Asyatik despotizmin en eski belirtilerinden biri olan aşar, her vilayette tahmini gelire göre vergi tahsildarları tarafından toplanmak üzere A**ncien Regime**'de olduğu gibi açık arttırmaya konulurdu. Çoğu kez bir vilayetin aşarı tek bir spekülatör veya bir grup tarafından satın alınır ve vilayeti

oluşturan sancaklardaki diğer spekülatörlere parça parça satılırdı. Bunlar ise kendi hisselerini yeniden parçalara bölüp daha küçük acentelere devrederlerdi. Spekülatörlerin her biri hem masraflarını karşılamak, hem de mümkün olduğu kadar fazla kazanç elde etmek istediğinden aşar, köylüye doğru yaklaştıkça bir çığ gibi büyümekteydi. Keza bir spekülatör hesabını yanlış yapar ve bunun farkına varırsa, tüm zararını köylünün sırtına yüklerdi. Sürekli olarak borç altında yaşayan köylü hasatını satabilme ânını iple çekerdi. Oysa daha ekini biçtiğinde, harmanlamak için spekülatörün gelip hakkını almasını bazen haftalarca beklemek zorundaydı. Genellikle hububat taciri olan spekülatörler çiftçinin bu güç durumunu fırsat bilip ekini tarlada çürümeye yüz tutana kadar bekletip ucuz fiyatla kapatırlardı. Bu arada şikâyetçilere karşı devlet memurlarının, özellikle muhtarların yardımını sağlamayı bilirlerdi.(12)

Aşarın yanı sıra tuz, tütün, içki, ipek ve balıkçılık vergileri doğrudan doğruya uluslararası konsey Düyunu Umumiye'nin yönetimine bırakılmıştı. Demiryolları kâr garantisi ve borçlara karşılık toplanmak üzere aşar hakkının satış mukavelesinde bulunmak ve aşar gelirini vergi toplayıcılarından doğrudan doğruya bölgesel dairelerine aktarmak yetkisi de diğer hakların yanında yer alıyordu. Aşar için bir toplayıcı bulunamadığı takdirde toplama işlemi doğrudan hükümet tarafından yapılıp, depolanan ürün satışını yapmak üzere Düyunu Umumiye'ye teslim edilirdi.

(12) Charles Moravitz, **Die Türkei im Spiegel ihrer Finansen** (1903), s. 84.

Anadolu, Suriye ve Mezopotamya köylüsü ile Alman sermayesi arasındaki ekonomik ilişki şu şekilde gerçekleşiyordu: Konya, Basra ve diğer vilayetlerde tahıl, ilkel tarım ekonomisinin basit kullanım ürünü olarak ortaya çıkar ve derhal vergi toplayıcısı tarafından el konurdu. Toplayıcının elindeki ürün metaya ve giderek paraya tahvil edilip, devlete aktarılırdı. Bu para meta olarak üretilmemiş olan köylünün tahılının değişik bir şeklinden başka bir şey değildi ve demiryolu, liman inşaat ve işletmelerine verilen devlet garantisini kısmen ödemeye, başka bir deyişle kullanılan üretim araçlarını ve Anadolu köylü ve proletaryasından elde edilen artık - değeri gerçekleştirmeye yarıyordu. Böylelikle Alman ve Asya proleterinden elde edilen artıkdeğer aynı anda nakde çevriliyordu. Bu fonksiyonu ile para, Türk hükümetinin elinden Deutsche Bank'ın kasalarına akar, burada da kurucu kârları, imtiyaz hakları, hisseler ve faizler biçiminde Bay Gwinner'lerin, Bay Siemens'lerin, Bay Stinnes'lerin ve onların yöneticilerinin, Deutsche Bank hissedar ve müşterilerinin ve bir örümcek ağı gibi örülen yan şirketlerin hesabına kapitalist artıkdeğer olarak birikirdi. Aşarı toplayacak vergi spekülatörü bulunamadığı halde bu karmaşık ilişki en basit ve açık şekline bürünür; köylünün ürünü doğrudan doğruya Düyunu Umumiye'ye, yani yabancı sermayenin «doğal» geliri olarak Avrupa temsilcilerinin eline geçerdi. Böylelikle köylünün ürünü tarımsal kullanım biçimini üzerinden atmadan Avrupa sermayesinin birikimini sağlar, daha meta haline gelmeden, yani kendi değerini gerçekleştirmeden kapitalist artıkdeğeri gerçekleştirirdi.

İşte, Avrupa sermayesiyle Asya tarım ekonomisi arasındaki metabolizma en çarpıcı ve açık şekliyle böyle yürümekteydi. Bu arada Osmanlı Devleti de (kapitalist emperyalizm süreci içindeki tüm Doğu devletlerinde olduğu gibi) politik mekanizması aracılığı ile tarım ekonomisini kapitalist amaçlarla sömürme fonksiyonunu üstlenerek gerçek hüviyetine bürünmekteydi. İlk bakışta tatsız bir totoloji (safsata) gibi görünen bu ilişki, yani Alman mallarının Asya'da Alman sermayesi ile satın alınması dolayısıyla, 'iyi' Alman'ın uygarlık ürünlerini 'kurnaz' Türk'ün keyfine sunması gerçekte Alman sermayesi ile Asya tarım ekonomisi arasında devletin gerçekleştirdiği cebri bir mübadele idi. Bu ilişki bir yandan Alman sermayesinin birikimini sağlamakta ve ekonomik ve politik genişlemesini sağlayacak olan çıkar sahalarını geliştirmekteydi. Diğer yandan da, devlet aracılığıyla, Asyatik tarım ekonomisini hızla parçalayarak ve sömürerek Osmanlı Hükümeti'nin Avrupa sermayesine olan ekonomik ve siyasal bağımlılığını arttırıyordu.(13)

(13) «Zaten bu ülkede her şey zor ve karmaşıktır. Hükümet sigara kâğıdını veya oyun kâğıdını tekeline almak istese, hemen Fransa veya Avusturya-Macaristan orada bitip kendi ülkelerinin ticareti adına vetolarını kullanırlardı. Mesele petrol ise Rusya itiraz edecektir, hatta konu ile hiçbir ilişkisi olmayan ülkeler bile herhangi bir meselede onaylarını vermek için bin bir dereden su getirirlerdi. Osmanlı Hükümeti yemeğini yemeğe çalışan Sançe Panço gibiydi. Maliye Bakanı ne zaman bir meseleye el atsa, bir diplomat ayağa kalkar, vetosu ile elini kolunu bağlardı.» (Moravitz, **a.g.e.**, s. 70)

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA ULUSAL MÜCADELELER VE SOSYAL DEMOKRASİ

I

Osmanlı İmparatorluğu'nun Koşulları

Parti basınında çok kere, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki olayları diplomatik entrika oyunlarının ve özellikle Ruslar'ın oyunlarının basit bir ürünü olarak gösterme çabasıyla karşılaşıyoruz...

Bu tavırda ilk olarak dikkati çeken, temelde burjuvazininkinden farklı olmaması. İkisi de büyük toplumsal olayları birtakım **«ajanlara»**, yani birtakım diplomatik çevrelerin planlı etkisine bağlıyorlar. Burjuva politikacıların böylesi tavırları tabii şaşırtıcı gelmemelidir: Bu insanlar tarihi gerçekten de bu alanda **yapıyorlar** ve o anlık çıkarlarına ilişkin tavırlarında herhangi bir diplomatik entrikanın en küçük ipucu büyük bir pratik öneme sahip. Uluslararası alandaki olayları bir süre için aydınlatmakla yetinip öncelikle kamu hayatına ilişkin olayların daha derinde yatan maddi nedenlerini ortaya çıkaran, Sosyal Demokrasi için aynı politikayı izlemek tümüyle anlamsızdır. Sosyal Demokrasinin dış politikada alabileceği tavır, iki alanda da aynı açılardan belirlenmesi gereken özgür bir tavırdır: Bu tavır söz konusu

olayın iç ilişkileri ve bizim genel ilkelerimiz tarafından belirlenir.

Gelelim konumuz olan Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ulusal mücadelelerle ilgili koşullara. Basının bir bölümünde daha bir süre önce imparatorluk **«değişik ulusların yüzyıllarca barış içinde yanyana yaşadığı», «tam özerkliğe sahip olduğu»** ve ancak, bir yandan imparatorluğun mutlu halklarına ezildiklerini söylerken diğer yandan kuzu gibi bir adam olan Padişahın **«tekrar tekrar vaat ettiği reformları»** uygulamasını önleyen, Avrupa diplomasisinin işe karışmasıyla suni bir huzursuzluğun yaratıldığı, bir cennet olarak tanıtıldı.(1)

Bu iddialar koşulların büyük ölçüde bilinmemesine dayanıyor.

Yüzyılımızın başına kadar imparatorluk, her ulusun, her ilin, her cemaatın, kendi kapalı hayatını yaşadığı ve alışık olduğu sefalete sabırla dayandığı ve bir doğu despotluğunun gerçek temelini oluşturduğu, doğal ekonomiye sahip bir ülkeydi. Bu koşullar, ne kadar ezici olursa olsun, büyük bir istikrar özelliği gösteriyordu ve bu yüzden boyunduruk altındaki halkların ayaklanmasına yol açmadan uzun bir zaman boyunca varlığını sürdürebildi. Bu yüzyılın başından bu yana bütün bunlar

(1) Şimdi de tersine bütün suçun **Padişah'ta** olduğu söyleniyor. Böylece **«kurban» günah keçisi** haline getiriliyor. Okuyucular daha sonraki anlatılanlardan hiç de kişinin söz konusu olmadığına, söz konusu olanın ilişkiler olduğuna ikna olacaktır. — Yazı işlerinin notu.

oldukça değişti. Avrupa'nın güçlü, merkezileşmiş devletleriyle çarpışmaktan sarsılan ve özellikle de Rusya tarafından tehdit edilen imparatorluk, reformlar uygulama zorunluluğunu hissetti. Bu ihtiyaç II. Mahmud'un kişiliğinde ilk temsilcisini buldu. Reformlar feodal yönetimi tasfiye etti, yerine merkezî bir bürokrasi, sürekli bir ordu ve yeni bir maliye sistemi geçirdi. Modern reformlar her yerde olduğu gibi, muazzam harcamalar gerektirdi. Halkın maddi çıkarlarının diline çevirmek gerekirse: Kamu giderlerinin muazzam bir artışına yol açtı. Her büyükbaş hayvandan ve her buğday başağından alınan yüksek dolaylı vergiler, gümrükler, damga ve rakı vergisi, periyodik bir **«çeyrek zammıyla»** birlikte ondalık aşar, kentte yüzde 30'a, köyde yüzde 40'a varan gelir vergisi, bu arada Hıristiyanlar için askerlikten bağışıklık vergisi ve nihayet kamusal angarya hizmetleri; reforma uğrayan devletin, halk tarafından karşılanması gereken masrafları bunlardı. Ancak halkın sırtına binen yük hakkında gerçek bir fikir edinebilmek için, imparatorluğun özgün yönetim sistemini bilmek gerekiyor. İmparatorluğun yönetim sistemi modern ve ortaçağdan kalma ilkelerin garip bir karışımı halinde, sayısız makam, saray, meclisten oluşur. Bunlar son derece merkezî bir biçimde bütün yapıp ettikleriyle başkente bağlıdır. Buna karşılık bütün kamu görevleri aynı zamanda fiilen satın alınabiliyor ve yönetim merkezinden dağıtılan maaş karşılığı yürütülmüyor, çoğunlukla yerel nüfustan sağlanacak gelirlere bağımlı. Nitekim paşa, ilini dilediğince soyup soğana çevirebilir, yeter ki İstanbul'a elden geldiğince büyük

miktarda para göndersin. Kadı (hâkim), makam icabı rüşvete bağımlı, çünkü makamı karşılığında İstanbul'a yıllık ücretini ödemek zorunda. Ama en önemlisi vergi sistemi. Mültezim adlı vergi tahsildarının elindeki bu vergi sisteminin yanında **Ancien regime'ın** (Fransız devrimi öncesi yönetim - çev.) genel askerî tahsildarı iyilik meleği gibidir; bu vergi sistemi tümüyle sistemsizliğe ve kuralsızlığa, sınırsız bir keyfiyete varır. Nihayet kamu angarya hizmetleri de, bürokrasinin elinde halk üzerindeki sınırsız bir şantajın ve sömürünün aracına dönüşür.

Böylesi bir yönetim, Avrupa'nınkinden açıkça temelde farklıdır. Bizim merkezî hükümet halkı yolup bu parayla memurlarını beslerken, burada tersine memurlar kendi güçleriyle halkı yolarlar ve bu parayla merkezî hükümeti beslerler. Memurlar böylelikle Osmanlı İmparatorluğu'nda, kendi başına dolaysızca ekonomik bir faktör oluşturan ve varlıkları halkın profesyonelce soyulmasına bağımlı olan, ayrı ve kalabalık bir toplumsal sınıf olarak görünür.

Hıristiyan köylülerin Müslüman toprak sahibi ile olan ilişkisinde ve içinde yaşadıkları toprak mülkiyeti ilişkilerinde gerçekleşen büyük değişim reformlarla aynı zamana rastlar ve reformlarla ilişkilidir. Genelde eskiden tımar sahibi olan Müslüman toprak sahibi, tümüyle Hıristiyan örneğinde olduğu gibi makamını mirasla devredilebilir hale getirmeyi bildi. Reformla birlikte sipahilikler kaldırılınca ve o zamana kadar sipahiye ödenen ondalık devlet hazinesine akıtılınca, bunlar kendilerini toprak sahibi rolünde denediler. Bu yoldan köylüler için

eski ondalık verginin yanısıra yeni bir yük, toprak rantı doğdu. Bu rant genelde ondalık ödendikten sonra geriye kalan mahsulün üçte biri düzeyindeydi. Birçok durumda Hıristiyan köylü tek çareyi toprağın bir parçasını bağış (koşullu bağış) yoluyla Müslüman vakıflara devrederek aynı toprağı faiz karşılığı, fakat hiç değilse ondalıktan bağışık icar yoluyla geri almakta buluyorlardı. Nitekim bu türden toprak mülkiyeti 1870'li yılların sonuna doğru bütün işlenen toprakların yarısından fazlasını oluşturuyordu.

Dolayısıyla reformlar, halkın maddi durumunun korkunç bir oranda kötüleşmesine yol açtı. Ancak reformları özellikle çekilmez hale getiren, ilişkilerin içine yer eden tümüyle modern bir yönüydü; belirsizlik: kuralsız vergi sistemi, toprak mülkiyeti ilişkilerinin havada kalması ve her şeyden önce, doğal ödemelerin parasal ödemelere dönüştürülmesinin ve dış ticaretin gelişmesinin bir sonucu olarak **para ekonomisi.**

Eski koşullar kötüleşmiş ve istikrar bir daha geri gelmemek üzere yok olmuştu.

II

Çözülme Süreci

İmparatorluk tarihinin bir önceki makalede ele alınan momenti, bir yönüyle Rusya'yı hatırlatıyor. Ancak Rusya'da Kırım Savaşını izleyen reformlardan(2) sonra,

(2) Rusya'nın 1853-1856 Kırım savaşındaki yenilgisi siyasal iç durumunu öylesine keskinleştirmişti ki, egemen sınıf 1861

kapitalizmin hızlı gelişimi idari ve mali yenilikler için ve militarizmin bundan sonraki gelişimi için maddi bir temel yaratırken, Osmanlılarda modern reformlara tekabül eden bir ekonomik dönüşüm gerçekleşmedi. Bir Osmanlı sanayii yaratma yolundaki tüm denemeler başarısızlığa uğradı. Hükümet tarafından kurulan az sayıdaki fabrikalar kötü kalitede ve pahalı üretim yapıyordu. Burjuva düzenin en temel önkoşullarının: Kişi ve mülkiyet güvencesi, yasa karşısında en asgari biçimsel eşitlik, dinî hukuktan ayrı bir sivil hukuk, modern ulaşım araçları vb. nin yokluğu, kapitalist üretim biçimlerinin ortaya çıkışını mutlak olarak imkânsız kılıyor. İmparatorluğun siyasal iktidar boşluğundan kendi sanayileri için korumasız bir pazarı garanti altına almak için yararlanan Avrupa devletlerinin, Osmanlılar karşısında izlediği ticaret politikası da aynı yönde işliyor. Ticaretin yanısıra tefecilik, yerli sermayenin şimdiye kadar ortaya çıkan tek biçimi. Dolayısıyla ülke, ekonomik olarak en ilkel köylü tarımı düzeyinde kaldı, mülkiyet ilişkileri ise çok yerde yarı feodal niteliğinden bile sıyrılamadı.

Böylesi bir maddi temelin para ekonomisine ve ona bağlı idare biçimlerine ve mali yüklere uygun olmadığı

---

ve 1870 yılları arasında bir dizi reform uygulamak zorunda kaldı. Bunlar gerçi eksikti ve feodal izler taşıyordu, ama yine de Rusya'daki kapitalist gelişimi teşvik etti. En önemli reformlar, serfliğin kaldırılması (1861), kırsal ve kentsel özyönetim organlarının oluşturulması (1864), Halk eğitim (1863) ve yargı düzenindeki (1864) ve sansür konusundaki (1865) değişikliklerdi. (D.V.)

açıktır. Bu maddi temel, gelişme imkânından yoksun olduğundan, bunların ağırlığı alında ezildi kaldı ve bir çözülme sürecine girdi.

İmparatorluğun çözülüşü iki uçta birden kendini apaçık gösterdi. Bir yandan köy ekonomisinde sürekli bir açık doğdu. Bu açık, elle tutulur ifadesini, köy topluluğunun organik bir öğesi haline gelen ve ilişkilerdeki kanama sürecini, kanayan yara üzerindeki kabuk gibi kolayca görülecek şekilde belli eden **tefeci**de buldu. Ayda %3 faiz, Türk köylerinde sürekli bir olgudur. Sessiz köy dramının düzenli son sözü, köylünün proleterleşmesidir. Ülkede kendisini modern bir işçi sınıfına katacak üretim biçimleri bulunmadığından, bu durumdaki köylü çoğunlukla lümpen proletarya düzeyine düşüyor. Bunlara ayrıca şunlar da ekleniyor: Tarla ekiminin çöküşü, korkunç açlık ve büyükbaş hayvanları kırıma uğratan salgınlar.

Diğer yanda ise devlet kesesindeki açık vardı. 1854 yılından bu yana imparatorluk, sonu gelmez dış borçlar yoluna girdi. Ermeni ve Rum tefeci köyde nasıl faaliyet gösteriyorsa, Londralı ve Parisli tefeci de başkentte öylesine bir faaliyet halinde. Yönetmek gittikçe zorlaşırken, yönetilenler gittikçe daha az memnun. Gerek başkentte, gerek köyde iflas bayrağı çekilmiş. İstanbul'da saray darbeleri, illerde halk ayaklanmaları. İç çözülmenin nihai sonuçları bunlar oldu.

Bu durumdan bir çıkış yolu bulmak imkânsızdı. Şifayı getirebilecek tek yol, ekonomik ve toplumsal hayatın tümüyle dönüştürülmesi, kapitalist üretim biçimlerine

geçiş sayesinde bulunabilirdi. Fakat böyle bir dönüşümün temsilcisi olabilecek bir toplumsal sınıf, ya da böyle bir sınıf haline gelebilecek bir öge yoktu ve hâlâ da yok. Padişahın **«tekrar tekrar vaat ettiği reformlar»** görüldüğü gibi sorunu çözemiyor. Çünkü bu reformlar zorunlu olarak, toplumsal ve ekonomik hayata dokunmayan ve memurlar sınıfının öncelikli çıkarlarıyla karşıtlık içinde oldukları için çoğunlukla kâğıt üstünde kalan, hukuki yeniliklerle sınırlı kalıyor.

Osmanlı İmparatorluğu böylelikle kendini **bir bütün olarak** yeniden üretemiyor. Ama zaten ta başından birden fazla değişik ülkelerden oluşuyordu. Hayat tarzındaki istikrar, illerin ve ulusların içe kapanıklığı yok olmuştu. Oysa onları içten birbirlerine bağlayacak ne bir maddi çıkar, ne bir ortak gelişim yaratılmıştı. Aksine Osmanlı Devleti içinde birlikte yer almanın yarattığı baskı ve sefalet giderek büyüdü. Ve böylece değişik ulusal gruplarda, bu bütün içinden sıyrılmak ve bağımsız bir varoluş halinde içgüdüsel bir tarzda daha üst bir toplumsal gelişime giden yolu arama yönünde, doğal bir eğilim doğdu. Böylece Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki tarihî hüküm belli olmuştu: İmparatorluk çözülüşe doğru gidiyordu.

Babıâli'nin bütün kolları çöken bir devlet bünyesinin sefaletini derhal tattıysa da ve değişik Müslüman boyları: Dürziler, Nasturiler, Araplar v.b. de Osmanlı boyunduruğuna karşı başkaldırdıysa da, ayrılıkçı eğilim öncelikle Hıristiyan ülkelere mal oldu. Burada maddi çıkar ihtilafı, çok kere ulusal grupların sınırlarıyla çakışıyordu.

Hıristiyanın hakları Müslümanınkinden geridir, yemini bir Müslümanınki karşısında geçerli değildir, silah taşıyamaz, genelde bir kamu görevi alamaz. Daha da önemlisi, Hıristiyan çoğunlukla Müslüman bir toprak sahibinin malını mülkünü işleyen bir köylüdür ve Müslüman memurlar tarafından iliğine kadar sömürülür. Dolayısıyla temelde çoğu durumda bir **sınıfsal nitelik** yatar. Bu mücadele, örneğin koşulları İrlanda'yı anımsatan Bosna ve Hersek'te olduğu gibi, küçük köylü ve icarcının toprak sahibi ve memurlarla mücadelesidir. Bu yüzden ekonomik ve hukuki baskının yarattığı muhalefet, ulusal ve dinî ayrılıklarda hazır bir ideoloji buldu. Din öğesinin de işe karışması bu ayrılıklara özellikle göze batan ve vahşi bir nitelik kazandırmak zorundaydı. Böylece Hıristiyan uluslar ile arasında bir ölüm kalım savaşını, Yunanlar'm, Bosnalılar'm ve Hersekliler'in, Sırplar'ın ve Bulgarlar'ın mücadelesini yaratacak bütün öğeler tamamlandı.

Burada kabaca bir taslağını çıkardığımız toplumsal koşullar karşısında, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ayaklanma ve ulusal mücadelelerin Rus hükümetinin ajanlarının suni olarak yarattığı darbeler iddiası, bütün modern işçi hareketinin birkaç Sosyal Demokrat kışkırtıcısının eseri olduğunu söyleyen, burjuvazinin iddialarından daha derin bir anlama sahip olamaz. Gerçi İmparatorluğun çözülüşü hiç de kendi halinde gerçekleşmiyor. Doğal olarak Yunanistan'ın, Sırbistan'ın, Bulgaristan'ın doğuşunda Rus kazaklarının zarif elleri (!) ebelik hizmetleri gördü. Ve Rus Rublesi, Karadeniz'deki tarihi dramın sürekli rejisörü durumunda.

Ancak diplomasinin burada yaptığı, yüzyılların haksızlığının ve sömürüsünün dağ gibi yığdığı bir barut yığınına yanan bir çıra parçası atıvermekten başka bir şey değil.

Burada karşı karşıya olduğumuz şey tarihî, doğal bir zorunluluk olarak doğan bir süreçtir. Bu vergi sistemi ve para ekonomisi karşısında imparatorluktaki çağdışı ekonomi biçimlerinin varlığını sürdürmesinin imkânsızlığı, para ekonomisinin kapitalizme varan bir gelişim göstermesinin imkânsızlığı: İşte Balkan yarımadasındaki olayları anlamanın anahtarı bunlardır. Varolan Osmanlı despotluğunun temeli çözülüyor. Ama modern bir devlet olarak gelişebilmesinin temeli yaratılmıyor. Bu yüzden batmak zorunda; yönetim biçimi olarak değil, devlet olarak, sınıf mücadelesi yoluyla değil, ulusların mücadelesiyle. Ve burada yaratılan, kendini yeniden üretmiş bir Osmanlı Devleti değil, imparatorluğun vücudundan kesilerek çıkarılan bir dizi yeni devlettir.

İşte durum bu. Şimdi de **Sosyal Demokratlar**'m Osmanlı İmparatorluğu'ndaki olaylar karşısında alması gereken tavrı ele almamız gerekiyor.

III

Sosyal Demokratların Tavrı

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki olaylar karşısında Sosyal Demokratların tavrı ne olabilir? Sosyal Demokratlar ilke olarak daima özgürlükçü çabaların yanındadır. Hıristiyan uluslar da, Osmanlı egemenliğinin boyunduruğundan kurtulmak istiyorlar ve Sosyal Demokratlar

çekinme göstermeden onların davasından yana olduğunu ilan etmelidir.

Gerçi dış politikada da iç politikada olduğu gibi şablonculuğa kaçılmamalıdır. Ulusal mücadele her zaman özgürlükçü mücadeleye karşılık düşen biçim değildir. Örneğin ulusal sorun Polonya'da, Alsas-Loren ya da Bohemya'da farklı biçim alır. Bütün bu durumlarda ilhak edilmiş olan ülkelerin kapitalist özümlenmesi ile egemen ülke arasında dolaysızca karşıt yönde işleyen bir süreçle karşı karşıyayız, bu da ayrılıkçı eğilimleri güçsüzlüğe mahkûm ediyor. Ve işçi hareketinin çıkarları bize, güçlerin ulusal mücadeleler içinde bölünmesini değil güçlerin birleştirilmesini savunmayı emrediyor. Buna karşılık Osmanlı İmparatorluğu'ndaki sorunda koşullar farklı; Hıristiyan ülkeleri zordan başka hiçbir şey Osmanlılara bağlamıyor, işçi hareketleri yok, doğal bir toplumsal gelişimin, daha doğrusu çözülüşün gücüyle kopuyorlar, dolayısıyla özgürlükçü eğilimler burada yalnızca ulusal mücadele biçiminde ortaya çıkabilir, bu yüzden tavrımızda kuşkuya yer yoktur, olmamalıdır da...

Ya Sosyal Demokrasinin pratik çıkarları ne durumda? Yukarıdaki ilkesel tavırla pratik çıkarlarımız çelişmiyor mu? Bunun tam tersini üç noktada kanıtlayabileceğimize inanıyoruz.

Birincisi, Hıristiyan ülkelerin imparatorluktan bağımsızlığı, uluslararası siyasal hayatta bir ilerleme demektir. Kapitalist dünyanın bu kadar çok çıkarının biraraya geldiği, bugünkü Osmanlı İmparatorluğu gibi suni bir konumun varlığı, genel siyasal gelişimi köstekliyor

ve yavaşlatıyor. Doğu sorunu ve öte yandan da Alsas-Loren sorunu Avrupa devletlerini, bir kurnazlık ve gizlilik politikasını tercih etmeye, gerçek çıkarları yalancı adlar altında gizlemeye ve dolaylı yollardan elde etmeye zorluyor. Hıristiyan ulusların imparatorluktan bağımsızlığını kazanmasıyla burjuva politikasının üzerindeki son idealist paçavralar -**«Hıristiyanların korunması»**- düşecek ve gerçek özü, çıplak soyguncu çıkarlar kalacak. Burjuva partilerin **«liberal» ve «açık sözlü»** programlarının basit para çıkarlarına indirgenmesi gibi bu da, davamıza yarar sağlar.

İkincisi, daha önceki makalelerden çıkan sonuç, Hıristiyan ülkelerin imparatorluktan ayrılmasının ilerici bir olay, toplumsal gelişimin bir eseri olduğudur. Çünkü bu ayrılma, Osmanlı ülkelerinin toplumsal hayatın daha üst biçimlerine ulaşabileceği tek yol. Bir ülke Osmanlı egemenliği altında kaldığı sürece, bu ülkede modern kapitalist bir gelişimin sözü bile edilemeyecektir. İmparatorluktan ayrılması halinde ise Avrupai bir devlet biçimi, burjuva kurumları kazanacak ve zamanla kapitalist gelişmenin genel akıntısına kapılacaktır. Nitekim Yunanistan ve Romanya, imparatorluktan ayrıldıktan sonra belirgin bir ilerleme sağladılar. Doğru, yeni ortaya çıkan bütün bu devletler küçük devletlerdir, ama yine de onların ortaya çıkışını bir parçalanma süreci olarak görmek yanlış olacaktır. Çünkü Osmanlıların kendisi, kelimenin modern anlamında bir büyük devlet değil. Bu ülkelerdeki burjuva gelişimle birlikte zamanla modern işçi hareketinin, Sosyal Demokrasinin temeli de hazırlanıyor, örneğin Romanya'da ve kısmen Bulgaristan'da da

şimdiden bu gelişim söz konusu. Bu yoldan en yüce uluslararası çıkarımız karşılanıyor: Bütün ülkelerde toplumcu hareket alabildiğince yer edinebiliyor.

Nihayet **üçüncüsü,** Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülüş süreci Avrupa'daki Rus egemenliği sorunuyla yakından ilgilidir. Ve işin özü de burada yatar. Bizim basında yer yer Osmanlılardan yana çıkıldıysa, bu herhalde doğuştan gelme bir acımasızlıktan ya da çok karılı evlilik yanlılarına duyulan özel bir sevgiden kaynaklanmadı. Temelde açıkça, imparatorluğun cesedini çiğneyerek dünya egemenliğinin yolunu arayan ve Hıristiyan ulusları İstanbul'a doğru ilerleyişinin aleti olarak kullanmak isteyen Rus mutlakiyetçiliğinin heveslerine karşı muhalefet yatıyordu. Ancak bizim kanımızca, buradaki iyiniyet tümüyle yanlış yolda harcanmıştı ve Rusya'ya karşı kullanılacak araçlar, bulundukları yerin tam tersi bir yönde aranmıştı.

Şimdiye kadarki olaylar, Rusya'nın Balkan yarımadasındaki politikasında, genelde amaçladığının tam tersi sonuçlara ulaştığını gösterdi. Osmanlı egemenliğinden kurtulan halklar, her defasında Rusya'nın iyiliklerine **«kaba nankörlükle»** cevap verdiler, yani Osmanlı boyunduruğunun yerine Rus boyunduruğunu geçirmeyi reddettiler. Bu Rus diplomatları için de beklenmedik bir gelişme olduysa da, Balkan devletlerinin bu tutumu bir sürprizden başka bir şey değildi. Balkan devletleriyle Rusya arasında bir çıkar karşıtlığı var. Bu karşıtlık kuzu ile kurt, av ile avcı arasındaki karşıtlıkla aynı şeydir. Osmanlı İmparatorluğu'na olan bağımlılık,

bu çıkar karşıtlığını gizleyen, hatta onu dıştan zaman zaman bir çıkar ortaklığı gibi gösteren bir örtüdür. Kitleler karmaşık ve uzak hedefli düşüncelere yanaşmazlar. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ulusal başkaldırmalar kitle hareketleri olduğundan, bunlar o andaki çıkarlarına uygun düşen ilk araca sarılıyor. Bu araç, isterse Rusya'nın aşağılık diplomasisi olsun. Ancak Hıristiyanların ülkesiyle Osmanlılar arasındaki zincirler kopar kopmaz, Rus diplomasisi de gerçek yüzüyle -sadece aşağılık yönüyle- görülüyor ve özgürlüğüne kavuşan ülke anında içgüdüsel olarak Rusya'ya karşı tutuma giriyor. Osmanlı esareti altındaki uluslar Rusya'nın müttefiki iken, kurtarılan ulusların hepsi Rusya'nın doğal düşmanları haline geliyor. Bulgaristan'ın bugünkü Rusya politikası büyük ölçüde **yarı** özgürlüğünün bir sonucu, onu henüz Osmanlı İmparatorluğu'na bağlayan zincirin bir sonucu.

Bu arada ortaya çıkan sonuçlardan bir diğeri daha da büyük önem taşır. Hıristiyan ülkelerin Osmanlılardan kurtulması özünde aynı ölçüde, imparatorluğun da Hıristiyan tebasından **«kurtuluşu»**dur. Avrupa diplomasisinin Osmanlı İmparatorluğu'nda at oynatmasına bahane oluşturan ve imparatorluğu Rusya'nın ellerine teslim edenler bu Hıristiyan uluslardır. Yine Osmanlılar'ı savaş durumunda dirençsiz bırakan da bunlardır.

Hıristiyanlar Osmanlı ordusunda hizmet görmezler, ama her zaman Osmanlı ordusuna karşı ayaklanmaya hazırdırlar. Bir dış savaş bu yüzden imparatorluk için her zaman kendi içinde ikinci bir savaş daha, dolayısıyla

silahlı kuvvetlerinin bölünmesi ve hareketlerinin felce uğraması demektir. Hıristiyanların eziyetinden kurtulan imparatorluk kuşkusuz uluslararası politikada daha özgür bir konuma yerleşecek. Sınırları savunma kuvvetlerinin yetişebileceği bir duruma gelecek ve her şeyden önce her türlü yabancı saldırganın doğal ittifak ortağı olan iç düşmanından kurtulacaktır. Tek kelimeyle: Hıristiyanlar üzerindeki egemenlikten vazgeçilmesi, sınırlarını özellikle Rusya'ya karşı çok daha dayanıklı kılacaktır. Bu, Rusya'nın bugün neden imparatorluğun bütünlüğünden yana olduğunu açıklığa kavuşturur. İmparatorluğun ayrıştırıcı tohumu -Hıristiyan ulusları- elinde tutmayı sürdürmesi ve Hıristiyan ulusların da, İstanbul üzerindeki planlarını gerçekleştirebilmek için daha uygun bir an gelene kadar Osmanlı boyunduruğunda ve Rusya'ya bağımlı durumda kalmaları, şu anda Rusya'nın işine geliyor. Bu, **bizim** için Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü değil, Hıristiyanların imparatorluktan bağımsızlığını savunmamız gerektiğini de açıklığa kavuşturur. Rus gericiliğinin ilerlemesini durduracak çare **«Salisbury'nin bu işin adamı olup olmadığı»** ya da Ruslara **«ta Osmanlıların orada»** günlerini gösterecek adam olup olmadığı üzerindeki tartışmalarda değil, kanımızda imparatorluğun çözülüş sürecinin sözü geçen sonuçlarında aranmalıdır. Sorunun bu yönü son derece önem taşıyor. Rus gericiliği öylesine tehlikeli ve ciddi bir düşmandır ki, onun acı kuvvetine karşı kâğıttan oklarla savunurken aynı zamanda da koşulların elimize verdiği bir silahla sırt çevirmek affedilmez bir hata olur. **İmparatorluğun bütünlüğünden yana çıkmak**

aslında bugün Rus diplomasisinin ek-meğine yağ sürmektir.

Uzak bir geleceğe ait siyasi kombinasyonları, ayrıntılarıyla önceden tahmin etmek hayalcilik olurdu. Ama kurtarılmış Türkiye'nin ve kurtarılmış Balkan ülkelerinin Rusya'nın ilerlemesini durdurması hiç de uzak bir ihtimal görünmüyor. Bu durumda Rus mutlakiyetçiliği, İstanbul sorununun nihai çözümünü göremeyecek ve bu dünya sorununun çözümlenmesinde söz söyleyemeden halkların iyiliği için geberecektir.

Böylece pratik çıkarlarımızın ilkesel tavrınızla tümüyle uyuştuğu görülür. Kanımızca böylece Sosyal Demokratların doğu sorunu karşısındaki konumu için şu noktalar ortaya çıkar:

1) İmparatorluğun çözülüş süreci varolan bir gerçek olarak kabul edilmeli ve bu sürecin durdurulabileceği ya da durdurulması gerektiği türünden bir saplantıya kapılınmamalıdır.

2) Hıristiyan ulusların bağımsızlık eğilimlerine **tam** destek sağlamalıyız.

3) Bu eğilimler özellikle de **Çarlık Rusyasına karşı** bir mücadele aracı olarak memnuniyetle karşılanmalı ve ısrarlı biçimde, Osmanlılara karşı olduğu gibi Rusya'ya karşı da bağımsızlıkları savunulmalıdır.

Ele aldığımız sorunda pratik kaygılarla genel ilkelerin aynı sonuçlara varmış olması bir rastlantı değil. Sosyal Demokrasinin ilkeleri ve hedefleri gerçek toplumsal gelişimden elde edilmiş olduğundan ve onları temel

aldığından, tarihi süreçlerde uzun vadede daima, olayların eninde sonunda Sosyal Demokrasinin değirmenine su taşıdığı ortaya çıkacaktır. Yine, bizim ilkesel tutumumuzda ısrar etmekle aynı zamanda dolaysız çıkarlarımızı da en iyi şekilde yerine getirdiğimiz anlaşılacaktır. Olaylara derinlemesine bir bakış bu yüzden, diplomatların bir kısmını büyük halk hareketlerinin yaratıcısı, diğer bazı diplomatları da bu diplomatlara karşı çare olarak görmeyi, yani kahvehane politikası yapmayı gereksiz kılar.

Türkçesi:
Erol Özbek

Saechsische Arbeiter - Zeitung (Dresden).
I: Nr. 234, 8. ekim 1896
II: Nr. 235, 9 ekim 1896
III: Nr. 236, 10 ekim 1896.

«VORWAERTS»İN DOĞU POLİTİKASI ÜZERİNE

Dresden, 24 Kasım

Saechsische Arbeiter-Zeltnug; (Dresden),
Nr. 273. 25 Kasım 1896.

Liebknecht'in ayın 11'nde **«Vorwaerts»**de yayınlanan **«Bir açıklama»**sına yazdığım ve ayın 14'nde **«Vorwaerts»**in yazıişlerine gönderdiğim cevap, ne yayınlandı ne de herhangi bir şekilde cevap gördü. Bu da, herhalde yazının reddedildiği anlamına gelir. **«Saechsische Arbeiter - Zeitung»da** doğu sorununa(1) ilişkin ileri sürdüğüm ve Liebknecht'in kıyasıya eleştirdiği görüşlerimi savunabilmem açısından, **«Saechsische Arbeiter - Zeitung»un** yazıişierinin bu yazıyı geri çevirmeyeceğini umuyorum.

Kaderin garip bir cilvesi sayesinde Berlin'deki bir toplantıda(2) **«Vorwaerts»e** yöneltilen bir soru Liebknecht'in benim aynı konuda **«Saechsische Arbeiter-**

(1) Bak: **«Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulusal Mücadeleler ve Sosyal Demokratlar»** Elinizdeki kitap içinde s. 257.

(2) 1896 kasımının başında Berlin'deki bir toplantıda, W. Liebknecht Osmanlı İmparatorluğu'ndaki durum ve özellikle Gregoryenler konusunda toplumcu tavır almamış olmakla ve Rosa Luxemburg'un aynı konudaki bir yazısının **«Vorwaerts»** de yayınlanmasına izin vermemekle suçlanmıştı. (D.V.)

Zeitung» da çıkan yazılarımla sıkı bir şekilde hesaplaşmasına yol açtı. Liebknecht beni sonunda doğu sorunundan kovarak **«Polonya Vahşetleri»**nin alanına sürgün etti. Yazıların Liebknecht yoldaşa göre, bir yandan yeni bir şey anlatmıyor, çünkü **«Gregoryenler'in ayaklanmasının ekonomik koşullarla ilişkili olduğu sosyalizmin henüz alfabesinde olanlar için bile açıktır.»** Diğer yandan benim yazım Gladstone(3) ve Rus basının yazdıklarının toplumcu bir şablona oturtulmasıymış.

Siyasal ve ulusal hareketlerin ekonomik nedenlerle ilişkisi konusunda, Liebknecht için bu konunun apaçık olduğundan bir an bile kuşku duymadım. Çünkü Liebknecht'e göre **«en geri kalmış Afrika kabilelerinin yağma seferleri bile (?!) ekonomik nedenlere bağlanmalıdır.»** Yalnız görünüşe bakılırsa **«ta Osmanlılar'ın orada»**ki ekonomik faktörü garip bir doğu tarzında görüyor. Çünkü bu ekonomik faktörü Osmanlı İmparatorluğu'nun iç ekonomik gelişimi olarak değil, **Rus rublesi** olarak görüyor. Çünkü, örneğin **«Vorwaerts»**te bu yılın 6 Eylül'ünde çıkan bir değinmede aynen şu sözleri

(3) William Ewart Gladstone, 19. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'deki liberallerin lideriydi. Muhafazakâr parti hükümetine karşı oluşan muhalefetten yararlanarak işçi sınıfı karşısında demagojik bir politika izledi. Gladstone. «Osmanlı yanlısı» hükümet politikasının aksine, Osmanlı boyunduruğu altındaki ülkelerdeki «baskıları» açıklıyordu, oysa İngiltere'nin sömürge politikasına temelden karşı çıkmıyordu. (D.V.)

okuyoruz: **«Eskiden hiç hissedilmeyen ulusal ve dini ayrılıklar giderek keskinleşiyor ve yüzyıllar boyunca hemen bütün zenginliklere ve hemen bütün makamlara sahip olan Yunan ve Gregoryenler, birdenbire 'baskı altında' oluyor!.. Ve bütün bunlar, Avrupa diplomasisinin Osmanlı İmparatorluğu'nun işlerine karışmasından ve bu ülkeyi bir av olarak ve siyasi entrikalarının bir oyuncağı olarak gözüne kestirmesinden sonra ortaya çıkıyor.»** Diğer bir değinmede Gregoryenlerin zaten herkesin nefret ettiği berbat bir millet olduğunu söylüyor. Bir üçüncüsünde kırımların zaten sadece kâğıt üstünde var olduğu konusunda bize güvence veriyor. Bir dördüncüsünde Salisbury'nun doğuyu huzura kavuşturacak yegâne adam olduğunu savunuyor, vb. vb. Rus rublesi hiç kuşkusuz aslında gayet **«ekonomik»** bir şeydir. Ancak **«Vorwaerts»** onu tarihi bir temel etken olarak gösterdiğinde, doğunun bütün modern tarihini tek bir rüşvet olayına, diplomatik bir entrika oyununa, yani ancak her şeyin karaltıdan ibaret olduğu yoğun bir sisli havada **«ekonomik koşullar»** olarak varsayılabilecek olan bir şeye indirgemiş oluyor. Ancak sorun hiç de, Gregoryen hareketinin temelinde herhangi bir **«ekonomik»** nedenin yattığı gibi büyük bir keşifte bulunmak değildi. Bu gerçekten de «şablon»dan başka bir şey olmazdı. Yapılması gereken, Osmanlı toplumsal hayatının bilinen ama genellikle dağınık ve aradaki ilişkiler belirtilmeden aktarılan olgularından yola çıkılarak, ülkenin ekonomik gelişiminin ortaya çıkarılmasıydı; bu gelişimin içteki itici gücünü ve gidiş yönünü çizmek ve burada bir yandan bunun siyasal sonuçlarını, diğer yandan

Sosyal Demokrasinin doğudaki çıkarlarını ortaya çıkarmak gerekiyordu; kısaca Osmanlı tarihini Rus rublesinden yola çıkarak açıklamak değil, tersine Rus rublesini Osmanlı tarihinden yola çıkarak açıklamak gerekiyordu. Olayları kemikleşmiş sloganlarımızın çerçevesine tıkıştırmak değil tersine sloganlarımızı canlı olaylara uyumlu kılmak gerekiyordu. Bu noktadan yola çıkınca varılacak sonuç, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün, modernleştirilmiş devlet aygıtının ve para ekonomisinin yol açtığı ekonomik çözülüşünün, doğası gereği zorunlu bir sonucu olduğudur; ayrıca durduramayacağımız bu sürecin işimize yaradığıdır, çünkü Hıristiyan himayecilerden kurtulan Türkiye ve Osmanlı baskısından kurtulan Balkan devletleri doğudaki Rus heveslerine karşı güçlü bir silah oluşturuyor. -Liebknecht'in savunduğu gibi- benim yazılarımın bu sorunları aydınlatmamış olması mümkün, zaten önemli olan bu değil. Önemli olan, **«Vorwaerts»in** en azından bu yönde uzun bir günahlar listesinden başka bir şey göstermeyeceğidir. Çünkü bize göre, Liebknecht'in en üstün yanı olduğunu sandığı yerinde, en büyük açığı yatıyor: Liebknecht doğu sorununu -bizden farklı olarak- kendi gözlemleriyle (bununla Karl Marx ile görüşmelerini ve Londra'daki dâhi Urquhart[4]'m okulunu

(4) David Urquhart adlı bir Türkolog. 19. yüzyılın 30'lu yıllarında İstanbul'da İngiliz diplomatı olarak görevliyken, 1835'te yayınlanan bazı gizli Rus belgelerinde Çarlığın özellikle İstanbul'un işgali konusundaki bazı planlarını ortaya çıkardı. (D.V.)

kastediyor), hem de Kırım savaşı sırasında inceledi. Oysa Kırım savaşından bu yana tam kırk yıl geçip gitti ve o zamandan beri yerde de gökte de, çok şey değişti. O zamandan bu yana Rusya doğal ekonomiye sahip bir ülkeden kapitalist bir ülkeye dönüştü ve siyasi bir kül kedisiyken Avrupa'nın hükümdarı oldu. O zamandan bu yana Osmanlı İmparatorluğu para ekonomisine geçti. Arada 1877 savaşı ve Berlin Kongresi(5) yapıldı. Romanya, Sırbistan ve Bulgaristan, Bosna ve Hersek Osmanlılardan koptu. Siyasal yok oluşa yol açan asıl ekonomik ayrışma, ancak Kırım savaşından sonra iyice belirginleşti. Öte yandan da Rus diplomasisi, ancak Bulgaristan'ın, Romanya'nın, Sırbistan'ın bağımsızlığıyla elde ettiği tecrübeyle, yani ancak 80'li yıllarda, Osmanlı İmparatorluğu'nun aşama aşama parçalanmasının kendisi için zararlı olduğu, oysa imparatorluğun **toprak bütünlüğünün** varolan iç sarsıntı karşısında belirli bir âna kadar büyük hizmetler göreceği yolundaki siyasal dersi çıkarabildi. Dolayısıyla doğu sorunundaki

(5) Avrupa'nın bütün büyük güçlerinin ve Osmanlılar'ın katıldığı. Berlin Kongresi 13 Haziran-13 Temmuz 1878 tarihlerinde yapıldı ve 1877-78 Osmanlı-Rus savaşını sona erdirdi. Kongrenin kararları Osmanlı İmparatorluğu'nun kısmî bir paylaşımına yönelikti. Rusya'ya Asya'da bazı topraklar verilirken, Avusturya-Macaristan'a Bosna ve Hersek'i işgal etme hakkı veriliyordu. Ayrıca Osmanlılar'ın elindeki topraklarda, biçim yönüyle bağımsız birkaç Balkan devleti doğdu; ancak bunların alacağı biçim, özünde Avrupa'nın büyük güçlerinin siyasal çıkarlarına göre saptandı. (D.V.)

durum gerek maddi, gerek bunun sonucu olarak siyasi açıdan Kırım savaşından bu yana tam 180 derecelik bir açı etrafında döndü ve o zamankinin tam tersine döndü. Kırım savaşındaki **şeyler** kendi antitezi haline geldiğinden, o zamandan kalma fikirler de bugünkü şeylerle ve aynı zamanda başlangıçtaki kendi çıkış noktalarına ters düşmek zorundaydılar.

Sosyalistlerin bütün eski doğu politikası Rusya'yı hedef alıyordu. Rusya o sırada Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesini hedef alıyordu, Sosyalistler bu yüzden bütünlüğünü savunuyordu. Bugün ise aksine Rusya bir süre için Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü korumak istiyor. Ancak **«Vorwaerts»** eski politikada saplanıp kaldığından ve Balkan yarımadasındaki her kıpırdanışta Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğü için tehlike çanlarını çaldığından şu orijinal duruma düşüyor:

Birincisi Rusya'nın saf değiştirmesi, 1855 yılındaki sosyalist politika açısından anlamsız görünüyor. Bu yüzden **«Vorwaerts»** bu değişikliği bir **«sahte görüntü»** sanıyor ve aklında hep eski Rus entrikaları bulunduğundan, kendi tezlerine aykırı bütün olaylarda yine o eski Rus diplomasi oyunlarını görmekte ısrar ediyor.

İkincisi, Osmanlı İmparatorluğu içinde ayaklanmalara ve dağılmaya yol açan bütün gerçek gelişim, sevimsiz, rahatsız edici bir olgudan başka bir şey değil, bu yüzden inkâr ediliveriyor. Katliamların yalan, isyancıların beş para etmez bir kalabalık ve ayaklanmanın bir tiyatro oyunu olduğu söyleniyor.

Tek kelimeyle: Gözü Rusya'ya karşı düşmanlığından başka bir şeyi görmeyen **«Vorwaerts»** Rus diplomasisiyle aynı safa düştü; saplantı halindeki Rus planlarını bozmaya çalışırken, Rusya'nın asıl planlarının bilinçsiz bir destekçisi haline geliyor, gerçek olaylar onun saplantılarına uymadığı için de, gerçeklerin, gerçek olmayan saplantılar olduğunu ilan ediyor.

Bu politika açısından, yani Kırım savaşının bakış açısından, benim doğu sorunu konusundaki anlayışımın Rus yanlısı görülebilmesi mümkün. Ancak Liebknecht yoldaşın doğu politikasının **bugünkü açıdan «'Avrupa mutlakiyetçiliğinin yuvasına' istenmeden yapılmış bir hizmet olduğundan»** hiç kuşkum yok. **Liebknecht Rus yanlısı bir politika izlesin!** olacak iş gibi görünmüyor. Kötü bir şaka gibi. Ama tarih insana böyle kötü şakalar yapar, çünkü yine **«Sosyalizmin henüz alfabesinde olanlar için bile açıktır ki»**, zamanla **«akıl saçmalığa, iyilik eziyete dönüşür.»**

Liebknecht, yazısının sonunda, doğu sorunuyla uğraşmakla onun kendi nüfuz alanına karıştığımı ima ediyor. Ve yalnızca Polonya'daki vahşetle uğraşsam daha doğru davranmış olacağımı belirtiyor. Bu en azından Kırım savaşının yeni, şimdiye kadar tarihçilerin bilmediği korkunç bir sonucu galiba: Liebknecht yoldaşın vaktiyle bir fikir edinmiş olduğu konularda bir daha hiç kimse ağzını açamayacak. Üstelik böylesine sıkı bir **«yetki bölümü»** hele Liebknecht'e hiç yakışmıyor. Kırım savaşından kalma ağızlarla Polonya milliyetçiliğine katkıda bulunarak biz Polonyalı Sosyal Demokratların içtiği

suya tüküren ve **böylece** Polonyalı Sosyalistler arasında tartışmalı olan bir sorunda taraf tutan o değil mi., üstelik bu sorunu ne kendi, ne başkalarının gözlemlerinden, ne Gladstone'un ne de başka birinin basınından izlemiş değil.

Türkçesi:
Erol Özbek

ROSA LUXEMBURG

TÜRKİYE ÜZERİNE YAZILAR

Tarih kitaplarında şu ünlü "Şark Meselesi"nin 21 Temmuz 1774'de Osmanlı ve Rus İmparatorlukları arasında imzalanan Küçük Kaynarca Anlaşması'yla başladığı yazılır. Osmanlı İmparatorluğu yaklaşık bir asırdır Rusya karşısında yenilgiler alır ve diplomasi tahtereval-lisinde Rusya'nın yükselişi karşısında inişe geçerken, Batının o zamanki Büyük Güçleri de bu tahterevallinin kâh bir yanına kâh diğer yanına ağırlıklarını koyuyorlardı. İşte 18. yüzyılın son çeyreğinde "Hasta Adam" lakabı takılan Osmanlı İmparatorluğu topraklarının Çar'ın mı yoksa diğer Batılı Güçlerin mi eline geçeceği, paylaşmanın adilce mi yoksa 'kurtlar sofrası' tarzı mı olacağı 18. yüzyıl ve 19. yüzyıl boyunca Avrupa diplomasisinin önemli konularından biri haline geldi.

belge yayınları | ROSA LUXEMBURG KİTAPLIĞI - 8

9 789753 442589

20 TL